

اسناد محرمانه

نہضت جنگل

اسناد محرمانه و گزارش ہا

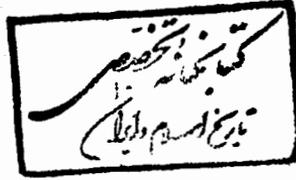
بہ کوشش: فتح اللہ کشاورز

۳۰۳

۳۰۳

۳۰۳

۳۰۳

نهضت جنگل و اتحاد اسلام
اسناد محرمانه و گزارش‌ها

انتشارات سازمان اسناد ملی ایران

نهضت جنگل و اتحاد اسلام اسناد محرمانه و گزارش‌ها

به‌کوشش

فتح‌الله کشاورز

نهضت جنگل و اتحاد اسلام

اسناد محرمانه و گزارش‌ها

به کوشش فتح‌الله کشاورز

حروفچینی صمدی

لیتوگرافی کیان

چاپ شقایق

تیراژ ۳۰۰۰ نسخه

چاپ اول ۱۳۷۱

فهرست موضوعی مجموعه اسناد نهضت جنگل

سال ۱۳۲۸ هـ. ق

- ۱ - اداره نظمیة تهران، ۲۹ شهر صیام [ک، ۵۲۵۶]
راپرت کشیک کمیسری درباره توقیف مهتر میرزا کوچک خان سردسته مجاهدین

سال ۱۳۳۳ هـ. ق

- ۱ - وزارت امور خارجه به کار گذاری خارجه گیلان، ۱۱ شوال [ک، ۱۶۹۴]
مراسله قنصلگری روس راجع به لزوم سر کوبی میرزا کوچک خان و همراهانش

سال ۱۳۳۴ هـ. ق

- ۲ - ۳- دارایی رشت به وزارت مالیه، ۲۵ رمضان [مالیه، ۱۸۲۰۰۴]
تامین مخارج اردوی اعزامی به سرکردگی سردار اقتدار برای متفرق کردن جنگلیها
۳ - ۴- تلگراف امیرافشار به وزارت داخله، ۸ ربیع الثانی [مالیه، ۱۸۲۰۰۴]
فراهم نمودن سوار و استعداد توسط امیرافشار برای دفع نیروهای جنگلی

سال ۱۳۳۵ هـ. ق

- ۴ - ۵- تلگرافخانه رشت به وزارت داخله، ۲۷ محرم [ک، ۱۶۹۸]
محاصره اردوی مفاخر الملک توسط جنگلیها
۵ - ۶- اداره کل پست به وزارت پست و تلگراف، ۲ صفر [ک، ۱۶۹۳]
توقیف پست فومن توسط نیروهای جنگلی
۵ - ۷- وزارت داخله به حکومت گیلان، ۶ صفر [ک، ۱۶۹۳]

- لزوم خارج ساختن پست فومن از توقیف جنگلیها
- ۵ - ۸ - وزارت داخله به امیر مقتدر، ۱۷ ربیع الاول [ک، ۱۶۹۳]
- تقویت نیروهای امیرمقتدر جهت قلع و قمع جنگلیها
- ۶ - ۹ - اداره نظامیه رشت به ریاست تشکیلات نظامیه گیلان، ۵ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۱]
- توقیف و استنطاق کاس آقاجان مستاجر عزت الله خان به اتهام همکاری با میرزا کوچک خان
- ۷ - ۱۰ - نظامیه رشت به نظامیه گیلان، ۵ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق کدخدا بلبل گوافکویی به اتهام جاسوسی برای جواد گل افزانی و حاج احمد
- ۷ - ۱۱ - نظامیه رشت به نظامیه گیلان، ۵ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق یوسف و محمدباقر به اتهام ارتباط داشتن با جنگلیها
- ۸ - ۱۲ - نظامیه رشت به نظامیه گیلان، ۵ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- جلب عیسی صومعه سرائی به تأمینات به جرم همکاری با کوچک خان در جنگ با مفاخرالملک
- ۹ - ۱۳ - نظامیه رشت به نظامیه گیلان، ۵ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- جلب میرزا ابوالقاسم به تأمینات به اتهام همدستی با جنگلیها
- ۹ - ۱۴ - نظامیه رشت به نظامیه گیلان، ۵ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق فرج الله زرگر به جرم خرید و حمل اسلحه برای میرزا کوچک خان
- ۱۰ - ۱۵ - نظامیه رشت به نظامیه گیلان، ۶ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- تحقیق از کربلایی رضاعلی متهم به همکاری با کوچک خان علیه مفاخرالملک
- ۱۱ - ۱۶ - نظامیه رشت به نظامیه گیلان، ۶ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- توقیف میرزا علی زرگر به جرم معاشرت با اشخاص مظنون به همدستی جنگلیها
- ۱۱ - ۱۷ - نظامیه رشت به نظامیه گیلان، ۶ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق میرزا مهدی عکاس به اتهام ارتباط داشتن با جنگلیها
- ۱۲ - ۱۸ - نظامیه رشت به نظامیه گیلان، ۶ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- تحقیق از حاجی ابراهیم صراف و آقا محمدعلی مظنون به فروش اسلحه
- ۱۳ - ۱۹ - نظامیه رشت به نظامیه گیلان، ۸ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق ارفع الحکما، مظنون به همدستی با جنگلیها

- ۱۴ - ۲۰ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۸ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- توقیف ابراہیم پیراھن دوز بہ اتہام خریدن فشنگ
- ۱۴ - ۲۱ - نظمیہ رشتہ بہ نظمیہ گیلان، ۸ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- جلب آقا میرزا کوچک تاجر بہ جرم ارتباط داشتن با جنگلیہا
- ۱۵ - ۲۲ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۸ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق حسن آقای خیاط بہ علت مراجعت وی از جنگل
- ۱۶ - ۲۳ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۸ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- جلب و استنطاق حسین سلمانی بہ جرم ارتباط داشتن با جنگلیہا
- ۱۶ - ۲۴ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۳ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق مراد ولد کربلایی مهدی گوراب بہ اتہام مظنون بودن بہ ہمراہی با افراد جنگلی
- ۱۷ - ۲۵ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۵ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق حسین ولد حاج کاظم سمسار بہ اتہام خرید و فروش اسلحہ
- ۱۸ - ۲۶ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۵ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق قہوہچی قہوہخانہ گوراب بہ علت تحویل فشنگ بہ غلامحسین درشکہچی توسط سالداتہا در قہوہخانہ مزبور.
- ۱۹ - ۲۷ - کارگذاری رشت بہ وزارت امور خارجہ، ۱۵ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۰]
- درخواست قوای کمکی از طرف قزاقہای روسی و حکومت گیلان جہت تقویت ضرغام السلطنہ برای جنگ با جنگلیہا
- ۲۰ - ۲۸ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۷ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق محمدرضای سمسار بہ اتہام خرید اسلحہ و فشنگ برای جنگلیہا
- ۲۱ - ۲۹ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان - فاقد تاریخ [ک، ۱۶۹۲]
- توقیف ابراہیم ماسولہای بہ اتہام قاصدی برای افراد جنگلی
- ۲۱ - ۳۰ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۷ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق حسن کاروگر، متہم بہ خرید اسلحہ و فشنگ برای نیروہای جنگلی
- ۲۲ - ۳۱ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۷ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- توقیف و استنطاق محمدرضا دلال مظنون بہ ہمدستی با جنگلیہا
- ۲۳ - ۳۲ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۷ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]

- استنطاق شاطر غلامحسین به اتهام خرید اسلحه و فشنگ برای جنگلیها
- ۲۴ - ۳۳ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۷ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق میر محمد علی مظفرزادہ و استاد ابراہیم سلمانی بہ اتهام ہمدستی
با جنگلیها
- ۲۴ - ۳۴ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۷ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- جلب و استنطاق حاج اسماعیل آقا مظنون بہ انتشار اخبار مربوط بہ
فتوحات جنگلیها
- ۲۵ - ۳۵ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۷ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق محی آشپز بہ اتهام خرید اسلحه و فشنگ برای افراد جنگلی
- ۲۶ - ۳۶ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۸ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق کربلایی قاسم ولد مشہدی مومن بہ جرم ہمراہی با جنگلیها در روز
کشتہ شدن مفاخرالملک
- ۲۷ - ۳۷ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۸ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- جلب رجبعلی ولد کربلایی عوض بہ تأمینات بہ جرم ہمکاری با جنگلیها در روز
کشتہ شدن مفاخرالملک
- ۲۸ - ۳۸ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۸ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق عبداللہ خان قہوہ چی بہ جرم خریدن یک قبضہ ماوزر و انتقال آن بہ جنگل
- ۲۸ - ۳۹ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۹ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- توقیف و استنطاق حاج موسی سراج بہ جرم دوختن قطار و بند ماوزر برای
افراد جنگلی
- ۲۹ - ۴۰ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۹ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق میرزا صادق خان معروف بہ ملک بہ اتهام گفتگو در دکان مشارالہ
دربارہ جنگلیها
- ۲۹ - ۴۱ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۹ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- تحقیق از آقا مہدی تو کلی مظنون بہ ہمدستی با نیروہای جنگلی
- ۳۰ - ۴۲ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۹ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- تحقیق از علیخان شاگرد مدرسہ آمریکایی بہ اتهام ارتباط داشتن با جنگلیها
- ۳۱ - ۴۳ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۱۹ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲]

- ۳۲ - ۴۴ - تنظیمه رشت به تنظیمه گیلان، ۱۹ ربیع‌الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق میرزا هدایت سیگاری متهم به خرید فشنگ و مساعدت با جنگلیها
 حاجی احمد کسمانی
- ۳۳ - ۴۵ - تنظیمه رشت به تنظیمه گیلان، ۱۹ ربیع‌الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- توقیف مشهدی رضا، مظنون به خرید و فروش اسلحه
- ۳۳ - ۴۶ - تنظیمه رشت به تنظیمه گیلان، ۱۹ ربیع‌الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- جلب و استنطاق نایب‌الحکومه سابق شفت به اتهام انتشار اخبار مربوط به
 میرزا کوچک خان
- ۳۴ - ۴۷ - تنظیمه رشت به تنظیمه گیلان، ۱۹ ربیع‌الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- جلب و استنطاق حاج طاهر بزاز برادر کربلایی حسین جنگلی به اتهام همکاری با
 برادر خود
- ۳۵ - ۴۸ - تنظیمه رشت به تنظیمه گیلان، ۲۰ ربیع‌الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- جلب استاد علی خیاط به جرم اشاعه اخبار مربوط به جنگلیها در دکان وی
- ۳۶ - ۴۹ - تنظیمه رشت به تنظیمه گیلان، ۲۰ ربیع‌الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- توقیف و استنطاق کاس آقای سمسار به جرم خرید و فروش اسلحه
- ۳۶ - ۵۰ - تنظیمه رشت به تنظیمه گیلان، ۲۰ ربیع‌الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق میرزا احمد شیشه بر برادر شیخ علی شیشه بر به اتهام همکاری با جنگلیها
- ۳۷ - ۵۱ - تنظیمه رشت به تنظیمه گیلان، ۲۰ ربیع‌الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق کاس آقای پاپروسی به جرم جمع آوری فشنگ در دکان خود
- ۳۸ - ۵۲ - تنظیمه رشت به تنظیمه گیلان، ۲۰ ربیع‌الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق علیقلی ولد غلام خلخالی مظنون به قاصدی برای جنگلیها
- ۳۸ - ۵۳ - تنظیمه رشت به تنظیمه گیلان، ۲۰ ربیع‌الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق کاظم آقا ولد داود دلال به جرم نسبت داشتن با مشهدی حسین
 صومعه‌سرای جنگلی
- ۳۹ - ۵۴ - تنظیمه رشت به تنظیمه گیلان، ۲۰ ربیع‌الثانی [ک، ۱۶۹۲]
- استنطاق عبدالحسین ولد حاج محمد علی صراف به اتهام ارتباط داشتن با
 افراد جنگلی

- ۴۰ - ۵۵ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۲۱ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲] جلب و استنطاق حسین ولد کریم، مظنون بہ قاصدی برای جنگلیہا
- ۴۱ - ۵۶ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۲۱ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲] استنطاق غفور سلمانی مظنون بہ ہمکاری با جنگلیہا در روز قتل مفاخر الملک
- ۴۱ - ۵۷ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۲۱ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲] استنطاق نوروز علی ماسولہ ای مظنون بہ مسلح بودن در جنگ مفاخر الملک با جنگلیہا
- ۴۲ - ۵۸ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۲۱ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲] جلب و استنطاق محمود عربانی ولد اسماعیل بہ جرم ہمراہی با جنگلیہا در جنگ کسما
- ۴۳ - ۵۹ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۲۱ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲] توقیف یوسف ولد مهدی بہ جرم ہمکاری با جنگلیہا
- ۴۳ - ۶۰ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۲۱ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲] جلب و استنطاق صادق کرمانشاهی بہ اتہام ہمکاری با جنگلیہا
- ۴۴ - ۶۱ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۲۱ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲] استنطاق سید کاظم بہ جرم ہمکاری با جنگلیہا در روز کشتہ شدن مفاخر الملک
- ۴۴ - ۶۲ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۲۲ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲] استنطاق میرزا یوسف خان د کتر ترک تریاک بہ جرم مسافرت بہ فومن
- ۴۵ - ۶۳ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۲۲ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲] استنطاق سید مرتضی عکاس بہ جرم مسافرت بہ جنگل و گرفتن عکس از جنگلیہا
- ۴۶ - ۶۴ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۲۲ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲] جلب و استنطاق عزت اللہ خان بہ اتہام ہمدستی با جنگلیہا
- ۴۷ - ۶۵ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۲۲ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۲] جلب و استنطاق شکور ولد اکبر ماریزانی، مظنون بہ ہمکاری با افراد جنگلی
- ۴۸ - ۶۶ - نظمیہ رشت بہ نظمیہ گیلان، ۲۵ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۳] ارسال صورت اسامی کلیہ مظنونین پلتیکی جلب و استنطاق شدہ
- ۵۰ - ۶۷ - حکمران انزلی بہ وزارت داخلہ، ۴ جمادی الاول [ک، ۱۶۹۳] توقیف شیلات توسط جنگلیہا

- ۵۰ - ۶۸ - وزارت داخله به امیر مقتدر، ۵ جمادی الاول [ک، ۱۶۹۲]
- حمایت وزارت داخله از امیر مقتدر در جهت خاتمه دادن به کار جنگلیها
- ۵۱ - ۶۹ - حکمران انزلی به وزارت داخله، ۹ جمادی الاول [ک، ۱۶۹۲]
- خسارات وارده به مستأجرین شیلات به واسطه اقدامات جنگلیها
- ۵۱ - ۷۰ - نامه خصوصی امیر مقتدر به وزیر داخله، ۱۰ جمادی الاول [ک، ۱۶۹۲]
- شکوائیه امیر مقتدر نسبت به نرسیدن قوای کمکی از طرف ایالت
- ۵۲ - ۷۱ - محتشم السلطنه به هیئت وزراء، ۲۱ جمادی الاول [ک، ۱۶۹۲]
- گسترش فعالیت جنگلیها در اردبیل، مشکین، خلخال و گرمورد
- ۵۳ - ۷۲ - امیر عشاير به وزارت داخله، ۲۵ جمادی الاول [ک، ۱۶۹۱]
- درگیری میان طوایف و مجاهدین اردبیل با نیروهای حکومت محلی (امیر السلطنه)

سال ۱۳۳۶ هـ. ق

- ۵۴ - ۷۳ - حکومت اردبیل به وزارت داخله، ۸ محرم [ک، ۱۷۰۴]
- کشته شدن محمد علی الدرلو و روح الله بیک مشهور به چوپور در نبرد با
نیروهای حکومتی
- ۵۴ - ۷۴ - هیئت مرکزی جمعیت ایران جوان به هیئت اتحاد اسلام، ۷ ربیع الاول
[ت ۱۴۱/۵۱]
- معرفی آقای میرزا نصرالله خان جهانگیر به عنوان نماینده جمعیت ایران جوان
جهت مذاکره با هیئت اتحاد اسلام
- ۵۵ - ۷۵ - کمیسیون جنگ به هیئت اتحاد اسلام، ۲۰ ربیع الثانی [ت ۱۰۰/۵۱]
- اعزام پنجاه و شش نفر از اسرای عثمانی به مرکز
- ۵۶ - ۷۶ - شیخ احمد رشتی به هیئت اتحاد اسلام، ۲۶ ربیع الثانی ۱۳۳۶ [ت ۳۲۴/۵۱]
- خریداری گندم توسط سفارت انگلیس به هر قیمت ممکن جهت جلب پناهندگی
مردم به سفارت آن کشور در اثر فقر و پریشانی
- ۵۸ - ۷۷ - شیخ احمد به هیئت اتحاد اسلام، فاقد تاریخ [ت ۱۸۱/۵۱]
- استعفاء وثوق السلطنه از معاونت وزارت جنگ و انتصاب وی به حکومت زنجان و
احتمال حمایت مشارالیه از هیئت اتحاد اسلام
- ۵۹ - ۷۸ - جمعیت ایران جوان به هیئت اتحاد اسلام، ۲۷ ربیع الثانی [ت ۱۴۲/۵۱]

- وحدت نظر جمعیت ایران جوان و هیئت اتحاد اسلام در اصول، نقشه‌ها و عقاید
ضمیمه ۷۸: تحت فشار قرار گرفتن دولت توسط انگلیس و تصمیم کابینه به
انجام مذاکره محرمانه با هیئت اتحاد اسلام
- ۶۲ ۷۹- شیخ احمد رشتی به آقای آقا شیخ علی (از اعضای هیئت اتحاد اسلام)، ۵
جمادی الاول [ت ۱۲۶/۵۱]
- مشروح مذاکرات شیخ احمد به نمایندگی از طرف هیئت اتحاد اسلام با
آقای منشی (احتمالاً مستوفی الممالک) درباره اصلاحات کشور، شاه، اجانب و...
۸۰- شیخ احمد رشتی به حاجی احمد و میرزا (کوچک خان)، فاقد
تاریخ [ت ۱۳۴/۵۱]
- ۶۹ مذاکره مجدد با شخص منشی و تأیید هیئت اتحاد اسلام از طرف مشارالیه
- ۷۲ ۸۱- شیخ احمد به هیئت اتحاد اسلام، ۹ جمادی الاول [ت ۳۲۸/۵۱]
- گرانی برنج در اثر آزادی خارج نمودن برنج از رشت و احتکار آن در تهران
- ۷۴ ۸۲- شیخ احمد به هیئت اتحاد اسلام، ۱۴ جمادی الاول [ت ۲۱۶/۵۱]
- ملاقات شیخ احمد با اعضای هیئت دولت، اعتراف دولت به توانایی قوای جنگل
برای حل مشکلات کشور
- ۷۶ ۸۳- وزارت داخله به آقای امیرعشایر، ۱۵ جمادی الاول [ک، ۱۶۹۱]
- لزوم خلع سلاح افراد و تقاضای مساعدت از دولت برای رفع اختلافات
محلی (اردبیل)
- ۷۶ ۸۴- نظمی اردبیل به وزارت داخله، ۲۲ جمادی الاول [ک، ۱۶۹۱]
- افزایش قوای جنگلی در اردبیل و انتخاب حاجی باباخان به عنوان نماینده
هیئت اتحاد اسلام در شهر مزبور
- ۷۶ ۸۵- نظمی اردبیل به وزارت داخله، ۲۹ جمادی الاول [ک، ۱۶۹۱]
- مخالفت هیئت اتحاد اسلام و حزب دمکرات با حکومت امیرالسلطنه به دلیل
سوابق سوء وی.
- ۷۷ ۸۶- تلگراف رؤسای ادارات اردبیل به ریاست وزراء، ۶ جمادی الثانی [ک، ۱۶۹۱]
- استعفاء کارگذار، رئیس مالیه، رئیس پست و تلگراف و رئیس تذکره در اثر
سوء رفتار امیرالسلطنه
- ۷۸ ۸۷- وزارت امور خارجه به وزارت داخله، ۷ جمادی الثانی [ک، ۱۶۹۱]

- مخالفت جمعی از اهالی و ایلات با حکومت اردبیل (امیرالسلطنه) و لزوم اقدام فوری در مورد درگیریهای این شهر
- ۷۹ ۸۸- شیخ احمد به آقای شیخ علی مجتهد فومنی (از اعضاء هیئت اتحاداسلام)، ۸ جمادی الثانی [ت ۳۲۰/۵۱]
- احتمال انتصاب میرزا حسن رشديه و سيد عبدالرحيم خلخالی به ریاست ادارات دولتی گیلان
- ۸۱ ۸۹- حاکم آذربایجان (محتشم السلطنه) به وزارت داخله، ۱۴ جمادی الثانی [ک، ۱۶۹۱]
- شکست مخالفین حکومت اردبیل
- ۸۲ ۹۰- اداره مالیه اردبیل به وزارت مالیه، ۱۸ جمادی الثانی [ک، ۱۶۹۱]
- خروج مخالفین حکومت از شهر
- ۸۲ ۹۱- محتشم السلطنه به وزارت داخله، ۲۰ جمادی الثانی [ک، ۱۶۹۱]
- ورود نیروهای جنگلی به فرماندهی امیر عشایر به ننه کران سه فرسخی اردبیل
- ۸۳ ۹۲- هیئت اتحاداسلام به وزیر داخله، ۲۰ جمادی الثانی [ک، ۱۶۹۱]
- مقتول و مجروح شدن تعدادی از مردم مسلمان در اثر اصرار محتشم السلطنه به تعیین امیرالسلطنه به حکومت اردبیل
- ۸۴ ۹۳- وزیر داخله به هیئت اتحاد اسلام، بدون تاریخ [ک، ۱۶۹۱]
- لزوم واگذاری امر انتخاب حاکم اردبیل به وزیر کشور
- ۸۵ ۹۴- محمد لنگرودی پرشکوهی به هیئت اتحاد اسلام، ۲۰ جمادی الثانی [ت ۱۳۶/۵۱]
- پیشنهاد خرید اسلحه و فشنگ برای هیئت اتحاد اسلام از قزوین و تشریح اوضاع شهر
- ۸۶ ۹۵- شیخ احمد به آقای شیخ علی مجتهد فومنی، ۲۴ جمادی الثانی [ت ۳۳۲/۵۱]
- افزایش تعداد فقرا و فوت عده‌ای در تهران در اثر گرسنگی، درخواست همکاری نصیرالسلطنه (پسر محتشم السلطنه) با هیئت اتحاد اسلام
- ۸۹ ۹۶- محتشم السلطنه به هیئت وزراء، ۲۵ جمادی الثانی [ک، ۱۶۹۱]
- اتمام کار مسئله اردبیل و تصمیم حکومت به تصفیه امور آستارا
- ۸۹ ۹۷- شیخ احمد سیگاری به هیئت اتحاد اسلام، ۳ رجب [ت ۲۹۷/۵۱]

- سیاست‌های سوء انگلیس در ایران (تشکیل پلیس جنوب، انحصار تجارت ایران برای خود، در دست گرفتن قوای مسلحه ایران و...)
- ۹۴ - ۹۸ - گزارش بدون امضاء به وزارت داخله، ۱۵ رجب [ک، ۱۷۱۶]
- ۹۴ - ۹۹ - مهدی فرخ به وزارت داخله، ۱۶ رجب [ک، ۱۷۱۵]
- ۹۵ - ۱۰۰ - وزارت داخله به کفیل و کارگذار گیلان، ۲۴ رجب [ک، ۱۷۱۵]
- دستور اقدام برای استخلاص منشی قونسولگری انگلیس از توقیف جنگلیها و تأمین جان رئیس بانک کشور مزبور
- ۹۵ - ۱۰۱ - سید عبدالرحیم خلخالی به هیئت اتحاداسلام، ۲۶ رجب [ت ۳۳۸/۵۱]
- لزوم تمرکز دادن به قوای متفرقه جنگل، اعزام مبلغ به مناطق مختلف و جذب نیروهای مرکز
- ۹۷ - ۱۰۲ - کارگذاری گیلان به وزارت امور خارجه، ۱۶ شعبان [ک، ۱۷۱۸]
- مداخله بلشویکها در امور داخلی گیلان
- ۹۹ - ۱۰۳ - مهدی فرخ به آقای آقا شیخ علی مجتهد، ۲۱ شعبان [ت ۲۴۲/۵۱]
- گزارش انجلم درخواست هیئت اتحاداسلام
- ۹۹ - ۱۰۴ - آقای علی فومنی به آقای عزت‌الله خان، ۲۵ شعبان [ت ۱۱۴/۵۱]
- لزوم مذاکره با سالار فاتح و جلوگیری از فعالیتهای سوء وی
- ۱۰۰ - ۱۰۵ - معزالسلطنه به حجت‌الاسلام آقای آقا شیخ علی، ۲۵ شعبان [ت ۱۹۹/۵۱]
- مذاکره با سالار فاتح از طرف هیئت اتحاداسلام جهت رفع اختلافات با وی
- ۱۰۱ - ۱۰۶ - وزارت داخله به ایالت آذربایجان، ۲۶ شعبان [ک، ۱۷۰۶]
- رسیدن نیروهای جنگل به یک فرسخی اردبیل و درگیری آنها با قوای حکومتی
- ۱۰۱ - ۱۰۷ - وزارت داخله به ایالت آذربایجان، ۲۹ شعبان [ک، ۱۳۵۰۱۱]
- انتصاب میرزا اسحق خان از طرف جنگلیها به مدیریت اداره‌اخذ وجوهات آستارا
- ۱۰۱ - ۱۰۸ - گزارش اوضاع تهران به هیئت اتحاد اسلام، فاقد تاریخ [ت ۱۴۱/۵۱]
- بازگشت (شهید) مدرس از مهاجرت و لزوم ایجاد ارتباط میان هیئت اتحاد اسلام و مشارالیه
- ۱۰۵ - ۱۰۹ - شیخ احمد به آقای حاجی احمد (کسمایی)، ۵ رمضان [ت ۳۳۱/۵۱]

- استعلام از نحوه درگیری قوای انگلیس با جنگلیها در نزدیکی منجیل
- ۱۰۵ - ۱۱۰ - اعلامیه کمیته اتحاد اسلام - رمضان [ت ۳۵۶/۵۱]
- اتمام حجت با طرفداران انگلیس، فریب دادن جنگلیها توسط یک نفر خود فروخته رحمت آبادی در درگیری با قشون انگلیس
- ۱۰۸ - ۱۱۱ - اعلامیه کمیته اتحاد اسلام، رمضان [ت ۴۰۹/۵۱]
- بمباران مریضخانه گوراب زرمخ توسط ایروپلتهای انگلیسی و شهید شدن پنج نفر از بیماران - ادامه نبرد جنگلیها با نیروهای انگلیسی
- ۱۱۲ - ابلاغیه احمد آذری کفیل حکومت گیلان و طوالش، فاقد تاریخ [ت ۳۴۷/۵۱]
- ۱۰۹ تهدید جنگلیها و دعوت آنها به تسلیم شدن و همکاری با دولت

سال ۱۳۳۷ ه. ق

- ۱۱۱ - ۱۱۳ - حکومت گیلان و طوالش به وزارت داخله، اول محرم [ک، ۱۷۰۱]
- تعیین محمد حسن گیلانی به حکومت موقت گیلان از طرف علما، امرا، مالکین، تجار و اصناف شهر رشت
- ۱۱۵ - ۱۱۴ - گزارش وضعیت جنگلیها به وزارت داخله، ۳ محرم [ک، ۱۶۹۲]
- احتمال تصرف طارم و تهدید قزوین و خمسه توسط جنگلیها
- ۱۱۵ - ۱۱۵ - اعلان کمیسیون نمایندگان کمیته اتحاد اسلام، ۸ محرم [ت ۴۰۴/۵۱]
- تشکیل کمیسیون ارزاق توسط کمیته اتحاد اسلام و رسیدگی به مشکلات مردم
- ۱۱۶ - ۱۱۶ - محمد حسن گیلانی (حاکم گیلان) به وزارت داخله، ۴ صفر [ک، ۱۷۰۱]
- گزارش رویت در خصوص صلح دولت عثمانی و اطیش با متفقین
- ۱۱۷ - ۱۱۷ - ورقه فوق العاده جنگل، ۱۴ صفر [ت ۴۰۲/۵۱]
- نصیحات کمیته اتحاد اسلام در مورد دریافت عشریه و تهیه آذوقه برای مردم
- ۱۱۸ - ۱۱۸ - ریاست وزراء به آقای آقا شیخ محمود کسمایی (برادر حاجی احمد)، ۲۴ جمادی الاول [ت ۱۳۷/۵۱]
- ۱۱۹ شرایط اعطاء تأمین جانی و مالی به حاج احمد کسمایی و همراهانش
- ۱۲۰ - ۱۱۹ - راپرت متصدی تلگرافخانه لاهیجان، ۱۵ رجب [ک، ۱۷۱۱]
- توقیف تلگرافخانه و شکستن درب انبار برنج رسول افها توسط جنگلیها

- ۱۲۰ - راپرت متصدی تلگرافخانه لاهیجان، ۱۶ رجب [ک، ۱۷۰۳]
- دستگیری تعدادی از جنگلیها، عزیمت میرزا کوچک خان به طرف ليله کوه و
بیلاقات املش
- ۱۲۱ - اداره مرکزی ژاندارمری به وزارت داخله، ۱۹ رجب [ک، ۱۶۹۳]
- توقیف و استنطاق سلطان عبدالعلی خان به علت ارتباط داشتن با جنگلیها
- ۱۲۲ - حکومت طالقان به وزارت داخله، ۴ شعبان [ک، ۱۷۱۴]
- دستگیری ۲۰ نفر جنگلی توسط حکومت طالقان و احتمال عبور میرزا
کوچک خان از منطقه برای عزیمت به سواد کوه و استرآباد
- ۱۲۲ - حسین میرشکار به وزارت داخله، ۷ شعبان [ک، ۱۷۰۰]
- دستگیری دکتر غلامحسین خان (جنگلی) توسط مأمورین امیرافشار
- ۱۲۲ - میرزا علی خان منجم باشی گیلانی به وزارت داخله، ۱۵ رمضان [ک، ۱۷۰۱]
- شکایت منجم باشی از عطاءالسلطان جنگلی
- ۱۲۳ - نظمیة قزوین به وزارت داخله، ۲۰ رمضان [ک، ۱۶۸۹]
- منازعه اکراد غیاثوند با جنگلیها و بررسی شرکت بهاءالسلطان در قضیه مزبور
- ۱۲۶ - تلگراف چند تن از اهالی طارم به وزارت داخله، ۸ شوال [ک، ۱۷۰۰]
- عدم مداخله غلامحسین دکتر در امورات جنگلیها
- ۱۲۶ - اداره تحریرات پست به وزارت داخله، ۱۷ محرم [ک، ۱۷۱۳]
- توقیف فراش پست فومن توسط جنگلیها
- ۱۲۶ - اعلان رئیس کل قشون گیلان و طوالش، ۲۴ محرم [ت ۳۹۰/۵۱]
- تصمیم به پاک کردن صفحه گیلان از وجود اشرار
- ۱۲۹ - حکومت گیلان و طوالش (احمد آذری) به وزارت داخله، ۱۷ صفر
[ک، ۱۶۹۷]
- شکست جنگلیها در جنگ با نیروهای دولتی و تقسیم آنان به دستجات کوچک
در فومنات
- ۱۲۸ - حکومت گیلان و طوالش به وزارت داخله، ۲۲ صفر [ک، ۱۶۹۷]
- دستگیری ده نفر از جنگلیها در فومنات، اعطاء تأمین نامه به آقاخان درامی
- ۱۲۹ - حکومت گیلان و طوالش به وزارت داخله، اول ربیع الاول [ک، ۱۶۹۶]
- وقوع چهار مصادمه بین اردوی دولتی و جنگلیها

- ۱۳۱ - ۱۳۲ - حکومت گیلان و طوالش به وزارت داخله، ۹ ربیع الاول [ک، ۱۶۹۶]
- کاهش نیروهای جنگلی و طرفداران آنها در اثر فعالیتها و تبلیغات دولت
- ۱۴۰ - ۱۳۳ - راپرت واقعات گیلان و طوالش، ۲۷ و ۲۸ ربیع الاول [ک، ۱۶۹۷]
- شایعه تسلیم شدن میرزا کوچک خان به نیروهای دولتی
- ۱۴۲ - ۱۳۴ - حکومت گیلان و طوالش به وزارت داخله، ۲ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۷]
- ۱۴۲ وقوع جنگ بین نیروهای دولتی و جنگلیها و شهادت سه نفر جنگلی در روستای چمن
- ۱۳۵ - ابلاغیه عمومی حکومت گیلان (احمد آذری)، ۲۸ ربیع الثانی
- ۱۴۳ [ت ۳۸۴/۵۱]
- صلح میرزا کوچک خان با حکومت گیلان و باز شدن راههای فومن و بنادر تولم و گسگر
- ۱۴۵ - ۱۳۶ - حکومت گیلان و طوالش به وزارت داخله، ۲۹ ربیع الثانی [ک، ۱۶۹۵]
- ترک مخاصمه و صلح جنگلیها با دولت
- ۱۳۷ - حکومت گیلان و طوالش به وزارت داخله، ۲۹ ربیع الثانی - ۲
- ۱۵۷ جمادی الاول [ک، ۱۶۹۷]
- به کارگیری هفتاد نفر از مجاهدین جنگل در اداره ژاندارمری
- ۱۳۸ - حکومت گیلان و طوالش به وزارت داخله، ۵ تا ۸ جمادی الثانی
- ۱۵۸ [ک، ۱۶۹۷]
- مذاکرات حاکم ایالت، صدرااشراف و کلنل فتحعلی خان با میرزا کوچک خان درباره تشکیل ژاندارمری - قتل آقا محمد اسماعیل کسمایی مدیر اداره وجوهات جنگل توسط عطاءالله خان اردبیلی
- ۱۳۹ - حکومت گیلان و طوالش به وزارت داخله، ۱۷، ۱۸ جمادی الثانی
- ۱۶۰ [ک، ۱۶۹۷]
- مقتول نمودن یک نفر در گوراب زرمغ توسط جنگلیها
- ۱۴۰ - فرمان صادره از طرف رئیس گارنیزون (سعدی درویش) شورای نظامی
- ۱۶۲ انقلابی، ۲ شوال [ت ۳۹۷/۵۱]
- انتصاب کماندان شهر (پرویز) و مستشار گارنیزون (منوچهر تا اومف) - ممنوعیت عبور و مرور افراد و حمل اشیاء منقول بدون اجازه کماندانی شهر رشت
- ۱۶۳ - ۱۴۱ - تلگراف رمز به وزیر امور خارجه، ۴ شوال [وزارت خارجه، ۵۴-۹۱۰۰۴]

- عزیمت تعدادی از مسلمانان قفقازی به گیلان و همکاری آنان با میرزا کوچک خان
- ۱۶۴ - ۱۴۲ - اعلان صادره از طرف اسماعیل احمدزاده جنگلی - ۵ شوال [۳۳۷/۵۱]
- واگذاری ریاست گارنیزون به اسماعیل احمدزاده جنگلی
- ۱۶۵ - ۱۴۳ - اعلان صادره از طرف رئیس گارنیزون، ۱۲ شوال [۳۹۶/۵۱]
- احضار صاحبمنصبان و نظامیان سابق روسیه به اداره تأمینات جهت ثبت اسامی آنان
- ۱۶۵ - ۱۴۴ - نظمیة قزوین به ریاست کل نظمیة، ۲۱ شوال [ک، ۱۶۹۰]
- مخالفت یکی از روحانیون با اظهارات اعتضاد دیوان در باره وقایع رشت و بالشویکها
- ۱۶۵ - ۱۴۵ - نظمیة قزوین به ریاست کل تأمینات، ۲۳ شوال [ک، ۱۶۹۰]
- اظهارات اعتضاد دیوان در باره لزوم جلوگیری از تجاوز قشون بالشویکها از حدود رشت
- ۱۶۷ - ۱۴۶ - وزارت امور خارجه به ژنرال قونسولگری تفلیس، ذیقعدہ [وزارت امور خارجه، ۵۴ - ۹۱۰۰۴]
- ورود میرزا کوچک خان و همراهانش به رشت و در اختیار گرفتن زمام امور شهر
- ۱۶۷ - ۱۴۷ - سفارت لندن به وزارت امور خارجه، ۲ ذیقعدہ [وزارت خارجه، ۵۴ - ۹۱۰۰۴]
- نگرانی دولت از فعالیت بالشویکها در شمال کشور، استعفای وثوق الدوله، جلب حمایت و کمک انگلیس از دولت
- ۱۶۸ - ۱۴۸ - ریاست وزراء به سفارت لندن، ۳ ذیقعدہ [وزارت خارجه، ۵۴ - ۹۱۰۰۴]
- استرداد ساری و بندر جز از بالشویکها تقاضای اسلحه و مهمات و پول از انگلیس توسط دولت
- ۱۶۹ - ۱۴۹ - تلگراف رمز به کلیه وزارتخانه‌ها، ذیقعدہ [وزارت خارجه، ۵۴ - ۹۱۰۰۴]
- پیشروی افراد خالو قربان از بار فروش و مشهدسز به طرف ساری
- ۱۵۰ - میرزا کوچک خان به میرزا علیخان کمیسر مالیه جنگل (خصوصی)،
- ۱۶۹ ۳ ذیقعدہ [ت، ۷۶/۴۶]
- توصیه ارجاع مسئولیتی به آقا میرزا علی اصغر خان خلیلی
- ۱۷۰ - ۱۵۱ - ریاست وزراء به سفارت لندن، ۷ ذیقعدہ [وزارت خارجه، ۵۴ - ۹۱۰۰۴]
- دعوت اهالی گمش تپه به کمک به میرزا کوچک خان
- ۱۷۰ - ۱۵۲ - تلگراف رمز به کلیه سفارتخانه‌ها، ۱۰ ذیقعدہ [وزارت خارجه، ۵۴ - ۹۱۰۰۴]

- باز پس گیری بار فروش و مشهدسر توسط نیروهای دولتی
- ۱۷۰- ۱۵۳- تلگراف رمز به کلیه سفارتخانه‌ها، ۲۲ ذیقعدہ [وزارت خارجه، ۵۴- ۹۱۰۰۴]
- جدا شدن میرزا کوچک خان از احسان‌الله خان و عزیمت وی و طرفدارانش به فومن و جنگل
- ۱۷۱- ۱۵۴- تلگراف رمز به کلیه سفارتخانه‌ها، ۲۹ ذیقعدہ [وزارت خارجه، ۵۴- ۹۱۰۰۴]
- نبرد نیروهای دولتی با گروههای مخالف بین قزوین و منجیل
- ۱۷۱- ۱۵۵- بیان نامه کمیته انقلابی ایران، ۲۹ ذیحجه [ت ۳۷۱/۵۱]
- مداخلات غیر مشروع انگلیس در ایران و لزوم تغییر رژیم به علت نا رضایتی مردم
- ۱۷۲- ۱۵۶- اعلامیه کمیته انقلابی ایران، فاقد تاریخ [ت ۴۰۲/۵۱]
- انتقادات کمیته انقلابی به میرزا کوچک خان
- ۱۷۵- ۱۵۷- اطلاعیه فرمانده کل قوای دفاعیه (استاروسلسکی)، فاقد تاریخ [ت ۴۰۴/۵۱]
- توقیف آبرو پلان و آسمان پیمای کمیته انقلابی ایران توسط قوای دولتی
- ۱۷۶- ۱۵۸- اعلان فرمانده کل قوای دفاعیه، ۲۳ محرم [ت ۳۹۴/۵۱]
- لزوم هشیاری اهالی در انجام انتخابات مجلس شورای اسلامی
- ۱۷۷- ۱۵۹- اطلاعیه حکمران نظامی گیلان، ۱۹ محرم [ت ۳۷۲/۵۱]
- حراج اشیاء متعلق به گروههای مخالف به منفعت فقرای شهر
- ۱۷۷- ۱۶۰- گزارش تلگرافخانه مشهدسر، ۱۷ ذیقعدہ [ک، ۱۳۵۰۱۱]
- قطع روابط میرزا کوچک خان با احسان‌الله خان و خالو قربان
- ۱۷۸- ۱۶۱- محاکمات وزارت امور خارجه، ۱۹ ربیع الثانی [وزارت خارجه، ۵۴/ ۹۱۰۰۴]
- توقیف و استنطاق حاج آقا رضا زاده فخرایی به اتهام تصرف در اموال تجارخانه استیونس
- ۱۸۱- ۱۶۲- ساعد الملک (از رشت) به وزارت داخله، ۲۱ ربیع الثانی [ک، ۱۷۱۰]
- اطاعت خالو قربان از اوامر دولت
- ۱۶۳- محاکمات وزارت امور خارجه، ۱۷ جمادی الاول
- ۱۸۱- [وزارت خارجه، ۵۴/ ۹۱۰۰۴]
- احاله پرونده رضازاده (متهم به تصرف اموال تجارخانه استیونس) به محکمه جزا
- ۱۸۳- ۱۶۴- گزارش تلگرافخانه رشت، ۴ صفر ۱۳۴۱ [ک، ۱۳۵۰۱۱]
- دستگیری یا تسلیم شدن تعدادی از جنگلیها

- ۱۶۵- گزارش تلگرافی (سلطان محمود) از رشت به تهران، ۷ صفر ۱۳۴۱
 ۱۸۴ [ک، ۱۳۵۰۱۱]
- دستگیری تعدادی از افراد سید جلال چمنی
 ۱۶۶- حکومت گیلان به وزارت داخله، ۷ جمادی الاول ۱۳۴۱ [ک، ۱۳۵۰۱۱]
 ۱۸۴ اعزام سرتیپ بصیر دیوان و حسن خان معین‌الرعا یا جهت کشف مهمات جنگلیها
 ۱۶۷- راپرت کارگذار گیلان به وزارت خارجه، ۱ شعبان ۱۳۴۰ [ک، ۱۳۵۰۱۱]
 ۱۸۳ فعالیت محمد ابراهیم کسمایی در جنگل
- ۱۶۸- وثوق السلطنه به وزارت داخله، ۷ شعبان [ک، ۱۷۰۷]
 ۱۸۵ تکذیب خبر مندرج در روزنامه اقدام مبنی بر تصرف بعضی دهات رشت
 توسط جنگلیها
- ۱۶۹- وزارت داخله به وزارت جنگ، ۲۱ شعبان ۱۳۴۰ [ک، ۱۷۰۸]
 ۱۸۶ درخواست استخلاص ژرف پرتراریف لهستانی که جزو دستجات میرزا کوچک
 توقیف گردیده است
- ۱۷۰- اعلان عمومی وثوق الدوله، ۲۱ رمضان ۱۳۴۰ [ت ۳۹۳/۵۱]
 ۱۸۶ بی مورد بودن نگرانی مردم از اعزام قوای نظامی به جنگل برای سرکوبی
 سید جلال چمنی
- ۱۷۱- فوق‌العاده روزنامه ندای گیلان، ۲۸ رمضان ۱۳۴۰ [ت ۳۴۳/۵۱]
 ۱۸۷ مجروح شدن برادر سید جلال چمنی در زدوخورد با نیروهای دولتی
 ۱۷۲- گزارش تلگرافی (سلطان محمود) از رشت به تهران، ۳ ذیحجه ۱۳۴۰
 ۱۸۷ [ک، ۱۳۵۰۱۱]
- متواری شدن سید جلال و همراهانش
 ۱۷۳- گزارش تلگرافی (سلطان محمود) از رشت به تهران، ۲۹ ذیحجه ۱۳۴۰
 ۱۸۸ [ک، ۱۳۵۰۱۱]
- کشته شدن تعدادی از افراد سید جلال
 ۱۷۴- حاج احمد کسمایی به ریاست وزراء، ۲۱ فروردین ۱۳۰۷ هجری شمسی
 ۱۸۸ [نخست وزیری، ۱۱۶۰۰۰]
- درخواست تأدیه خسارات وارده و مطالبات کسمایی از دولت

۱۷۵- ریاست وزراء به حاج احمد کسمایی، ۲۳ فروردین ۱۳۰۷ شمسی

۱۸۹

[نخست وزیری، ۱۱۶۰۰۰]

عدم امکان پرداخت خسارت به کسمایی

۱۸۹

۱۷۶- تلگرافخانه رشت به وزارت کشور، ۱۱ شهریور ۱۳۲۱ شمسی [ک، ۱۷۰۵]

برگذاری مجلس ترحیم برای کوچک خان در سلیمان داراب رشت

پیشگفتار

بخشی از مبارزات پر افتخار مردم مسلمان ایران بر ضد بیگانگان در یکی از مقاطع حساس تاریخ معاصر در نهضت جنگل نمود یافت. رهبر این نهضت، میرزا کوچک خان فرزند میرزا بزرگ در سال ۱۲۹۸ هجری قمری «در حوالی روستای کسما متولد شد»^۱ تحصیلات خود را با فراگیری علوم دینی در رشت آغاز نمود و برای ادامه آن رهسپار تهران گردید. سنین جوانی او هم زمان با فعالیتها و مبارزات مشروطه طلبان بود. میرزا کوچک در مراحل مختلف انقلاب مشروطیت از جمله در فتح قزوین و تهران و نیز در سرکوبی شورش ترکمن ها که به تحریک محمد علیشاه مخلوع بر علیه مشروطه خواهان روی داده بود فعالانه شرکت نمود. اما در دهه اول بعد از استقرار مشروطیت، ایران دستخوش بحرانهای گوناگونی بود. آثار و پی آمدهای قرارداد ۱۹۰۷ و تقسیم ایران به دو منطقه نفوذ، کشیده شدن ناخواسته کشور به جنگ جهانی اول، تلخ کامی های به جای مانده از مشروطه خواهی، حضور نیروهای روسیه تزاری در گیلان و سایر نقاط کشور، تعدی و تجاوز سربازان روسی به حقوق و نوامیس مردم، دخالت های آشکار بریتانیا در امور داخلی کشور و آشفتنگی وضع زندگی مردم، از جمله این بحرانها و عواملی بودند که موجب پیدایش نهضت جنگل به رهبری میرزا کوچک خان شدند.

میرزا کوچک خان ابتدا با چند تن از رجال طرفدار اتحاد اسلام در تهران مشورت و مذاکره نمود. اتحاد اسلام اندیشه ای بود که از سوی سید جمال الدین اسدآبادی، عبدالرحمن

1. Military Report on TEHRAN and Adjacent Provinces - of - North - West - Persia - General - Staff - M.E.F - Mesopotamiu 1921 Captain - L.S Fo... calc... 1922, P, 388

کواکبی، شیخ محمد عبده و رشید رضا به منظور همبستگی عموم مسلمانان و مبارزه با استعمار بوجود آمده بود و «چند تن از روحانیون شهر و رجال سیاست ایران همچون سید حسن مدرس، سید محمد رضا مساوات، سید محمد کمراهی، سلیمان محسن اسکندری، سید یحیی ندامانی و میرزا طاهر تنکابنی دنباله‌رو فکری آن جریان بودند.»^۲ نتیجه مذاکرات این بود که مقرر گردید کانون ثابتی جهت مبارزه با مداخلات بیگانگان در امور داخلی کشور و اخراج نیروهای آنها و مقابله با مظالم حکام بی‌لیاقت و فساد تشکیلات دولتی ایجاد گردد. متعاقب آن میرزا کوچک به گیلان مراجعت و به کمک دکتور حشمت که مرد با ایمانی بود و اصلاحات مهمی در گیلان انجام داده و دارای تجربه‌های زیادی از مبارزات مشروطه‌خواهی بود، مقدمات قیام را آماده نمودند و بدین ترتیب شالوده نهضت پی‌ریزی گردید. از همان ابتدا گروه‌هایی از افراد متعهد و اهل درد جهت تحقق آرمانهای مطرح شده با اشتیاق کامل به نهضت پیوستند.

تصمیمات اساسی و کلی در طول نهضت جنگل توسط هیئت اتحاد اسلام اتخاذ می‌گردید. این هیئت مرکب از حدود ۲۷ نفر از روحانیون و شخصیت‌های سیاسی بود از جمله حاجی شیخ علی حلقه‌سری علم‌الهدی، حاجی احمد کسمایی، شیخ بهاء‌الدین املشی، سید عبدالوهاب صالح و میرزا کوچک‌خان.

به نظر می‌رسد عنوان «هیئت اتحاد اسلام» از آن جهت از سوی نهضت جنگل انتخاب گردید که هدف غائی آن مانند اتحاد اسلامی که سید جمال‌الدین اسدآبادی بنیان نهاد، مبارزه با استعمار در زیر سایه همبستگی مسلمین بوده است. در این رابطه روزنامه جنگل که منعکس‌کننده نقطه نظرات جنگلیها و هیئت اتحاد اسلام بود چنین می‌نویسد: «بلی ما به نام اتحاد اسلام قیام کردیم و به این جمعیت منتسبیم ولی باید دانست که طرفدار اتحاد اسلامیم به نام ساده (انما المؤمنون اخوه) یعنی می‌گوئیم در این موقع که تشمت کلمه و اختلاف اسلامیان، مسلمانانرا به دست دشمن عمومی زیون کرده نباید مسلمانان برادر کشی کنند و به نام عنوان مذهبی به جان هم افتاده و مجال استفاده به دشمن عمومی بدهند.»^۳

میرزا کوچک‌خان خود بیش از آنکه یک مبارز و انقلابی باشد یک مسلمان متعهد و مقید به احکام مذهبی بود و «در تمام مدت نهضت جنگل یک قدم برخلاف دیانت و حب وطن بر نداشته و حتی در مواقعی که کابینه‌های صالحی مثل کابینه مستوفی‌الممالک روی کار

۲. ابراهیم فخرایی، سردار جنگل، تهران: انتشارات جاویدان، ۱۳۴۳، ص. ۲۳-۲۱ (این کتاب یکی از مهمترین آثار مستند و کامل در باره نهضت جنگل است که توسط مرحوم فخرایی که یکی از همراهان کوچک‌خان بوده به رشته تحریر درآمده است).

۳. روزنامه جنگل، شماره ۲۸، سال اول (۱۳۳۵ هجری قمری)، چاپ دوم، انتشارات مولی، تهران، ۱۳۵۷، ص ۲

می آمدند همواره خود را از تماس با دولتیان برکنار می گرفته که دولت به آزادی مشغول عملیات اصلاحی خود شود.»^۴ قیام جنگل از شوال ۱۳۳۳ هجری قمری تا دوم ربیع الثانی ۱۳۴۰ به طول انجامید. این دوره هفت ساله را براساس نوع مبارزات و موقعیت های مختلف نهضت می توان در چهار مرحله تقسیم بندی نمود:

مرحله اول از آغاز تشکّل مبارزات (شوال ۱۳۳۳) تا انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ شوروی (آخر ذیحجه ۱۳۳۵).

در این دوره عمده نیروی جنگلیها صرف مبارزه با حضور نیروهای روسی در قسمت های شمالی کشور گردید. اشغالگران خیلی زود احساس خطر کرده و به کمک عاملان داخلی خود لشکرکشی های متعددی را تدارک دیدند.

ابتدا سردار اقتدار فرزند سپهسالار تنکابنی اردویی تهیه دیده (سنه شماره ۳) و عازم سرکوبی جنگلیها شد، اما موفقیتی نصیبش نگشت. سپس جهانشاه خان امیر افشار مأمور از میان برداشتن جنگلیها شد (سند شماره ۴) اما او هم قبل از چشیدن طعم پیروزی مجبور به بازگشت شد. یک بار مفاخر الملک که توسط نیروهای روسی به ریاست شهربانی رشت منصوب شده بود داوطلب قلع و قمع نهضت جنگل گردید، اما میرزا کوچک خان و نیروهایش شکست تلخی به او وارد ساخته و مفاخر الملک کشته شد. (سند شماره ۵)

بخش قابل ملاحظه ای از اسناد این مجموعه گویای توقیف و استنطاق تعداد زیادی از مردم عادی به اتهام همکاری با جنگلیها در واقعه کشته شدن مفاخر الملک می باشد. البته این موضوع در تاریخ نهضت جنگل امری غیرعادی نبود. یکی از همین موارد را که مربوط به سال ۱۲۹۸ شمسی است، محسن صدر در خاطرات خود چنین می نویسد: «ابوب خان سرتیپ قزاق هفده نفره رعایا را که حمل ذغال از جنگل می کرده اند گمان جاسوسی برای جنگلیها به آنها برده، گرفته به رشت فرستاد. تیمورتاش حاکم گیلان در حالت مستی جلو اسم پنج نفر آنها خط قرمز کشید و حکم کرد این پنج نفر را دار بزنند و نظمی صبح زود هر پنج نفر بیچاره بیگناه را دار زد.»^۵

مرحله دوم از انقلاب شوروی (ذیحجه ۱۳۳۵) تا تسلیم شدن حاجی احمد کسمایی و دکتر حشمت (شعبان ۱۳۳۷).

بعد از انقلاب شوروی و فراخوانی نیروهای روسی از ایران تحولات مهمی در اوضاع سیاسی کشور بوجود آمد. در این مرحله قدرت نیروهای جنگلی بیش از پیش افزایش یافت.

۴. عبدالله مستوفی، شرح زندگانی من، تهران، زوار، ۱۳۴۳، جلد سوم، ص ۳۶۰
۵. مسحن صدر، خاطرات صدرا لاشراف، تهران، وحید، ۱۳۶۴، ص ۲۴۰

دولت انگلیس تلاش می کرد برای مقابله با این نهضت و نیز جهت پر نمودن جای خالی نیروهای روسی قوای خود را در ایران، به ویژه در شمال کشور تقویت نماید.

این کشور به عملیات نظامی اکتفا نکرده و برای به زانو در آوردن مردم و جنگلیها توسط سفارت خود دست به فعالیتهای دیگری در ایران زد. از جمله این اقدامات خریداری محصول گندم به هر قیمت ممکن و ایجاد قحطی مصنوعی بود تا بدینوسیله مردم در اثر فقر و پریشانی به سفارت آن کشور پناهنده شوند.^۶

اما واکنش همه دولتمردان و شخصیت های سیاسی کشور در برابر این تجاوزات یکسان نبود. عده ای بدون هیچ مخالفتی خواسته های اجانب را اجرا می کردند. اما گروهی دیگر در مقابل این تعدیات مقاومت کرده و اگر قدرت مبارزه در خود نمی یافتند لاقابل آب به آسیاب دشمن نمی ریختند. در شماره بیست و یکم روزنامه جنگل حساب زمامداران صدیق را از افراد خائن و وطن فروش جدا نموده و می نویسد: «مستوفی الممالک، مخبر السلطنه، مشیرالدوله، موتمن الملک و هرچه مثل اینها وجود محترم باشد تقدیس می کنیم... بالعکس وثوق الدوله، قوام السلطنه، سپهسالار، شعاع السلطنه، امین الملک و همقطارانشان را تکذیب می کنیم.»^۷

در این میان مستوفی الممالک بیش از دیگران به نهضت جنگل نزدیک بود. در زمان ریاست وزرایی او، هنگامیکه سفارت روس جهت اعزام جهانشاه امیر افشار و نیروهای قزاق برای سرکوبی جنگلیها اصرار می کرد مستوفی الممالک تا حد ممکن مقاومت نمود زیرا او «نه فقط جنگلیها را مضر نمی شناخت بلکه تا درجه ای هم مفید می دانست. دکتر حشمت قبل از این باره با او مذاکره نموده بود و گفتار صادقانه و میهن پرستانه دکتر در روحیه مستوفی اثر خاصی بخشیده بود.»^۸

اسناد شماره ۷۹ و ۸۰ شامل مذاکرات شیخ احمد رشتی با شخصی با نام مستعار منشی می باشند. شخص منشی یکی از شخصیت های قدرتمند سیاسی کشور بوده که نظریات هیئت اتحاد اسلام را تأیید می نمود و در عین حال با شاه روابط نزدیکی داشته است. با توجه به مطالب مذکور و نظریات مستوفی الممالک احتمال اینکه شخص منشی همان حسن مستوفی (مستوفی الممالک) باشد بسیار زیاد است. در این مرحله قدرت جنگلیها روز به روز افزایش می یافت تا اینکه «در ۱۴ جمادی الاول ۱۳۳۶ شیخ احمد به نمایندگی از هیئت اتحاد اسلام با اعضاء هیئت دولت ملاقات کرد. در این دیدار دولت به توانایی قوای جنگل برای حل

۶. سند شماره ۷۶

۷. روزنامه جنگل، شماره ۲۱، سال اول (۱۳۳۵)، ص ۴

۸. ابراهیم فخرایی، همان منبع، ص ۸۲

مشکلات کشور اعتراف نمود.^۹

اما با تسلیم شدن حاجی احمد کسمایی^{۱۰} و اعدام دکتر حشمت در شعبان ۱۳۳۷ وضع نهضت به یکباره دگرگون گردید و ضربات کاری بر پیکر جنگلیها وارد شد. تعدادی از آنها تسلیم، تعدادی دستگیر و تعدادی نیز به صورت گروههای پراکنده ارتباط خود را با یکدیگر از دست دادند. بطوریکه بعد از این ماجرا تنها هشت نفر از افراد در کنار میرزا کوچک خان باقی ماندند.

مرحله سوم از شعبان ۱۳۳۷ تا شعبان ۱۳۳۹ یعنی تا زمان توافق انگلستان و شوروی و قرارداد دولت ایران و شوروی جهت خاموش کردن نهضت جنگل توسط کیکالو فرمانده نیروی شوروی در گیلان را شامل می شود. در این دوره مجدداً گروههای جنگلی مجتمع شده و با پیوستن افرادی مثل احسان الله خان به جنگلیها اوضاع بار دیگر تغییر کرد. در رمضان ۱۳۳۸ شهر رشت به تصرف جنگلیها درآمد. حدود یک ماه بعد «احسان الله خان همراه با خالوقریان به گروه افراطی بالاشویکها پیوست و روابطش را با کوچک خان قطع کرد و در حکومت کمونیستی که پس از خروج کوچک خان از رشت تأسیس شد مقام عمده ای کسب کرد».^{۱۱} میرزا کوچک پس از خارج شدن از رشت به جنگلهای فومن رفت.^{۱۲} روزنامه ایران در شماره ۱۸ شوال ۱۳۳۸ خود در مورد این جریانات چنین می نویسد: «خبیر نارضایتی میرزا کوچک خان و همراهانش از حرکات بعضی از اجزای سویت و واردین خارجی - اهالی گیلان از حضور میرزا کوچک راضی هستند و معتقدند در صورت عدم حضور او اوضاع نظیر با کو می شد».^{۱۳} حدود چهار ماه بعد از این ماجرا، کوچک خان به رشت دعوت شد و ظاهراً اختلافات مرتفع گردید. تا اینکه در شعبان همانسال دولتهای انگلستان و شوروی و نیز دولت ایران برای از میان برداشتن جنگلیها به تفاهم رسیدند.

مرحله چهارم از شعبان ۱۳۳۹ تا دوم ربیع الثانی ۱۳۴۰.

در دوره هفت ماهه پایانی نهضت مجدداً اختلافات و درگیریهای داخلی بروز نمود. دولت انگلیس فرصت را مناسب دیده و با استفاده از عوامل داخلی تلاش خود را جهت از میان برداشتن جنگلیها گسترش داد. سرانجام در ۱۱ آذر ۱۳۰۰ هجری شمسی (۲ ربیع الثانی ۱۳۴۰) با شهادت میرزا کوچک خان بر فراز کوهستانهای پر برف گردنه گیلوان پرونده این

۹. سند شماره ۸۲

۱۰. سند شماره ۱۱۸

11. Military Report, P. 388

۱۲. سند شماره ۱۵۳

۱۳. روزنامه ایران، ۱۴ سرطان ۱۲۹۹

نهضت پرافتخار بسته شد.

مجموعه حاضر متشکل از دو نوع اسناد دولتی و غیر دولتی است که تحت شماره‌های عمومی ذیل در آرشیو سازمان اسناد ملی ایران طبقه‌بندی و تنظیم شده‌اند. ضمناً کد اختصاصی هر یک از اسناد در فهرست آمده است.

۱- اسناد دولتی شامل: الف، اسناد وزارت کشور با شماره‌های ۱۵۰۰۶ و ۱۳۵۰۱۱ و د، وزارت مالیه با شماره ۱۸۲۰۰۴ ج، وزارت امور خارجه، با شماره ۹۱۰۰۴/۵۴ و د، نخست‌وزیری با شماره ۱۱۶۰۰۰

قسمت عمده این بخش را اسناد وزارت کشور تشکیل می‌دهد که در فهرست اسناد با حرف «ک» مشخص گردیده است. سایر اسناد دولتی در فهرست با نام وزارتخانه مربوطه قابل تشخیص هستند.

۲- قسمت قابل ملاحظه‌ای از مجموعه را اسناد غیر دولتی تشکیل می‌دهد که با شماره‌های ت ۵۱ و ت ۴۶ تنظیم و در فهرست با حرف «ت» مشخص شده‌اند. این اسناد عمدتاً مکاتبات اعضای هیئت اتحاد اسلام هستند که توسط سازمان خریداری و در خزانه آرشیو نگهداری می‌شوند.

در مورد نحوه تنظیم اسناد نکات زیر قابل ذکر می‌باشند:

۱- اسناد به ترتیب تاریخ تنظیم شده‌اند. اما در مورد اسناد بدون تاریخ، ارتباط موضوعی و زمان واقعه اساس تنظیم قرار گرفته‌اند.

۲- در متن برخی از اسناد کلمات جا افتاده و ناخوانا وجود داشت که به جای هر کلمه جا افتاده یک خط تیره (-) و هر کلمه ناخوانا یک علامت ضربدر (X) قرار داده شد.

۳- جهت یکدستی متون کلمات راپورت به راپرت، اسمعیل به اسماعیل، طهران به تهران و همیون به همایون تغییر صورت داده شد.

۴- در موارد مقتضی جهت روشن شدن مطلب درباره بعضی از افراد، ایلات، واژه‌ها و مناطق جغرافیایی توضیحاتی به صورت پانویس داده شده است.

۱
اداره نظمیة، دایرة کشیک، تاریخ سه شنبه ۲۹ شهر صیام ۱۳۲۸

۱ - اسماعیل نام از کمیسری سنگلیج فرستاده شده، به عنوان اینکه یک فقره دزدی در مدرسه دختران شده. صاحب مدرسه وقت بردن مال، دزد را دیده و به طوری که گفته است به هیکل این اسماعیل بوده، لهذا مشارالیه جلب به کمیسری شده. از تحقیقاتی که از مشارالیه شده، سوءظنی حاصل شده؛ لهذا به اداره فرستاده و توقیف گردید تا تحقیقات لازم بشود.

۲ - شاطر خداداد نام بربری را پلیس محله دولت در حالتی که بسیار مست بود به اداره آورده و توقیف شد.

۳ - محمد نام مهتر میرزا کوچک سردسته مجاهدین را با یک دست زین و برگ تمام اسباب از کمیسری عودلاجان فرستاده بودند که مشارالیه این زین و برگ را از طویله میرزا کوچک سرقت کرده و می برده است که دستگیر شده. زین و برگ در اطاق ژاندارم و محمد در محبس توقیف گردید تا تکلیف معلوم شود. کمیسر کشیک صادق الحسینی

۲
وزارت امور خارجه، اداره روس، سواد مراسله فنسولگری روس، نمره ۷۸۰۳ مورخه ۲۲ اگوست ۱۹۱۵ [۱۱ شوال ۱۳۳۳]

اداره جلیله کارگذاری مهام خارجه گیلان به وسیله مکاتبات عدیده، که از طرف این فنسولگری به آن اداره جلیله شده، از شرارت اهالی طوالش خاطر عالی به خوبی مسبوق است.

ولی منظور از مزاحمت این بود که از طرف آن اداره در جلوگیری سارقین آن حدود اقدامات مجدانه به عمل آید، تا کنون به هیچوجه قوه برای کوتاه کردن دست شرارت آنها اعزام نشده [و] عدم مجازات بر جسارتشان افزوده، از سوء اعمال سابقه خود دست نکشیده‌اند، سهل است همه روزه به چپاول و سرقت مشغول و از طرف کمپانی قطع اشجار متواتراً عریضجات شکایت آمیز از تجری اشخاص فوق‌الذکر در ارتکاب سرقت و چپاول به قنسولگری می‌رسد و از قرار اخبارات واصله راه انزلی به طالش دولا ب هم بکلی مسدود شده و هر مکاری که از آن خط عبور می‌کند، کلیه اشیا [ای] محموله او را غارت می‌نمایند. بعلاوه خاطر عالی آگاه است که یک عده دیگر از اشرار به سرکردگی میرزا کوچک در نرگستان^۱ که تقریباً از آنجا به شهر شش ساعت راه مسافت دارد، در کنار مرداب مسلماً ساکن و مشغول جمع آوری اسلحه و ازدیاد نفوس خود هستند و بعضی اشرار را دعوت به حمل سلاح می‌نمایند. چون تا کنون از طرف مأمورین دولت علیّه مقمین گیلان برضد آنها اقدامی نشده، همه روزه بر عده خود می‌افزایند. آنچه نفر آژان و قزاق هم مع مأمور شده به طرف فومنات رفته‌اند، به هیچوجه برای جلوگیری از میرزا کوچک و همراهان او اقداماتی ننموده‌اند لهذا خواهشمند است [مقرر] فرمائید که برای سرکوبی اشرار طولش و متفرق نمودن همراهان میرزا کوچک چه اقدامی اتخاذ خواهید فرمود و نیز خاطر نشان عالی می‌نماید که چون قبلاً از طرف قنسولگری اخطار و تقاضا شده بود که از سوء قصد و شرارت مرتکبین فوق تا سهل است جلوگیری به عمل آورند. هرگاه خدای نخواست خسارتی از طرف چپاولچیان و اشرار فوق‌الذکر متوجه اتباع و کمپانیهای روس شود، مسئولیت آن البته به عهده اولیا [ای] دولت علیّه ایران خواهد بود. خوب است این مراسله قنسولگری را سند دانسته و از مشروحات آن در تهران خاطر اولیا [ای] امور دولت علیه را مستحضر فرمائید.

امضاء: لوسینکو

محل مهر وزارت امور خارجه، اداره تحریرات روس

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از رشت به تهران، نمره تلگراف ۵۲ [۹۴۲] تاریخ اصل

۴ [اسد] تاریخ وصول ۴ اسد [۲۵ رمضان] ۱۳۳۴

۱. نرگستان از توابع تولم و مرز تولم و فومن است و دارای بارانداز کوچکی می‌باشد (رایینو، ولایات دارالمرز در ایران، گیلان، ترجمه جعفر خمایی زاده، ج ۳، رشت، ۱۳۶۶، ص ۲۲۷)

۲. اصل: می‌افزاید

وزارت مالیه، کپیبه^۳ خزانه، حضرت اجل آقای سردار اقتدار^۴ که برحسب امر دولت با چهارصد سواره و پیاده تنکابنی مأمور متفرق کردن حضرات جنگلیها بودند، در لیلۀ اول ماه رمضان ورود به رشت فرمودند ولدی الورود یک مرتبه دو هزار تومان و به فاصله چند روز دیگر هم سه هزار و یک صد و هشتاد تومان که مبلغ پنج هزار و یک صد و هشتاد تومان می باشد، از اداره مالیه به عنوان ده روز قبل از حرکت و بیست و سه روز بعد از ورود دریافت داشتند. بعلاوه مبلغ یک صد و هفتاد تومان هم به عنوان سیورسات از محل دریافت و حواله به اداره مالیه داده اند که آن اشخاص در مقابل مالیات بدهی خودشان به پای اداره حساب خواهند کرد. پس جمعا^۵ دریافتی معزی الیه از بابت چهارصد و سه نفر سواره و پیاده مبلغ پنج هزار و سیصد و پنجاه تومان می باشد و با این وصف دو روز قبل از رفتن به طرف فومن فسخ عزیمت و با عده ای سوار و پیاده به طرف تنکابن تشریف فرما شدند و اداره مالیه مبلغ پنج هزار و سیصد و پنجاه تومان را به موجب حکم نمره ۵۱۳۴/۷۷۴ خزانه داری کل در محاسبه این برج منظور خواهد نمود. محض اطلاع عرض شد. نمره ۹۴۴ معین همایون^۶

۴

وزارت داخله، سواد تلگراف آقای امیر افشار^۷ نمره ۶۹ (دولتی است)، مورخه ۱۲ دلو (۸ ربیع الثانی) ۱۳۳۴
تهران، حضور مبارک بند گانت حضرت مستطاب اشرف ارفع اقدس والا شاهزاده

۳. کپیبه

۴. مرتضی قلیخان سردار اقتدار پسر دوم سپهسالار تنکابنی برای مدت کوتاهی حاکم تنکابن بود. در سال ۱۳۳۴ هـ.ق در زمان نخست وزیری پدرش به قصد هجوم به جنگلیها نیرویی گرد آورد و تا رشت هم پیش رفت اما تصمیم او عملی نشد.

(Military Report On TEHRAN and Adjacent Provinces - of - North - West - Persia - General - Staff - M.E.F.- Mesopota. miu, 1921- Captain-Calcutta Fortescue L.S, 1922, P. 1385)

۵. جملتان

۶. معین همایون کار خود را با بنایی در زنجان شروع کرد بعد از چندی وکیل سردار اسمعالدوله شد و ثروت زیادی به دست آورد. سپس رئیس دارایی رشت شد و بالاخره به دستور حاج احمد کسمایی به قتل رسید. (Military Report, p. 397)

۷. جهانشاه خان امیر افشار فرزند حسن علی خان افشار در حدود ۷۰ روستا را ما بین ابهر و گروس یعنی جنوب خمسه و مناطق اطرافش مالک و رئیس بخشی از ایلات افشار خمسه بود. از سال ۱۹۱۸ م/ ۱۳۳۶ ق به مدت یک سال حکومت زنجان را برعهده داشت. در سال ۱۹۱۹/۱۳۳۷ با جنگلیها مکاتبات محرمانه ای برقرار کرده بود، در بهار ۱۹۲۰ و ثوق الدوله وی را به تهران احضار ولی پس از چندی دوباره به حکومت خمسه منصوب شد. (Military Report, P. 395)

فرمان فرما رئیس الوزراء روحی فدا.

دستخط تلگرافی راجع [به] تهیه استعداد برای دفع اشرار جنگلی گیلان زیارت شد. اینکه هر خدمتی به فدوی رجوع فرموده‌اید به خوبی انجام شده است برای این است از راه کار داخل شده‌ایم. حضرت اقدس والا سختی زمستان خمسه و بندبودن گردنه‌ها را ملاحظه فرموده‌اند که فراهم کردن سوار و استعداد از این طرف بلاماجی^۸ در این موقع ممکن نیست گذشته از اینکه در کوه و جنگل‌های طارمات در تابستان هم سوار و پیاده نمی‌تواند توقف نماید. معذالک فوراً برای اجرای امر دولت حکم شد جمعیت نوکری که آن طرف گردنه و نزدیک شهر هستند به قدر مقدور حاضر و به محل مأموریت بروند و برای انجام کار تفضیل با پست عرض شده از طرفی هم حفظ امنیت خمسه را از فدوی خواسته‌اید. با اجتماع کثیری که در سرحد گروس^۹ از کردستانی شده به همدستی خوانین و اشرار گروس به اسم مجاهد راه‌ها را قطع و اتصالاً دزدی و شرارت دارند. چطور این جا را خالی گذارده قوه را به جای دیگر بفرستم؟ مکرر به وزارت جنگ و حضور مبارک تسویه و تفریح محاسبه دو ساله بارس نیل، توشقان نیل حقوق و مالیات محلی سوار را عرض و استدعا کردم برای اینکه سوار خود را پادار و نوکر دیوان دانسته حاضر خدمت باشند مجدداً هم صدور امر مؤکد قطعی را در تفریح محاسبه حقوق محلی آنها استدعا می‌کنم. (جهانشاه) سوار مطابق اصل است، مهر وزارت داخله

۵

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از رشت به تهران، نمره تلگراف ۶۶۶، تاریخ اصل ۲۷
[محررم]، تاریخ وصول ۲۷ محرم [۱۳۳۵]

خدمت حضرت اشرف آقای وزیر داخله سپهدار اعظم دامت شوکته العالی، از قرار خبری که می‌رسد، مفاخرالملک^{۱۰} در کسما^{۱۱} در محاصره جنگلیها و دیروز از سه ساعت به دسته

۸. جزء دهستان سجا سرود بین قیدار و زنجان (دایرة جغرافیای ستاد ارتش، سرتیپ حسینعلی رزم آرا، فرهنگ جغرافیایی ایران، استان یکم، جلد دوم، چاپخانه ارتش، تهران ۱۳۲۸ شمسی ص ۴۰)

۹. نام سابق بیجار

۱۰. مفاخرالملک اهل اصفهان بود و در رشت از نامه‌نویسی و عریضه‌نگاری امرار معاش می‌نمود بعدها مشاور قونسلگری روس شد و پس از چندی به ریاست شهربانی و نیز به کنالت حکومت ایالتی منصوب گردید و برای سرکوبی جنگلیها نیرویی فراهم آورد. جنگ وی با جنگلیها چندین ساعت بطول انجامید قوای جنگلی بازار کسما را محاصره و آنرا آتش زدند و اردوی مفاخر مجبور به تسلیم گردید. مفاخرالملک در اسارت با ضربتیر موزر محمد حسن پاپروسی کشته شد. (ابراهیم فخرایی، سردار جنگل، چاپ نهم، تهران، انتشارات جاویدان صفحه ۱۵۱)

۱۱. فومن به پنج ناحیه تقسیم شده است: ۱- کسما که از مغرب به ماسال، از شمال به گسگر و مرداب و تولم و از مشرق به تولم و لیشاوندان محدود است. ۲- علی آباد ۳- فیکو ۴- لیشاوندان ۵- لولمان (رابینو، ص ۱۸۸)

صبح ۱۲ مانده تا غروب صدای تفنگ می آمده؛ اردو در سنگر بوده، فوراً به شهر خواستم. صادق قاتل هم که در حضور جمعی اقرار به قتل فتحعلی و دزدیهای خود نمود، دیشب به دار کشیده شد. نمره ۳۳۰۵ صالح.

۶
وزارت پست و تلگراف، سواد مکتوب رئیس کل پست، نمره ۲۲۸۸۷ به تاریخ ۷ برج قوس [۲ صفر] ۱۳۳۵

خاطر مبارک را محترماً قرین استحضار می دارم که راپرتی از رئیس ایالتی پست گیلان رسیده، مشعر بر این است: پست فومن مدتی است به رشت نرسیده و از قرار معلوم جنگلیها توقیف نموده اند. رئیس پست رشت این مسئله را تحت نمره ۷۴۱۳ به حکومت جلیله اطلاع داده است. پولیتر.

۷
وزارت داخله، اداره شمال، رشت، مورخه ۱۰ برج قوس [۶ صفر] ۱۳۳۵
حکومت جلیله گیلان. مطابق راپرت پستی، جنگلیها پست فومن را توقیف کرده اند و لازم است در استخلاص پست مزبور وسیله مفیدی که ممکن است اتخاذ فرموده و نتیجه را اطلاع دهید.

شهر صفر المظفر، نمره ۳۳۹۰

۸
وزارت داخله، تهران به شفارود، به تاریخ ۲۲ دلو ۱۷ ربیع الاول لوی نیل ۱۳۳۵
آقای امیر مقتدر^{۱۳}، تلگراف شما در باب جنگلیها و اینکه استعداد خودتان را برای قلع و قمع آنها حاضر کرده و محتاج به کمک دولت است رسید و به حکومت گیلان تلگراف

۱۲. در عهد قاجاریه ساعت ۱۲ صبح و غروب را دسته صبح و غروب می گفتند. (فرهنگ معین)
۱۳. امیر مقتدر (نصرت الله خان طالش) از افراد با نفوذ ایلی منطقه پس از شکست مفاخرالملک سعی در دفع جنگلیها می نمود به همین منظور برادرش محمدخان سالار شجاع را به مقابله آنان فرستاد ولی توفیقی نصیب نگشت لقب وی ضرغام السلطنه بود و در پاداش تعقیب سالارالدوله و دستگیری تعدادی از افراد وی لقب امیرمقتدر یافت و بعدها نیز سردار مقتدر شد (ناصر دفتر روایی - خاطرات و اسناد ناصر دفتر روایی - انقلاب مشروطیت، نهضت جنگل، دوره نامنی، وقایع سیاسی و اجتماعی خلخال، به کوشش ایرج افشار، بهزاد زراقی، انتشارات فردوسی، تهران ۱۳۶۳ - ص ۲۳۸)

شده است که اردوی اعزامی از بریگاد مرکزی تهران را که فعلاً در رشت است، با یک عده قزاق از طرف فومن بفرستد و من تصور می‌کنم که اگر شما جداً داخل اقدامات شده و آنها را تعقیب کنید، یقیناً نتایج مطلوبه در قلع و قمع آنها به دست خواهید آورد و از طرف من هم هر گونه مساعدتی لازم است بگوئید تا فوراً حاضر ساخته و اگر این کار به دست شما انجام شود یک خدمت بزرگی به دولت نموده و مورد همه قسم مرحمت واقع خواهید شد.

به خط خصوصی وزارت پناهی الحاق شده است.

در خاتمه از قرار خبری که امروز رسید، از طرف نظامیان دولت امپراطوری هم عده‌ای قزاق با توپ برای گرفتاری آنها از رشت حرکت می‌کنند. در این صورت دیگر جای تأمل نیست. انشاءالله با جدیت کامل این کار را تعقیب خواهید کرد که نتایج خیلی مطلوب خواهید گرفت.

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تامینات، به تاریخ ۹ دلو، [۵ ربیع الثانی] لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة دام اقباله، مطابق راپرت واصله، کاس آقاجان چون مستأجر عزت‌الله خان^{۱۴} بوده و با او به جنگل رفته بود، توقیف و در تحت استنطاق آورده شد، اظهار داشت: با دکتر یوسف خان به تبریز رفتم، موقعی که عزت‌الله خان هم در آنجا بود. همان وقتها آدمهای میرزا کوچک خان دائماً به محل مزبور رفت و آمد داشته، ولی منکر از آن است که تاکنون با میرزا کوچک خان ملاقات کرده باشد. در صورتی که این اظهار ایشان دروغ محض است. زیرا کسی که برای تصفیة امور و مذاکره با یک هیئت رفته باشد، البته باید با رئیس هیئت مزبوره به مذاکره برآید. از این رو مطابق قرائن استنطاقیه مظنون است. چنان که یحیی زرگر در استنطاقاتش اظهار می‌دارد که: عزت‌الله خان و دکتر یوسف خان هر دو را در کسما منزل حاج شیخعلی برادر حاج احمد کسمانی ملاقات نموده، پس کاس آقاجان هم یقیناً با آنها بوده، بعلاوه اینها کاس آقاجان نیز جزو هیئت تریاکیان سبزه میدان است که همواره صحبت‌هایشان از قبیل مطالب جنگلیها و اظهارات راجع به اقدامات آنها بوده و چنان که ابراهیم خان، مفتش تامینات اظهار می‌دارد: روزی که مفاخرالملک را کشتند کاس آقاجان نزد میرزا کوچک خان رفته او را بغل کرده، بوسه داد و گفت خوب

۱۴. عزت‌الله خان نماینده غیر مسلح جنگلیها در رشت بود.

کاری کردی. ولی در مقابل این اظهار ابراهیم خان کاس آقاجان بکلی منکر است و مشهودی دیگر هم در میان نیست. حال این است خلاصه تحقیقاتی که از کاس آقاجان تا این تاریخ به عمل آمده، حال هر طور رای مبارک است رفتار شود.

۱۰

ادارهٔ نظمیة رشت، سواد راپرت تامینات، به تاریخ ۹ دلو ۵ [ربیع الثانی] لوی ٹیل ۱۳۳۵
مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة گیلان دام اقباله العالی، استحضاراً عرض می شود: در موضوع تحقیق از کدخدا بلبل گو افکوئی، مطابق اظهارات ابراهیم خان، مفتش تامینات مشارالیه در کسما سمت جاسوسی و قاصدی داشته، برای جواد گل افزانی^{۱۵} و حاجی احمد و خود کدخدا بلبل هم در استنطاقش اقرار به دوستی و رفت و آمد با جواد گل افزانی که یکی از هیئت رئیسهٔ جنگلیهاست دارد، ولی منکر است به سمت جاسوسی و قاصدی خودش و اظهارات ابراهیم خان را تکذیب می کند که حرفهای او از روی غرض است. در صورتی که در استنطاقش طرفیت ابراهیم خان را با خودش نمی تواند ثابت کند، مگر اینکه می گوید: یک وقتی از من — خواست ندادم و حال آنکه شاهی برای این قضیه ندارد و چون برای اظهارات ابراهیم خان هم شهودی حضور ندارند، فعلاً بیش از این نمی توان موضوع را طول داد. این است، اطلاعات دایرة تامینات در حق کدخدا بلبل تا این تاریخ، حال هر طور رای مبارک است رفتار شود.

۱۱

ادارهٔ نظمیة رشت، سواد راپرت دایره تامینات، به تاریخ ۹ دلو ۵ [ربیع الثانی] لوی ٹیل
۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة رشت و انزلی دام اقباله العالی، در موضوع سواد راپرت کمیساریای مرکز تحت نمره ۳۰۸ مورخه ۳ دلو، مبنی بر اینکه آژان نمره ۱۴، سوار یوسف و محمد باقر را به جرم مظنونیت به کمیساریا جلب و امر فرمودید: دایرة تامینات ایشان را استنطاق نماید. حسب الامر مشارالیه را تحت استنطاق آورده، اظهار کردند: «در شب سه شنبه ما دو برادر در منزل نشسته بودیم، خبر آوردند که میرزا کوچک، تاجر پاپروسی را

۱۵. آقا جواد گل افزانی از اعضاء کمیته اتحاد اسلام و یکی از افراد موثر جنگل بود. (ابراهیم فخرایی، سردار جنگل، ص ۹۷)

گرفته اند، ما ترسیدیم که مبادا ما را هم بگیرند؛ از منزل در آمدیم، گفت مگر نمی دانید شب گردش کردن در بیرون شهر قدغن است. گفتیم خیر، ما را آورد نظیمه که از ما تحقیقات نمایند. چون مشارالیها پسرعموی محمد جواد گل افزانی که داخل در جنگلیهاست می باشند، از مشارالیها تحقیقات ارتباط ایشان با محمد جواد شد. اظهار کردند^{۱۶} که: «ما با محمد جواد رقابت فامیلی داریم؛ زیرا که همشیره ما را مدتی است متعلقه خود نموده و خیلی او را صدمه و اذیت وارد می آورد، خواهر ما را از منزل خود خارج نمود، ابدأ حاضر برای طلاق دادن هم نشد، میان ماها به همین مناسبت ضدیت و قهری است. جمعی از قبیل آقای حاج شیخ حسین لاکانی و دکتر یدالله خان و آقا سید مهدی باستانی و جمعی دیگر مسبوق هستند که ابدأ ارتباط با همدیگر نداریم.» نظر به قرائن استنطاقیه مشارالیها ارتباطی به جنگلیها ندارند و مظنون واقع نشدند. اینک دو سیه را ختم و تقدیم داشت که آنچه مقتضی است امر فرموده مجری بدارند.

۱۶

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۹ دلو [۵ ربیع الثانی] لوی ٹیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة رشت و انزلی دام اقباله العالی، ابراهیم خان، مفتش تأمینات که سابقاً آدم مفاخرالملک بوده و با مشارالیه به جنگل رفته است و در این اواخر از زندان حضرات فرار اختیار کرده او را به شهر آمده است. حسب الامر عیسی صومعه سرائی را به دایرة تأمینات جلب نموده، اظهار داشت که: مشارالیه نابرداری^{۱۷} دارد موسوم به گل میر. زمانی که مفاخر مرحوم به کسما رفت، او را حبس نمود. ولی مشارالیه از حبس فرار کرد و دامادی هم دارد موسوم به پيله آقا، هر دو مجاهد بودند و پس از فرار عیسی در میان بار چند قبضه تفنگ پنهان نموده، برای حسن بزاز که یکی از مجاهدین است آورده بود. موقعی که مفاخر با تمام عده اش دستگیر گردیدند، همین عیسی با برادر پيله آقای بزاز موسوم به حاج آقا - آمده و با کمال بیشرمی تف بر روی آدمهای مفاخر انداخته، در صورتی که چوب هم در دست داشتند و نیز اظهار کردند افسوس که ما بار فشنگ داشتیم و نتوانستیم از شماها نفس ببریم. عیسی در ضمن استنطاقات اقرار به رابطه داشتن با جنگلیها

۱۶. اصل: کرده

۱۷. اصل: نابرداری

و مجاهد بودن پيله آقا دامادش دارد. ولی تمامی اظهارات ابراهیم خان را در حق خود تکذیب می نماید، ولی دلیل صحیحی برای طرفیت ابراهیم خان نمی تواند اقامه نماید. اما مطابق قرائن استنتاجیه و بعضی اظهارات خود قویاً مظنون است. این است تحقیقات دایرة تأمینات در باره مشارالیه تا این تاریخ، حال هر طور امر می فرمائید رفتار خواهد شد.

۱۳

ادارة نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۹ دلو [۵ ربیع الثانی] لوی ٹیل
۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات پلیس گیلان دام اقباله، حسب الامر میرزا ابوالقاسم را که از اجزا [ی] هیئت تریاکیان سبزه میدان است و شغل رسمی ندارد، به جز اینکه به هیئت مزبور دور هم جمع شده و صحبتهایی که بر خلاف پلیتیک دولت و مخرب آسایش ملت است بزند، جلب و تحت استنطاق آورده که: «ما دوره داشتیم مرکب از اشخاص ذیل: حاج اسماعیل آقا، عزت الله خان، مهدی آقاتو کلی، آقا محمد آقای تو کلی، کاس آقاجان، میرزا عبدالغفور، میرزا حبیب الله خان، کاسپارین، انتصار دیوان، شیردل خان، میرزا حاج آقا و بعضی اشخاص دیگر که دور هم جمع شده، بعضی قماربازی کرده، بعضی تریاک کشیده و اغلب صحبتهای ما راجع به روزنامه خواندن و یا اقدامات جنگلیها بوده و نیز اغلب روزها صبح تا ظهر و یا عصر یا اول مغرب در سبزه میدان دور هم جمع شده، از این قبیل صحبتها می نمودیم.» حال از قرائن استنطاقیه چنین معلوم می شود که مشارالیه با اشخاص مظنون به همدستی با جنگلیها محشور بوده. این است خلاصه تحقیقات دایرة تأمینات درباره مشارالیه تا به این تاریخ. منتظر امر مبارک هستم که [هر] طور بفرمائید رفتار شود.

۱۴

ادارة نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۹ دلو [۵ ربیع الثانی] لوی ٹیل
۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة رشت دام اقباله العالی، استحضاراً عرض می شود، در موضوع تحقیق از فرج الله زرگر اخوی حسن آقای زرگر که یکی از عاملین بزرگ جنگلیها بوده و بیشتر خرید و حمل اسلحه و فشنگ به توسط مشارالیه بوده فرج الله را تحت

استنطاق آورده، اظهار داشت: «در زمانی که حشمت‌الدوله^{۱۸} به فومن رفته بود، یک مرتبه برای سرکشی املاک خود واقع در نواحی کسما موسوم [به] مناره بازار رفته بودم، مدت هشت روز آنجا ماندم.» ولی در استنطاقش منکر است که با میرزا کوچک خان ملاقات کرده است. چون برادرش رابط کلی و اول کار کن حضرات بوده و خود فرج‌الله هم بعد از مراجعتش از ده درصدد خرید ماوزر بود، کذب قولش ثابت است. برای سرکشی به ده نرفته، بلکه برای دستورالعمل جهت اخوی خودش از طرف میرزا کوچک خان رفته بود و حال بکلی منکر است، ولی مظنون است به همدستی با حضرات جنگلیها به واسطه رابطه با برادرش. این است نظریات دایرة تامینات در حق مشارالیه، حال هرطور امر بفرمائید رفتار شود.

ادارة نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تامینات، به تاریخ ۱۰ دلو [۶ ربيع الثانی] لوی تیل

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة رشت دام اقباله العالی، استحضاراً عرض می‌شود: در موضوع تحقیق از کربلایی رمضانعلی، مطابق راپرت ابراهیم خان، مفتش تامینات که مشارالیه را جزو جنگلیها معرفی نموده و حسب الامر جلب اداره کرده بود، ابراهیم خان چنین اظهار می‌دارد: «من سابق نوکر مفاخرالملك بودم. موقعی که با او به کسما رفتم، در ساعتی که شکست خوردیم و مفاخرالملك با تمام عده خودش دستگیر شدند؛ رمضانعلی و شیخعلی بستی با شیخ محمد علی برادر حاجی تقی آمدند در بازار کسما، در صورتی که دست رمضانعلی یک چوب بسیار بزرگ بود، به هر یک از آدمهای مفاخر می‌رسید می‌زد و شیخ محمد علی تفنگها را جمع می‌کرد می‌داد به او و او هم نزد کوچک خان می‌برد و روی او را ماچ می‌کرد [او] می‌گفت: واقعاً خوب شد، من قربان مسلمانها بروم که این روسها را دستگیر کردند^{۱۹} ولی در موقع مواجهه با ابراهیم خان، رمضانعلی بکلی منکر است و اظهار می‌دارد که: «ابراهیم خان مزبور شخصاً با من غرض دارد، زیرا می‌گوید تو نگذاشتی من نعلبند را دستگیر کنم.» در صورتی که صحیحاً مدرک طرفیت او را با خودش نمی‌تواند ثابت

۱۸. میرزا ابوالفتح خان حشمت‌الدوله و الاتبار از منشیان مظفرالدین میرزا ولیعهد بود که بعدها از درباریان محمد علیشاه شد. وی در سالهای اول نهضت جنگل حاکم گیلان بود. در کابینه اول (۱۲۹۵ شمسی) و دوم (۱۲۹۸ شمسی) و ثوق‌الدوله نیز وزیر جنگ بود و در کابینه مشیرالدوله (۱۲۹۹ شمسی) به وزارت کشور منصوب شد. (مهدی بامداد، شرح حال رجال ایران در قرن ۱۲، ۱۳ و ۱۴ هجری، ج ۱ تهران ۱۳۵۷، صص ۵۴-۵۳)

۱۹. اصل: کرده

کند. مطابق قرائن استنطاقیه رضانعلی قویاً مظنون است. این است خلاصه استنطاقات مشارالیه که تاکنون به عمل آمده، حال هر قسم امر بفرمائید رفتار شود.

۱۶

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تامینات، به تاریخ ۱۰ دلو [۶ ربیع الثانی] لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة رشت و انزلی دام اقباله، بنا به راپرت واصله، در خصوص میرزا علی زرگر که با اغلب اشخاص مظنون به همدستی جنگلیها رفت [و] آمد و آشنائی داشته، حسب الامر مشارالیه را توقیف و تحت استنطاق آورده اظهار داشت که: «با حسن زرگر که یکی از عاملهای عمده جنگلیها بوده و اغلب خرید و حمل اسلحه و فشنگ برای جنگلیها به توسط مشارالیه به عمل آمد و نیز فعلاً مخفی یا فراری است و هادی آقا که برای مظنونیت به ما و زر خریدن چند روزی در نظمیة توقیف بود در دکان موسی عطار واقع در سبزه میدان جمع می شدند و صحبتهای مفصل می نمودند، هم با یوسف آقای نایب الحکومه کسما خصوصیت کامل داشته و رفت و آمد با او می کرده، اما در اظهارات خود منکر است از آنکه با اشخاص فوق راجع به جنگلیها صحبت می نموده و حال آنکه وقار السلطنه^{۲۰} خود یکی از اشخاصی بوده که همیشه تکیه کلامش راجع به حضرات فوق و اعمال ایشان بوده از این رو مطابق قرائن استنطاقیه مشارالیه قویاً مظنون است و نیز معلوم می شود با حسن آقای زرگر که معروف به همدستی با جنگلیهاست و فعلاً پیش آنهاست، رفت و آمد داشته. لهذا دایرة تامینات مشارالیه را خارج از ماجرا نپنداشته و مظنون می داند. این است نتیجه تحقیقات که تاکنون به عمل آمده، حال هرطور امر می فرمائید رفتار شود.

۱۷

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تامینات به تاریخ ۱۰ دلو [۶ ربیع الثانی] لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة رشت و انزلی دام اقباله، حسب الامر مبارک منزل میرزا

۲۰. وقار السلطنه (میرشمس الدین وقاری) از انقلابیون مشروطه که در جنگهای بین قزوین و بادامک شرکت داشت و پس از استقرار نظام مشروطه به حزب دمکرات رشت پیوست بعدها از طرف جنگلیها به حکومت خلخال منصوب شد چندی کمیسر داخله بود. بعد از دستگیریش مدتها در زندان تهران به سر برد و محرومیت او از اقامت در رشت تا زمان خلع قاجاریه ادامه یافت. (ابراهیم فخرایی - سردار جنگل ص ۳۸۶)

مهدی خان عکاس که مظنون بود، رفته تمامی کاغذجات و عکسها و غیره مشارالیه را با کمال دقت تفتیش نموده، مدارکی بر مظنونیت مشارالیه به دست نیامد. مگر آنکه در میان کاغذ جاتش مراسله‌ای بیرون آمد که ردیف دوسیه است به خط و امضای حسین خان کسمائی^{۲۱} اخطاب به مهدی خان عکاس که مشارالیه را دعوت به یک ملاقات محرمانه می نماید. از این جهت مهدی خان را در تحت استنطاق آورده، اظهار داشت که: «به هیچوجه تا کنون مناسباتی با حضرات جنگلیها نداشته و هیچ وقت به جز عکاسی شغلی پیشه ننموده و مخصوصاً با هیچکس مراوده نمی نماید.» اما در موضوع کاغذ مزبور سؤال شد، اظهار داشت: پنج یا شش سال قبل که حسین خان کسمائی در رشت بود، با مشارالیه دوستی داشته، از این جهت کاغذی محرمانه به او نوشته و از او پولی قرض خواسته بود. ولی مشارالیه پیش او نزفته و جواب کاغذ را هم نداده و پول هم به او نپرداخته این است خلاصه اظهارات او در باب مراسله مزبوره. دایرة تأمینات تا کنون راپرت عمده در خصوص اعمال کنونی میرزا مهدی خان [به] دست نیاورده تا مطابق آن بدانند [و] کاملاً تحقیقات به عمل آورد. در جوف عکسهای مشارالیه سه صفحه شیشه عکس میرزا کوچک خان پیدا شد که بعضی از جنگلیهای دیگر هم عکسشان در ضمن همان شیشه هاست. اظهار می دارد: مفاخرالملک مرحوم به او داده بود که عکس از روی آنها چاپ کند. شیشه‌های مزبوره توقیف دایرة تأمینات گردید. این است خلاصه تحقیقاتی که در حق مهدی خان عکاس تا به این تاریخ به عمل آمده حال هرطور مقتضی می دانید رفتار شود.

۱۸

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۱۰ دلو ۱۳۳۵ ربيع الثانی، لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة گیلان دام اقباله، استحضاراً عرض می شود: در موضوع تحقیق از حاجی ابراهیم صراف و آقا محمدعلی پسر مشارالیه که مظنون به فروش اسلحه بودند و محی آشپز هم در استنطاق اظهار می کند، از ایشان یک قبضه تفنگ پنج تیر و

۲۱. حسین کسمایی (۱۳۳۹-۱۲۸۰ قمری) از مجاهدین مشروطه که در حمله به دارالحکومه رشت و جنگ با سربازان سردار افخم فرماندار مستبد گیلان شرکت داشت. از فعالان کمیته ستار و عضو کمیسیون جنگ بود. پس از فتح تهران به دست مشروطه خواهان روزنامه وقت را در تهران دایر نمود. در سال ۱۳۳۴ قمری به نهضت جنگل پیوست و اداره روزنامه جنگل را به عهده گرفت و در زمان تفرقه و تشتت نهضت در ایام وثوق الدوله همکاری با آنها قطع شد. (ابراهیم فخرایی، گزیده ادبیات گیلکی، طاعتی، ۱۳۵۸ صفحه ۳۶-۳۸)

یک ماوزر خریده. لذا حضرات را تحت استنطاق آورده، اظهار داشتند که: یک قبضه تفنگ پنج تیر و یک ماوزر در هشت، نه ماه قبل به محی آشهز فروخته‌اند؛ ولی مسبوق از اعلان قدغن نظمیه نبودند. چون ایشان برخلاف اعلان نظمیه زفتار کرده بودند و اسلحه فروخته بودند توقیف شدند، ولی مطابق قرائن استنطاقیه و تحقیقات خارجی چنین مفهوم می‌گردد که ایشان به هیچوجه مسبوق نبودند که محی آشهز برای چه می‌خواهد و به هیچوجه رابطه هم با جنگلیان نداشته و ندارند و از ایام قدیم این دو قبضه اسلحه در منزل ایشان بود، چون محتاج نبودند به مصرف فروش رسانیدند و اسلحه دیگری هم ندارند و اسلحه فروش هم نیستند. ممکن است به قید کفیل معتبر مرخص شوند. حال هر قسم رای مبارک است رفتار شود.

اداره نظمیه رشت، سواد راپرت دایرة نامینات، به تاریخ ۱۲ دلو ۸۱ ربیع الثانی، لوی نیل

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیه رشت دام اقباله، به موجب راپرت واصله که ارفع الحکما، مظنون به همدستی با جنگلیها بوده است و دوره‌ای دارد، عبارت از اشخاص بیکاره که شغلشان منحصر به جمع شدن دور یکدیگر و تریاک کشیدن و پرگویی کردن و دخالت در بعضی امورات پلیتیکی کردن است، حسب الامر مشارالیه را تحت استنطاق آورده، اقرار به حضور در آن دوره که مرکز آنها اغلب در سبزه میدان و نقاط دیگر است نموده، ولی منکر است از آنکه در آن مجالس صحبتی از جنگلیها بوده باشد، در صورتی که میرزا ابوالقاسم خان برادر زن حاجی رستم در استنطاقش بیان می‌کند که در آن دوره اغلب از این آقایان حضور داشته، صحبتهای مختلفه از جنگلیها و غیره به عمل می‌آمد اظهارات ارفع الحکما راجع به اینکه تاکنون هیچ وقت صحبتهای پلیتیکی نکرده بکلی دروغ است و کذب قول خود را ثابت می‌کند و خود اقرار بر این می‌کند که یکی از اجزای هیئت تریاکیان است. واقعاً از آن روزی که این اشخاص را نظمیه توقیف نموده است، انتشارات بی‌اصل که مردمان فقیر و بیچاره را همواره از هیبت و شجاعت بی‌اصل و اساس جنگلیهای معروف الحال به ترس می‌انداخت بکلی از میان رفته و هیچ حرفی از حضرات معهود در کار نیست. پس می‌توان گفت که ارفع الحکما نیز جزو اشخاص فضول و خودسر می‌باشد و عوض آنکه مشغول طبابت خود بشود همیشه با مهمل بافی حواس مردم را پرت کرده، اهالی را به زحمات خیالی دچار می‌کند. این است خلاصه اظهارات ارفع الحکما که تاکنون به عمل آمده، حال هر قسم امر

می فرماید رفتار شود.

۶۰

ادارهٔ نظمیه رشت، سواد راپرت دایرةٔ تأمینات، به تاریخ ۱۲ دلو [۸ ربیع الثانی] لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیه رشت دام‌اقباله‌العالی ابراهیم پیراهن دوز به جرم مظنونیت به فشنگ خریدن توقیف گردید. ولی در استنطاقاتش از این موضوع بکلی منکر است. لیکن اظهار داشت: «شاطر غلامحسین شخصی است که مقدار زیادی فشنگ برای جنگلیها خریده و فرستاده چنان‌که در دوسیهٔ خود اقرار نمود، یک شبی آمده از او محل رضاخان ترک را پرسید و مشارالیه به او نشان داده، اظهارات شاطر غلامحسین هم در دوسیهٔ خود راجع به ابراهیم به همین طریق است. ولی در یکی از جوابهایش می‌گوید: فشنگ از رضاخان به توسط ابراهیم خریده در صورتی که در مواقع مواجههٔ طرفین، شاطر اظهار داشت که: در خصوص فشنگ خریدن من ابراهیم به هیچوجه مسبوق نبوده و صد عدد فشنگ را هم او هیچ ندیده که من چه وقت از رضاخان خریدم. از این جهت معلوم می‌شود اظهارات اولیه شاطر در حق ابراهیم باطل است و دایرةٔ تأمینات ابراهیم را در این موضوع به هیچوجه مظنون نمی‌داند ابدأ. اطلاعاتاً عرض می‌شود که مطابق اقرارات خود و اطلاعات سابقه، ابراهیم در چند سال قبل یک مرتبه مظنون به مداخلهٔ بعضی کارهای پلیتیکی بوده و در قونسولگری دولت بهیبه چند روزی توقیف گردیده، ولی از قرار اظهارات، بی‌تقصیری او ثابت و مرخص گردید. از قرار تحقیقات معلوم می‌شود که ابراهیم پیراهن دوز در این اواخر ابدأ داخل بعضی کارهای خارج از قانون و پلیتیک دولتی نبوده، فقط ظن تأمینات در حق او راجع به اظهار شاطر بود که آن هم رفع گردید. حال هرطور امر بفرماید رفتار شود.

۶۱

ادارهٔ نظمیه رشت، سواد راپرت دایرةٔ تأمینات، به تاریخ ۱۲ دلو [۸ ربیع الثانی] لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیه رشت و انزلی دامت شوکته، در موضوع آقامیرزا کوچک تاجر، ولد حاجی آقا کوچک ساکن خمیران^{۲۲} رشت که به جرم مظنونیت به دایرة

۲۲. خمیران از روستاهای شفت جزء بخش مرکزی شهرستان فومن می‌باشد. (دایرةٔ جغرافیای ستاد ارتش، ص ۱۰۶)

تأمینات جلب گردیده و امر فرمودید رسیدگی شود حسب الامر مشارالیه را تحت استنطاق آورده چون محمد جواد گل افزانی^{۲۳} که داخل در جنگلیها است برادر زاده مشارالیه است، تحقیقات به عمل آمده اظهار کرد: «چهار ماه قبل از آنکه محمد جواد داخل در جنگلیها بشود، بین من و او در خصوص اذیتی که کربلانی زمان برادزاده من نموده بود گفتگو و نثار شد. من هم بر علیه او حاضر شدم، املاک حضرت سپهدار اعظم را که مشارالیه مستأجر است به توسط آقا حسن آقای ارباب از آقای ابتهاج الملک اجاره نمایم؛ در مذاکره بودم [که] محمد جواد فهمید [و] بنای خصومت را با من گذاشت و رفت ملحق به جنگلیها شد. در موقع پيله تمام پيله مرا امر کرد جنگلیها بردند و در موقع برنج هم برنج مرا امر کرد بردند، ولی نمی دانم چقدر برده اند. تقریباً دو سال است به واسطه عداوتی که محمد جواد با من دارد جرأت رفتن ده ندارم» و نیز اظهار کرد: «ارتباطی با مشارالیه و یا سایر جنگلیها نداشتم و مراسلات رد و بدل نمی شد.» البته از کاغذجات من که در اداره آورده اید و ملاحظه کرده کاغذی بیرون می آمد و نیز او ارتباط خود را با سایر جنگلیها بکلی منکر شد. نظر به قرائن استنطاقیه و ملاحظه تمام اوراق مشارالیه مظنون واقع نگردیدند و فعلاً در توقیف می باشند. اینک دوسیه را ختم و تقدیم داشت که آنچه مقتضی است امر بفرمائید مجری بدارند.

۲۶

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دائره نامینات، به تاریخ ۱۲ دلو [۸ ربیع الثانی] لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة رشت دام اقباله، به موجب راپرت واصله از مفتشین که حسن آقای خیاط تازه از طرف کسما از پیش جنگلیها برگشته، مشارالیه توقیف و تحت استنطاق آورده شد. اظهار نمود: در چندی قبل جنگلیها مبلغ ۷۰۰ تومان از انتصار دیوان اعانه می خواستند، لهذا انتصار دیوان وقتی که می رفت اعانه به آنها بدهند، بنده را هم با خود برد. هر دو رفتیم به کسما پیش میرزا کوچک و حاج احمد و آنها را ملاقات کردیم و مدتی در آنجا ماندیم. از عده آنها سؤال شد. اظهار می دارد: «۱۵۰ نفر بودند». بعلاوه اظهار می دارد که: «یک نفر از رعایای خودم موسوم به دولت علی نام داخل در حوزه جنگلیهاست.» بالاخره علت توقیف شدن حسن خیاط این بود که چون از جنگل می آمد شاید دارای پیغامی یا مراسله از طرف آنها به شهر بوده باشد. ولی از قرائن استنطاقیه چیزی بر علیه

او ثابت نبود و مشهوری هم در باب داخل بودن مشارالیه به کار جنگلیها نیست. این است خلاصه اظهارات مشارالیه و فعلاً دایره تأمینات مشارالیه را مظنون و داخل کاری نمی‌داند. استحضاراً عرض شد تا هر طور امر بفرمائید رفتار شود.

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایره تأمینات، به تاریخ ۱۲ دلو ۸۱ ربیع الثانی لوی نیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة رشت و انزلی دام‌اقباله، حاج احمد، مفتش تأمینات حسین سلمانی را به جرم مظنونیت ارتباط با جنگلیها به دایره تأمینات آورده، امر فرمودید رسیدگی شود. حسب الامر حسین را تحت استنطاق آورده بکلی ارتباط خود را با جنگلیها منکر گردید و نیز اظهار کرد: «من در فومنات هیچ علاقه ندارم؛ مگر سه نفر نابرداری دارم در قریه‌ای واقع در رشت که از آنجا تا کسما دو فرسخ تقریباً مسافت دارد، سکنی دارند. در ماه قبل بوده، مرا خواستند که اموال ایشان را تقسیم نمایم. من هم رفتم چند روز آنجا ماندم؛ اموال ایشان را تقسیم کردم و معاودت به رشت نمودم. دیگر ابدأ به سمت کسما یا فومن نرفتم و با جنگلیها هم ابدأ آشنایی ندارم.» نظر به قرائن استنطاقیه مشارالیه مظنون نیست و در توقیف است. اینک دوسیه را ختم و تقدیم داشت که آنچه مقتضی است امر فرموده مجری دارند.

اداره نظمیة رشت

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة گیلان دامت شوکته، به تاریخ ۱۷ دلو ۱۳۱ ربیع الثانی ۱۳۳۵ مراد ولد کربلایی مهدی گوراب زرمخی را به واسطه مظنونیت همراهی با جنگلیها به دایره تأمینات جلب و تحت استنطاق آورده. اظهار کرد: «من در بازار گوراب زرمخ^{۲۴} دکان پاپروسی دارم و حضرات جنگلیها که در قریه گوراب زرمخ می‌آمدند، بعضی از من پاپروس می‌خریدند، ولی من با هیچ کدام آنها آشنایی و دوستی ندارم. این اوقات به واسطه اینکه عیالم در رشت بود و با من گفتگو داشت، حاج میرزا محمد پیشکار آقای حاج

۲۴. گوراب زرمخ، یکی از دهکده‌های ناحیه کسما از شهرستان فومن که مرکز تأسیسات نظامی جنگل بوده و مقبره آقا سید ابراهیم از فرزندان امام موسی کاظم (ع) در آنجا واقع است. (رایینو، ص ۱۹۶)

سید رضی کاغذی نوشت که بیایم رشت و ترتیب عیالم را بدهم (آن نوشته را به دایره تأمینات ارائه داد). آمدم رشت مرا دستگیر کردند. «محمد ابراهیم خان مفتش که مشارالیه را دستگیر نموده بود، در حضور او اظهار کرد: «پس از کشتن مفاخرالملک که جنگلیها مرا اسیر کردند در رعدلو اسرا ای دیگر ما را توقیف نمودند، مراد پاسبان ما بود و از جمله مجاهدین است» مراد اظهار کرد: «روزی که مفاخرالملک از رشت رفت به کسما، من در شهر منزل آقای حاج سید رضی بودم، از طرف ارباب من آقای حاج سید حسن آقا و هم از طرف مفاخرالملک حکم شده بود رعایایی که در رشت هستند، ماندگار باشند. من هم ناچار ماندم، بعد از ۳ روز یا ۴ روز از کشتن مفاخرالملک از رشت حرکت کردم، رفتم گوراب زرمخ و ابدأ کسما هم نرفتم؛ زیرا که راه من از آن طرف نبود. من ابدأ نه پاسبان بودم و نه داخل در مجاهدین تاکنون شده‌ام.» این است خلاصه استنطاقات مشارالیه. حال اگر مقتضی است امر فرموده به قید کفیل مرخص شود.

۶۵

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایره تأمینات، به تاریخ ۱۹ دلو [۱۵ ربیع الثانی] لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات رشت دامت شوکته، در تاریخ ۲۹ جدی، حسین ولد حاج کاظم سمسار را به جرم مظنون^{۲۵} بودن به خرید و فروش اسلحه به دایره تأمینات جلب و تحت استنطاق آورده باظهار کرد: در دو سال قبل یک قبضه تفنگ دو لول با سی فشنگ مقواتی از آدم مسیو شایبیر به شرکت سید آقایی و کربلانی محمد رضای سمسار خریدم [به قیمت]^{۲۶} پانزده تومان [و] پنج هزار و مشارالیه از قونسول خانه بلیط داشت. خواستم به محمود خان طایفه بفروشم، در بین راه آژان از من گرفت و آورد در نظمیة بلیطی به من دادند و تفنگ را رد کردند. فعلاً آن تفنگ را مجدداً به اداره نظمیة آوردند. و نیز یک قبضه دولول ته پُر و یک قبضه یک لول سرپر و یک قبضه دولول سرپر ظل السلطانی به شراکت آقا سید آقایی سمسار از مشهدی آقا بالدارم دراکوب خریدم [و] آوردم نزد آقای محمودخان کاپیتان که بلیط بگیرم، فرمودند: چون شما برای فروش خریده‌اید، باید در موقع فروش خریدار را بیاورید و بلیط بگیرد. یکی از آن دو لول را فروختم به میرآقا ولد آقا میرزا احمد تبریزی در موقع فروش آوردم نظمیة بلیط گرفتم، به مشارالیه دادم

و یک پیشتو^{۲۷} قره بلیالی که دسته آن کشیده می‌شود، به جای تفنگ کار می‌کند. عمومی من در پنج سال قبل از تهران برای من آورد که در روز تفتیش دکان این پیشتو را با سایر تفنگهایی که عرض کردم، آوردند نظمی و نیز اظهار کرد: علی اکبر خان آژان که در بازار سمسارها پُست دار بود، یک روز یک قبضه ششلول به من داد که برای او بفروشم. گفتم: مشتری ندارد. گفت: بماند تا مشتری پیدا شود. دو روز دکان من ماند. ثانیاً علی اکبر خان آمد، گفت: من مشتری پیدا کرده‌ام [او ششلول خود را از من پس گرفت. در خصوص ارتباط مشارالیه با جنگلیها تحقیقات شد بکلی منکر گردیده و اظهار نمود که نه جنگلیها را می‌شناسم و نه اشخاصی را که با آنها مربوط هستند می‌شناسم. این است خلاصه اظهارات مشارالیه، حال هر قسم امر فرمائید رفتار شود.^{۲۸}

۲۶

اداره نظمی رشت، سواد راپرت دایرة تامینات، به تاریخ ۱۹ دلو [۱۵ ربیع الثانی] لوی نیل
۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمی گیلان دام اقباله، استحضاراً عرض می‌شود: در موضوع تکمیل تحقیق دوسیه غلامحسین درشکه‌چی راجع به گرفتن پنج عدد فشنگ از سالداتها در قهوه‌خانه گوراب، حسب الامر فرمودید که از آن قهوه‌خانه تحقیق شود. همان قهوه‌چی را تحت استنطاق آورده، اظهار داشت: چندی قبل چند نفر سالدات به قهوه‌خانه من آمدند. چائی خواستند، ولی پول نداشتند، چون غلامحسین درشکه‌چی چند نفر مسافر فرنگی از رشت به انزلی می‌برد که حالیه آن مسافرین در باد کوبه هستند، در آن قهوه‌خانه برای رفع خستگی پیاده شده بودند؛ دلش به حال سالداتها سوخت برای آنها چائی و مقداری نان داد مجاناً، پولش را خودش داد از ایشان پولی نگرفت. سالداتها هم در ازای این محبت او به او چیزی دادند. ولی چون جمعیت زیاد در قهوه‌خانه بود ملتفت نشدم که چه به او دادند؛ و برای تحقیقات محلی هم آژان سوار بدان نظیمه فرستاده شد، از اشخاص آنجا تجسس شد، آنها هم عین اظهارات قهوه‌چی را تصدیق کردند^{۲۸}، حال هر قسم امر بفرمائید رفتار شود. ممکن است به قید کفیل معتبر مرخص شود.

۲۷. پیشتو یا پیشتاب به هفت تیر اطلاق می‌شد.

۲۸. اصل: کرده

وزارت امور خارجه، اداره روس، سواد راپرت کارگذاری رشت، نمره ۲۴۲۲ مورخه ۱۹ دلو، ۱۵ ربیع الثانی ۱۳۳۵

مقام منیع وزارت جلیله امور خارجه چند روز است که بین ضرغام السلطنه طالشی^{۲۹} و حضرات جنگلیها مغایرت و نفاق کلی روی داده و بالاخره منجر به جنگ شده است. ضرغام السلطنه از حکومت گیلان تقاضا کرده بود که به شجاع الدوله طالشی^{۳۰} و حکومت گرگانرود امر و تأکید شود با او همراهی کنند^{۳۱} همین طور هم از حکومت به آنها تلگراف شد، بر حسب تقاضای حکومت دیشب فدوی با قنصل مذاکره نموده که یک دسته قشون مختلط از سربازهای فوج مسعود ساخلو ای رشت و قزاق روس از خط فومن حرکت کرده، قدری به طرف جنگلیها پیش بروند، تا بلکه حضرات در وسط بگیر کرده، مرعوب شوند و ضرغام السلطنه بتواند کاری از پیش ببرد. قنصل هم این اظهار بنده را قبول کرده و قرار شد، سی نفر قزاق روسی و یک صد نفر از سربازهای فوج مسعود با یک توپ مسلسل از خط فومن حرکت کرده، در عینک^{۳۲} که نیم فرسخی شهر است بمانند؛ تا امشب که ژنرال باراتف وارد می شود، قنصل با او مذاکره کند. اگر تصویب نمود، عده دیگری نیز مزید بر این عده حاضر نمایند و به طرف پسیخان^{۳۳} و بالاتر به طرف مرکز جنگلیها بروند. بدیهی است آنچه از نتیجه مذاکرات ژنرال باراتف به دست آمد ثانیاً به عرض خواهد رسانید. حقیقتاً خیلی موقع خوبی است، اگر توجهی بفرمایند از طرف سفارت هم در باب اعزام قشون فوری در این موقع که جنگ بین ضرغام السلطنه و حضرات مشتعل است، به قونسولگری امر بدهند و اگر حضرات در این موقع هم غلبه کنند دیگر جلوگیری آنها سخت خواهد شد.

عظیمی

۲۹. ر. ک. سند شماره ۸

۳۰. شجاع الدوله و رشید الممالک شقافی و نیز چند تن دیگر از متنفذین محلی از وقوع جنگ بین جنگلیها و ضرغام السلطنه جلوگیری نموده و با میانجی گری موجبات ترک مخاصمه و اصلاح طرفین را فراهم آوردند. (ابراهیم فخرایی، سردار جنگل، ص ۹۳-۹۲)

۳۱. اصل: کنید

۳۲. عینک، Eynak جزء دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان رشت، سر راه شوشه رشت به فومن قرار دارد. (دایره جغرافیایی ستاد ارتش، ص ۱۹۵)

۳۳. پسیخان در مغرب رشت روی ساحل راست رودخانه پسیخان واقع شده و خانه های این منطقه در جنگل پراکنده می باشند. (رایینو، ص ۲۷۰)

اداره نظامیه رشت، سواد را پرت دایره تأمینات، به تاریخ ۲۱ دلو [۱۷ ربیع الثانی] لوی نیل
۱۳۳۵

مقام محترم ریاست نظیمه گیلان دام اقباله العالی، استحضاراً عرض می شود: در موضوع تحقیق از محمد رضای سمسار که مظنون به خرید و فروش اسلحه و فشنگ برای جنگلیها بود؛ مشارالیه را تحت استنطاق آورده، اظهار داشت: «در سه ماه قبل روزی چراغعلی سمسار نزد من آمد [و] به من گفتش که شهیار یانس فشنگ پنج تیری دارد، بیا و آن را بخر. من هم با معیت او خانه شهیار یانس رفته و فشنگ مزبور را به مبلغ شصت و پنج تومان خریدم و همان فشنگ را پس از چند روز به سید عباس نامی^{۳۴} که فعلاً در نزد میرزا کوچک خان است و یکی از آدمهای مهم اوست فروختم به مبلغ هشتاد تومان و واسطه بین ما چراغعلی سمسار بوده و نیز اظهار می دارد که شهیار یانس توسط چراغعلی به من سفارش داد که یک فشنگ سه تیر و یک پنج تیر دارد و می خواهد بفروشد و خود شهیار یانس هم پیش من آمد، ولی من نخریدم. اما فشنگ سه تیر مدتی پهلوی من به مبلغ سی تومان گرو بود. اما بالاخره او را نخریدم و به صاحبش مسترد داشتم.» باز هم در جواب سؤالات ما اظهار می دارد: «سه فقره خرید فشنگ نموده، از عباسعلی نامی که ساکن لب آب و مدتی مفقود بود و فعلاً در بریگاد قزاقخانه است. یک فقره چهارصد و پنجاه عدد فشنگ پنج تیر به استاد محمد خیاط که فعلاً پیش کوچک خان است فروختم. فقره دوم نهصد و کسری فشنگ پنج تیر و غیره به شیخ حسن زرگر که حالیه جزو جنگلیهاست فروختم. فقره دیگر نیز مقدار صد و کسری به شیخ مذکور فروختم و تمامی این فشنگها را که فروختم از چهار ماه قبل تا به حال بوده. در اول نمی دانستم که برای جنگلیها خرید می شود. ولی بعد فهمیدم» و نیز می گوید: یک قبضه ماوزر از یکی از اجزای [خوشتاریا که اسمش را فراموش کرده ام] ابیتاع نموده و آن را نیز به استاد محمد جنگلی فروخته است و واسطه بین محمد رضا و شیخ حسن زرگر شاطر غلام حسین بوده و حمل فشنگ را می کرده و در یکی از جوابها می گوید که: چهار صد عدد از آن فشنگها را به شراکت کاس آقای سمسار خریده. این است خلاصه تحقیقات از مشارالیه که تاکنون به عمل

۳۴. سید عباس جلیل زاده یکی از رزمندگان نهضت جنگل بود. وی در زمان تسلیم شدن دکتر حشمت به همراه جمعی دیگر از جنگلیان به خرم آباد گیلان رفته و در منزل منتظم الملک متحصن شدند. (محمد حسن صبوری دیلمی، همسنگری از رزمندگان جنگل، چاپخانه مظاهری، تهران ۱۳۵۸، ص ۱۰۸)

آمده. اینک دوسیه را ختم و تقدیم داشت که آنچه امر فرمائید رفتار شود.

۲۹

ادارهٔ نظمیة رشت

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة رشت دام اقباله‌العالی خاطر شریف را مستحضر می‌دارد که چون ابراهیم ماسوله‌ای در راه فومن آرد و روغن حمل و نقل می‌کرد، به خیال اینکه شاید آلات و ادوات ناریه هم حمل نموده باشد توقیف گردید [او] به تحت تحقیق گذاشته شد. در استنطاقات خودش اظهار می‌دارد که: من جز آرد و روغن و پنیر به هیچوجه مداخله در کارهای دیگر نمی‌کردم و سه مرتبه هم به رشت آمدم که جوراب آوردم و در عوض جاروب خریده و بردم.

به هیچوجه حمل اسلحه و فشنگ نمی‌نمودم. و حتی کاغذجات چه از رشت به جنگل و چه از جنگل به رشت و پیغامی از هیچ قبیل نیاورده‌ام، جز یک کاغذ که از ماسوله برای مشهدی حسن آوردم و اگر چنانچه کسی اظهار بنماید که غیر از اینها من دخالت در کارهای دیگر می‌کردم خود را مقصر دانسته و از برای هرگونه مجازات حاضر خواهم بود. چون این شخص همراه با نوروزعلی ماسوله‌ای بود، لذا هر دو به جرم مظنونیت قاصدی دستگیر شدند و نوروزعلی هم دوسیهٔ جداگانه دارد. حال ممکن است به قید کفیل معتبر و التزام سخت مرخص گردد.

۳۰

ادارهٔ نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۲۱ دلو [۱۷ ربیع‌الثانی] ۱۳۳۵ مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة گیلان دام اقباله‌العالی، استحضاراً عرض می‌شود، در موضوع حسن کاروگر که مظنون به خرید و فروش اسلحه و فشنگ برای جنگلیها بود. مشارالیه را تحت استنطاق آورده، بدواً بکلی منکر و بعد از تحقیقات کامله، اظهار داشت که: چهار فقره تفنگ و فشنگ خریده از عبدالحسین حمال (که فعلاً توقیف است) چهار صد عدد فشنگ پنج تیر که همان را به حسن آقای زرگر که فعلاً در جنگل است فروختم. بعداً از عباسعلی که فعلاً محبس است، دویست و کسری فشنگ پنج تیر خریده به شیخعلی شیشه بر^{۳۵} که در جنگل است فروختم. یک قبضه تفنگ پنج تیر و یک قبضه ماوزر هم در هفت یا هشت ماه

۳۵. شیخ علی شیشه بر یکی از مجاهدین مؤثر جنگل بود.

قبل از محی آشپز خریده به شیخعلی شیشه بر فروختم. یک قبضه ماوزر نیز از یک نفر گاریچی خریده به عبدالله خان قهوه چپی که برای حسن جنگلی می خواست فروختم و نیز اظهار داشت که: یحیی زرگر که رابطه کلی و رفت و آمد با جنگلیها داشت، یک روز دکان او رفتم، به من اظهار داشت که: این مفاخر الملک را باید از میان برداشت؛ زیرا او خاری است که از جلوی پای ایران باید مرتفعش ساخت و بعد از تیر خوردن مفاخر الملک سه روز یحیی در شهر دیده نشد. اما روز سیم به دکانش رفتم، با یک شخص دیگر، یحیی اظهار داشت: نشد آن کاری که بایستی بشود و در موقع تفتیش دکان حسن کاروگر مقداری فشنگ و دو جعبه کپسول دینامیت و سه قبضه تفنگ مگنر (اظهار می دارد مال قزاقان ابروانی است و برای تعمیر آورده اند) و نیز پنج قبضه ششلول معیوب و صحیح (باز اظهار می دارد مال اشخاص متفرقه است که برای تعمیر آورده اند) در دکانش بود و توقیف گردید. این است خلاصه استنطاقات مشار الیه که تاکنون به عمل آمده، اینک دوسیه را ختم و تقدیم داشت که آنچه امر فرمائید رفتار بشود.

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۲۱ دلو (۱۷ ربیع الثانی) لوی ئیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة گیلان دام اقباله العالی، به موجب راپرت واصله که محمدرضا نام دلال مظنون به همدستی با جنگلیهاست؛ مشار الیه را توقیف و تحت استنطاق آورده، اظهار داشت که: اغلب اوقات در دکان ملک پاپروسی که واقع در سبزه میدان [است] با اشخاص تریاکی از قبیل عموی وقار السلطنه و غیره و میرزا ابوالقاسم خان برادر ککاش دور هم جمع شده تریاک می کشیدیم. ولی صحبت راجع به جنگلیها نمی شد. در صورتی که میرزا ابوالقاسم خان در اظهارات خود اقرار می کند که: در مجالس آنها اغلب صحبتها راجع به اقدامات جنگلیان بوده، چه در سبزه میدان و چه در مجالس دیگر. پس از قرائن استنطاقیه و اطلاعات خارجی چنین معلوم می شود که محمدرضا نیز یکی از هیئت تریاکیان سبزه میدان بوده که هر روز به عناوین مختلفه از اخبارات هوائی و موهوم راجع به فتوحات جنگلیان انتشار داده و مردم را دچار زحمات خیالی می نمود. عقیده دایرة تأمینات در حق او بر این است که مشار الیه به قید کفیل معتبر و التزام سخت مرخص شود. این است خلاصه استنطاقات از مشار الیه که تقدیم می شود. هر آنچه امر می فرمائید رفتار شود.

اداره نظمیة رشت، سواد را برت دایرة تأمینات، به تاریخ ۲۱ دلو ۱۷۱ ربیع الثانی لوی نیل
۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة گیلان دام اقباله العالی، استحضاراً عرض می شود: در موضوع شاطر غلامحسین که مظنون به خرید و حمل اسلحه و فشنگ بود، برای جنگلیها؛ مشارالیه را تحت استنطاق آورده، تقریباً تمامی اظهارات محمدرضا را که راجع به مشارالیه بود تصدیق نمود و اظهار داشت که: روزی محرمانه سید عباس^{۳۶} مرا به منزلش خواسته، تحبیب نمود و گفت: استاد محمد خیاط از مشهدی محمدرضای سمسار فشنگ و یک قبضه ماوزر خریده برو آنها را برای من بیاور و من هم خانه محمدرضا رفته اشیا ای فوق را برای سید عباس آوردم. در صورتی که می دانستم و یقین می داشتم که سید عباس تمامی آنها را برای مصرف جنگلیها ابتیاع می نمود. و نیز یک مرتبه مقدار هشتاد و پنج عدد فشنگ پنج تیر آلمانی از محی آشپز خریده و به سید عباس فروختم. دفعه دیگر منزل استاد محمد خیاط بودم، به من گفت: برودم در - قریب یک ساعت از شب گذشته بود که - یک نفر سوار درشکه شده و یک قبضه تفنگ پنج تیر می آورد. مشارالیه را به اینجا هدایت کن. من هم رفتم دم در ایستادم، دیدم درشکه ای آمد که محمد رضای سمسار توی درشکه نشسته بود و یک قبضه تفنگ زیر عبا داشت. فوراً مشارالیه را داخل خانه برده و از محمد رضا تفنگ مزبور را گرفته، به سید عباس جنگلی تحویل داد و دفعه دیگر نیز سید عباس کاغذی نوشته به من داد و من محرمانه آن را به کسما برده به یک شخص بزاز باشی دادم؛ لیکن جواب کاغذ مزبور را به توسط من ندادند. ولی من برگشتم و هکذا می گوید: که قریب بیست روز قبل موقعی که شیخ حسن زرگر در رشت بود مرا خواسته، اظهار داشت که سید عباس از جنگل کاغذ برای من نوشته و فشنگ خواسته، تو برو بخر من هم رفتم پیش ابراهیم پیراهن دوز و به همراهی او مقدار صد عدد فشنگ پنج تیر از رضاخان ترک که تازگی قزاق شده خریده و به مشارالیه دادم و به غیر از این دویست عدد فشنگ پنج تیر هم از حسین چکمه دوز خریده و به شیخ حسن فروختم و از قرار این استنطاقیه و اقرارات مشارالیه ثابت شده است که سید امینه است. تمامی اشیا ای مزبوره برای جنگلیها خریده شده این است خلاصه تحقیقات و اظهارات از مشارالیه که تاکنون به عمل آمده. اینک دوسیه را ختم و تقدیم داشت که آنچه امر و مقرر فرمایند رفتار

شود.

۳۳

ادارهٔ نظامیه رشت، سواد راپرت دایرهٔ تأمینات، به تاریخ ۲۱ دلو [۱۷ ربیع الثانی] ۱۳۳۵
مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظامیهٔ گیلان دام اقباله‌العالی، استحضاراً عرض
می‌شود: در موضوع تحقیق از میر محمدعلی مظفرزاده و استاد ابراهیم سلمانی که مظنون به
همدست بودن با جنگلیها بوده و اغلب صحبت‌های ایشان منحصر به اقدامات ایشان بوده؛
حضرات را جلب و تحت استنطاق آورده، میر محمد علی اظهار داشت که من کسب تکلیف از
استاد ابراهیم کردم که اگر کسی بخواهد برود به جنگل به او تفنگ خواهند داد؟ او در
جواب گفته: حتماً تفنگ می‌دهند. مطابق اظهار مشارالیه معلوم می‌شود که قصد رفتن به
جنگل را داشته و عجالتاً که در تحت استنطاق آمده راستی را بیان نکرده. پس از آن ابراهیم
سلمانی را تحت استنطاق آورده، بدو منکر گردید که ابدأ این‌گونه اظهارات را من نکرده‌ام.
پس از مواجهه با میر محمدعلی مقرر گردید که این صحبت‌هایی است که همه کس می‌کنند،
ولی مطابق تحقیقات خارجی و راپرت ولی‌الله‌خان که یکی از مفتشین است اظهار می‌دارد:
روزی به دکان استاد ابراهیم رفته، به من اظهار داشت: «یک نفری هست می‌آید برای اصلاح
کردن در دکان من، طوری مرا پریشان کرده نزدیک است اثاثیهٔ دکان خود را بفروشم بروم
جنگل». از او سوال کردم آن شخص کیست؟ گفت فردا خواهم گفت. فردا مجدداً در
دکانش رفته، گفت: این شخص میر محمدعلی است که به من تکلیف کرده که من بایستی
جاناً و مالاً با جنگلیها همراه باشم. مطابق این تحقیقات خارجی و ولایتی و قرائن استنطاقیه
صدق قول مفتش سوار ثابت و تمایل داشتن مشارالیه با جنگلیها محقق است و البته نباید این
دو نفر بدون قید کفیل معتبر و التزام سخت مرخص شوند.

۳۴

ادارهٔ نظامیهٔ رشت، سواد راپرت دایرهٔ تأمینات، به تاریخ ۲۱ دلو [۱۷ ربیع الثانی] لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظامیهٔ گیلان دام اقباله‌العالی، حسب الامر حاج اسماعیل
آقا که مظنون به انتشار بعضی حرف‌های راجع به جنگلیها و فتوحات و اقدامات مجدانه آنها
بود، جلب به دایره تأمینات گردید، به تحت استنطاق آورده شد و در ضمن تفتیش در جزو

کاغذجات مشارالیه مراسله ای دیده شد که در لف دوسیه است، خطاب به حاج اسماعیل آقای مزبور به امضای محمدعلی خان حسن زاده که عده ای از اشخاص از قبیل وقارالسلطنه و غیره را دعوت به منزل خود نموده. در استنطاقات خود حاج اسماعیل آقا اقرار به حضور در مجلس مزبور و مجالس دیگر دارد. ولی اظهار می کند به هیچوجه صحبتی راجع به جنگلیها به میان نمی آمده. لیکن دروغ مشارالیه ثابت است. اولاً به موجب راپرتهای واصله، ثانیاً به موجب آنکه میرزا ابوالقاسم برادر زن آقای حاج رستم تاجرباشی برعکس آن اظهار نمود؛ یعنی می گوید در مجالس آنها هم از صحبتهای راجع به جنگلیها به عمل می آمده و از قرار اطلاعات خارجی ایشان نیز در جزو هیئتی هستند که در سبزه میدان و سایر محافل همیشه مذاکراتشان راجع به حرفهای برخلاف نظم و پلتیک دولت علیه بوده و مخصوصاً همین هیئت سبزه میدانها که اغلب اشخاص در شهر می شناسند به خوبی در فضولی و پُرگوئی و مهمل بافی مشهورند و بیشتر اوقات دور هم جمع شده، تریاک کشیده و از تأثیرات افیون از این قبیل فضولیها می نمایند. هنوز حاج اسماعیل آقا با یک متانت تمام در اظهارات خود ثابت الرأی و به هیچوجه به روی بزرگوار خود نمی آورد، و روزی اظهار داشته بود که مستنطقین نظمی به هیچوجه نمی تواند از مشارالیه حرفی بفهمند و یا مدرکی به دست بیاورند. این است کلیه تحقیقات لازمه با نظریات تأمینات نظمی رشت در باب مشارالیه و همراهان او تا این تاریخ. حال هرطور میل مبارک است رفتار شود.

۳۵

اداره نظمی رشت، سواد راپرت دایره تأمینات، به تاریخ ۲۱ دلو ۱۲۷۱ ربیع الثانی لوی نیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمی گیلان دام اقباله العالی، استحضاراً عرض می شود: در موضوع تحقیق از محی آشپز که مظنون به خرید و فروش اسلحه و فشنگ برای جنگلیها بود، مشارالیه را تحت استنطاق آورده در جواب سؤالات چنین اظهار می دارد: سابقاً شغل من اسلحه فروشی بود. از این جهت در زمان انقلاب روسها تمامی اسلحه مرا توقیف نموده، بعد از آن قریب سیصد و هشتاد عدد^{۳۷} فشنگ پنج تیر که در دکان خود پنهان کرده بودم داشتم. در شش ماه قبل دویست عدد از آنها را به مشهدی حسن کارگر فروختم و در همان اوقات نود عدد نیز به شاطر غلام حسین فروختم و صد و پنجاه عدد نیز به محمدرضای سمسار. در

۳۷. اصل: در همه جای این گزارش: عده

صورتی که شصت عدد از مقدار موجودی، مقدار فروخته شده زیادتر بود، در جواب اظهار داشت که شصت عدد مزبور را خرد خرد^{۳۸} خریده بودم. ایضاً یک قبضه تفنگ سه تیر از مشهدی رضای تاجر زنجانی که در این روزها توقیف شده خریده و به محمدرضای سمسار فروختم و باز یک قبضه تفنگ پنج تیر از محمد ابراهیم صراف خریده - که در این موضوع تحقیقات از محمد ابراهیم شده اقرار به وقوعش کرده - آن را هم به محمدرضای سمسار فروختم و روزی محمدرضا یک کیسه پول در دکان من آورده اظهار [داشت] هر قدر تفنگ داشته باشی من حاضرم بخرم. بنده گفتم ممکن نیست. مشارالیه کیسه پول را پیش من گذاشته و رفت فردای آن روز آمده کیسه را گرفته و رفت. اظهارات و اقرارات مشارالیه طولانی است و همین قدر خاطر مبارک مستحضر باشد که این شخص مقدار کلی فشنگ و اسلحه خریده و برای جنگلیها فروخته است و حتی از مدلول استنطاقات مشارالیه چنین ظن می رود که محمدرضای سمسار مداخلیت تام در رسانیدن فشنگ و اسلحه برای جنگلیها داشته است. این است خلاصه اظهارات محی آشپز که در اوراق استنطاقیه مشارالیه به طور مفصل مندرج است و محی اظهار داشته است که سابقاً در خانه خود بمب هم داشته است که روسها همه آنها را ضبط نمودند. از بعضی اظهارات مشارالیه چنین می رسد که یحیی زرگر کرمانی نیز واسطه صحیحی برای تهیه اسلحه به جنگلیها بود. این است خلاصه استنطاقات مشارالیه که تا کنون به عمل آمده، اینکه دوسیه را ختم و تقدیم داشت که آنچه امر فرمائید رفتار شود.

۳۶

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۱۲ دلو [۱۸ ربیع الثانی] لوی ٹیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة رشت و انزلی دام اقباله العالی، محمد ابراهیم خان، مفتش تأمینات کربلائی قاسم ولد مشهدی مؤمن، ساکن قریة پیژ^{۳۹} را به دایرة تأمینات آورده، راپرت داد که مشارالیه در روز کشته شدن مفاخر الملک یک قبضه داس در دستش داشت و آدمهای مفاخر الملک را می زد و دو روز که ما توقیف بودیم در بازار کسما برای ما نان و آذوقه می آورد. حسب الامر مشارالیه را تحت استنطاق آورده، اظهار کرد که: من در قریة گوراب زرمخ دکان دلاکی داشتم و از محل من تا کسما یک فرسخ [و] نیم مساحت دارد.

۳۸. اصل: خورد، خورد

۳۹. پیژده Piz-deh، ده جزء بخش مرکزی شهرستان فومن (دایرة جغرافیایی ستاد ارتش، ص ۵۶)

بعضی از مجاهدین گاهی در دکان من به جهت اصلاح می آمدند و نیز اظهار کرد: در روز کشته شدن مفاخرالملک من ابدأ از خانه خود بیرون نیامدم، مشغول کار رعیتی بودم و هیچ جا نرفتم. محمد ابراهیم خان را با مشارالیه مواجهه انداخته، تمام اظهارات محمد ابراهیم خان را منکر و تکذیب نمود. مشارالیه در توقیف است. اینک دوسیه را ختم و تقدیم داشت که آنچه مقتضی است امر فرموده مجری بدارند.

۳۷

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۱۲ دلو ۱۸۱ ربيع الثانی، لوی ٹیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة رشت و انزلی دام اقباله العالی، در موضوع رجبعلی ولد کربلائی عوض ساکن - که محمد ابراهیم، مفتش تأمینات مشارالیه را دستگیر کرده و به دایرة تأمینات آورد، راپرت داده، مشارالیه آن روزی که در کسما جنگ شد، با یک چماق در کسما بود و هرکس را می دید می زد. تا روزی که ما را می بردند جهت توقیف، مشارالیه از کسما با ما آمد تا - من یک کلاهی از او خواستم به من داد. امر فرمودید به دایرة تأمینات رسیدگی نماید. حسب الامر رجبعلی را تحت استنطاق آورده اظهار کرد پارسال آمدم رشت، خبر آوردند که جنگلیها خانه تورا غارت کردند [و] نود و پنج اشرفی با یک صد تومان پول رایج بردند. امسال هم که آقای مفاخرالملک آمدند در کسما، من در کسما روضه خوانی داشتم. جنگلیها بعد از کشتن مفاخرالملک آمدند مرا گرفته و گفتند: تو رعیت مفاخرالملک بودی و به او راپرت می دادی. چند نفر چماقدار مرا تهدید می کردند. اظهارات محمد ابراهیم خان را منکر شد و تکذیب کرد و گفت مشارالیه با من غرض دارد. زیرا که پارسال عطاخان آدم من دختر شکورخان را گریزانیده بود و آورده بود کسما، محمد ابراهیم خان که آنجا بود آمد [و] گفت که باید ده، پانزده تومان به من پول شیرینی بدهی بنده آمدم پیش اکبرخان برادر زن مرحوم مفاخرالملک بیست تومان پول شیرینی به او دادم. مفاخرالملک اجازه عقد داد، دیگر به محمد ابراهیم خان پول ندادم. به این جهت با من خوب نیست و نیز اظهار کرد که من رعیت سردار معتمد که سپرده به آقای مفاخرالملک است بوده و انتصار دیوان می باشم. ولی در اظهارات خود طرف بودن ابراهیم خان را نمی تواند ثابت نماید. این است خلاصه استنطاقات مشارالیه. رجبعلی [را] توقیف [و] دوسیه را ختم و تقدیم داشت که آنچه مقتضی است امر فرموده مجری بدارند.

۳۸

ادارهٔ نظمیه رشت، سواد را پرت دایرهٔ تأمینات، به تاریخ ۱۲ دلو ۱۸۱ ربيع الثانی [لوی نیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیهٔ گیلان دام اقباله العالی، استحضاراً عرض می‌شود: عبدالله خان قهوه‌چی را که حسن کاروگر در اظهارات خود بیان نموده است یک قبضه ماوزر خریده و به جنگل برده، مشارالیه را تحت استنطاق آورده توضیحات مشارالیه در باب ماوزر مزبور و خریدن آن به اندازه‌ای مفصل و دارای نکات مختلفه است که مشارالیه را قویاً مظنون می‌نمایاند. آخر الامر در استنطاق خودش صحیحاً اقرار نمود، بر اینکه چون اسمعیل نعلبند رود پیش که حالیه از مجاهدین است،^{۴۰} از من ماوزری خواسته بود و پولش را هم که مبلغ هفتاد تومان بود یک نفر شاگرد روضه‌خوان که حالیه در رود پیش^{۴۱} است - به من گفت پول نزد آقا شیخ حسن طلبه است. من هم پول را از شیخ حسن گرفتم، یک قبضه ماوزر از حسن کارگر خریدم و شخصاً خودم به رود پیش بردم. دیدم اسمعیل با سه نفر تفنگدار دیگر در آنجاست. از او پرسیدم، اینجا چه میکنی؟ گفت مانده‌ام که اعانه از رعیتها بگیرم. ماوزر را به او داده مراجعت کردم. و یک مرتبهٔ دیگر هم برای شفاعت از کدخدا حسن که جنگلیها خواستند او را اذیت کنند آمده بود نزد من. من به رود پیش نزد اسمعیل نعلبند که با من دوست است رفته گفتم، آدم شفاعت از کدخدا حسن کنم. او هم به مرکز پیغام فرستاد؛ جواب آمد، اگر ما کدخدا حسن را بخواهیم بپذیریم، باید چند نفر مأمور بالای سر او بگذاریم که مواظب اعمال او باشد. شفاعت مرا قبول نکردند، ولی منکر است که دیگر اسلحه و فشنگی به غیر از این نخریده و حمل نکرده است و پیغام و کاغذی هم تاکنون نبوده است. ولی مطابق اقرارش همدست بودن مشارالیه با جنگلیها محققاً ثابت است. حال هر قسم امر بفرمائید رفتار شود.

۳۹

ادارهٔ نظمیه رشت، سواد را پرت دایرهٔ تأمینات، به تاریخ ۲۳ دلو ۱۹۱

۴۰. اصل: «مجاهدین‌ها» است

۴۱. رود پیش از دهکده‌های منطقه فیکو، جزء شهرستان فومن است و شامل تاجنان، گورفندان و کول می‌باشد (رابینو، ص ۱۹۳)

ربیع الثانی لوی ٹیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیه رشت دام اقباله العالی، استحضاراً عرض می شود که حاجی موسی سراج به جرم آنکه قطار و بند ماوزر برای جنگلیها دوخته است، در نظمیه توقیف و در استنطاق خودش اظهار می دارد که: به توسط یحیی زرگر معادل چهل قطار دویند ماوزر و پنج بند تفنگ دوخته ام. قیمت آن را هم تماماً نداده است و قریب چهل و دو تومان او کسری هم طلب کار هستم؛ این فقط مساعدتی بود که بنده کرده ام و حتی یحیی زرگر هم از من تقاضای رفتن به جنگل را نمود و من نپذیرفتم و دو عدد قطار هم برای شخصی محمود نام دوخته بود که پس از آنکه مفاخرالملک او را چوب زد معلوم شد که برای جنگلیها می خواهد، دیگر به هیچ نوع کمک و همراهی نکرده ام و خودم مقرر هستم که خطا کرده ام. حال منوط به امر و حکم اولیای امور است.

۴۰

اداره نظمیه رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۲۳ دلو ۱۹۱ ربیع الثانی لوی ٹیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیه رشت دام اقباله العالی، استحضاراً عرض می شود: چون میزرا ضادق خان معروف به ملک در دکان شخصی خودش که در سبزه میدان واقع است، چند نفری هر روز می آمدند در آنجا و مشغول تریاک کشی می شدند و بعضی صحبت های بی اصل را شهرت می دادند، مظنون دایره تأمینات واقع شده، لذا مشارالیه را تحت استنطاق در آورده و چنین اظهار داشت که چون خودم تریاک می کشیدم و یک بافور داشتم، گاهی چند نفری دور هم جمع و خیلی مأنوس بودیم، آمده و تریاک می کشیدیم، در صورتی که به هیچ وجه صحبت خارجی ما مذاکره از جنگلیها نمی شد و بنده هم ابدأ مسبوق نیستم که رفقای من با جنگلیها دوستی دارند یا ندارند و اگر چنانچه کسی بگوید که در دکان من صحبت خارجی می شد و یا من از کارهای رفقای خودم مسبوق هستم، خود را مقصر و مطیع مجازات قانونی خواهم دانست. حال ممکن است به قید کفیل و التزام سخت مرخص گردد.

۴۱

اداره نظمیه رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۲۳ دلو ۱۹۱

ربیع الثانی الوی ٹیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیه گیلان دام اقباله، استحضاراً عرض می شود: در موضوع تحقیق از آقا مهدی توکلی که مظنون به همدستی جنگلیان بود و مساعدت به آنها می نمود و اظهارات مشارالیه از این قرار است که: بنده ملکی دارم در قریه کلاشم^۲ و در قریه کاماردخ^۳ و قریب به پنج سال است که به کاماردخ نرفته ام. زیرا تمامی محصولات آنجا را جنگلیها ماخوذ داشته اند و بنده گاهی که در کلاشم می رفتم، هیچ یک از جنگلیها را نمی شناختم و مراده هم با آنان نداشتم و در رشت که بودم با اشخاص خارجی ابدأ دوستی نداشتم؛ فقط با فامیل خودمان بودم. دو مرتبه هم اتفاق افتاد، یک روز برای ناهار و یک شب هم برای عروسی در مجمعی بودم در آنجا هم غیر قمار و عیش کردن چیزی نبود و در مجالس که بودیم اصلاً و ابدأ از جنگلیها گفتگو و مذاکره نمی شد تا اینکه در سبزه میدان گاهی که اتفاق می افتاد چند نفر را ملاقات می کردیم، فقط داد و بیداد از خرابی و بردن محصول جنگلیها که کلیه ماها را گدا و دچار زحمات و تنگدستی نموده اند و در خاتمه ملتزم می شود که اگر کسی اظهار مرا برد که ما در مجامع صحبت از جنگلیها می کردیم، بنده حاضر^۴ برای هر گونه اوامر دولت خواهم بود. در صورتی که میرزا ابوالقاسم خان که اغلب اوقات در مجالس ایشان حضور داشته، خودش می گوید که ماها در مجالس و محافل که بودیم چه در منازل و چه در سبزه میدان غالباً از جنگلیها صحبت می نمودیم و بیشتر صحبت ما راجع به اقدامات جنگلیها بوده و اغلب هم مفتش در سبزه میدان آقا مهدی آقا را دیده که با اشخاص مظنونین که عبارت از هیئت بیکاران و فضولان سبزه میدان حضور داشته و از این قبیل صحبتها می کرد. حال ممکن است به قید کفیل معتبر و التزام سخت مرخص شود.

۴۶

اداره نظمیه رشت، سواد راپرت دایره تأمینات، به تاریخ ۲۳ دلو ۱۹۱ ربیع الثانی الوی ٹیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیه گیلان دام اقباله العالی، در موضوع تحقیقات از علیخان شاگرد مدرسه امریکائی راپرتاً عرض می شود که چنانچه اوراق استنطاقیه مشارالیه

۴۲ و ۴۳. کلاشم که دهکده های ناحیه لیشاوندان و کاماردخ از روستاهای ناحیه لولمان جزء شهرستان فومن هستند. (رایینو ص ۲۰۸ و ۲۰۶)
 ۴۴. اصل: حاضرهم

نشان می‌دهد، دو نفر از رعایای مشارالیه در مدت دو سال حامل همه قسم اشیاء برای جنگلیها بوده‌اند و اسامی دو نفر رعایای فوق که یکی اسماعیل و دیگر، صفرمحمد می‌باشد؛ در یکی از مراسلاتی که از طرف جنگل به یحیی زرگر برای دادن بعضی دستورات رسیده است منظور است. از این رو معلوم می‌شود علیخان نیز بی‌اطلاع از این قضایا نبوده. دلیل دیگر اینکه علیخان از موضوع بی‌خبر نبوده، آن است که در یکی از مراسلات جنگلیان به یحیی زرگر، مخصوصاً به علیخان سلام می‌رساند و وعده نوشتن کاغذ علیحده در جواب مراسله مشارالیه می‌دهد و نویسنده کاغذ مذکور نیز سید ابوالقاسم^{۴۵} است که یکی از عاملین جدی جنگلیان است. خود علیخان نیز اقرار به آشنائی با مشارالیه دارد و نیز علیخان اقرار می‌کند بر اینکه یحیی زرگر برای مدرسه کسما به توسط رعایای من کتاب و دفتر و غیره و سایر لوازمات مدرسه فرستاده است. اظهارات حاج احمد نسبت به علیخان بدین قرار است که مشارالیه دو فقره فشنگ به توسط مکاریان مشارالیه به جنگل فرستاده است و هر دو فقره با حضور علیخان و در منزل خود به رعیت تسلیم داشته و فشنگ فقره اخیر را هم از محمدرضای سمسار خریده و خود علیخان هم اقرار بر آن دارد که حاج احمد را می‌شناسد و مشارالیه را در منزل خودش دیده، ولی منکر است از اینکه اطلاع از امر حمل فشنگ داشته باشند و نیز در اقرارات خود علیخان می‌گوید که با شیخعلی شیشه‌بر و حسن زرگر که حالیه در جنگل هستند و جزو حضراتند و اغلب حمل فشنگ و تفنگ از رشت به جنگل به توسط مشارالیهما به عمل آمده، آشنائی و خصوصیت داشته. در هر حال دایره تأمینات علیخان را مظنون به این کار می‌داند. ولی چون مشارالیه خیلی جوان است و البته اگر مدرک صحیحی می‌داشت این کارها را نمی‌کرد. مقتضی است اگر مصلحت بدانید مشارالیه بعد از سپردن التزام سخت به تهران رود و خود نیز حاضر است که هرچه زودتر به سمت تهران تبعید شود.

۴۳

اداره نظمیة رشت، سواد را پرت دایره تأمینات، به تاریخ ۲۳ دلو [۱۹ ربیع الثانی] لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة گیلان دام اقباله استحضاراً معروض می‌دارد در موضوع میرزا هدایت سیگاری که به جرم مظنونیت [خرید] فشنگ و مساعدت با جنگلیها و رفتن مشارالیه در کسما برای ملاقات بعضی اشخاص از اعضا [ی] رئیسه هیئت جنگلیها جلب

۴۵. به نظر می‌رسد منظور سید ابوالقاسم کسمایی است که مدتی معاون اداره مباشرت و ارزاق جنگل بود.

شده بود، دایرة تأمینات مشارالیه را تحت استنطاق آورده، در جواب سؤالات بکلی اظهار تبرا از خرید فشنگ و رفتن در کسنا می نماید. حتی اظهار می دارد که من در مدت عمرم از کیکاسر که در آن قریه ملک شخصی دارم بالاتر نرفته‌ام و ابدأ تاکنون رنگ کسنا را ندیده‌ام. لیکن نظر به اظهارات حاج احمد مفتش که اظهار می دارد که معادل بیست و سه عدد فشنگ به مشارالیه فروختم، و مشارالیه را هم در زمان رفتن به دهات، واسطه نزد حضرات جنگلیها قرار داده بودم که جنگلیها را ببیند و مرا به خدمت ثانوی قبول نماید. مشارالیه پس از مراجعت^{۴۶} از دهات اظهار به من کرد که بمن مقصد شما را با آقاچواد گل افزانی که یکی از هیئت رئیسه جنگلیان است اظهار داشته‌ام و قبول نموده ولی چون خدمتی به من رجوع کرده و آن این است که باید معادل پنج هزار عدد فشنگ بخرم، شما چند روزی توقف کنید که من تنها هستم و با من همراهی کنید و ایضاً نظر به اظهارات نظر آژان نمره ۴۳ مرکز که مشارالیه اظهار می دارد: میرزا هدایت مذکور مرا اغوا^{۴۷} کرده بود که به جنگل بروم [و] سمت خدمت پیدا کنم. من به او گفتم من آژان هستم و مرا می شناسند؛ از کدام طریق بروم که دستگیر نشوم؟ به من گفت که: راه فومن اختیارش با برادر میرزا کوچک خان^{۴۸} است. من تو را از راه خوبی که دستگیر نشوی راهنمایی کرده به برادر میرزا کوچک خان می رسانم که شما را به جنگل برساند و میرزا هدایت مزبور در موقع مواجهه با مشارالیهما اظهار آشنائی و مراده هم می نماید. ایضاً نظر به قرائن خارج و اقرارات مشارالیه، مرحوم مفاخر الملک قبل از رفتن به کسنا، مشارالیه را دستگیر و حبس به همین مظنونیت نموده بود و نیز نظر به جوابات غیرمطابق دادن مشارالیه در مقابل سؤالات و اظهار عجز خود در جواب مشارالیه قویاً مظنون به مساعدت جنگلیها بود. این است خلاصه تحقیقات از مشارالیه که تاکنون به عمل آمده. حال هر قسم که امر می فرمائید رفتار شود.

۴۴

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۲۳ دلو ۱۹۱۹ ربيع الثانی، الوی ثیل

۱۳۳۵

۴۶. اصل: مراجعت مشارالیه از دهات...

۴۷. اصل: اغوا

۴۸. میرزا رحیم خان برادر میرزا کوچک خان و یکی از مجاهدین جنگل که بعد از تسلیم شدن دکتر حشمت به همراه چند تن دیگر از مجاهدان برای مدتی به حضرت عبدالعظیم می روند ولی پس از صلح موقتی میرزا کوچک با میرزا احمد آذری مجدداً به گیلان باز می گردد. [محمد حسن صبوری - ص ۱۴۷]

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیه رشت دام اقباله، به تاریخ ۱۶ دلو، میر آقا ولد سید باقر را به جرم مظنونیت ارتباط با جنگلیها و انتساب با حاجی شیخعلی برادر حاجی احمد به دایرة تأمینات جلب و تحت استنطاق آورده، اظهار نمود: قریب پانزده سال است شغل من پاپروس فروشی است، این اوقات دهقانها^{۴۹} برای من پاپروس می آوردند. بعضی گمان می کردند که پاپروس مال حاجی شیخعلی کسمایی است و نیز اظهار کرد: حاجی شیخعلی همشیره مرا دارد. ولی میان من و او به واسطه اینکه حقوق همشیره مرا نمی دهد، گفتگو و نزاع شد و مدتی است قطع مراوده و انبساط بین ما شده و مشارالیه هم تجارت پاپروس نمی کند و من در امورات او به هیچوجه دخالت ندارم و با جنگلیها هم به هیچوجه مربوط نبوده و نیستم. نظر به قرائن استنطاقیه، مشارالیه مظنون واقع نگردید و فعلاً توقیف است. ممکن است به قید کفیل معتبر و التزام سخت مرخص گردد.

۴۵

ادارة نظمیه رشت، به تاریخ ۲۳ دلو ۱۹۱ ربيع الثاني، لوی ٹیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات گیلان دام اقباله، حسب الامر مشهدی رضا که مظنون به خرید و فروش کردن اسلحه بود، توقیف گردید تا تحقیقات به عمل آید. محی آشپز که دوسیه مشارالیه چند روز قبل احاله به حضور مبارک گردیده، در استنطاقات خود می گوید که یک قبضه تفنگ پنج تیر از مشهدی رضای تاجر خریده است. ولی مشهدی رضا بکلی منکر و جداً از قبول آن امتناع دارد. مطابق تحقیقاتی که خارجاً به عمل آمده، مشارالیه کسی نیست که رابطه با جنگلیها داشته باشد. ولی مظنون است بر اینکه تفنگ مزبور را فروخته باشد و نباید بدون التزام سخت مرخص شود و این مدت حبس هم برای مجازات مشارالیه کافی به نظر می آید.

۴۶

ادارة نظمیه رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۲۳ دلو ۱۹۱ ربيع الثاني، لوی ٹیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیه گیلان دام اقباله العالی، اسحضاراً عرض می شود، در

موضوع تحقیق از نایب صادق، نایب الحکومه سابق شفت که مطابق راپرت ولی الله خان، مفتش تأمینات مشارالیه در سبزه میدان موقعی که از شفت مراجعت کرده بود، در دکان استاد علی خیاط نشسته، بعضی صحبت‌های بی‌اصل مذاکره می‌کرد؛ که میرزا کوچک خان عده‌اش به قدری زیاد شده که چند بار تفنگ و رندل بلاصاحب آنجا مانده و عملاً قریب همین دوشنبه وارد رشت خواهد شد. مشارالیه را تحت استنطاق آورده، اظهار نمود، براینکه: «مدتی که در شفت بودم، آدم‌های میرزا کوچک خان آنجا رفت و آمد داشتند؛ ولی من با ایشان ملاقاتی نکردم» و در موقع مراجعت هم به شهر، رفتن درب دکان استاد علی خیاط را مقرر است، ولی منکر است که اظهاراتی راجع به جنگلیها نموده، استاد علی هم اظهار می‌کند، در استنطاقش که: «نایب صادق صحبت راجع به جنگلیها نمود» و حال ممکن است به قید کفیل معتبر و التزام سخت مرخص گردد.

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۲۳ دلو [۱۹] ربیع الثانی، لوی ٹیل
۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة گیلان دامت شوکته، به تاریخ ۱ برج دلو، حاج طاهر بزاز به جرم آنکه برادر او کربلایی حسین نام،^{۵۰} داخل در جنگلیها است و مظنون به همراهی با برادر خود بود جلب و تحت استنطاق آورده، اظهار کرد: «قبل از اینکه کربلایی حسین برادرم داخل جنگلیها بشود، شرکت پبله با او داشتم. یک روز برای تفریق محاسبه دکان مشهدی حسن علاقه بند، با حضور جمعی (اسامی آنان در ورقة استنطاق نوشته شده) اختلاف حسابی بین ما شد. حضور آن اشخاص چاقو کشید که موضع دست مرا برید و فرار کرد. به مرحوم مفاخرالملک که آن وقت رئیس نظمیة بود نظلم کردم. نتوانستند او را پیدا نمایند. دست بریده مرا دکتر «لشاتوی» بخیه زد که حالیه آثار بخیه او معلوم است. از آن زمان تا حال برادرم با من عداوت پیدا کرد و درصدد بود که مرا به قتل برساند. از ترس او از کسما آمدم (و در) صومعه سرا ماندم؛ تا زمانی که داخل عده جنگلیها شد، به من خبر دادند که کربلایی حسین درصدد قتل تو می‌باشد. شبانه فقط دفتر و روزنامه را برداشتم فراراً آمدم رشت. پس از چندی خبر به من رسید که آنچه جنس و اشیاء در دکان داشتی برادرت مجاهدین را امر کرد بردند. قریب یک هزار و چهارصد تومان جنس داشتم، همه را بردند،

۵۰. کربلایی حسین یکی از سرکرده‌های مجاهدین غیرنظامی جنگل بود (محمد حسن صبوری - ص ۵۴)

بعلاوه در این دو سال آنچه محصول ملکی شخصی و مستاجری داشتم، کربلایی حسین امر کردند، بردند. قریب هفت هزار تومان مطالبات از سندی و بیع شرطی در کسما و اطراف آن دارم؛ جرأت ندارم بروم کسما وصول نمایم.» نظر به قرائن استنتاجیه و تحقیقات خارجه، معلوم نگردید که مشارالیه با جنگلیها هم عقیده باشد و کسی هم معلوماتی که دال بر ارتباط او با جنگلیها باشد، ذکر نکرده است. حال اگر مقتضی است امر فرموده مشارالیه به قید کفیل معتبر و التزام مرخص شود.

اداره نظمیة رشت، به تاریخ ۲۴ دلو (۲۰ ربیع الثانی) لوی نیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات گیلان دام اقباله، از قرار راپرتهای واصله، راجع بر اینکه استاد علی خیاط اغلب اوقات در دکان خود مردم متفرقه را دور خود جمع کرده، صحبت از اقدامات بی اصل و اساس جنگلیان معلوم الحال نموده و از شجاعت بی پایه آنها دم می زند؛ از این جهت اخبارات دروغ در شهر شیوع پیدا کرده، اسباب اختلال حواس^۱ اهالی و سلب امنیت عامه می شود. دایرة تأمینات حسب الامر مشارالیه را جلب نموده به تحت تحقیق آورده در استنتاجات خود بکلی منکر بر آن است که در این بابها صحبتی کرده باشد و یا اینکه در این مدت دو سال رفت و آمدی به طرف جنگل نموده باشد. اما یکی از مفتشین در موقع مواجهه اظهار می دارد که: یک روزی در دکان استاد علی خیاط بوده، آقا سید علی، راپورتچی جنگلیها و میرزا ابوالقاسم خان برادر زن حاج رستم هم آنجا بوده اند. اشخاص فوق با کمال جرات تعریف از جنگلیان می کردند. خیاط به آنها اظهار می دارد که این شخص مفتش نظمیة است، مواظب باشید. ولی آقا سید علی جواب می دهد که همین مفتش محل اعتماد است، بی خیال باش. مفتش مزبور درباره خیاط خیلی اظهارات دارد. ولی مشارالیه از قبول تمامی آنها امتناع دارد و می گوید: اگر یک شخص ثالثی بیاید چنین حرفی درباره من بزند قبول دارم. از او سؤال می شود که آیا اظهارات داماد حاج رضای بزاز را قبول داری یا خیر؟ ولی بعد از مختصر مذاکرات اظهار می دارد که: او هم مغرض است، به آن جهت که وقتی حقه و افور مرا شکسته بود و او را مجبور نمودم که عوض آن را بخرد، لهذا از آن زمان با من طرفیت دارد این است اظهارات علی خیاط ولی دایرة تأمینات مشارالیه را یکی از فضولان درجه اول دانسته و هیچ وقت تصویب نمی کند که بدون التزام سخت و کفیل معتبر مستخلص گردد.

اداره نظمیة رشت، به تاریخ ۲۴ دلو [۲۰ ربیع الثانی] لوی ٹیل ۱۳۳۵
مقام محترم ریاست تشکیلات گیلان دام اقباله، استحضاراً عرض می شود که مطابق
راپرت واصله در خصوص خرید و فروش اسلحه و فشنگ کردن کاس آقای سمسار دایرة
تأمینات مشارالیه را توقیف و به تحت استنطاق آورده. کاس آقا در تمام اظهاراتش تبراً می کند
از اینکه مرتکب چنین معامله شده باشد و اظهار می دارد: هر کدام از همسایگان او آمده چنین
حرفی درباره مشارالیه بزند قبول خواهد کرد که خرید و فروش فشنگ و اسلحه می نموده است
و پس از سؤالات زیاد ملتزم می شود بر اینکه هر گاه محمد رضای سمسار درباره مشارالیه
چنین سخنی گوید صحیح است و قبول دارد در صورتی که در هنگام مواجهه [با] محمد رضای
سمسار اظهار می دارد که: مقدار چهارصد عدد فشنگ و رندل به شراکت کاس آقای سمسار
ابتیاع نموده و نیز یک قبضه ماوزر به قیمت چهل و نه تومان و به مبلغ ۵۵ تومان به شراکت
کاس آقا فروخته است و نفع را بالشراکه^{۵۲} تقسیم نموده اند. اما کاس آقا این اظهار
محمد رضای سمسار را درباره خود جداً رد کرده، بکلی انکار از قبول آن دارد. این است
خلاصه تحقیقات از مشارالیه و دایرة تأمینات او را قویاً مظنون به ارتکاب معامله سلاح و فشنگ
دانسته و می داند. حال هر طور مقتضی می دانید رفتار شود.

اداره نظمیة رشت، به تاریخ ۲۴ دلو [۲۰ ربیع الثانی] لوی ٹیل ۱۳۳۵
مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة رشت دام اقباله العالی، استحضاراً عرض می شود:
چون میرزا احمد شیشه بر برادر شیخ علی شیشه بر^{۵۳} که با جنگلیها همراه بود، مظنون دایرة
تأمینات واقع شده بود. لذا مشارالیه را تحت استنطاق در آورده و چنین اظهار می دارد که:
برادرم شیخعلی را بعد از آنکه مفاخرالملک او را کتک زده، برای آنکه به جنگلیها
راپرت و اخبار می دهد. او به عنوان آنکه به تهران برود پدرم او را بیرون کرد. بعد از
چندی یک کاغذی به توسط یک نفر کسی که مُرد برای من فرستاد، که مضمونش احوال پرسی
بود. کاغذ^{۵۴} دومی هم بعد فرستاد به توسط یک نفر دیگر که در جوف پاکت من، یک پاکت

هم برای میرزا احمدخان آژان فرستاده بود و همین نوشته بود که از حسن کاروگر دعوت نمایم که برود به جنگل. همان روز که رفتیم به دکان حسن کاروگر کاغذ میرزا احمد را هم در همانجا مصادف شدم که او را دیدم و به او دادم و حسن کاروگر هم از این دعوت من خیلی متغیر شده و گفت: اگر دفعه ثانوی ابراز این مطالب بکنی تو را به دست آژان خواهم داد. بنده مراجعت کردم دیگر تا به حال هیچ از برادرم برای من کاغذی نبوده و از شدت ترس نظمی هر دو کاغذ را پاره کردم و به هیچوجه هم برای او همراهی و مساعدت از قبیل خریدن فشنگ یا اسلحه نداشتم و اگر کسی ثابت کند که چنین کاری را کرده‌ام، هرگونه مجازات قانونی را مطیع خواهم بود. ممکن است به قید کفیل معتبر و التزام سخت مرخص گردد.

۵۱

اداره نظمی رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۲۴ دلو (۲۰ ربیع الثانی) لوی ٹیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمی گیلان دامت شوکته، استحضاراً معروض می‌دارد که چون کاس آقای پاپروسی در دکانش مراکز فشنگ بود، آژان او را به کمیساریا و پس از آن به دایرة تأمینات جلب نمود و مشارالیه در استنطاق خودش چنین شرح می‌دهد که: مقدار هشت عدد فشنگ خرد خرد از چند نفر خریدم و یک روز هم یک نفر سالدات یک تفنگ سرپر می‌خواست بفروشد و من به هفت قران و دهشاهی خریدم. آژان محل خبردار شد و شب مرا به کمیساریا نمر ۱۰ برد؛ تفنگ را توقیف کرده مرا مرخص کردند. چند روز بعد آقای آمد در دکان من و گفت که: اگر فشنگ داری به من بفروش و من انکار کردم که من هیچ فشنگ ندارم و او می‌گفت، یک وقتی یک دانه به من دادی، حال هم اگر داری بده که آژان پست از مقدمه مسبوق می‌شود و هر دوی ما را جلب می‌نماید و من قبلاً از شدت ترس هشت عدد فشنگ که خریدم آنها را سپردم به منزل همشیره‌ام و غیر از این دو فقره معامله دیگر به هیچوجه خرید و فروش اسلحه نکرده‌ام و اگر کسی بگوید و یا در منزل من فشنگ و یا تفنگ باشد بنده مقصر و برای هر قبیل مجازات حاضر و مطابق تحقیقات خارجی ۲ و ۵ عدد را از یک نفر گیله مرد - که حالیه در ده است - گرفتم و پولش را هم به او ندادم و دو عدد فشنگ خالی هم از پسر سید، آدم کارگذاری گرفتم و یک عدد دیگر هم از کلهرخان خریدم. همچو شخصی نیست که معامله فشنگ یا اسلحه بکند و طفل است. هشت عدد فشنگ پنج تیر در

مخزن تأمینات توقیف گردید. حال ممکن است به قید کفیل معتبر مرخص گردد.

۵۲

اداره نظمیة رشت، به تاریخ ۲۴ دلو [۲۰ ربیع الثانی] لوی نیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة گیلان دامت شوکته، به تاریخ ۲۸ برج جدی علیقلی ولد غلام خلخالی را به جرم مظنونیت اینکه قاصد جنگلیهاست به دایرة تأمینات جلب و تحت استنطاق آورده بکلی منکر از رفتن به کسما و ارتباط با جنگلیها گردید و اظهار داشت مدت دو سال است ابتدا به کسما نرفته‌ام. اگر یک نفر بیاید بگوید که مرا در کسما دیده‌است، خون من هدر است. میرزا ابراهیم خان مفتش تأمینات که سابق مباشر مفاخرالملک در قریه صومعه‌سرا [و] وصل به کسما بود - و در خصوص او اظهار کرد وقتی که من در صومعه‌سرا بودم علیقلی دکان محمد آقای روباه می‌نشست [و] می‌گفت - ۵ فرسخ راه می‌روم و هر دفعه ۵ تومان انعام از میرزا کوچک خان می‌گیرم و قاصد آنها هستم، و آن روز که مفاخرالملک را کشتند و اسباب او را غارت کردند یک سر مفرش او را علیقلی گرفته بود و سر دیگر را میرزا علی کرد مجاهد داشت [که] بردند نزد مجاهدین. پس از ادا [ی] اشهادت محمد ابراهیم خان مذکور، علیقلی اظهار کرد من گمان می‌کردم آن یک نفر غیر از محمد ابراهیم خان است. اظهارات مشارالیه دروغ است و قبول ندارم. زیرا که مشارالیه را در خانه مفاخرالملک دیده‌ام و غرضی با من ندارد و اشتباه کرده‌است. زیرا که میرزاقلی نامی است که سابق در کسما و نزد جنگلیها بود و اسلحه داشت، بعد از آنجا خارج شد آمد نزد مفاخرالملک مانده بود، و نیز اظهار کرد من میرزاقلی را در آنجا دیدم، ولی نام آدم مفاخرالملک که فعلاً نزد آقانتقی جان در قریه سالک سراسر است، او برای من گفت که میرزاقلی مدتی نزد مجاهدین در کسما مسلح بود بعد آمد نزد آقای مفاخرالملک، میرزاقلی شبیه به من است. این است خلاصه استنطاقات علیقلی خان آنچه مقتضی است امر فرموده مجری بدارند.

۵۳

اداره نظمیة رشت، به تاریخ ۲۴ دلو [۲۰ ربیع الثانی] لوی نیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة گیلان دامت شوکته، به تاریخ ۱۴ دلو، کاظم آقا ولد داود دلال را به واسطه^{۵۵} اینکه مشهدی حسین صومعه‌سرایبی که یکی از هیئت رئیسه

مجاهدین و از طرف هیئت نایب‌الحکومه فومن است، پسردایی مادر کاظم آقا است و مظنون بود که کاظم آقا به این مناسبت ارتباطی با جنگلیها داشته باشد، جلب و تحت استنطاق آورده، اظهار کرد: چون در صومعه‌سرا علاقه‌ملکی دارم، در ماه ذیقعد به جهت گرفتن محصول به صومعه‌سرا رفتم، تقریباً ۲۰ روز ماندم، مراجعت کردم. اسماعیل خان آدم مفاخرالملک آمد مرا برد نزد ایشان، تحقیقاتی از من کردند؛ بعد مرا نزد غلامحسین خان بردند. گفت: من این شخص را در جنگل ندیدم، مرا مرخص کردند. فردا باز مرا خواستند، گفت: تو با مشهدی حسین همراهی کردی. بنده منکر شدم. یک ساعت مرا توقیف نمود، بعد مرخص کرد. محمد ابراهیم خان، مفتش تأمینات [و] مباشر سابق مرحوم مفاخرالملک که چند ماه در صومعه‌سرا سکنی داشت، در خصوص کاظم آقا اظهار کرد: مشهدی حسین که خویش مشارالیه و یکی از هیئت‌رئیس جنگلیهاست؛ این شخص مدتی در عده مشهدی حسین داخل بود و همراهی می‌کرد. بعد ناخوش شد آمد رشت. مشهدی میرزا آقای صومعه‌سرای راپرت آمدن ایشان را به شهر با یک ماوزر به آقای مفاخرالملک داد. از این جهت او را گرفت و توقیف نمود، بعد آقا حسن آقای ارباب توسط کرد، مرخص شد. و نیز اظهار کرد: زمانی که مجاهدین بعد از کشتن مفاخرالملک مرا دستگیر نمودند، مشهدی حسین و اسماعیل آقا و میرزا کوچک به بنده گفتند: چرا راپرت کاظم آقا را به مفاخر دادی و گذاشتی او را حبس بکند؟ من گفتم اسماعیل خان راپرت داده بود، من ندادم. کاظم آقا تمام اظهارات محمد ابراهیم خان را تکذیب نمود و بکلی از ارتباط با جنگلیها منکر گردید. این است خلاصه استنطاقات مشارالیه. حال آنچه مقتضی است امر فرموده مجری بدارند.

۵۴

اداره نظمیة رشت، به تاریخ ۲۴ دلو (۲۰ ربیع‌الثانی) لوی‌نیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة گیلان دامت شوکته، به تاریخ ۲ برج دلو، عبدالحسن ولد حاج محمد صراف را به جرم مظنونیت ارتباط با جنگلیها به دایرة تأمینات جلب و تحت استنطاق آورده، اظهار کرد: «اشخاصی که در جنگل به عنوان مجاهدی هستند، در جزو متمردین می‌باشند و من هم به واسطه صدماتی که از ایشان دیده‌ام، منزجر از ایشان هستم، زیرا که پدرم اداره پبله به مشارکت هر سقالیدیس در چکورو^{۵۶} داشت. من با میرزا

۵۶. چکورو Cokuver از روستاهای ناحیه گسگر است جزء صومعه‌سراست. (دایرة جغرافیایی ستاد ارتش، ص -

علی، آدم او قرار شد برویم اداره آنجا را برچینیم؛ مجاهدین مانع شدند. میرزا امان‌الله را که مباشر آقای حاج معین‌الممالک و سپهدار اعظم است، مأمور کردند که نگذارند که ما اسباب اداره را برچینیم و ببریم. چند روزی توقف کردیم، میرزا امان‌الله رفت انزلی، در غیاب او محرمانه کرجی‌بانی را خبر کرده، با او قرار دادیم در ده تومان که اشیا [ی] کارخانه را شبانه واپچینیم و حمل به سربازخانه نماییم. یک پولی به پسر میرزا امان‌الله محرمانه دادیم، شبانه اسباب کارخانه را واپچیده به زحمت زیاد از چکورو حمل کردیم آوردیم پیر بازار^{۵۷} اگنط، پیربازار اشیا را ضبط نمود تا این اوقات به وسیله قنسول‌گری روس اشیا را از ضبط اگنط خارج کرده آوردیم رشت، و نیز اظهار کرد که پدرم مبلغ کثیری مطالبات در کسما و اطراف آن دارد، بنده رفتم که وصول بکنم مجاهدین مانع شدند [و] نگذاشتند. آدمم رشت، پدرم حکمی از آقای حشمت‌الدوله به عهده نایب‌الحکومه کسما صادر کرد و به من داد رفتم کسما. نایب‌الحکومه گفت: من از ترس مجاهدین جرأت ندارم مطالبات پدرت را وصول کنم مایوسانه برگشتم. و نیز گفت گداغلی زرگر شاگرد غلامرضای زرگر از من امپریال خرید که صبح پول بدهد، معلوم شد شب پول را در قمارخانه باخت و از آنجا به طرف کسما فرار کرد. آدمم به نظمی، به صاحب منصب کشیک گفتم و اجازه خواستم، شبانه رفتم در صومعه‌سرا دیدم میان قهوه‌خانه خوابیده است. محمدابراهیم خان که آدمم مفاخرالملک است در آنجا بود. اطلاع دادم گداغلی را با چند پارچه طلا آلات که در بغل او بود تحویل من داده آوردم رشت. از محمد ابراهیم خان تحقیقات شد، اظهارات اخیر عبدالحسن را تصدیق نمود، ولی اظهار کرد که: مشارالیه چند دفعه دیگر باز در صومعه‌سرا آمد. و برای جنگلیها فشنگ و ماوزر می آورد. عبدالحسن بکلی منکر گردید و اظهار کرد که اگر من همراهی با جنگلیها داشتم چرا مرحوم مفاخرالملک وقت رفتن به کسما دوست تومان از ما قرض کرد و سند داد که فعلاً سند ایشان موجود است. ممکن بود مجبوراً از ما پول بگیرد. این است خلاصه استنتاجات از مشارالیه. حال اگر مقتضی است امر فرموده مشارالیه را به قید کفیل و التزام سخت مرخص گردد.

۵۷. پیر بازار Pir-bazar از روستاهای حومه بخش مرکزی شهرستان رشت می‌باشد (دایرة جغرافیای ستاد ارتش، ص ۵۵)

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیه رشت دامت شوکته، خاطر عالی را مسبوق می سازد که حسین ولد کریم که از لاهیجان می آمد، به جرم اینکه شاید پیغام یا کاغذی داشته باشد، آژان نمره ۹۴ مشارالیه را مظنون خود دانسته، دستگیر و به دایره تأمینات جلب می نماید. مشارالیه چنین اظهار می دارد که: پدرم در لاهیجان سرکار اگنظ قنصولگری است و بنده را از همدان خواسته بود که بیایم پیش خودش و با چهارپادار آمدم به لاهیجان. ۳ ماه کار کردم، بعد ناخوش شدم و مجبور شدم بیایم به رشت برای معالجه و مرا آژان توقیف نمود والا بنده به هیچوجه پیغام و یا کاغذ و یا سفرشی از احدی نیاورده ام و هیچ خیالی هم غیر از معالجه ندارم و اگر کسی بگوید که من برای کاری آمده و یا پیغام و سفرشی داشتم، برای هر نوع مجازات حاضر خواهم بود. حال ممکن است به قید کفیل معتبر و التزام سخت مرخص گردد.

۵۶

اداره نظمیه رشت، سواد راپرت دایره تأمینات، به تاریخ ۲۵ دلو ۱۳۱۱ ربيع الثانی [لوی نیل
۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات دام اقباله عالی، خاطر عالی را مطلع می سازد که غفور سلمانی به ظن اینکه در کسما در روز قتل مفاخرالملک از جمله یاری کنندگان جنگلیها بوده، او را جلب به دایره تأمینات می نمایند. مشارالیه در استنطاق خودش بکلی منکر بر آن است که در کسما بوده یا به هر قسمی به حضرات جنگلیها کمک کرده است. بعد محمد ابراهیم خان که از آدمهای مفاخر بوده و در همان اوقات در کسما بوده، مشاهدات خودش را درباره این شخص چنین بیان می کند که: همان روز بعد از کشته شدن مفاخرالملک، این شخص غفور سلمانی در کسما بود و چوبی در دست داشت، می زد و اسلحه می گرفت و فحش می داد و لخت می کرد و در دو روزی که در کسما توقیف بودم این شخص در بازار کسما بود. ولی خود غفور سلمانی این اظهارات محمد ابراهیم خان را بکلی رد کرده و می گوید که: ابدأ من در کسما نبوده و چنین کاری را نکرده ام. حال هر قسم امر می فرمائید رفتار شود.

۵۷

اداره نظمیه رشت، سواد راپرت دایره تأمینات، به تاریخ ۲۵ دلو ۱۳۱۱ ربيع الثانی [لوی نیل
۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیه رشت دامت شوکته، استحضاراً عرض می‌شود نوروز علی ماسوله‌ای که برای خرید به بازار آمده بود، مظنون دایرة تأمینات افتاده، جلب گردید. در استنطاق خود چیزی مفهوم از همدستی مشارالیه با جنگلیان معلوم نمی‌شود. ولی از قراری که ابراهیم خان، مفتش تأمینات اظهار می‌دارد: در سربازار صومعه‌سرا یک شب مشارالیه را با یک نفر سید دیده که دو قبضه تفنگ آورده بودند. در جنگ کسما مشارالیه را با یک قبضه تفنگ در دوش دیده، لیکن در مقابل تمامی اظهارات ابراهیم خان مشارالیه منکر است و تبرا می‌کند. این است خلاصه استنطاقات نوروز علی ماسوله‌ای. حال هرطور حکم می‌فرمائید مجرا گردد و ممکن است به قید کفیل معتبر و التزام سخت مرخص گردد.

۵۸

اداره نظمیه رشت، به تاریخ ۲۵ دلو ۲۱۱ ربیع الثانی، لوی نیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیه گیلان دامت شوکته، به تاریخ ۱۰ برج دلو، محمود عربانی ولد اسماعیل را به جرم همراهی با جنگلیها به دایرة تأمینات جلب و تحت استنطاق آورده. اظهار کرد: من رعیت سید ابوالقاسم عربانی هستم، برای مشارالیه از ده پول آورده بودم. محمد ابراهیم خان مرا گرفت به اسم اینکه تو با جنگلیها رابطه داری. ولی من بعضی جنگلیها را می‌شناسم، اما با ایشان مراوده ندارم. زیرا که من یک نفر - کار و ابدأ با جنگلیها ارتباط ندارم. محمد ابراهیم خان، مفتش تأمینات درباره ایشان شهادت داده که مشارالیه مجاهد و از عده مشهدی حسین مجاهد صومعه‌سرانی است. یک نفر برادر دارد، محمد حسن نام؛ الان در فومن نزد مشهدی حسین مزبور است. و در روز دعوای کسما این محمود داس در دست داشت [و] به هر کس می‌رسید می‌زد و کلاه مرا از سرم همین برداشت و هرچه از هر کس می‌دید برمی‌داشت. محمود اظهار کرد: برادرم محمد حسن نزد مشهدی حسین نیست و در قریه لادتس برزگر است. و نیز اظهار کرد: روز دعوا من در کسما نبودم در عربان^{۵۸} بودم و تمام اظهارات محمد ابراهیم خان را تکذیب و ارتباط خود را با جنگلیها منکر گردید. این است خلاصه استنطاقات مشارالیه و فعلاً مشارالیه شش روز است که نوبه و لازمه دارد و در توقیف است. حال آنچه مقتضی است امر فرموده رفتار شود.

۵۸. عربان از روستاهای ناحیه کسما، از توابع صومعه‌سراست که قسمتی از آن محله لنگیان بوده. (رابینو: ص ۱۹۶)

ادارهٔ نظمیه رشت، به تاریخ ۲۵ دلو ۲۱۱ ربیع الثانی، الوی ثیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیه رشت دام اقباله‌العالی، از قرار راپرت واصله که یوسف ولد مهدی کاغذ و پیغام برای مجاهدین می‌برد و جواب می‌آورد به رشت، مظنون دایره تأمینات گردید و مشارالیه را جلب و توقیف می‌نمایند. ایشان در استنطاقات خودش اظهار می‌دارد که: من شخصی هستم زارع که باغ پاپروس اجاره می‌کنم و زراعت می‌نمایم و بقیهٔ سال هم خرید و فروش پاپروس می‌کنم و در مدت سال ۴، ۵ مرتبه برای خرید پاپروس پیش برادرم می‌روم و بنده التزام سخت می‌دهم که نه خودم و نه برادرهایم به هیچوجه با جنگلیها همراهی نداشته و مساعدت نمی‌کنیم و هرگاه کسی از روی حقیقت و صداقت اظهارات ای [در بارهٔ من بیان نماید، قبول خواهم داشت. پیش آقا محمد ابراهیم خان که خود یوسف می‌گوید شهادت او را دربارهٔ خودم قبول دارم معلومات خود را می‌دهد که برادر این شخص کاس آقا در بازار جمعه دکان دارد و مجاهدین هرچه ورود کند باید در دکان کاس آقا ورود نمایند و سه، چهار مرتبه بنده این شخص را در بازار لولمان دیدم، کاغذ از رشت آورده بود و جوابش را گرفت، ولی یوسف بکلی گفته‌های او را تکذیب می‌نماید و منکر است که بیانات ایشان تمامی بی‌اصل است. حال ممکن است به قید کفیل معتبر و التزام سخت مرخص گردد.

ادارهٔ نظمیه رشت، به تاریخ ۲۵ دلو ۲۱۱ ربیع الثانی، الوی ثیل ۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیه گیلان دام اقباله‌العالی، استحضاراً خاطر نشان حضور مبارک می‌نماید که صادق کرمانشاهی چون از صفحات کرمانشاه آمده و در رشت ورود نموده، به ظن اینکه شاید از آن صفحات کاغذ یا پیغامی برای کسی در رشت آورده باشد، حسب الامر به دایرهٔ تأمینات جلب و مشارالیه در استنطاقات خود اظهار می‌دارد که من چندین مرتبه در عرض سال به رشت می‌آیم، زیرا از آن صفحات خیش می‌آورم و در اینجا می‌فروشم و از اینجا از عینک زالو می‌گیرم می‌برم بغداد و در آنجا می‌فروشم و امورات خودم را بدین طریق می‌گذرانم و در این دفعهٔ اخیر چون خبر آورده بودند، پسردایی بنده را که در جنگل بود کشته‌اند، مادر او از من خواهش کرد که بروم خبری از او حاصل نمایم و از اینجا تا

عینک همگی مرا شناخته و شغل مرا می دانند و هیچ کاغذ یا سفارشی از آن طرف نیاورده ام. زیرا اگر کاغذ یا پیغامی داشتم دیگر هیچ به رشت نمی آمدم از منجیل مستقیماً به جنگل می رفتم. آمدم به رشت که از احوالات پسردایی خودم مطلع بشوم و فهمیدم که او در نزد الکسانارمنی نوکر است. رفتیم پیش او اظهار کرد: اینجا پیش من باش تا امروز صبح، گفت: بیا برویم نظمیۀ من آمدم اینجا و در نظمیۀ مرا توقیف کردند. این است خلاصۀ اظهارات صادق کرمانشاهانی. ولی استحضاراً عرض می شود که حرف این قبیل اشخاص را نمی توان تماماً باور کرد و به قول آنها اعتماد نمود. زیرا ممکن است با مختصر چیزی تغییر کرده و داخل بعضی جرگه های مخصوص از قبیل هیئت جنگلیان و غیره بشوند. حال نظریات ما بر آن است که مشارالیه از رشت تبعید شود و مجدداً به تماشای کرمانشاهان و غیره برود.

۶۱

ادارۀ نظمیۀ رشت، سواد راپرت دایرۀ تأمینات، به تاریخ ۲۵ دلو ۲۱۱ ربیع الثانی لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات رشت دام اقباله العالی، استحضاراً معروض می دارد: مطابق راپرت واصله از محمد ابراهیم خان، مفتش تأمینات، سید کاظم به جرم اینکه در روز کشته شدن مفاخرالملک در کسما بوده و تُف به روی آدمهای ایشان می انداخت و توبیخ و سرزنش می نمود، دایرۀ تأمینات جلب می گردد. مشارالیه در استنطاق خودش اظهار می دارد که: در آن اوان من هیچ در کسما نبوده ام، بلکه در لولمان مشغول فروش جنس برای خودم بودم و ابداً در کسما نبودم و اگر چنانچه به غیر از محمد ابراهیم خان که مرا دستگیر کرده است، اظهاراتی درباره من بنمایند تماماً قبول خواهم داشت و در مواجهه با ابراهیم خان تمام را منکر است. حال هر قسم امر می فرمائید رفتار شود. ممکن است به قید کفیل معتبر و التزام سخت مرخص گردد.

۶۲

ادارۀ نظمیۀ رشت، سواد راپرت دایرۀ تأمینات، به تاریخ ۲۶ دلو ۲۲۱ ربیع الثانی لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیۀ گیلان دام اقباله العالی، استحضاراً عرض می شود: چون میرزا یوسف خان دکتر ترک تریاک با شیرعلی خان و عزت الله خان به اطراف

فومن رفته بود، به محض ورود به شهر جلب شده، مشارالیه را تحت استنطاق آورده، چنین اظهار می دارد که: بنده چون با آقای شیرعلی خان دوستی داشتم، ایشان از بنده خواهش نمودند که به اتفاق ایشان به قریه کاس احمدان^{۵۹} رفته و ۳ نفر را در آنجا معالجه نمایم. بنده هم با ایشان رفته و پس از ۳ روز توقف مراجعت کردم. و من به هیچ وجه خیال رفتن و دیدن از جنگلیها نداشتم و حتی با هیچ کدام از آنها هم دوستی و مناسبتی ندارم، و هرگاه ثابت شود که من با حضرات جنگلیها رفت و آمد داشته و یا هر نوع اقداماتی برای آنها کرده و یا در مجالس صحبتها از آنها کرده باشم؛ حاضریم که هر نوع مجازات قانونی را تن در دهم. این است خلاصه استنطاقات مشارالیه. لیکن مقتضی نیست که بی کفیل معتبر و التزام سخت مرخص شود.

۶۳

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۲۶ دلو [۲۲] ربیع الثانی لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست تشکیلات نظمیة دام اقباله العالی، استحضاراً معروض می دارد: دوسیه سید مرتضی عکاس، چون مدتی به جنگل رفته بود و عکس حضرات را برمی داشت مظنون دایرة تأمینات واقع گردیده. حسب الامر جلب او در تحت استنطاق شرح مسافرت خودش را چنین می دهد که: شبی یک نفر شیخ که هیچ سابقه با او نداشتم، آمده و اظهار نمود که: در دو فرسخی شهر در یک دهی چند طغز اقباله است که باید عکس از آنها برداشته شود. سه شیشه بردار که فردا برویم و پس از یک شب توقف مجدداً خودم شما را به شهر عودت خواهم داد. و قرار شد که سی تومان هم به من بدهد. لذا فردای آن روز درشکه آورده، حرکت کردیم به طرف محل مزبور، در پسرخان که رسیدیم از درشکه پیاده شده و دو رأس اسب سوار شدیم و رفتیم به ده. در آنجا پیاده شده و قدری استراحت کردیم. پس از اندکی شیخ به فرم مجاهدی در آمده و با چهار نفر تفنگ دار دیگر شبانه حرکت کردیم و رفتیم به ده دیگری، در آنجا شب ماندیم و صبح گفتند که: اسبابهایت را بیاور، عکس بردار. من از شیخ پرسیدم قبالات کجاست؟ گفت: همینها هستند. چون نمی توانستم شما را به اسم جنگل بیاورم، بدین طریق آوردم و گفت که: باید در همین جا بمانی تا تمام عکسها را چاپ کرده، بعد بروی. من جواب دادم که در اینجا هیچ اسباب ندارم، چگونه می توانم عکس چاپ نمایم؟ گفت:

۵۹. کاس احمدان Kas- ahmadan (اصل: کاسه مندان) از روستاهای حومه بخش مرکزی شهرستان فومن (دایرة جغرافیای ستاد ارتش ص ۲۲۳)

هرچه لازم باشد خودم برای شما خواهم آورد و بنده را آنها در تحت نظریات چند نفر تفنگدار پنج ماه در آنجا نگهداشتند، یک نفر دیگر بود که عکس برمی داشت و من چاپ می کردم و در این مدت مبلغ صد تومان به من دادند و به جز همان چهار نفر که تفتیش کارهای مرا می کردند، دیگر نه کسی را دیده و نه با کسی حرف زدم، وقت آمدن هم درست تفتیش کردند که مبادا عکس یا شیشه همراه داشته باشم. این است تمامی تفصیل کار من که ابدأ مطلع از این مسافرت خودم نبودم و مبلغی هم متضرر شدم و در وقت مراجعت هم ابدأ پیغام یا سفارشی برای احدی نیاورده ام؛ حال جزای من بسته به نظریات اولیای امور است. این است خلاصه تحقیقات سید مزبور. شخصی است تریاکی و خیلی ضعیف. البته هرطور رای مبارک است رفتار شود.

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۲۶ دلو ۲۲۱ ربیع الثانی لوی ٹیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة گیلان دام اقباله العالی، استحضاراً عرض می شود: در موضوع تحقیق از عزت الله خان که مدتی در نواحی کسما بوده و مظنون به همدستی با جنگلیها بود، مشارالیه را جلب و تحت استنطاق آورده. اظهار داشت: مدتی در شیرتر^{۶۰} که از قرالی^۱ ملکی خودم است، جهت سیاحت رفته بودم و از شیرتر تا زیدتر که مرکز میرزا کوچک خان است، قریب یک فرسخ فاصله است. عزت الله خان در استنطاقش منکر است، در ایامی که در شیرتر بوده^{۶۱} به هیچوجه نه با آدمهای میرزا کوچک خان [که] آنجا رفت و آمد داشتند و نه خودش و هیچ کدام را ملاقات نکرده است. در صورتی که ملتزم می شود که اگر از اشخاصی که در شیرتر با من بودند، مثل کاس آقاجان و غیره بگویند که از آدمهای کوچک خان آنجا رفت و آمد داشتند، قول آنها را تصدیق خواهم نمود و مقرر براینکه حضرات را ملاقات کرده ام و بعد در مواجهه با کاس آقاجان که ضبط دوسیه است، کذب قولش ثابت و اظهار می دارد: چون شیرتر در سر جاده واقع شده است، حضرات رفت و آمد می کنند؛^{۶۲} ولی منکر ملاقات با ایشان است. پس از آن مطابق راپرت از یحیی

۶۰. شیرتر Cirtar، ده جزء دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان فومن است (دایرة جغرافیایی ستاد ارتش، ص ۱۷۷)

۶۲. اصل: می کند

۶۱. اصل: بودم

زرگر مشارالیه را در کسما در منزل حاجی شیخعلی برادر حاجی احمد دیده است. مجدداً عزت الله خان را تحت استنطاق آورده، اقرار به رفتن کسما و ملاقات با حاجی شیخعلی را نمود. ولی اظهار داشت: در کسما هم برای سیاحت رفتیم؛ ولی از ملاقاتهای دیگرش منکر گردید. این است خلاصه اظهارات عزت الله خان. حال هر قسم امر می فرمائید رفتار شود.

۶۵

اداره نظمیة رشت، سواد راپرت دایرة تأمینات، به تاریخ ۲۶ دلو ۲۲۱ ربیع الثانی، لوی نیل

۱۳۳۵

مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیة رشت دامت شوکته العالی، برحسب راپرت واصله از محمد ابراهیم خان، مفتش دایره تأمینات شکور ولد اکبر ماریزانی که مظنون به مجاهدی بودن و همراهی کردن با جنگلیان بود، جلب و تحت استنطاق آورد. مشارالیه در مقام جواب سوالات بکلی از مجاهد بودن و رفتن در جنگل و همراهی با^{۶۳} آنها را منکر گردید، حتی اظهار می کند که: حضرات جنگلیها مردمان شریر و نامسلمان بوده و هستند و من از آنها متظلم و شاکمی می باشم. محمد ابراهیم خان مزبور را با مشارالیه مواجهه انداخته، اظهار کرد که: من شکور مذکور را یکی دو مرتبه در کسما پهلوی کربلانی ابراهیم^{۶۴} برادر حاجی احمد که یکی از هیئت رئیسه جنگلیهاست دیده ام، و نیز در روز کشته شدن مفاخرالملک مشارالیه در کسما بود و از جمله غارت کنندگان و پاسبانان با دستگیر شدگان بود. ماها را اسیر و لخت می کرد؛ ولی شکور مزبور تمام اظهارات محمد ابراهیم خان را رد و تکذیب می نماید. این است خلاصه استنطاقات از مشارالیه. حال هر قسم که امر مبارک است مقرر فرمائید رفتار شود.

۶۳. اصل: به

۶۴. کربلایی ابراهیم برادر حاج احمد کسمایی از افراد مؤثر جنگل و از اعضاء کمیته اتحاد اسلام بود که بعدها به کبریّت خان معروف گردید.

صورت اسامی مظنونین بلتیکی

صورت اسامی کلیه مظنونین بلتیکی که تا این تاریخ جلب و استنطاق شده‌اند و بعضی از آنها بعد از استنطاق به تصویب ایالت جلیله گیلان به قید کفیل معتبر و التزام مرخص شده‌اند. ۲۹۶۵ برج دلو (۲۵ ربیع الثانی) لوی نیل ۱۳۳۵

ملاحظات	اسم پدر	نمبره ردیف	اسم
بعد از استنطاق به قید کفیل و التزام مرخص شد	حاج کاظم سمسار	۱	حسین
استنطاق شده، فعلاً توقیف است		۲	حسن کاروگر
" " "	مظفر الحکما	۳	میر محمد علی
" " "		۴	شاطر غلامحسین
" " "		۵	محمد رضای دلال
" " "		۶	محمد رضای سمسار
" " "		۷	محمی آشنیز
" " "		۸	عبدالله خان قهوه چی
بعد از استنطاق به قید کفیل و التزام مرخص شده که به تهران مهاجرت نماید		۹	میرزا علی خان شاگرد مدرسه امریکائی
بعد از استنطاق به قید کفیل و التزام مرخص شده که به تهران مهاجرت نماید		۱۰	مهدی آقای توکلی
بعد از استنطاق به قید کفیل و التزام مرخص شده		۱۱	نایب صادق
استنطاق شده و توقیف است		۱۲	میرزا هدایت پاپروسی
" " "	سید باقر	۱۳	میر آقای سمسار
" " "		۱۴	حاج موسی سراج
" " "		۱۵	کربلایی صادق معروف به ملک
" " "		۱۶	حاج طاهر بزاز
" " "		۱۷	کاس آقای پاپروسی

۶۵. صورت اسامی مزبور به ضمیمه گزارش شماره ۴۲۲۰ به همراه اوراق استنطاق در تاریخ ۲۹ دلو ۱۳۳۵ ق جهت اقدام لازم به وزارت داخله ارسال گردید.

ملاحظات	اسم پدر	نمبره ردیف	اسم
" " "		۱۸	شیخ احمد شیشه بر
" " "		۱۹	مراد گوراب زرمخی
" " "		۲۰	کاس آقای سمسار
" " "		۲۱	استاد علی خیاط
" " "		۲۲	عبدالحسن صراف
" " "		۲۳	مشهدی رضای تاجر تبریزی
بعد از استنطاق به قید کفیل و التزام مرخص شد		۲۴	علیقلی ذغالی
استنطاق شده و توقیف است		۲۵	محمود عربانی
" " "		۲۶	کاظم آقای دلال
" " "	کریم	۲۷	حسین
" " "		۲۸	سید کاظم
" " "		۲۹	غفور سلمانی
" " "		۳۰	نوروز علی ماسوله [ای]
" " "		۳۱	ابراهیم ماسوله [ای]
" " "	مهدی	۳۲	یوسف
" " "		۳۳	یوسف خان دکتر ترک تریاک
" " "		۳۴	صادق خان کرمانشاهانی
" " "	کربلایی عوض	۳۵	رجبعلی
استنطاق شده، توقیف است	مومن	۳۶	کربلایی قاسم
بعد از استنطاق به قید کفیل و التزام مرخص شده		۳۷	حسن آقای خیاط
" " "		۳۸	ابراهیم پیراهن دوز
" " "		۳۹	ارفع الحکما
" " "		۴۰	میرزا کوچک
" " "		۴۱	محمد باقر
" " "		۴۲	یوسف
" " "		۴۳	حسین سلمانی
" " "		۴۴	غلامحسین درشکه چی
" " "		۴۵	میرزا علی زرگر
" " "		۴۶	میرزا ابوالقاسم
" " "		۴۷	میرزا مهدی خان عکاس
" " "		۴۸	حاج اسمعیل آقا
استنطاق شده، توقیف است		۴۹	کربلایی رمضانعلی

ملاحظات	اسم پدر	نمرهٔ ردیف اسم
استنطاق شده، توقیف است		عیسی صومعه سرای ۵۰
بعد از استنطاق به قید کفیل و التزام مرخص شده که به طرف خراسان هجرت نماید		کاس آقا جان ۵۱
استنطاق شده و توقیف است		شیخ فرج الله زرگر ۵۲
بعد از استنطاق به قید کفیل و التزام مرخص شده		کدخدا بلبل ۵۳
استنطاق شده و توقیف است		سید مرتضی عکاس ۵۴
" " "		عزت الله خان ۵۵
" " "	اکبر	شکور ۵۶
" " "		حاج ابراهیم صراف ۵۷
بعد از استنطاق به قید کفیل و التزام مرخص شده اند		آقا محمد علی پسر مشارالیه ۵۸

۶۷

ادارهٔ تلگرافی دولت علیه ایران، از انزلی به تهران، نمرهٔ تلگراف ۱۷ تاریخ اصل ۸ حوت، تاریخ وصول ۹ حوت (۵ جمادی الاول ۱۳۳۵) مقام منیع وزارت جلیلهٔ داخله دامت شوکته جنگلیها کلیهٔ شیلات را توقیف کرده، از برای کسب تکلیف مراتب را قبلاً به حکومت مرکزی گیلان معروض و اینک محض استحضار خاطر مبارک به عرض رسانید. عمید همایون^{۶۶}

۶۷ ۶۸

وزارت داخله، تهران به سفارود به تاریخ ۹ حوت، ۵ جمادی الاول، لوی نیل ۱۳۳۵ آقای امیر مقتدر^{۶۷}، تلگراف شما را در باب جنگلیها ملاحظه و جواباً نگارش داده، حالا که دست به این کار زده و تصمیم و تعهد در انجام این خدمت کرده اید، دیگر مسامحه و سستی به هیچ وجه مقتضی نیست و باید با نهایت جدیت و قوت قلب موضوع را تعقیب و گوی

۶۶. عمید همایون در این زمان حکمران انزلی بود. (گریگور یقیکیان، شوروی و جنبش جنگل، یادداشتهای یک شاهد عینی، به کوشش برزویه دهگان انتشارات نوین، چاپ اول، تهران ۱۳۶۳، ص ۴۳۶) ۶۷. ر.ک. اسناد شماره ۸

پیشدستی را ربوده و آنچه هست را به تمام خودتان خاتمه دهید و از هیچ گونه اقدام [فروگذاری] نکنید. از مرکز هم نهایت مساعدت می شود و یک مقدار فشنگ هم برای حکومت گیلان فرستاده شد. البته به حکومت مراجعه کنید و به قدر لزوم فشنگ - تفنگ مقدور نیست که از مرکز فرستاده شود. در همانجا سوار و قوا - می کنید بدیهی است اسلحه دارند و هر قدر هم فشنگ بخواهید فوراً از مرکز فرستاده می شود. مقصود این است وقت و موقع را فوت نکرده و مدارج رشادت و مردانگی را کاملاً بروز داده و یک شرافت تاریخی [و] رأیت دولت برای خودتان تحصیل و مقام خانوادگی خودتان را محفوظ دارید. وزیر داخله

۶۹

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از انزلی به تهران، نمره تلگراف ۱۸، تاریخ اصل ۱۳ [حوت]، تاریخ وصول ۱۴. حوت [۹ جمادی الاول] ۱۳۳۵

مقام منبع وزارت جلیله داخله دامت شوکته، به علت عدم جلوگیری از اقدامات جنگلیها، تا امروز هشت هزار تومان به مستأجرین شیلات خسارت وارد آمده است^{۶۸} او هر وسیله و اقدامی که در رفع این پیشامد از چاکر و مستأجرین دیگر به عمل آمده است، تاکنون بی نتیجه مانده است. مستأجرین جزو نیز در نهایت سختی اجاره نامه های خودشان را مطالبه می کنند. تکلیف معلوم نیست، مراتب به حکومت مرکزی گیلان نیز همه روزه عرض و استدعا شده است. عمید همایون

۷۰

۱۰ شهر جمادی الاولی ۱۳۳۵^{۶۹}

صریحاً عرض بکنم با این وضع قلع ماده آنها نمی شود [به] ما کمک نرسیده^{۷۰} بلکه تلگراف از طرف ایالت جلیله رسید. از پسیخان آدم فرستاده، هیچ علامتی نشد. بدتر بر تجری شان افزوده. عنقریب اگر این طور بگذرد، همه جا شلوغ می شود. گرگانرود اسالم برای خودشانند - هر چه می خواهند می کنند. شاندرمن ماسال گرچه قبایل میش جزو جنگلی شده اند. فقط طالبش دولاب آن هم البته خلق هرزه برای خوردن مال مردم دریغ ندارند.

۶۸. ر. ک. سند شماره ۶۷

۶۹. این سند نامه خصوصی امیر مقتدر به وزیر داخله است. نیز ر. ک. اسناد ۸، ۳۱ و ۶۸

۷۰. اصل: رسید

منتظرند روزی رسد کمافی السابق مطیع والا جزو آنها خواهند بود. یک نفر فدوی هم چه می‌توانم بکنم. به ایالت جلیله هم عرض کرده‌ام. امر امر مبارک است.
[در حاشیه آمده است] عجالتاً ضبط شود تا تکلیف خود امیر مقتدر معلوم شود.

ادارهٔ تلگرافی دولت علیه ایران، نمره تلگراف ۷۶۷، تاریخ اصل ۲۶ (حوت ۱۳۳۵)،
تاریخ وصول ۲۷ حوت (۲۱ جمادی الاول)

[—] جلیله داخله مقام منیع هیئت وزراء عظام دامت شوکتهم— که در باب اقدامات جنگلیها تکلیفی معین فرمایند به واسطهٔ کار به این مهمی به قدری به مسامحه گذشت تا آنکه وقتی به رشت— مذاکره فرستادن حاکم از طرف آنها به رشت است و هرگز— که این آرزوی آنها به این زودی موقع قبول پیدا کرده و یک— در مثل گیلان جانی حکومت بکنند پس از این که تبریز— شد که آقایان گیلان سهل است مشغول اقدام در تصرف آذربایجان هستند و به ولایات اردبیل و خلخال و مشگین و گرمروود آدم فرستاده صلحیه معین می‌کنند با عشایر و طوایف آنجاها عهدی می‌بندند و در خیالات خیلی بزرگند و اشخاص بی‌اطلاع آنها را به هیئت مقدس اتحاد اسلام تقدیس می‌نمایند و چون— از وضع اردبیل و مشکین و طوایف آنجاها مستحضر بوده و اهالی هم او را با تلگرافات عذیده از فرق و غیره خواسته بودند با تصدیق مقامات اینجا برای جلوگیری مفاصد آتیه به آنجا فرستاده شد فولادلوها با امیر عشایر^{۷۱} قرابت دارند با دستورالعمل جنگلیها بنای ممانعت را گذاشته و به ممانعت پیش آمدند امیرالسلطنه با مقدار سواری که داشت به شهر وارد شد و سایر طوایف اردبیل و مشکین و بیشتر اهالی شهر با او موافقت کرده و مشغول اصلاح امر و جلوگیری از آنها هستند ولی طایفه فولادلو و خلخال و چند نفر و حاجی باباخان^{۷۲} معروف که فرار از تهران به آنجا آمده است و پیش از ورود حکومت قلمه و تلگرافخانه و دوایر دولتی را اشغال کرده بودند به تعلیمات جنگلیها مشغول ممانعت هستند روسا [ی] دوایر دولتی هم مقداری مضطرباً با آنها

۷۱. امیر عشایر خلخال (شاطرانلو) نماینده مسلح جنگلیها در رشت بود (ابراهیم فخرایی، سردار جنگل ص ۱۳۸)... که از طرف هیئت اتحاد اسلام به حکومت گیلان منصوب شد. (ناصر دفتر روایی، ص ۲۱۰). عظمت خانم خواهر امیر عشایر همسر حسینی خان ریش طایفه فولادلو از ایل شاهسون بود. (Military Report, P 392)
۷۲. حاجی باباخان مجاهد اردبیلی یکی از افراد قدرتمند منطقه خود، در ترور کمیته مجازات در توقیف بود که بنا به درخواست امیر عشایر از مستوفی الممالک رئیس الوزراء وقت آزاد گردید و جنگلیها وی را روانه اردبیل نمودند تا با خوانین فولادلو برای جلب حمایت دیگر طوایف از جنگلیها همکاری نماید. (ناصر دفتر روایی، ص ۵۳)

مدارا می‌کنند. از اینجا تلگرافات لازمه به طوایف مختلفه و دوایر ساست. حوٓب محترم دموکرات هم که مخالف حرکات قبلی آنها هست چند بار تلگرافات موکندی به آنها کرده‌اند و امیدواری کامل است که انشاءالله همین دو سه روزه رفیع مناقشه بشود. زیرا که تلگرافخانه که در دست آنها بود از سانسور خارج و قوه حکومت هر روز زیادتر می‌شود. ولی چیزی که لازم است این است که دولت از تهران به اوامر سخت به تمام ادارات و طوایف و بالخصوص فولادلو و همدستهای آن امر و مقرر فرمایند که با حکومت موافقت نموده و اگر غیر از این رفتار کنند به آنها همان خواهد رسید که به حاجی اسماعیل خان سرابی^{۷۳} رسید. مسلم است که یک آذربایجانی را به بازیچه از دست نمی‌شود داد و به اداره قزاقخانه آنجا هم از چندی به این طرف عرض کرده بودم. لازم است که تلگرافاً مقرر شود در تحت امر حکومت اردبیل باشند و آنها را هم به اداره دولتی قبول فرمایند و بر دولت حتم است که دستوری برای ترتیب کار جنگلیها مقرر فرمایند. که آتیه این کار اسباب ندامت بزرگ برای دولت نشود.

محشتم السلطنه

۷۶

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از رشت به تهران، نمره تلگراف ۱۲۰۳، تاریخ اصل ۲۹ حوت [۲۵ جمادی الاول] تاریخ وصول ۳۰ حوت ۱۳۳۵

مقام منبع وزارت جلیله داخله دامت شوکته، ونخامت اوضاع اردبیل مکرر به مقامات عالیه عرض و از راه دولتخواهی و ایراندوستی متضرعانه استدعا نمودیم، که برای خاطر یک نفر امیرالسلطنه معلوم الحال نگذارند در همچو موقع خطرناک، از نو آذربایجان دچار آشوب خانه برانداز گردد. بدبختانه در عرایض دولت خواهانه این فدائیان سوء تفاهم واقع و به قدری در تحویله غائله تأخیر افتاد، در حالتی که بر حسب قرارداد علما ای اردبیل و رؤسای ادارات دولتی کار به متارکه منتهی و به انتظار وصول دستور از مراکز عالیه سوار ایلات از شهر خارج شده، امیرالسلطنه نظر به همان شورش که دارد قزاق دولتی را به قلع و قمع مجاهدین که عده قلیلی هستند گماشته و در این شب عید نائره جنگ را مشتعل و سوار ایلات مجدداً به شهر عودت و الساعه چهار روز است، هنگامه محشر برپاست و از قرار راپرت واصله، عده کثیری از

۷۳. حاجی اسماعیل سرابی از دشمنان نهضت جنگل بود و زمانی که جنگلیها در رشت مستقر شدند وی نیرویی گرد آورده و از پشت آنها را تهدید می‌کرد که به دست مشهدی عیاشه جنگلی سرکوب شد. (ابراهیم فخرایی، سردار جنگل، ص ۱۰۱)

طرفین مقتول و مجروح گردیده، علاقه‌مندی ذات محترم حضرت اشرف به مصالح مملکت منسلّم و از این نقطه نظر رفع این غائله خطرناک را فقط از آن وجود مبارک انتظار داریم. هر ساعتی که تأخیر شود، موجب اتلاف نفوس و خرابی شهر اردبیل و بدبختی مملکت بلادیده است. امیر عشایر

۶۳

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از اردبیل به تهران، نمره تلگراف ۴۸۷، تاریخ اصل ۲ [عقرب]، تاریخ وصول ۳ عقرب [۸ محرم ۱۳۳۶]

توسط جناب مستطاب اجل آقای حاجی دکتر رضاخان دام اقباله، مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته، سابقاً شرارت و خسارت از تعدیات محمدعلی الدرلو به دهات و اطراف شهر اردبیل را با اقداماتی که در تنبیه او کرده بود به عرض رسانده، بعد از آنکه تأمین خواست به شهر آید که قرار ترضیه عارضین را بدهد به اتفاق آقای مصطفی خان^۷ نماینده هیئت اتحاد اسلام بی مقدمه به جنگل رفت. پس از مدتی شرحی آقای میرزا کوچک خان به بنده نوشته بودند که به محمدعلی قدغن شده بیاید، ترضیه خاطر غارت شدگان را فراهم آورد. او برعکس پس از مراجعه از آنجا بر شدت شرارت خود افزوده، مشغول جمع آوری قوا شده که با آن اشخاصی که به تصویب اداره حکومت عرصه را براو سخت گرفته بودند، بجنگد. در این موقع مصطفی خان در خانه سالار دیوان بود. به او نوشتم، آمد. شهدالله چندین مرتبه به محمدعلی نوشت که دست از شرارت و هرزگی بردارد. بیا در اینجا با حضور من که نماینده هیئت اتحاد اسلام هستم، ترتیب کار مردم را بده. اعتنا ننمود. مشغول جنگ و شرارت شد. بنده هم استعداد برای نجفقلی خان فرستاده و بیک قوجه بیک لو و رؤسای خامش لو و غیره نوشتم، به کمک نجفقلی خان بروند، کار او را بسازند. بحمدالله پریروز محمدعلی و روح الله بیک مشهور به چوپور کشته شدند. شهدالله نجفقلی خان خوب خدمت کرده باید به او مرحمت شود. بهرام خان هم که با محمدعلی همدست بود، اگر از در اطاعت آمد، فیها والا امیدوارم او را هم به سزا برسانم. پس از عاشوار تهیه استعداد دیده که انشاءالله تا بیست [و] پنجم ماه اردو را به سمت مشکین حرکت می‌دهم که از شرارت شاهسونها یک آبادی در مشکین نمانده و مالیات داده آنها به فضل الهی از شاهسونها گرفته می‌شود. ۸ محرم،

۷. مصطفی خان نماینده اعرامی هیئت اتحاد اسلام به اردبیل جهت رسیدگی به درگیریهای منطقه بود. (ناصر دفتر روایی، ص ۲۱۸)

۷ شهر ربیع الاول، ۱۳۳۶

مقام محترم هیئت اتحاد اسلام دامت تأییداتهم، واقعات و حوادث اسفناکی که در ملت عمر مشروطیت ایران دشمنان خارجی برای اجرای مقاصد نامشروع در تحت تأثیر نفوذ خود و به دست خائنین داخلی تدارک نمودند، و متأسفانه جهل و نفاق و فساد اخلاق عمومی و ظفره از وظایف نوعی نیز آن را کمک و تاویه کرد؛ طوری وطن محبوب ما را به طرف فناء و زوال سوق داده و به حالت نزاع و احتضار انداخته است که هیچگونه راه و طریقی برای نجات و اعاده استقلال کامل آن جز یک نهضت اجتماعی و یک فداکاری تاریخی که اشخاص صالح او مدیر عهده دار شوند، مفتوح نمانده. بنابراین هیئت مرکزی جمعیت ایران جوان که چندی است به اتحاد و سایل در این زمینه شروع نموده و بحمدالله تا درجه ای هم تحصیل موفقیت کرده، لازم و متعمد دانسته است که پس از تقدیر و تقدیم تشکرات صمیمانه از عملیات وطن نجات ده و مشعشع کارکنان هیئت مقدسه اتحاد اسلام در اجرای مرام و منظور مشروع خود از آن ذوات محترمه استمداد جوید و طلب معاونت نماید. این است که برای اظهار ستودنیات خود آگاهی میرزا نصرالله خان جهانگیر را که سابقه فداکاری و خدماتشان محتاج به توضیح نیست به سمت نمایندگی انتخاب و بدان صوب گسیل می دازد او مختصراً متذکر می شود که اختیارات تامه از طرف هیئت مرکزی برای داخل شدن در همه قسم مذاکرات و معاهدات برای پیشرفت منظورات و مقاصد به ایشان داده شده است. در خصوص موفقیت آن هیئت مقدسه را خواستار و همه وقت تأییدات خداوندی را در خدمت به توجع و کوطن سائلیم. امهر ایران جوان

۲۰ ربیع الثانی ۱۳۳۶

مقام منیع هیئت مقدس اتحاد اسلام ادام الله نصرتهم، به موجب اوراقی که از قونسولگری دولت علیه ایران مقیم باکو و مدیر اداره تجسن آستارا رسیده، بنظیر لواء شش نفر اسرای عثمانی را به مرکز گسیل داشته اند. اینک ۲۸ نفر جاضر و مابقی در بون راه اوابا آبی دیگر وارد خواهند شد. یا مقرر بفرمائید که اداره محترم و بجوہات و سایل حرکت آنها را معین و

فراهم فرمایند و یا تعلیمات دهد که کمیسیون جنگ آنها را راهی سازد و اگر هم دستور العمل دیگری است، به فوریت اطلاع داده، تا تکلیف ایشان مشخص شود.

مهر کمیسیون جنگ

کسما، ۲۶ ربیع الثانی، ۱۳۳۶

قربانت گردم، اوضاع تهران به اندازه آبی بد و خراب است، که قلم از نوشتن عاجز است. فقط کسانی که در تهران حاضرند، می توانند ادراک کنند که چه اندازه شرب الیهود و خرابکاری در کار است. به نوشتن و گفتن ممکن نیست، برای خواننده و شنونده مطلب به طور واقع محسوس شود. با اینکه نان یک من تبریز شش قران و هفت قران است، باز اغلب دکانی نانوانی بسته. فقرا نان را در دست هر که ببینند چپو می کنند. هر روزه عده کثیری از فقرا در گوشه خیابانها و کوچهها از گرسنگی جان می دهند. سکنه همان خیابان یا همان کوچه بین خود تقسیم می کنند، جنازه او را برمی دارند و وزرا هم به واسطه همین پریشانی مردم و سختی امر نان تا اندازه های منفور عامه شدند. جمعی را عقیده این است، سبب این سختی سفارت انگلیس و طرفداران او هستند که گندم را به هر قیمتی که بوده خریدند و می خرند و انبار می کنند که مردم از زور پریشانی به سفارت پناهنده شوند و از این کابینه شکایت کنند. به هر حال فایده ای در ذکر این نحو امور تصور نمی کنیم و الا از این قبیل کارها و افعال زیاد است. از هر طرف و گوشه و از هر دسته و چیزی که در این چند روز وارد و خارج شده ام استغاثه ۷۵ به نام جنگل بلند است. بدون تعارف و ظاهر سازی عرض می کنم، تمام مردم از هر دسته بیلا استشنا و بدون خروج فردی از طبقه زارع و فعله تداعیان و علما و اشراف یگانه علاج را به وجود جنگلیها می دانند؛ حتی احزاب سیاسی هم عاجز از هر گونه اقدامات هستند. چاره به جز تهیه مقدمات برای ورود جنگلیها نمی دانند. چاپار گذشته عریضه عرض کردم. در خصوص سردار شوکت و سردار اعتماد و وثوق السلطنه ۷۶ شرحی نوشتم. شب

۷۵. اصل: استغاثه

۷۶. مهدی دادور (وثوق السلطنه) در سال ۱۲۹۹ شمسی کفول وزارت جنگ بود و در چهار سال بعد والی گیلان شد. (غلامحسین میرزا صالح، جنبش میرزا کوچک خان بنابر گزارشهای سفارت انگلیس، نشر تاریخ ایران، ج ۱، ۱۳۶۲، ص ۱۳۷). وی در سال ۱۳۰۳. ش والی فارس گردید. در دوره رضاشاه سالها نایب رئیس مجلس بود. (باقرعالی روزشمار تاریخ ایران، ج ۱، نشر گفتار)

همان روز با حضرات فوق‌الذکر سرمدار اعتماد معاضد شدیم، پس از تبادل افکار و آوا قرار
 بر این شد که حضرات فکر خودشان را بکنند، هر کلامی توانند ادو می‌کنند، بهتر خدمات
 خودشان را انجام بدهند، که درین کار بمانند و مشغول کار شوند و هر گاه ولایات از قبیل
 قزوین و زنجان و استرآباد بهتر می‌توانند کار کنند، که حکومت آنجا را از دولت گرفته به مقر
 حکمرانی خود بزنند و در آنجا تهیه و برود مأمورین همیشه را دیدار و آلا شهر را به تصرف
 مأمورین هیئت داده و خودشان هم با مأمورین هیئت مشغول کار شوند. حال خوب است با
 هیئت داخل مذاکره شده آنچه هیئت تصویب می‌کنند اطاعت نمایند. ماندن ایشان در تهران
 فایده‌ای که دارد این است، یکی معاون وزارت جنگ و یکی رئیس ذخیره و مهمات دولتی و
 یکی هم رئیس قورخانه و انعام‌الوظایف و کلا غنای تهران است، هر وقتی می‌توانند به سهولت
 تهران را با قوی کامل به تصرف بدهند و حرکت ایشان هم به ولایات فوایدی دارد. مثلاً
 وثوق‌السلطنه به حکومت زنجان معین شود و سردار شوکت به حکومت قزوین و سردار اعتماد
 به حکومت شازند و اطراف تهران معین شوند. هر یک در نقاط مربوط خیلی کارها انجام
 داده و جوه رؤسای ایلات را همراه نمایند و ثواب و قوا هم به همراه خود از تهران به نقطه
 مأموریت بیاورند که در موقع لزوم به تصرف بدهند و مدتی فکری هم از وثوق‌السلطنه و سردار
 شوکت تحصیل می‌شود. حال بسته به رای و امر هیئت است، این اشخاص از روی
 صمیمیت حاضر قداکاری هستند. البته جواب مطالب مفروضه را با نظریات هیئت مرقوم دارید.
 مثل سایر کارها ملاحظه در جواب نکنید. دو روز است که همه‌اش را عقب آقارضا می‌گردم
 که به اتفاق خدمت مستوفی برسم، ملاقات حاصل نشد و یک دسته دیگری که قریب بیست
 نفرند تشکیل شده است که همه‌شان از اشخاص فعال و عالم به اوضاع هستند، از قبیل یمین
 نظام و صدیق حرم و رفیق بروجردی و میرزا احمدخان مدعی العموم و امثال اینها که همه عالم
 و عاقلند و اشخاص متدین و صالح می‌باشند. ایشان هم توسط آقای بروجردی با بنده داخل
 مذاکره شده و همه قسم اظهار مساعدت می‌نمایند و دسته دیگر هم از دمکراتها که به قول
 خودشان نخبه از رجال فعال دمکرات هستند، حاضر از برای همه قسم قداکاری می‌باشند و
 تمام اشخاصی که در تهران هستند از هر طبقه و هر نمره تمام عملیات هیئت محترم را تقدیس
 می‌نمایند. گمانه‌ها هم بهتر از این وقت، وقتی برای تصرف مرکز به دست بیاید و این نکته را
 هم عرض کنم، هنوز به غیر از چهار نفر کسی از نمایندگان مخلص اطلاع ندارد و صلاح هم
 نیست نمایندگی مخلص علنی شود، حتی الامکان در کنیا نمایندگی خود بکوشش دارم.

سردار محبی^{۷۷} و آقا سید جواد و سهراب زاده، در هر جلد دعوی نمایندگی می‌کنند. از بنده هر کس که سوال می‌کنند از صاحب‌ممنانگه و دعوی حضرت در بعضی جاها تصدیق و در بعضی جاها تکذیب و بعضی جاها اظهار بی‌اطلاعی می‌کنم. صلاح هم همین است و در خصوص اسلحه^{۷۸} لازم است که عرض کنم بی‌اندازه قیمت اسلحه در تهران ترقی^{۷۹} دارد. فشنگ ۴۰۳ ماوروی صدی چهل الملی پنجاه تومان است. ماوروی بی‌فشانگ قبضه‌ای شصت الی هفتاد تومان است. در خصوص خریداری اسلحه در تهران ماوروی هشتم، شیخ احمد

۷۷

بنده^{۸۰} به موجب ورقه اعتباری که داریم از طرف هیئت مقدس اتحاد اسلام نیت مقدس و مقاصد عالیة شما دو نفر سردار گرامی، وطن دوست (وا) امتحان^{۸۱} داده را تقدیس می‌کنم، و هم از طرف هیئت تشکر صمیمانه را تقدیم می‌دارم. لکن می‌دانید نیت و مقاصد وقتی اثبات وجود می‌کند که متعقب به عملیات هم باشد. بهترین وسیله برای اثبات این اظهارات شما همان عملیاتی است که هیئت از شما انتظار دارد. جواب گفتند اولاً عده کثیری که واقعاً از روی حقیقت بدون هیچ طمع و غرضی با ما هم عقیده هستند هر شب دور هم جمع می‌شوند در مجامع مختلفه تبادل افکار می‌کنند و هیئت رئیسه آنها هم چند نفر هستیم که عجلتاً صلاح شما نیست به آنها معرفی شوید. اتصالاً در وزارتخانه‌ها مشغول عملیات هستیم و یک ابهت فوق‌العاده در قلب شاه و دیگران از جنگلیها احداث کرده‌ایم و از غالب اقدامات آنها جلوگیری کرده و می‌کنیم، مثل وثوق السلطنه^{۸۲} شخصی که یک نفر دیپلمات و فعال وطن دوست و عضو هیئت رئیسه ماست گذاشتیم که از معاونت وزارت جنگ استعفا بدهد و به حکومت زنجان حاضرش کردیم که هم روسها را از زنجان خارج کند و هم مطیع اوامر هیئت باشد و هم در موقع لزوم مدد فکری آنها باشد و هزاران پرده‌های دیگر در زیر همین

۷۷. عبدالحسین خان معز السلطان (سردار محبی) فرزند حاجی کاظم وکیل الرهائیا، در سال ۱۳۲۷/۱۹۰۹ ق آقابالاخان خاکم گیلان را کشت و کز همین سال به همراه مجاهدین دیگر به سرکردگی سیه‌دار اعظم در فتح تهران شرکت نمود. در سال ۱۳۲۹/۱۹۱۱ ق در حاکم ملزندیان و در سال ۱۳۳۶/۱۹۱۸ ق برای چند ماه حاکم کردستان شد. در سال ۱۳۳۸ ق پس از بازگشت به گیلان به نیروهای بلشویک پیوست و سپس از انشعاب گونیسها از کوچک جاناب عناصر گونیست را گرفت. (Military Report P. 390)

۷۸. اصل: اصله
۷۹. اصل: طرفی
۸۰. ابعاد این نامه افتادگی دارد ولی به لحاظ اهمیت مطالب آن به خصوص درباره وثوق السلطنه و ارتباط موضوعی با سند پیشین به نقلی لکن مبادرت گردید.
۸۱. اصل: امتحان
۸۲. اصل: وسوق السلطنه

مأموریت خوابیده که بکلی باید در پرده باشد که پس از ورود ایشان فلیده آن فوری عاید هیئت خواهد شد. خلاصه تا ساعت هشت شب مشغول مذاکره و گفتگو بودیم و صبح زود وثوق السلطنه را در همان منزل اجباراً^{۸۳} گردید پس از ملاقات دوستانه و فهم مطلب اظهار کرد که سردار محیی جهت من تلفن کرده که البته باید مراببیند. آن وقت به حکومت خمسه حرکت کنید، بنده هم گفتم ایشان را ملاقات کنید و مذاکراتی که یا شیط می کند لازم است. امشب در منزل سردار اعتماد که وعده ملاقات مفصل بنده و شماست در آنجا به بنده بفرمائید که به هیئت اطلاع بدهم. قرار است عصری سردار محیی را ملاقات کنم و امشب در منزل سردار اعتماد با هم مفصل مذاکره در خصوص حرکت ایشان بشود. گمان بنده این است که آنچه توقع از وجود مخبر السلطنه دارید از وجود این جوان که وثوق السلطنه باشد به عمل بیاید و نتیجه ملاقات مفصل امشب را هم فردا به عرض خواهم رسانید. عجلتاً سردار محیی در چند جا دعوی نمایندگی کرده است و به یک نفر وزیر هم که به ایشان تکلیف حکومت عراق را کرده بود جواب داده که من رسماً نماینده جنگل هستم از قبول مأموریت معاف و ممنوع هستیم. عجلتاً به این مختصر عرض عرضیه قیامت کردم. هنوز دیگران را ملاقات نکردم. جهتش هم کسالت مزاج آقای آقا شیخ کاظم است. امضای شیخ احمد و دستش را در حاشیه آورده ام. در حاشیه آمده است البته یک نفر را در رشت مبعوث فرمائید که عرضجات منحصراً به توسط او فوری از رشت به کسما جهت شما فرستاده شود. حضور مبارک همه آقایان عرض ارادت و بندگی را تبلیغ فرمائید.

۵۰

۷۸
 ۲۷ شهر ربیع الثانی، ۱۳۳۶، نمره ۹۹، شماره ۸۴

مقام محترم کمیته اتحاد اسلام دامت بقیاتهم بر قومه جوابیه عز و صول پذیرفته مسائل شفاهی را هم نماینده معزز ما اظهار و بوجوب مزید اطلاع گردید. از اینکه در اصول عقاید و نقشه و جدت نظر حاصل است، هیئت عزیزی نمی تواند مسرت خود را مسلتوا و از اظهار تشکر صرف نظر نماید. بالفعل راپرت مسائل جاریه تهران را لفاً برای استحضار کمیته محترم تقدیم و امیدوارم در آتی با صمیمیت موجوده و تبادل نظر کاملاً در مقصد مشروع خود و حفظ استقلال وطن موفقیت حاصل کنم. (مهر) ایران جوان

ضمیمه نمره ۱۰۹

- ۱- اوضاع مراکز و ولایات پیش از پیش پرخشان و اغتشاشات داخلی روز افزون و سیاست خارجی بی‌فصلیت و خشناک شده است.
- ۲- ف. ع. ا. ت. غ. ط. ا. ق. ا. ع. م. خ. ز. ت. ص. ش. ع. ش. کیدش. غ. ط. ط. ت. ب. ط. ش. ت. ا. ه. ا. شاه کاملاً در تحت نفوذ انگلیس یا دیپلریان، مقاصد انگلیسها به واسطه درباریان فاسدین که دولت را احاطه کرده اند القا می شود.
- ۳- (شاه) از شاهزادگان بزدگی که لایزالیت و مشغول چپاول و فساد هستند، حمایت نموده، پول گرفتن برای عزل و نصب حکام را عادت ثانوی خود قرار داده است. اخیراً روابطش با فرمانفرما خوب شده است.
- ۴- کابینه اصلاح گران عسرت و فشار انگلیس و آنتریکهای طرفداران انگلیس شده است.
- ۵- در خزانه دولت ویناری موجود نیست. حقوق ادارات چند ماه است پرداخته نشده [و] پلیسها به همین عنوان به تحریک انگلیسها تظیل نمودند و زرع شد. برای تهیه قوا و رفع عسرت عمومی ابدأ و تضایل راه انداختن دوایر را در دست ندارند. در این حال پزیشیان و فلاکت برای استقامت در مقابل هر خوبانتهای ناشروع انگلیس و تعقیب نصرت الدوله و امثالین که مجری نقشه انگلیس هستند دچار لراده و حمایت ملو گانه می شوند. این است حال کابینه حاضر که در اثباتش امید نیست. عضو فاسد این کابینه آقای معین الوزاره^{۸۵} است. کابینه در فکر است که هیشی محرمانه برای مذاکره با هیئت اتحاد اسلام بفرستد.
- ۵- انگلیسها از تنگدستی دولت و اغتشاشات استفاده نموده، دولت را دعوت به اتخاذ یک رویه دوستانه با دولت انگلیس نموده و فقط روی خوشی که در این مورد نشان می دهند، پرداختن اقساط استمهال است. در مقابل برای جلوگیری از مقاصد و آنتریکهای آتی آنها مایلند که دولت ایران پلیس جنوب و شمال را رسماً شناخته و اداره آن را محول به صاحب منصبان انگلیس بنماید، چون صاحب منصبان ایرانی طرف اعتماد آنها نیستند این مذاکره کنونی برای اغفال دولت و تا وقتی خواهد بود که تشکیلات پلیس شمال در قزوین و همدان و کرمانشاه و خراسان کاملاً برقرار و مرکز را محصور بدارند. آن وقت احساسات عمومی را مرعوب، دولت را تعقیب و مقاصد را جبراً انجام خواهد داد.

۸۵. حسین علاه ملقب به معین الوزاره (۱۲۶۲-۱۳۴۳ ه. ش.) در کابینه مذکور در سند وزیر فوائد عامه و تجارت بود و بعد از آن به سمت های وزیر مختاری، سفارت، نخست وزیری، وزارت دربار، نمایندگی مجلس و سناتوری منصوب گردید. (مهدی بامداد، شرح حال رجال ایران در قرن ۱۲، ۱۳ و ۱۴ هجری، ج ۱، تهران ۱۳۵۷، ص ۴۰۱)

عجالتاً دولت درخواست انگلیسها را نپذیرفته، ولی آنها با وارد کردن قوا و مهمات و شروع به تشکیلات در همدان و کرمانشاه و ارومیه و خراسان و بالاخره قزوین مقاصد خود را عملاً رسمی می نمایند. هر پستی که از روسها خالی می شود به جای آن انگلیسها برقرار می شوند. باراتف^{۸۶} کاملاً مطیع انگلیسها شده، صاحب منصب و قزاقهای روس را برای پلیس شمال اجیر می نماید. در همدان کارگزار را تهدید کرده که اگر دولت مسیو براوین^{۸۷} را به نمایندگی بلشویکها رسماً بشناسد من از قفقاز قزاق و سالدات وارد خواهم کرد. عجالتاً هر همدان صاحب منصبان روسی را که برای ماندن به ایران حاضر می شوند، صد تومان مواجیب می دهد. استویکس^{۸۸} با آترویلان وارد شده، می گویند از طرف دربار لندن مأمور است که داخل مذاکره دوستانه با دولت بشود و بالاخره قزاقخانه را می خواهد که تحویل او بدهند.

۶- ث. ش. ت. ا. غ. خ. ع. ا. غ. ط. ف. ح. ت. ظ. ع. م. ی. ت. ط. ت. ح. س. ع. ش. خ. ف. ق. ز. خ. ط. ت. ا. ش. س. ث. ی. ت. ث. ا. خ. ع. ش. غ. ف. ش. س. ص. غ. ا. ن. ف. ش. ف. ص. ف. خ. غ. ث. ت. ک. ا. س. ث. ت. س. ر. ط. و. ص. ب. ط. ش. ت. ا. خ. ف. ح. ت. ن. غ. س. ت. ظ. ش. ص. ث. ط. ت. ت. ص. س. ع. ش. ک. ث. ت. ح. ظ. خ. ع. ص. س. ط. غ. ث. خ. ث. ف. ط. ت. ث. ش. ص. ص. ف. ت. ش. ص. غ. ا. ف. ت. ف. ف. ر. ت. ع. ظ. ط. ت. ظ. ط. ل. ع. ش. ث. ی. ت. ث. خ. ت. ص. س. ع. ش. ک. ث. ت. ت. م. ی. ت. ص. ف. خ. غ. ث. خ. ط. ل. د. غ. س. ص. ت. ط. ث. و. خ. ت. ث. ص. غ. س. ط. م. ا. ع. ت. ذ. ف. ت. ک. ا. غ. ط. ت. ف. ی. خ. ح. ل. ظ. ت. ص. ث. ت. ش. ا. ص. غ. ش. ا. ت. ل. ا. ط. ت. ج. ت. ا. ی. ح. غ. ت. ف. ت. ا. ک. خ. ت. ظ. ل. ف. ع. ت. ش. ع. ا. ت. ف. ی. م. ح. ظ. ث. ا. ی. س. ش. ع. س. ت. ظ. ش. ص. ث. م. ت. ک. غ. غ. ش. س. ط. ش. ص. ی. خ. ص. غ.

(۶- هیئت دولت در مقابل فشار انگلیس و محدودراتی که شاه تولید می کند تصمیم نموده است که اگر نظریات و مقاصد کابینه را انگلیسها قبول نکرده و همراهی ننمایند تمام مطالب را بر علیه شاه و انگلیسها افشا نموده و بعد کناره خواهند گرفت. لازم است در آن موقع با نهایت جدیت اعتراضات و اقدامات سخت به عمل آید تا موفق به تشکیل کابینه فاسد

۸۶. ژنرال باراتف فرمانده نیروی اشغالگر روسیه تزاری در ایران بود.

۸۷. براوین Bravine، کنسول حکومت تزاری در خوی و نخستین وزیر مختار دولت سوسیالیستی شوروی در ایران که به موجب مراسله اول فوریه ۱۹۱۸ حضور خود را برای القای امتیازات گذشته اعلام نمود. (غلامحسین میرزا صالح، ص ۸۹)

۸۸. کلنل استوکس نماینده اعزامی ژنرال دنسترویل برای مذاکره با جنگلیها بود.

دیگری نشوند!)

۷- ت. ش. ت. ظ. ت. ح. خ. ت. ز. ث. ط. ت. ص. ف. ک. ا. ح. ش. ف. ت. ث.
 ف. ف. ط. ظ. خ. ر. ی. غ. ث. ش. غ.؟
 (۷- آیا با قوای تهران مستقیماً هم مربوط شده‌اید؟)

۷۸

یکشنبه ۵ شهر جمادی الاولی ۱۳۱۳۶

حضور مبارک حضرت مستطاب مروج الاحکام، قبله‌انام، ملاذالاسلام آقای آقا شیخعلی قربانت بر تویم، انشاءالله تعالی. مزاج بهاج کثیرالابتهاج حضرتعالی دامت برکاته‌العالی از جمیع آلام و اسقام مصون و در ظل حمایت و حراست حضرت باری عزاسمه مصون و محروس بوده و باشد. تلواً صیادعت می دهد چنانچه بر سبیل مرحمت پرسیان احوال بشوید، له‌الحمد سلامتی حاصل و اوقات به دعاگوئی مصروف. باری شرحی به طور اجمال جناب مستطاب آقای آقا شیخ احمد و حقیر به آقای آقا شیخ محمود مجتهد با پست دیروز عرض و اظهار شد و تفصیل گزارشات و حالات حواله به پست بعدی داده شد. اینک لازم گردید برای اطلاع و استحضاری خاطر مبارک عرض و اظهار می شود:

شرح مقدمات ملاقات با منشی: ^{۸۹} پس از ورود به تهران و در مدت پنج یوم هر قدر کوشش کردم که آقای آقا شیخ رضا را ملاقات کنم، میسر نشد. بالاخره پس از ملاقات معزی‌الیه و اظهار اینکه باید منشی را ملاقات کنم، معزی‌الیه به توسط تلفن از منشی وقت خواست و معظم له به وعده نیم ساعت به طلوع آفتاب تعیین وقت در روز چهارشنبه نمره داده، تا بالاخره در روز موعود به وقت معین بنده به اتفاق آقای آقا شیخ رضا به ملاقات ایشان شتافتیم و آقای منشی از منزل حرکت و به اتفاق هم به طرف دربار رفتیم و آقای آقا شیخ رضا اعتبار نامه بنده را گرفته و با منشی مشغول به مذاکره و بنده در اطاق انتظار جلوس کرده و در این جلسه که آقای آقا شیخ رضا اعتبار نامه بنده را گرفته و به او ارائه داده بود، قریب به یک ساعت با هم جلوت کرده و مشغول به مذاکره بودند و وعده ملاقات شب با بنده را برای فردای دوم شهر جاری گذاشتند.

چون بنده از ملاقات با آقای شیخ رضا مأیوس بودم، لذا نصرالله خان را که معرف خدمت

۸۹. نظر به موضع گیریهای این شخص و با توجه به قرائن و شواهد دیگر به نظر می رسد منظور از نام مستعار منشی، شخص مستوفی الممالک است.

آقای حاجی و جناب میرزا می‌باشند و در آنجا هم آمده است، ملاقات کرده و ماجرا را به ایشان اظهار داشتم. مشارالیه بنده را نزد رابط کمیته خودشان که یک نفر سید و تقریباً به سن ماها و بسیار آدم محترم و با نفوذ و اصلاً از اهل اصفهان و شغل آن تجارت و به نظر خیلی آدم با دیانت و با حرارت و آزادیخواه می‌آمد برده و شرحی در این موضوع بنده اظهار به شکایت کرده و از هر مقوله هم در این جلسه و ملاقات با رابط مزبور در بین آمده، که شرح آن موجب تصدیق است. انشاءالله شفاهاً به عرض خواهد رسید. بالاخره معزی‌الیه اظهار داشتند که این موضوع ابدأ اهمیت ندارد و شما آسوده خاطر باشید که ملاقات شما با شخص منشی به سهولت خواهد به عمل آمد. بالاخره ایشان هم از منشی وقت خواسته و ایشان هم برای روز پنجشنبه سه ساعت به ظهر مانده وقت داده و آقای منشی هم ابدأ خود را آشنا نکرده بود که به توسط آقا شیخ رضا هم وقت داده‌ام. خلاصه در روز پنجشنبه سه ساعت به ظهر مانده ادرا دربار حاضر، در حالتی که آقا شیخ رضا و آن شخص رابط هم حضور داشتند و قریب دو ساعت در آن روز در دربار معطل و منشی به ملاحظه کسالت و نقاهت عارضه به ایشان در دربار حضور به هم رسانیده و بالاخره مایوسانه مراجعه کردیم و پس از این مقدمات معروضه و یأس از ملاقات به وسیله این و آن تصمیم کرده که مستقیماً بدون وسایل از ایشان وقت خواسته و ملاقات نمایم. بالاخره پس از این تصمیم در شب جمعه ۳ جمادی الاولی، که در منزل یکی از دوستان موعود بودم مشروح‌ای که راجع به خواستن وقت از آقای منشی بوده نوشته و در بغل گذاشتند:

«سواد مشروح: تصدق حضور مبارک کردم. قریب یک هفته است حسب الامر هیئت اتحاد اسلام از رشت به تهران آمده‌ام. بر حسب مأموریت بایستی لدی‌الورود به تشریف حضور مبارک نایل شوم، بدیختانه تاکنون موفق به انجام مأموریت خود نشده بودم، گذشته وعده ملاقات داده بودید و به دربار تشریف نیاوردید. الساعه برای انجام مأموریت خود که تشریف حضور مبارک است حاضر شده، استدعای اجازه تشریف حضور را دارم. شیخ احمد رشتی»

امشروحه فوق را ا توی پاکت گذاشته و سر پاکت را هم امضا کرده، صبح جمعه ۳ جمادی الاولی نیم ساعت به طلوع آفتاب مانده، به طرف خانه منشی حرکت کرده، یک سر به طرف درب اندرون شتافته و مبلغ جزئی به پیرمردی که حافظ درب اندرون بوده، با همان پاکت تقدیم گردید و از مشارالیه درخواست شد که باید خیلی زود این پاکت را به منشی بربسانی و مشارالیه هم قبول خدمت مرجوعه کرده و پاکت را به اندرون رسانیده و بنده در حیاط بیرونی و در آن هوای سرد مشغول به قدم زدن قریب یک ساعت او نیم شدم. جمعی دیگر هم

از محترمین و رؤسای احزاب که بعد از نیم ساعت بعد از من آمده بودند، مثل بنده سرگردان بوده و در حیاط بیرونی قدم می‌زدند که خواجه از اندرون بیرون آمده و یک سر به طرف من آمد و پس از تحقیق اسم بنده بیخ گوش بنده اظهار داشتند که منشی خیلی از شما عذرخواهی می‌نماید و اظهار می‌نماید که همین امروز را دو ساعت بعد از ظهر تشریف آورده، برای ملاقات شما حاضریم و از اینکه دو روز شما را معطل کرده‌ام خیلی عذر می‌خواهم. از منزل ایشان مراجعه کرده و سه ساعت و نیم به غروب مانده مجدداً در حیاط بیرونی ایشان حاضر شده و حضور خود را توسط همان پیرمرد سابق الذکر اعلان کرده، به فاصله نیم ساعت پسر بزرگ ایشان از اندرون بیرون آمده، به بنده ابلاغ کردند، قدری تشریف داشته باشید، الآن شما را می‌خواهم ج - چه عیب دارد. پس از نیم ساعت خواجه سابق الذکر بیرون آمده، بنده را امر به ورود به اندرون کرده، به هدایت ایشان به طرف اندرون رفتم. اول ورود به اندرون دو ساعت و پنج دقیقه به غروب مانده روز جمعه ۳ جمادی‌الاولی در اطاق مخصوص ایشان که خود ایشان هم در زیر کرسی با نفاخت جزیی نشسته بودند بود. به بنده اجازه جلوس در نزدیکی کرسی داده نشستیم.

شرح مذاکره: اولاً شرحی به عبارات مناسب با مقام محاوره با ایشان اظهار تشکر و صمیمیت از طرف هیئت نموده که خلاصه‌اش آنست که آن هیئت که خود را برای همه قسم فداکاری و جان‌بازی در راه اصلاحات و استقلال ایران حاضر کرده و صحت اقدامات آنان چنانچه مشهود خاطر مبارک است، اقوی دلیل بر صدق عرض دعاگوست. در این موقع که بسی مخاطرات در پیش است کمال تشکر و امتنان را از حضرت اشرف لازم (می‌دانم) که قبول مسولیت این امر را کرده و زمام مقدرات آتیه این آب و خاک را در دست گرفته و رفقای خود را هم از اشخاصی که طرف اطمینان عامه می‌باشند و فی الواقع تا اندازه‌ای می‌توان از آنها امیدوار بود، انتخاب فرموده و مشغول به عملیات شده‌اند و در این موقع هیئت اتحاد اسلام که همیشه خود را از اجمله فدائیان و جانبازان مقام حضرت اشرف دانسته و همیشه با یک نظر نیک بینی به طرف آن حضرت اشرف نگران می‌باشند و از بدو نهضت آنان الی کنون همیشه نیات خود را چه به وسیله تلگراف و چه به وسیله عریضجات به حضرت اشرف ابلاغ کرده‌اند، مطالب معروضه را تقاضا می‌نمایند.

— اولاً نصب حکام ولایات کردستان، قزوین، همدان، زنجان، مازندران، استرآباد، شاهرود، خراسان (و) نور اشخاص درستکار امین و هم عقیده و خیال با هیئت اتحاد اسلام باشند.

— ثانیاً رسمیت دادن به حکومت امیر عشایر .
 — ثالثاً قطع رابطه نصرت‌الدوله و سالار لشکر دو پسران فرمانفرما را با شاه، که می‌دانید رابطه ایشان چه اثرات سوء تا کنون بخشیده و می‌بخشد.
 — رابعاً دخالت مستقیم در امورات قزاقخانه که امروزه آسایش از هر جهت برای دولت فراهم است و اهمال می‌کند.

— خامساً اگر عملیات هیئت اتحاد اسلام که تا کنون تعیین ساعت که جزء فجزء به حضرت اشرف راپرت داده می‌شود و استحضاری تام از عملیات و اقدامات آنان دارید، به نظر مبارک چنانچه پاره‌ای از عملیات ایشان جای تنقید و مورد ایراد است بفرمائید تا در مقام اصلاح آن برآمده و به علاوه از حضرت اشرف تقاضا و تمنای مدد فکری را دارند و اشخاصی که در مرکز چه از رؤسای احزاب و چه از سایر طبقات که با آنها همراه می‌باشند، حضرت اشرف با آنها همراهی فرموده.

— سادساً تقاضاها و استدعاهایی که از هر طبقه و هر صنف چه از احزاب و چه از سایر طبقات و چه از داخله و چه از خارجه که آن تقاضاها و مستدعیات برخلاف مصالح و جریان امور و پلیتیک مملکتی است از حضرت بشود، حضرت اشرف در مقابل آن مستدعیات باطله مقاومت و پافشاری سخت به عرصه بروز و ظهور آورده که این فدائیان به آن حضرت اشرف کمال اطمینان و خاطر جمعی را می‌دهیم که این موضوع به همه قسم فداکاری و جانبازی که لایق حفظ مقام آن حضرت اشرف و دفاع در برابر^{۹۱} آن مستدعیات باطله بوده باشد حاضر بوده و می‌باشیم.

در خاتمه جلب توجه حضرت اشرف را به طرف تضییقات و فشاری که از حیث آذوقه اهالی تهران دارند می‌نماید، چه آنکه فدوی در مدت یک هفته‌ای که در این شهر اقامت دارم همچو حس کرده‌ام که این مقال موجب دست دادن بهانه به رقبا و دشمنان حضرت اشرف شده که در این صدد برآمده‌اند که کم کم به همین وسیله و جاهت و محبوبیت عامه حضرت اشرف را از انظار بکاهانند. و تمام این مطالب را یادداشت کرده و در جلو فدوی گذاشته و به او نگاه می‌کردم و با حضرت اشرف تکلم می‌کردم.

جوابهای منشی، یا مقالات ایشان:

اولاً شرحی به طور تفصیل اظهار داشتند که عملیات و اقدامات هیئت اتحاد اسلام هیچ جای تنقید و ایراد نیست کمال تحسین و تقدیس را از عملیات آنان می‌نمایم چه آنکه البته

نیات آن هیئت چون مقدس و خالص است، این است تا کنون موفق به انجام کارهای خیلی مهم شده، از قبیل اینکه اقوام و طوایف مختلفی از قبیل طولاش و خلخالات و تنکابن را بدون خونریزی با خود متحد کرده، چون نیات آنان خالص است، این است که خدا و طبیعت هم با آنها مساعد می‌باشد و شهدالله که در این اظهارات خود ملاحظه و غرضی ندارم، جز آنکه در مقام واقع‌گویی برآمده و تقدیسات خود را از عملیات آن هیئت تقدیم آن هیئت می‌دارم. و پس از ذکر این مقدمه شروع به اصل مطلب کرده و مطالب خود را تمام با ادله منطقی که ذکر اینها را بی‌فایده می‌دانم اثبات نموده.

- منشی: البته بر هر عاقلی مستور و پوشیده نیست که تجزیه مملکت شخص را سوق به خلاف مقصود خواهد داد. مثلاً اگر مملکتی و یا لقمه بزرگی در معرض طعمه یک نفر اجنبی بیاید که آن اجنبی در فکر بلعیدن آن لقمه باشد، علاقه‌مندان به آن آب و خاک و یا لقمه، اگر آن لقمه بزرگ را تجزیه کنند، این تجزیه سبب می‌شود که آن شخص این لقمه تجزیه شده را زودتر بلعد و چنانچه کسی توهم کنند که در ممالک متمدنه ممالک کوچکی هم یافت می‌شود، از قبیل سویس و بلژیک و سایر دول صغیره که اینها از تعرض اجانب محفوظ بودند، این توهم مرفوع است به اینکه این قبیل ممالک واقع شده بودند، در توی دول بزرگی که با هم همیشه یک نوع رقابت سیاسی داشته‌اند؛ این بود که این ممالک از تعرض اجانب مصون و محروس بوده. اما اگر ایالات و ممالک ایران از هم تجزیه بشود، مثل آن ممالک مزبور نخواهد بود. مثلاً ایالت خراسان اگر تجزیه بشود، مجاور خواهد بود با یک ایالت ضعیفی که قوه حفظ خود را ندارد و یا فارس اگر تجزیه بشود، مجاور خواهد بود با اصفهانی که قوه حفظ خود را ندارد. پس از این روی تجزیه ایران برخلاف اصلاحات منظوره خواهد بود.

- ج: هیئت اتحاد اسلام اساساً مخالف با تجزیه و هیچ در این فکر نبوده و نیستند و بلکه منظور آنان اصلاحات کلیت مملکت و حفظ استقلال تمامی این آب و خاک است و برای خود هیچ مقام و منصب و شغلی را طالب نبوده و نیستند و از همه حیثیات و اعتبارات شخصی خود برای حفظ استقلال این آب و خاک گذشته و بلکه بعد از نیل به این مقصد مقدس هر یک هر شغلی که داشته‌اند، دنباله همان شغل خود را گرفته و مشغول به کار خودشان خواهند شد.

- منشی: من هم با آن نیات مقدسه آن هیئت همراه و خود را با نیات حسنه آنها سهیم و شریک می‌دانم و نهایت آمال و آرزوی من هم همین است. ولی متأسفانه مشکلاتی در هر قدم ما در پیش است که ما را نمی‌گذارد به طرف مقصود پیش برویم. البته معلوم خاطر هر

ذی‌حسی است که شاه را یکسره نباید معزول از کارها دانست و بلکه نظریات شاه هم مدخلیت در کارها دارد. با این حال آن مشکلاتی که مانع و سدّ پیشرفت خیالات ماست، آن است که به ذهن شاه این معنی را جای داده‌اند که هیئت اتحاد اسلام و احزاب اینجا یعنی تهران با شخص شاه و مقام سلطنت طرف می‌باشند و با تخت و تاج سلطنتی ضدیت دارند. این معنی باعث شده که شاه از آن هیئت و احزاب تهران ظنین شده و خود را به بغل دیگران انداخته و هیئت اتحاد اسلام باید به هر وسیله باشد ولو به فرستادن نماینده و قسم خوردن برای شاه باشد، ذهن شاه را از این خیال سوء خالی تا ما بتوانیم مشغول به اصلاحات و عملیات بشویم والا اصلاحات خیلی مشکل به نظر می‌رسد.

- ج: البته شخص حضرت اشرف این مقدار باید نفوذ در دربار داشته باشید که در فکر اصلاحات دربار و اشخاص مغرض را حتی‌المقدور از اطراف شاه دور و ذهن شاه را از این قبیل خیالات سوء خالی و بلکه هیئت اتحاد اسلام هم از حضرت اشرف همین تقاضا را داشته و دارند و عمده جهت قطع رابطه پسرهای فرمانفرما از دربار همین است.

- منشی: شهدالله شاه را نه آن مقدار با حس می‌دانم که مثل جد خود آقا محمدخان خواجه که با یک عده قلیلی در فکر اصلاحات ایران باشد و مثل نادرشاه که با آن خیالات عالیه خود ایران را اصلاح و از تعرض اجانب مصون داشته و نه آن اندازه بی‌حس می‌دانم که اگر امر دایر بشود بین مصیبتی که از طرف خارجه و یا از طرف ملت او به او داده بشود او مال خارجه را مقدم بکند، این اندازه حس وطن‌خواهی را در او حس کرده‌ام که همیشه راغب به ملت خود می‌باشد و شاه اگر مطمئن باشد از ملت خود البته کمال بیطرفی را دارد و در مسائل جاریه کمال بیطرفی را دارد و همین قدر موجب او به او برسد به همان اندازه‌ها قانع می‌باشد و باید کاری کرد که ذهن شاه را از این خیالات سوء خالی [کرد] آن وقت می‌توان گفتن که به طور اطمینان شروع به عملیات ممکن است کردن. یکی از طریق خالی کردن ذهن شاه، عجالتاً آن است که باید هیئت همیشه در مقالات اساسی روزنامه خودشان اظهار شاه‌پرستی و همراهی بنمایند و به وسیله تلگرافات و مکاتیب خودشان به شاه اطمینان بدهند که تمام این اقدامات برای حفظ اساس و ابهت دربار آن اعلیحضرت در انظار خارجه است که در آتیه، آن اعلیحضرت یکی از دول معظمه عالم به شمار بیایید و تا این محذور که اختلال ذهن شاه باشد در پیش است، از اطمینان دادن به هر قسم همراهی نسبت به هیئت مقدس اتحاد اسلام مردود خواهم بود. مقدم بر همه جلب توجه خاطر شاه است که بتوانم بدون محذور و مشکلات با نیت و مقاصد آن هیئت معاضدت و همراهی کنم و این نظریه من است با وضع

و مشکلاتی که امروزه از هر جهت و هر جانبه به من هجوم کرده، فردا پیشآمد روزگار مساعد با خیالات من و آن هیئت بشود و طبیعت به خودی خود رفع محذور و مشکلات بکند. نظریه دیگری را در خصوص عملیات آن هیئت دارا خواهم بود.

به این تقریر منشی، جواب بعضی از درخواستهای هیئت داده شد. راجع به بعض دیگر از درخواستها همچو گفتند که نباید هیچوقت عملیات حکومت نظامی را با حکومت عادی مقایسه نمایند. زیرا در حکومت عادی کارها تمام مجاری قانونی خود را سیر کرده آن وقت به موقع اجرا بیاید. لکن در حکومت نظامی به مجرد طرح مسئله در محکمه نظامی و تصمیم چند نفر هیئت، آن محکمه فوری به قوه مجریه داده و اجرا می گردد و فعلاً که کارهای شما از اینکه به فوریت اجرا می شود و زود زود موفق به اصلاحات می شوید به ملاحظه حکومت نظامی ماست. مثل اینکه همیشه دولت موفق نمی شد که بیشتر از چهار خمس مالیات گیلان را وصول نماید. ولی شما موفق شده اید چهار برابر مالیات آنجا را وصول کنید، بدون اینکه کسی اظهار مقاومت یا ضدیت کند. و من به شما قول می دهم که آنچه در قوه دارم سعی و کوشش کنم که هم قزاقخانه اصلاح شود، چنانچه به عملیات هستم و هم اطراف شاه را درست کنم و هم پاره ای مفاسد مرکز را اصلاح نمایم و راجع به بیان اخیر شما که مرا متذکر شدید به وضع امر آذوقه تهران منم از شما و آن هیئت درخواست می کنم که خیال دارم با طومانیانس قراری بدهم که برنج از گیلان به تهران بیاورد هیئت باید از بذل همراهی و مساعدت در این باب دریغ نکند و بعلاوه به اسم اعانه فقرا مرکز یک قسمتی از ضرری را که دولت در این باب متحمل می شود عهده نماید که هم اسباب و جاهت آن هیئت در انتظار عامه خواهد شد و هم اسباب افتخار من است.

بنده هم به ایشان اطمینان داده که با طومانیانس وارد مذاکره شده، البته هیئت نهایت مساعدت و همراهی را خواهند مبذول داشت و آن مقدار از ضرری را که شخص حضرت اشرف تحمیل آن هیئت بفرمائید تحمل خواهند نمود. بناست امروز که روز یکشنبه می باشد، به بنده خبر این کار برسد. در خاتمه هم ایشان بی اندازه اظهار تشکر از این ملاقات نمودند و هم بنده اظهار تشکر و افتخار از ملاقات ایشان نمودم.

لازم است از روی این زمینه که عرض می شود، هم در روزنامه جنگل و هم اگر صلاح دانستید به مقام مدعی العمومی تمیز تلگراف کنید تا بتوان به این وسیله وزرا ای سابقه را به واسطه پاره ای اعمال نامشروع و امتیازات نامشروعی که به اجانب داده اند به محاکمه کشید. پیش نرفتن ایران فقط به واسطه مسامحه و ملاحظه کاری وزرائی است که هر یک به نوبه خود بر

سر کار برقرار شدند. اگر وزراء هر یک وظایف خود را انجام می‌دادند، ایران به حالت امروزه نبود و وزرا چرا ادا ای وظیفه نکردند؟ برای اینکه مسئولیتی نداشتند و بازخواستی از آنان نمی‌شد. اگر مدعی‌العموم دیوان عالی تمیز مطابق وظیفه‌ای که دارد معمول می‌داشت، وزراء از وظایف مقرر خود تخلف نمی‌کردند و جنگل این اصل اساسی را مقدم بر هر چیز از مدعی‌العموم دیوان عالی تمیز برخلاف گذشته انتظار دارد و فقط ایرادی که بر مدعی‌العموم تمیز وارد دارد، عدم رعایت این نکته اساسی بوده که مبنای آن بر اصول ملاحظه کاری است و ما را اخیراً [به] تعقیب عین‌الدوله امیدوار می‌سازد و انتظار داریم از این به بعد امثال و نظایر آن نیز لباس وجود پوشد و این اصلی که سرآمد همه اصلاحات است کاملاً مرعی گردد و خاتماً لازم می‌دانیم که این نکته را تذکر دهیم که نقطه نظر شخص حاج سید نصرالله نیست. زیرا مشارالیه شخصاً منزه است و این ایراد اساساً متوجه است به کسانی که قبل از ایشان شاغل این شغل بوده و شالوده را به این منوال ریخته. به هر جهت از این به بعد متوقعیم که اصول ملاحظه کاری موقوف گردد.

محرمانه است جز حضرت حاجی و حضرت میرزا نباید احدی مسبوق گردد.^{۹۱} دو شب قبل یکی از اجزای مجمع ما با حضرت منشی ملاقاتی می‌نماید. مدت ملاقات چهار ساعت تمام طول می‌کشد، مذاکرات در اوضاع جاریه کنونی و جنگل بوده است. شخص منشی آن اندازه‌ای که از اوضاع داخلی اظهار نگرانی داشته است، از اوضاع خارجی چندان بیسی نداشت. مخصوصاً در تقلید کردن ولایات و ایالات به جنگل و قیام و هرگونه اشخاص بیشتر موجب یأس و ناامیدی منشی شده است. نظریات منشی کاملاً با هیئت موافق و آن را مورد هرگونه تصدیق و تمجید دانسته و می‌داند و اظهار داشته است که من ممکن نیست با آن هیئت مخالفت و ضدیتی نمایم، چه وجود هیئت را برای استقلال وطن و جلوگیری از هرگونه مفاسد مترقبه بهتر از هر قوایی می‌دانم. عضو مجمع اظهار داشته است که در صورتی که شما این هیئت را صالح و برای استقلال وطن مفید، و می‌دانید که بهتر از این قوایی ندارید، علاوه از اینکه مخالفت و ضدیت نمی‌کنید فریضة ذمت وطن خواهی شما است که با این قوه همراهی و معناً شراکت در عملیات ایشان بنمائید و از طرف هیئت نیز با شما همه‌گونه مساعدت و همراهی شده و خواهد شد. شخص منشی از مذاکرات طولانی و ذکر اشکالات که در همراهی

۹۱. این سند بدون تاریخ است و به علت ارتباط موضوعی با سند پیشین در اینجا نقل می‌گردد.

و مشارکت ایشان است، اخیراً با شرایط ذیل قول و اطمینان داده است که با اقدامات و نظریات هیئت شریک و دخیل بشود.

۱- باید شراکت ایشان طوری مخفی و مستور بماند که احدی چه در مرکز و چه در آنجا مسبوق نشوند، زیرا کشف و بروز این مسئله نه تنها مشارالیه را دچار هرگونه خطرات مهم می‌کند، بلکه هیئت و اقدامات را نیز گرفتار فلج کرده به هیچوجه نتیجه مطلوب حاصل نشده، به عکس نتیجه به عکس خواهد داد. (واقعاً شرکت منشی وقتی قابل استفاده است که هیچکس ملتفت نشود، حتی در محافل و مجالس خصوصی و سری نیز اسمی از ایشان برده نشود.)

۲- اطمینان دادن از حیث مسلک و مرام که مقصود مشروع هیئت چیست و حقیقتاً چه می‌خواهند بکنند و خط‌مشی از چه طریق است.

۳- نظریات و عقاید منشی را در صورتی که موافق و صلاح و صرفه وطن و اسلام دیدند عمل کردن و به موقع اجرا گذاشتن و اگر هیئت در نظریات ایشان نظری داشته باشد با دلایل رد نمایند شخص منشی حاضر قبول است.

حال هیئت مقدس اگر تصویب و قبول می‌کند فوری باید با مضمون ذیل تلگراف بنماید تا داخل در مذاکرات و کسب نظریات بشویم. (آقای فلان برنج حمل گردید) شخص منشی چون از عضو مجمع ما تا اندازه‌ای مطمئن بود نظریات خود را در ضمن چهار ماده بیان نمود. اینک عین آن را به عرض می‌رساند و تقریباً نظریات ایشان موافق است با نظریات همین مجمع در صورتی که تصویب بفرمایند به موقع اجرا بگذارید.

۱- تمرکز دادن قوای خودتان و حفظ حدود از منجیل به آن طرف با هر قیمتی تمام بشود که نباید گذاشت از منجیل به آن طرف رخنه‌ای وارد بیاید.

۲- در صورت امکان قوا و عده را زیاد نمودن و در تحت دیسپلین و انتظام آوردن.

۳- عجلتاً بسط و توسعه ندادن به عملیات و محدود داشتن عملیات به حدود گیلان تا

منجیل و نگهداری آن حدود.

۴- با حکومت اطاعت ظاهری نمودن چه تمرکز از اوامر حکومت وقت یک سرمشتقی به ایلات و عشایر شرور می‌دهد که جلوگیری آن مشکل و عاقبت هم دولت و هم هیئت را دچار مشکلات زیاد خواهد نمود. و اخیراً اظهار داشته‌اند که اگرچه اطاعت ایشان از دولت برای من خیلی تولید اشکال خواهد نمود، ولی نظر به اهمیت مسئله و چون اشکالات تمرکز بیشتر و قابل مقایسه نیست، باید اشکال اولی را قبول نمود تا دچار اشکال زائدی نشویم و مقصود

منشی از اطاعت این است که از قبول حاکم و رؤسای ادارات امتناع نکنید و ممکن است چند نفر از اشخاص صالح موافق مرام خودشان را غیرمستقیم و محرمانه پیشنهاد نمایند، تا دولت از میان آن اشخاص حاکم معین نماید و نظریه مجمع این است که این سه نفر، ذکاءالملک، ظهیرالدوله، مخبرالملک برای حکومت رشت مناسب است. وجود این اشخاص مفید نباشد قطعاً ضرر ندارد. اگر موافقت دارید، با مضمون ذیل تلگراف کنید تا اقدام شود. [آقای فلان سیگار حمل شد] اجمال مذاکرات این است که عرض شد. در مسائل فوق درست کاملاً دقت و تحقیق فرموده، اگر صلاح شد خیلی زود به فوریت جواب مرحمت فرمائید و اخیراً عرض می‌کنم، امروز هشتاد تومان به آقای آقا شیخ عبدالعلی لاریجانی داده و قبض گرفتم، جوفاً ارسال داشتم. فردا به طرف مقصد حرکت می‌کند و نیز عرض می‌کنم شاید به سید ریاست مالیه رشت را تکلیف نمایند، آیا تکلیف چیست، قبول بکند یا نه؟ و نیز عریضه مشروحه به هیئت عرض کرده‌ام، درست به دقت در حضور هیئت قرائت بفرمائید و همچنین لایحه جهت طبع در جریده جنگل فرستاده شده است، البته بگذارید در جریده جنگل درج نمایند. امیدوارم بعدها این مجمع کمک قلمی به حضرت آقا میرزا محمدی بنماید و تعلیقه شریفه را زیارت کردم. در خصوص دکتر و جواب حضرت آقامیرزا کوچک خان را مرقوم فرموده بودید، البته جا دارد که این جوابها را از ایشان بشنویم، زیرا ایشان همیشه با دوستان همین شیوه را اعمال می‌فرمایند و نیز عرض می‌کنم شاید عملیاتی که دکتر مأمور بود و انجام نداد همین روزها انجام شود و نیز عرض می‌کنم هنوز برات شما نرسیده است، تکلیف چیست؟ بنده پول دیگر ندارم. البته وجه لازم است به فوریت برسانید. درخصوص امیرالسلطنه اقدامات می‌شود، لکن بعضی عقیده دارند که باید عشایر تا اندازه‌ای زد و خورد کرده تا هر دو طرف را هیئت به دست بیاورد و همه متکی به هیئت بشوند. و عرض دیگر آنکه هنوز از مجمع حاجی شیخ محمد حسینی اثری مشهود نشده است، فقط حرفند. این روزها آقای مستشارالدوله واسطه‌ها انداخته که حکومت رشت را برای خودش درست کند، لکن علی‌التحقیق آدم کافی و صاحب رأی ثابتی نیست، هزار درجه آن سه نفر بهتر از ایشان می‌باشند. امروز الحمدلله حال آقای شیخ کاظم بهتر از هر روزه می‌باشد و ایشان را از منزل قدیمی خودشان حرکت داده‌ایم و آورده در باغ مروی منزل شخصی خودم سکنی داده‌ام و کرایه این منزل هم ماهی هفت تومان است، باید هیئت عهده کند. خبر فوت حاجی سید حسن را یوم قبل شنیدم. از قول حقیر خدمت حضرت حجت‌الاسلام حاجی سید محمود عرض تسلیت بنمائید، واقعاً خیلی شرمنده هستم، مجال نمی‌کنم که به ایشان عریضه عرض نمایم. شیخ احمد

و عرض دیگر آنکه لازم است یک نفر همیشه با اتومبیل حامل کاغذجات باشد، وسیله آن را هر شکلی می‌دانید فراهم سازید، زیرا رمز مکتوبی ممکن است نوشته و ارسال شود. اما رمز تلگرافی خیلی خیلی زحمت دارد. هیچ وقت ممکن نیست مطلب فهمیده شود و در تلگرافخانه رمز حرفی قبول نمی‌کنند، باید کلمه‌ای باشد رمز کلمه هم غالباً مفهم مقصود نمی‌شود. البته به هر وسیله هست یا باید یک نفر قاصد سریع سیر فراهم کنید که هر هفته از رشت به تهران ورود کند و از تهران به رشت، یا آنکه یک اتومبیل باری یا سواری فراهم سازید. و در خاتمه عریضه عرض می‌کنم، پول و باز هم پول لازم است. در سابق نوشته بودید که پانصد تومان حواله اداره وجوهات شده است که به مشهدی ابوالقاسم بدهند. از قرار معلوم آن وجه که برای پاره‌ای از عملیات بوده داده نشده است، به علاوه وجه جهت خرید اشیاء هم نداده‌اید، دیگر چیزی در این خصوص نخواهم نوشت. زیاده عرض ندارم. حضور مبارک حضرت حجت‌الاسلام آقا شیخ محمود سلام برسانید.

به عرض ارادت و بندگی و سلام تصدیع می‌دهد، اقل شیخ کاظم
دو قبش در جوف است یکی مال آقا شیخ عبدالعلی هشتاد تومان و یکی هم سی تومانی
که به میرزا عبدالحسین خان داده شده است.
خدمت حضرت حاجی تقدیم کنید. شیخ احمد

کسما، نهم شهر جمادی الاول ۱۳۳۶

قربانت گردم، تا کنون چند عریضه عرض کرده‌ام، هنوز جوابی از طرف شما دریافت نداشتم. جهت و علت معلوم نیست. انشاءالله فقط مشاغل زیاد مانع از ارسال جواب بود لاغیر. دو ساعت قبل کاغذ مفصل به عنوان آقای آقا شیخ محمود عرض و ارسال شد، انشاءالله از نظر مبارک خواهد گذشت. سبب از عرض این مختصر آنکه در خصوص اجازه حمل برنج به تومانیانس در چاپار قبل در خاتمه مذاکرات منشی شرحی عرض شده بود و لازم دانستم مختصری هم امروز عرض کنم. در هر ماه اجازه حمل ده هزار قوطی برنج از طرف بلدی به رشت به تجار داده شد و این حمل برنج توسط تجار به تهران ابدأ در امر آذوقه تهران تصرفی نکرده، بلکه تا اندازه‌ای بدتر شده. زیرا در رشت اسباب گرانی برنج شده و در تهران هم انبار کرده، به قیمت خیلی گران می‌فروشدند. مثلاً برنج چمپا که از رشت حمل کرده و خرواری شصت تومان وارد تهران شده، هشتاد و پنج تومان در تهران فروختند و برنج صدری را یک صد

تومان و اضافه از یک صد تومان می‌فروشد. بنده صلاح این قسم دانستم که به تجاری که از رشت برای تهران حمل برنج می‌کنند، از طرف بلدیۀ رشت اجازه داده نشود. حاجی سید محمد تاجر برادر حاجی آقا میر تاجر که یکی از تجار معتبر رشت است و خیلی تمول هم دارد، فعلاً در تهران است و مشغول تجارت است و با ایشان مذاکره کردم و سند گرفتم که هر ماهه هر قدر بتواند برنج از رشت به تهران بیاورد و در ده نقطه شهر به صلاحدید بنده برنج را چارک چارک به قیمتی که از رشت وارد می‌شود، به فروش برساند. بدون اینکه یک شاهی منفعت ملاحظه شود. عقیده مخلص این است به این ترتیب هم قیمت برنج و هم قیمت گندم در تهران تنزل فاحش خواهد کرد. حال خوب است شما هم آقا مشهدی رضا تاجر را که داماد حاجی سید محمد است و در رشت در قیصریه آهنی حجره دارد با حاجی آقا میرزا در کسما حاضر کنید و از آنها سند بگیرید و ملتزمشان بکنید که در ماه ده هزار قوطی برنج بخرند به نظارت یکدیگر به اسم حاجی سید محمد حمل تهران کنند و صورت خرید و مخارج آن را هم جهت بنده به تهران بفرستند که به نظارت مخلص به ترتیبی که عرض شد فروخته شود و باید بلدیۀ هم از این بابت چیزی نگیرد. بنده التزام می‌دهم به این ترتیب توفیر کلی در امر ارزاق حاصل شود، بلکه نان هم خیلی فراوان شود و در انظار عامه هم خیلی اهمیت خواهد داشت. دیگر بسته به همت شماست. باید خیلی زود این کار را انجام بدهید و امروز خیلی شهرتهای مختلف در تهران داده شده، از جمله ورود هیئت به رشت و بسته شدن راه از رشت به تهران و گرفتاری قنصل انگلیس با دو صاحب منصب انگلیسی نمی‌دانم صحت دارد یا خیر؟ و عرض دیگر آنکه برای بعضی اقدامات سری که لازم است بشود، پاره‌ای مخارجات لازم می‌شود باید به فوریت مبلغی وجه به بنده برسد که در آن مصرف خرج شود.

و عرض دیگر آنکه قائم مقام هنوز در مریضخانه نظمیۀ خوابیده، تاکنون آقای آقا سید حسن و حاجی شیخ محمد حسین یزدی چند دفعه به احوالپرسی ایشان رفته‌اند و عموم اهل رشت هر یک به نوبه خود آنجا رفته و احوالپرسی کردند و بیانیۀ روزنامه رعد را هم بخوانید و در خصوص حمل برنج البته اقدام فوری لازم است که بیشتر از هر چیزی دارای نتیجۀ خواهد بود. در خصوص امیر عشایر که در کاغذ دو ساعت قبل عرض شده است، رسیدگی دقیقی لازم است. لکن شبهه نیست که کاغذ ایشان به کمیته دمکرات رسیده و مضمونش دال بود به بی‌اهمیتی جنگلیها و ناراضی بودن ایشان از وضع حاضر، جنگلیها خیلی لازم است که تفتیش در امورات او بشود زیاده‌والسلام. شیخ احمد

کسما، ۱۴ جمادی الاول ۱۳۳۶

حضور مبارک امنای محترم هیئت مقدس اتحاد اسلام ادام الله نصر هم مشرف باد، پس از اینکه حسب الامر مبارک از رشت به طرف تهران حرکت نمودم، در بیست و یکم ربیع الاول به تهران رسیدم و راپرت اطلاعات و عملیات اقدامات خود را همه روزه به وسیله حضرت حجت الاسلام آقا شیخ محمود و حضرت حجت الاسلام آقا شیخ علی ادام الله بقاهما معروض داشته‌ام، البته از نظر مبارک آن ذوات مقدسه گذشته است، لازم دانستم مجملی نیز امروز به عرض برسانم. خلاصه معلومات که در مدت این ۲۴ روزه توقف در تهران که همه‌اش را واقعاً در تکاپو و حرکت بوده و مشغول تفتیش و تجسس بودم و در ضمن با رؤسای فرق و احزاب و مدیرین ادارات و جراید و زمامداران نمره اول و دوم و فرداً فرد اجزای هیئت دولت و رئیس هیئت دولت ملاقات مفصل نمودم و مذاکرات راجع به حالت مملکت عموماً و سمت شمال خصوصاً مفصلاً به عمل آوردم. خدا شاهد است آنی به کارهای شخصی یا به بطالت صرف وقت ننمودم و مخصوصاً با سردارهای رسمی و افتخاری فعلی مرکز ملاقاتهای مفصل و مذاکرات مطول شده که می‌توانم مدعی بشوم که امروزه در تهران کسی نیست به اندازه بنده از حالت مادی و معنوی مرکز مطلع باشد. عقاید واقعی و باطنی امر را به دست آوردم. امروزه سرتاسر تهران را بدون استثناء یک رعب فوق‌العاده از طرف جنگلیان فرا گرفته که بدون تعارف از نوشتن آن عاجزم [همه] سیاسیون و وزرا [ای] حالیه و سابق و اسبق یگانه علاج برای مفساد مملکت و کوتاه کردن دست و طمع اجانب را همان قوای فداکار و بی‌غرض جنگل می‌دانند و بس و صراحتاً هم این مسئله را تصدیق می‌نمایند که باید قوای جنگل همین قسم که عاقلانه از شش ماه قبل شروع به بسط اقتدارات کرده، همین قسم باید دایره اقتدارات را با عزمی عاقلانه تر وسیع نمایند تا به قلب مملکت برسد و موفق به علاج این مریض بشود و الاً به تصدیق و تصریح همین اولیای امور حالیه و سابق از هر قسم اقدام و فداکاری و مقاومتی که از ناحیه دیگر با مرکز بشود مایوس می‌باشند. این است خلاصه اجتهاد این خادم هیئت و برای هیچ مغرضی جرأت غرض رانی و بدگویی به جنگلیان باقی نمانده و جسارت تفوه به آن را نیز ندارند. حتی اشخاصی که متحمل خسارت اجباری شده‌اند، مگر یکی دو نفر که منافع موقوفه آنها از دست رفته که در هزار پرده خفا به رمز و کنایه گاهی با هزار ملاحظه یک قدمی مختصر می‌کنند و فوری مورد تعرض شنونده واقع می‌شوند. چون باید از حب و عداوت اشخاص احتراز کنم از ذکر اسم آنها معذورم. آقایان من، چون بنده علاوه بر اینکه یک سهم و

علاقه عمومی را راجع به نیت مقدسه دارا هستم و حصه و علاقه خصوصی هم راجع به نیت مقدس دارم و در عملیات و منافع و مضار همیشه شریک و سهیم بودم، لذا عرض می‌کنم «کار بزرگ شد.» اقتدار بزرگ و نیت و فداکاری بزرگ و فکر و عقل بزرگ در آنجا کار بزرگ لازم است. همان قسم که حضوراً جناب اجل حاجی فرمودند و بنده را امر به جلب اشخاص بصیر و فعال و عالم به سیاسی و پلیتیک فرمودند همان قسم بنده تصدیق می‌کنم که امروز لزوم یکی یا دو نفر از آن نمره اشخاص در میان شما از الزام واجبات است. قوای فکری را باید قوه داد. همان قسمی که قوای عملی را باید قوه بدهید و با آقایان وجیه‌المله آنچه داخل مذاکره شدم به جز اینکه وعده بدهند که باید مقدمات حرکت را فراهم کنیم نتیجه دیگر نگرفتم، آن وقت هم می‌ترسند در قزوین از طرف انگلیسها از آنها جلوگیری شود. با آنکه همه قسم اطمینانات می‌دهند که ما با آنها همراهی و مساعدت می‌کنیم و آنها را فقط یگانه معالج دردهای بی‌درمان مملکت می‌دانیم، معذالک حس فداکاری در این آقایان وجیه‌المله مرده و فاقد فعالیت می‌باشند. ناچار شدم امروز شخصاً بدون ثالثی با آن شخص که اسمش را در تاریخ یازدهم و نیز دهم جهت حضرت آقا شیخ محمود و حضرت آقا شیخعلی نوشتم ملاقات کنم، بدون وسیله درشکه گرفته در بیرون شهر به ملاقات ایشان شتافتم. چهار ساعت و ربع مذاکرات بین بنده و ایشان به طول انجامید حاضر شدند، حاضر از برای همه قسم فداکاری بشوند. اگر شرح جزئیات مذاکرات را بنویسم، هر خواننده مثل بنده معتقد خواهد شد که شکی در صمیمیت اظهارات ایشان نیست. با آنکه می‌دانم حسن ظن هیئت را درباره خودم، معذالک قسم می‌خورم که بدون هیچ ملاحظه برای پیشرفت مقصود، وجود این شخص در هیئت و جمعیت لازم و بدلی را برای ایشان قائل نیستم. با اینکه بر حسب وظیفه نمایندگی می‌توانستم بدون اجازه هیئت مقدمات حرکت ایشان را فراهم دارم؛ باز موکول به نظر هیئت کردم. حال خوب است تبادل نظریات کرده تلگرافاً به مخلص اطلاع دهید تا با ایشان حرکت کرده ایشان را به طور مخفی از تهران خارج و به کسما برسانم، سپس معاودت به تهران کنم و همه قسم به ایشان از طرف هیئت اطمینان داده‌ام. وسایل حرکت ایشان را هم به قسمی پیش‌بینی کرده‌ام که پس از وصول تلگراف شما به فاصله ۲۴ ساعت بدون اطلاع احدی حرکت کنیم، باقی بسته به رای و نظر هیئت مقدس است. امضاء شیخ احمد و چندی قبل پول فرستادم رشت جهت میرزا کمال تاجر که برای بنده برنج بخرد و ایشان هم برنج خریده‌اند. لکن بلدی اجازه حمل را نمی‌دهد. استدعا دارم حکم فرمائید که بلدی به ایشان اجازه بدهد و حقوق خود را دریافت کند. امضاء شیخ احمد

دولت علیة ایران، وزارت داخله، ^{۱۲} از تهران به رشت، نمره ۲۴۷/۷۷ به تاریخ ۸۱ حمل ۱۵ جمادی الاول، یونیت ثیل ۱۳۳۶

جواب نمره ۱۲۰۳، ^{۱۳} ۳۰ حوت آقای امیر عشایر، تلگراف شما راجع به اوضاع اردبیل و اصل، مطابق اطلاعات واصله امور آنجا قرین اصلاح و پاره‌ای اختلافات مرتفع شده است. ولی لزوماً به این نکته متذکر هستیم، اگر رؤسا برای انجام مقاصد به مرکز متوسل می‌شوند، باید اسلحه را کنار گذاشته و در امور حقه از دولت تقاضای مساعدت کنیم. بدیهی است از طرف دولت نیز اقدام لازم به عمل خواهد آمد. مشروط بر اینکه عنوان تجاوز در میان نباشد.

وزارت داخله، اداره نظمیة اردبیل، نمره ۲۷۰، تاریخ ۱۴ برج حوت ۲۱ جمادی الاول ۱۲۹۶ [۱۳۳۶ هـ.ق]

مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته، چند روز قبل حاجی باباخان ^{۱۴} نام با چند نفر به اسم نمایندگی از طرف هیئت اتحاد اسلام به اردبیل وارد، قبلاً خانه محمد علی نام معروف به ژنرال را توقیف و پس از آن قلعه را اشغال و تلگرافخانه را سانسور نمودند. ضمناً فولادلو اطراف شهر و سر راه حکومت را مسدود و بعضی اعلانات و میتینگها در شهر دیده و داده می‌شد. اخیراً در شهر معروف شد که آقای امیرالسلطنه حاکم ناسه فرسخی شهر آمده و اراده ورود به شهر را دارد.

شهر منقلب و عده جنگلیها در قلعه کم کم زیاد می‌شود. عجالتاً عموم اهالی خصوصاً دوایر دولتی فوق‌العاده مشوشند. نتیجه را به عرض می‌رساند. مشیر نظام

وزارت داخله، اداره نظمیة اردبیل، نمره ۲۷۷، به تاریخ ۲۱ برج حوت ۲۹ جمادی الاول ۱۲۹۶ [۱۳۳۶ هـ.ق]

مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته، در تعقیب راپرت نمره ۲۷۰، آقای امیرالسلطنه شب ۱۶ برج جاری یک ساعت قبل از طلوع صبح با یک عده ۱۵ نفره به شهر وارد و در منزل امیرناصر ایلخانی منزل نمودند. حسینعلی خان سالار دیوان فولادلو و رئیس ایل

تکله با سوارهای فولادلو و تکله به شهر وارد و به مجاهدین ملحق شدند و از طرف حکومت جدیدالورود هم ۷۵ نفر قزاق و صد نفر سوار سرابی وارد، تعطیل عمومی برقرار، بازارها بسته، اهالی و افراد فرقه دمکرات روز ۱۷ به مسجد جامع جمع و عموماً رای دادند که آقای امیرالسلطنه باید از شهر خارج و آقای مؤید حضور کارگذار کفیل حکومت باشد، تا از طرف دولت حاکم صلاحیتداری تعیین و اعزام شود. در این بین تلگرافات مهیج^{۹۵} که سوء سابقه آقای امیرالسلطنه را زمان رشیدالملک شرح می‌داد از طرف هیئت اتحاد اسلام به آقایان علماء و طبقات اهالی می‌رسد، نتیجه اجتماع روز هفدهم از طرف فرقه دموکرات به آقای کارگذار ابلاغ و ایشان جواب دادند با وجود حکومت رسمی از طرف دولت من نمی‌توانم این تکلیف را قبول کنم. مردم در کمال تشویش و اضطراب و برای بستن بازار و تعطیل عمومی دسته‌دسته همه روزه از فقرا به واسطه گرسنگی تلف می‌شوند، نتیجه را به عرض می‌رساند. مشیر نظام

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، نمره تلگراف ۷۴، از اردبیل به تهران تاریخ اصل ۲۸
[حوت ۱۳۳۶]، تاریخ وصول ۴ حمل ۶ جمادی الثانی ۱۳۳۶

[مقام] منیع ریاست وزرا ای عظام دامت شوکته، کبیه وزارت جلیله مالیه، داخله، خارجه، پست و تلگراف - دستخط تلگرافی نمره ۲۰۴ - دوایر دولتی به آقای امیرالسلطنه زیارت اینک محض اطلاع خاطر مبارک تلگراف واصله از ایالت جلیله آذربایجان به این بندگان عیناً درج می‌شود: «بعد عنوان تلگراف نمره ۵۷۳۰ شما اسباب خیلی تعجب شد که نوکر دولت و رؤسای رسمی باشید، گوش به بعضی رجاله بازی داده، می‌خواهید از جاده مستقیم خدمت منحرف شوید. صریحاً به شما می‌نویسم که دولت به این آنتریکهای دیگران ابدأ از انتظام ولایت و حفظ - مأمور خود صرف نظر نکرده و اقدامات مجدانه را تعقیب خواهد کرد. امیرالسلطنه به هیچوجه عودت داده نمی‌شود. اگر با مراجعت ایشان باشد تمامی شماها نیز با او احضار تبریز خواهید شد. در این صورت نباید شما گوش به حرفهای واهی داده خدمات خودتان را لکه دار نمائید. لازم است با کمال جدیت به آقای امیرالسلطنه مساعدت ظاهر نموده، از مقررات دولت علیه خارج نشوید و حتی المقدور اهتمام نمائید که این کار بدون زحمت خاتمه یابد و به سالار دیوان [و] اشخاصی که در این کار دخالت دارند، حالی نمائید که دولت را مجبور به اقدامات سخت نکنند والا رجاله بازی با یک دولت دوام نمی‌تواند بکند

نتیجه اقدامات حسنه را که منتظرم زودتر تلگراف نمائید. ۳ جمادی الثانی نمره ۱۴۳۶۳ محتشم السلطنه.»، جوابی که از طرف فدویان به ایالت جلیله معروض شده، برای اطلاع خاطر مبارک درج می‌نماید:

«بعد عنوان دستخط تلگرافی نمره ۱۴۳۶۳ زیارت، به طوری که حس کرده بودیم، اینک به خوبی معلوم می‌شود مصلحت بینی و صلاحدید این فدویان اسباب سوءظن آقای امیرالسلطنه گردیده و در حضور مبارک القای شبهه نموده، همین قدر عرض می‌کنیم که هر یک از فدویان سالهاست در نهایت پاکدامنی به دولت متبوعه خود خدمت می‌کنیم که هیچوقت از جاده مستقیم منحرف نشده و نمی‌شویم. اگر عرض و استدعا و صلاح بین بوده‌ایم، فقط از راه دولت خواهی بوده و مقصود این بود که سوء و اتفاقی رخ ندهد و از هر چیزی گذشته، اقلاً بیست [و] پنج هزار نفر [از] فقرا بلیط نان دارند از گرسنگی تلف نشوند.^{۱۶} اگر سالار دیوان و غیره سوءظن سابقه با آقای امیرالسلطنه دارند مربوط به اهالی فلک زده این ولایت نیست که باید وجه مصالحه واقع بشوند. قصد فدویان این بوده است ولی متأسفانه نتیجه برعکس بخشیده و هیچیک از طرفین پیشنهاد فدویان را قبول نکرده، از یکشنبه ۲۶ برج جاری شروع به جنگ کرده، فعلاً سه روز هست جنگ مداومت دارد و غالب از خانه‌ها و دکاکین بازار و اداره تحدید غارت و قریب پنجاه نفر از طرفین و اشخاص بی‌دست و پا و فقرا و سایر این [مقتول و مجروح گردیده‌اند و] اگر دو روز این جنگ مداومت نماید به طور^{۱۷} یقین کلیه فقرا از گرسنگی تلف خواهند شد. حال که در حضور مبارک به طور دیگر معرفی شده‌ایم، کناره‌گیری نموده ابدأ دخالت نخواهیم داشت. ۲۸ حوت نمره ۵۷۵۴، چنانچه ملاحظه می‌فرمائید دولت خواهی فدویان را به ایالت اشتباه نموده‌اند، این است که فقط تلگراف را به آقای امیرالسلطنه رسانیده و خود کناره‌گیری نموده‌ایم تا از طرف اولیای دولت چه امر شود. ۲۸ حوت نمره ۵۷۵۵ موبد حضور کارگذار، رضا رئیس مالیه، بشیر همایون رئیس تلگراف، امیر نظام رئیس پست، حسین خلیلی رئیس تذکره

وزارت امور خارجه، اداره روس، نمره ۳۵۲۷/۱۶۴۱۰ مورخه ۷ جمادی الثانی ۱۳۳۶ وزارت جلیله داخله، البته کپی تلگراف واصله از آستارا به امضای رؤسای ادارات دولتی

اردبیل و آستارا راجع به اغتشاش آن حدود و ضدیت جمعی از اهالی و ایلات با تعیین آقای امیرالسلطنه به حکومت اردبیل به آن وزارت جلیله رسیده است. وزارت امور خارجه مکرر بر طبق راپرتهای کتبی و تلگرافی کارگزار اردبیل توجه اولیای آن وزارتخانه را به اهمیت و وخامت اوضاع اردبیل معطوف داشته، اکنون نیز لزوماً خاطر محترم را جلب و متذکر می شود که هرگاه علاج فوری در این باب نشود، ممکن است اغتشاش کلی روی داده و اولیای امور را دچار مشکلات نماید. بدیهی است به صدور اوامر و تعلیمات لازمه فوریه به ایالت آذربایجان و مقامات مربوطه مقرر خواهند فرمود به نائره فساد خاتمه داده و از نتیجه اقدامات وزارت امور خارجه را نیز مستحضر فرمایند به نام وزیر اعتلاءالملک [مهر] وزارت جلیله امور خارجه

۸۸

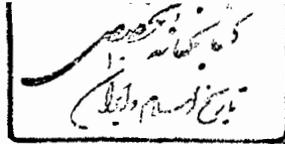
رشت - کسما، هشتم جمادی الثانی ۱۳۳۶

خدمت حضرت مستطاب مروج الاحکام حجت الاسلام آقای آقا شیخ علی مجتهد فومنی دامت برکاته، مشرف باد.

قربانت گردم، یوم گذشته شرحی به عرض حضور رسانیدم، امید است از نظر مبارک گذشته باشد. اولاً به واسطه آنکه اوضاع پست خانه خیلی خیلی از نظم و ترتیب خارج است، مخصوصاً چاپارهای رشت چهارده روزه و پانزده روزه وارد می شود. نمی شود. از روی یک امیدواری منتظر جواب مطالب معروضه شد و اینکه باز خود را داخل در امورات کرده و عملیات را تعقیب می کنم. با آنکه بنا بر مطالبی که در تاریخ نوزدهم و بیستم معروض داشته ام، نباید دیگر مداخله امورات نمایم. جهت آن این است هرچه ملاحظه می کنم نمی توانم خود را راضی کنم از مقصودی که به عقیده خود خیلی برای مقصود فداکاری نمودم و خیلی هم دلبستگی^{۹۸} به آن دارم و سخت امیدوارم اگر هیچکس نداند شخص حضرتعالی خوب می دانید و خواهید تصدیق فرمود که برای مقصود آن جمعیت از بد و امرالی کنون چه زحمتهای که متحمل شده ام. و علاوه بر جهت فوق جهت دیگری که مخلص را وادار به تعقیب عملیات نموده، این است که هفته گذشته تلگرافی از حضرت حاجی رسید، که رسید عرایض ۱۹ و ۲۰ تاریخ مخلص را اشعار داشته بودند و تفصیل حالات را موکول به پست فرموده بودند. از آن تلگراف همچو استفاده کردم که کناره گیری مخلص مرضی حضور ایشان نیست. لذا به دو جهت فوق داخل در اقدام و عملیات شدم. گمان می کنم هرگاه حضرت مستطاب عالی جای

بنده بودید، ابتدا دیگر حرف این کار را نمی‌زدید، چه رسد به اینکه یک قدم به طرف آن بردارید. به هر حال حاجی میرزا حسن رشدیه ریاست معارف و فواید عامه و اوقاف رشت را از دولت گرفته و برای مخارج راه معطل بود، مبلغ هفتاد و پنج تومان به ایشان داده که دستگاه گرفته حرکت نماید و مبلغ بیست و پنج تومان هم به یک نفر دیگر داده‌ام که به رشت بیاید. و اسم این شخص میرزا عبدالعلی‌خان و از اهل ارومیه می‌باشد. از قراری که چند نفر از اشخاص درستکار، ایشان را معرفی کرده‌اند، این جوان پنج سال است که قریب ده، بیست هزار تومان در راه آزادی خرج کرده و در اغلب از معارک و مخاطرات بوده و فداکاریهای زیاد را در راه آزادی و حریت متحمل شده و با لیاقت و کفایت است، و یک پاکت توسط ایشان حضور هیئت عرض کرده‌ام. امیدوارم ایشان را به خدمت بگذارید و کار به او رجوع کنید. گمان می‌کنم خیلی آدم درستی باشد و از عهده هر کاری بر بیاید. و یک کاغذ هم توسط ایشان به آقای عزت‌الله خان نوشتم که ایشان را زودتر به کسما بفرستند. شما هم خوب به آقای عزت‌الله خان بنویسید که پس از رسیدن میرزا عبدالعلی‌خان ارومیه‌ای به رشت زودتر ایشان را به کسما حضور هئیت بفرستند، و قبض بیست و پنج تومانی میرزا عبدالعلی‌خان را هم جوفاً ارسال داشته‌ام که از اداره و جواهرات دریافت فرموده، در رشت به مشهدی ابوالقاسم برسانید و قبض هفتاد و پنج تومانی حاجی میرزا حسن رشدیه را هم چاپار دیگر یعنی پس از حرکت ایشان خواهم فرستاد. و جهت اینکه به حاجی میرزا حسن رشدیه وجه دادم، این است، دیدم به این شخص سابقاً وعده مساعدت داده شده بود و امروز هم از طرف دولت مأموریت گرفته خواهی نخواهی به رشت خواهد آمد و بهتر آن است که از ایشان جلب قلبی و تحبیبی شده باشد. اگر چه در ماده ایشان عقاید مختلف است. بعضی قائلند که خیلی می‌شود از ایشان استفاده نمود و بعضی دیگر می‌گویند که سلیقه ایشان خیلی کج و معوج است. خیالات ایشان هیچوقت به موقع اجرا نخواهد رسید. به هر حال درست که اطراف کار را ملاحظه کردم، دیدم کمک به ایشان بهتر از دوری کردن است. لذا هفتاد و پنج تومان به ایشان داده‌ام جمعاً مبلغ یک صد تومان به ایشان و آقا میرزا عبدالعلی‌خان داده شده است. و دیگر آنکه احتمال کلی دارد، آقا شیخ علی‌خور گامی به ریاست عدلیه رشت منصوب شود. نمی‌دانم در موقع حرکت ایشان باید مساعدت نمود یا نه؟ و در خصوص آقا سید عبدالرحیم خلخالی^{۹۹} هم شرحی یوم گذشته عرض کرده‌ام، البته جواب او را هم مرحمت کنید. احتمال دارد که به

۹۹. سید عبدالرحیم خلخالی (۱۲۵۱-۱۳۲۱ ه.ش) یکی از مشروطه‌خواهان و همکار محمد رضا شیرازی در تحریر و نشر روزنامه یومیة مساوات، منتسب به حزب دموکرات بود. (مهدی بامداد - همان منبع ج ۲ - ص ۲۶۲)

ریاست مالیہ گیلان یا به معاونت حکومت منتخب شود. در هر صورت در موقع حرکت باید مساعدت بشود و می دانید که فعلاً آقا سید عبدالرحیم محل توجه همه احزاب و محترمین تهران است و مدتی است در تهران مشغول کار است. ابدأ کسی از او بد نمی گوید و یک نفر آدم کافی هم هست. اگر حرکت ایشان را صلاح دانستید، باید عوارضش را هم قبول کرد. از اوضاع مرکز خواسته باشید خیلی خلاصه می کنم و عرض می نمایم که ابدأ گوش به اخبار مرکز ندهید و به امید مرکز نباشید. آنچه عقل سلیم خودتان حکم می کند، اقدام و عمل نمایید. امروزه که اهالی مرکز یک استعداد و قوه در هئیت اتحاد اسلام سراغ کرده اند، هر حزبی و هر دسته ای و هر صاحب اسم و صاحب نفوذی می خواهد به هر وسیله که شده خود را متصل به هئیت اتحاد اسلام نماید. فقط چیزی که برای مرکز مانده است همان اسم خارجی است. وقتی که خوب وارد باطن کار شدم، به غیر از طبل خالی چیزی نیست و تمام رؤسای ادارات بدون استثنا دزد و دورو و متقلب و چاپلوس می باشند. مثلاً وزارت جنگ لباس برای سربازهای مقیم رشت مدتی است تهیه کرده، قریب پنج ماه است که لباس حاضر است و حکم هم شده که رئیس محاسبات وزارت جنگ لباس را به رشت بفرستد. از طرفی آن وقت سردار همایون^{۱۰۰} می رود به رئیس محاسبات می گوید: «این لباس برای سربازهای تهران لازم است، زیرا هم لخت و هم گرسنه هستند و سربازهای مقیم رشت هم از هئیت موجب دارند و هم لباس دارند» و از طرفی هم به دکتر ابوالقاسم خان می گوید: لباس سربازهای رشت حاضر است. صدو پنجاه تومان لازم است که از خیاط گرفته و فرستاده شود. و می گوید باید هئیت از من ممنون شود که پانصد دست لباس می فرستم. بنده پس از آنی که درست وارد کار می شوم، واقع مطلب را این قسم رئیس محاسبات نقل می کند. حال قلب را درست ملاحظه کنید، به جان شما یکسره تمام رؤسای ادارات کشتنی هستند. شیخ احمد

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از تبریز به تهران، نمره تلگراف ۱۱۰۱۴۹، تاریخ اصل ۵ [حمل]، تاریخ وصول ۶ حمل [۱۴ جمادی الثانی] سنه ۱۳۳۶ [وزارت جلیله] داخله - تلگراف امیر السلطنه حاکم اردبیل عیناً درج می شود:

۱۰۰. در هفتم آبان ۱۲۹۹ طی اعلامیه ای از طرف سپهبد اعظم رشتی، فرمانده کل قوا استاروسلسکی بدلیل انجام نگرتن مأموریت اردوی اعزامی به گیلان منفصل گشته و قزاقخانه به فرمانده جدید، سردار همایون تحویل شد. (ابراهیم فخرایی، سردار جنگل، ص ۳۰۸)

«خاطر مبارک مستحضر باشد، از طوایف مطیع حکومت فقط طایفه فولادلو که رئیس آن شوهر خواهر امیر عشایر خلخالی است به طرف دیگران کشیده و محرک آنها شده است، بعد از فضل الهی قلع و قمع شدند. بعد عنوان بحمدالله - اقبال بی زوال اعلیحضرت قدر قدرت اقدس همایون جوان بخت روحی و ارواح العالمین فداء [بندگان] والا حضرت اقدس اعظم ارواحنا فداء و توجهات حضرت اشرف دامت عظمت العالی - بکلی محذول و منکوب، چنانچه عرض شد سه روز است چاکر در قلعه و محسن خان سردار فاتح که سردسته اشرار بود گرفتار و فعلاً محبوس است. در این مقدمات اگر چاکر از جان گذشته و خدماتی کرده و وظیفه نوکری و سربازی خود می داند. ولی الحق کاپیتان رئیس قزاقخانه و سایر صاحب منصبان و افراد قزاق و امیر مظفر رئیس طایفه یورتچی و عیسی بیگ رئیس طایفه قوجه بیکلو و قلعه میرزا بیک قوجه بیکلو، لطف الله خان سرتیپ، عبادالله خان سرتیپ، احمدخان بیک کش بیک و کریم الله خان - طوایف بیک سرکردگان یورتچی و مخصوصاً طهماس خان و ایمان بیک و قلم میرزاخان سرکردگان - که زخمی هم شده و انشاءالله خان شجاع ممالک رضا بیکلو و امیر اصلان خان قوجه بیکلو کدخدایان طایفه تکله و دورسون خواه لو با سایر کدخدایان و سرکردگان لازمه جان نثاری و جانفشانی را در خدمتگذاری دولت قوی شوکت نموده و از بذل جان و مال دریغ ننمودند. بعد به تصویب عناصر صالحه خدمات آنها را مشروحاً عرض و استدعای امتیاز به فراخور حال خواهد نمود و رئیس تلگرافخانه اردبیل که در این مدت لازمه خیانت را به دولت و ملت نموده و چاکر گوش به حرف جناب اعظام بیک - نمی داد. به طوری که عرایض تلگرافی چاکر را نگاهداشته مخابره نموده به اشرار و در اجرای مقاصد آنها نیز نهایت جدیت را می نمود. امروز به تصویب عناصر صالحه و اصرار عموم روسا و سرکردگان طوایف شاهسون از شهر خارج و محترماً به تبریز تبعید نمود، به موجب اسنادی که فعلاً ضبط است، باعث کلیه این مقدمات و اغتشاش امیر عشایر و برادرش رشیدالممالک می باشد که به وسیله حاجی باباخان فولادلو فراهم آورده و اگر انشاءالله به استعداد اینجا توجهی بفرمائید، از اشرار که فعلاً در - متواری هستند اثری نخواهد ماند. چاکر امیرالسلطنه.» لازم است از طرف وزارت جلیله داخله امیرالسلطنه و رؤسای طوایف اظهار مرحمت و نوازش بشود که خدمتی بزرگی را انجام داده اند. ۱۳ جمادی الثانیه، محتشم السلطنه

۹۰

وزارت مالیه، سواد استخراج تلگراف رمز اداره مالیه اردبیل، نمره ۶۲۴۳ مورخه ۹ حمل
[۱۸ جمادی الثانی] ۱۳۳۶

وزارت جلیله مالیه، سواد خزانه، متعاقب تلگرافات نمره ۵۷۴۸ و نمره ۵۷۵۴ پس از چهار روز استدعا، شبانه مخالفین حکومت مواضع متصرفه از شهر را تخلیه، خارج شدند. از امتداد جنگ قسمت اعظمی از بازار، خانه‌ها، ادارات تحدید [و] نظمیہ غارت [و] قزاق سوار شاهشون در کوچہ [و] بازار به هر کس تصادف نموده لخت کرده‌اند. اغلب خانه‌ها را سوار شاهشون اشغال و در آنجا ساکن، مخارج خود را از صاحبخانه دریافت، چنانچه به منزل دو، سه نفر از اجزای مالیه هم سوار گذاشته بعد از اخذ مبلغی بعضی از اشیا [ی] خانه را نیز برده‌اند. همچنین سه نفر از اجزای مالیه به تیر مجروح [و] بحمدالله به مالیه و انبار آسیبی نرسیده. اطلاعاً عرض شد. ۵ حمل نمره ۳، رضا

۹۱

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از تبریز به تهران، نمره تلگراف ۹۹ [۲۰۸] تاریخ اصل ۱۱ [حمل]، تاریخ وصول ۱۴ حمل [۲۰] جمادی الثانی سنه ۱۳۳۶
وزارت جلیله داخله، از حکومت اردبیل متواتراً خبر می‌رسد که امیر عشایر با استعداد از طرف جنگلیها به نه‌نه کران سه فرسخی اردبیل رسیده‌اند. در باب عدم حرکت قزاق از آنجا مکرر درخواست شده، امر لازم صادر شود. تا حال جوابی نرسیده، توجه خیلی فوری لازم است.
لیله ۱۹ جمادی الثانی، محتشم السلطنه
[در حاشیه تلگراف آمده است]: اداره شمال، خبر اخیر محتشم السلطنه این است که آن غائله خاتمه حاصل گردید. ۲۸^{۱۰۱} جمادی الثانیه

۹۲

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از رشت به تهران، نمره تلگراف ۳۷۶۰ تاریخ اصل ۱۰ حمل، تاریخ وصول ۱۱ حمل [۲۰] جمادی الثانی سنه ۱۳۳۶
خدمت حضرت اشرف آقای مخبر السلطنه وزیر داخله دامت شوکته، در خصوص تعیین امیر السلطنه به حکومت اردبیل از ابتدای امر و قبل از رسیدن معزی الیه به اردبیل از غالب نقاط به مقامات لازمه بر سبیل خیرخواهی و علاج واقعه قبل از وقوع عرض شد که نصب این شخص موجب مفسده است. مخصوصاً داعیان به تبریز این نکته را خاطر نشان و تمنای تغییر آن نمودیم. متأسفانه منشا اثری نشده به خصوص گویا از تبریز آقای حاج محتشم السلطنه مُصر

بودند که تولید فتنه شده و گوش به حرف تهران نداده و یا تهران نخواستند که وقعی بگذارند. بالاخره البته به عرض رسید که جمعی از مسلمانان ایرانی دست خوش پاره‌ای اغراض چه مقتول و چه مجروح شدند و هنوز فتنه آنجا بیدار و آتش فساد خاموش^{۱۰۲} نشده است. آیا آن وزارت جلیله که مسندش به وجود مقدس مثل حضرتعالی مزین است، روا دارند که راجع به یک امر حکومت اردبیل این طورها پیش آمد نماید و ایرانیها به جان یکدیگر بیفتند و مسبب برای خود راحت بوده، خود را مسؤل هیچ‌جا و هیچکس ندانند. آیا حیف نیست این خونها که باید برای دفع دشمن خارجی مملکت و حفظ شرف تاریخی خود صفحه زمین ایران را رنگین و مزین نماید. در راه اعمال غرض جهال و مفسدین داخلی به هدر برود. آیا با وزارت حضرت اشرف عالی این مسئله با این وضع مبکیانه گوارا و هموار خواهد بود یا تصدیق می‌فرمائید که استدعای مشفقین راست و عاجلاً امیرالسلطنه و اتباع او را جزا داده رفع غائله خواهید فرمود.

نمره ۳۷۶۰، هیئت اتحاد اسلام

۹۳

وزارت داخله، [به] رشت

توسط کفالت حکومت، هیئت محترم اتحاد اسلام

تلگراف آن هیئت محترم نمره ۳۷۶۰ رسید،^{۱۰۳} ملاحظه شد. از وقوع این گونه حوادث بینهایت متأسفم. لکن اگر درست دقت بکنید بعضی طوایف اردبیل امیرالسلطنه را نخواستند. در صورتی که اهالی و بعضی طوایف می‌خواستند. اینجانب به طرفین تعلیمات دادم که اقدام نکنند، در مقام ورود یک حاکم رسمی به محل حکومت خود. ممانعت بعضی از متنفذین اسمش تمرد است. می‌بایست مبارزه نکنند تا مجال اصلاح یا تغییر او برای من باقی باشد. در مقابل حفظ حیثیات دولت خیلی از ملاحظات مرتفع می‌شود. شاید من حکومت امیرالسلطنه را تصدیق نداشته باشم و اقدامات را تعقیب می‌کردم تا مقصود حاصل گردد. اقدام خودسرانه حضرات در منع او از ورود به اردبیل به قوه قهریه اختیار را از دست من برده و این ملاحظه در هر موقع لازم است. عقاید من با وظایف من مختلف است و همه باید رعایت حدود بکنند تا بشود بین عقیده و عمل وفق داد.

سه شنبه ۲۰ جمادی الثانی ۱۳۳۶

فدایت کردم، مراسله شریفه مبارکه که مشعر و حاکی بر سلامتی وجود مبارک عالی بود، در هجدهم جمادی الثانی به توسط پست شرف وصول گردید. خوشوقت شدم و از سلامتی وجود محترم عالی آقای آقا میرزا کوچک خان دامت تائیداتهم العالی [و] اوضاع آن ولا [ایت] مستحضر گردیدم. خداوند مؤید و پشت^{۱۰۴} و پناهشان باشد. باری در موضوع اسلحه داعی تحقیق کردم، در نظر هم دارم. اما اداره نظمیة قزوین و قزاقهای دولتی که در قزوین هستند مستقل [و] مخیرانه ده ارابه توپ [برای] قزاقها خریده‌اند. علاوه بر تفنگ و فشنگ و غیرذالک. مقصود این است اگر هیئت اتحادیه اسلام از طرف آقا میرزا کوچک خان باید این چیزها را در قزوین بخرند خیلی ارزانتر [و] بهتر است. بلکه چهار ماه گذشته را اگر خریده بودند زیاد ارزان بود قلیل الوجوهات و گران در هر صورت اگر خیال خریدن است، زودتر والا مختارید. فقط فدوی منتظر اوامر جنابعالی می‌باشم، به طوری که بفرمائی. در هر صورت در موضوع آقای یمین خاقان و موثق‌الدیوان و غیرذالک و شاهزاده عدل‌الممالک و دیگران کمال اتکال به حضرات انگلیسها دارند و تا پانزده نفر صاحب منصبهای انگلیس در منزلشان هستند. فی الجمله نفوذی هم در قزوین پیدا کرده‌اند. از آن جمله چیزهای تازه‌ای یعنی چیز تازه‌ای است، حضرات دموکرات خواستند میتینگ بدهند. یعنی به تمام اشخاص محترمین و غیره اطلاع داده بودند و تماماً حاضر شده بودند، برای گوش دادن و استماع کردن میتینگ. ولی حضرات صاحب منصبهای انگلیس جداً جلوگیری کردند، موقوف شد و دیگر میتینگ داده نشد. حالا این است چون مخلوق قزوین به قول خودشان پشتکار ندارند و حضرات انگلیسها هم حاضرند یا بکشند یا کشتن بروند. برای رفع مفسده میتینگ موقوف شد. خواهش دارم هر فرمایش دارید مرقوم دارید، خواهم اطاعت کرد. هنوز پیر نشده‌ایم همان شیخ محمد هستم. خواطر مبارک راحت باشد. بر فرض به فرمایش جنابعالی که پیر شده‌ایم، باز دود از کنده درمی‌آید. همین قدر به جنابعالی عرض کنم توجه هیئت اتحادیه اسلام به فدوی باشد و رجوعات به توسط خود داعی بشود، تمام شهر را می‌شورانم. در قزوین معروف شده بود که قشون هیئت شب جمعه یازدهم جمادی الثانی وارد قزوین می‌شوند. حالا جنابعالی نوشته‌اند که ساخلو باید تا منجیل روانه داریم. البته قشون را بفرستید تا یوزباش چائی — باشند. آن وقت تکلیف ثانوی معین شود. غرض اقدامات فدوی را که فرمودید

خواهم نوشت. البته بفرومائید چه چیز است که اطاعت کنم، عجالتاً. اما فرمودید باید اقدام داشته باشید، یعنی چه؟ حضرات مجاهدین—قزوین شما وارد شوند. داعی را که نمی شناسند. فدوی هم هرچه عرض کنم که خودم یکی از فدویان هیئت و آقامیرزا کوچک خان می باشم شاید باور نکنند. پس باید از طرف هیئت و آقای آقامیرزا کوچک خان و جنابعالی به آن سرکرده قشون سفارش و دستورالعمل بدهید و به فدوی هم از این طرف دستورالعمل دهید. آن وقت به طور دلخواه انجام دهم. غرض که امری بفرومائی حاضرم. حالا این خط را می توانید بخوانید یا نه؟ اگر نمی توانید، اطلاع داده یا به شکل دیگر بنویسم، یا خودم همراه خط شرفیابی حاصل نمایم. جان من—مسبوق باشم.

حضور محترم مبارک آقای آقا میرزا کوچک خان دعا او سلام وافر برسانید. عریضه ای هم محضر مبارک علیحده عرض کرده بودم. تحقیق فرمائید رسیده است یا نه؟ از اوضاع قزوین و قراء چه عرض کنم. شب چقدر—محشر است. آقای مدحت السلطنه حاکم قزوین معزول شد. آقای رکن الدوله منصوب و باید بعد از سیزده بیایند. نانواخانه محشر است. بالجملة همیشه اوقات—فرمایشات و ارجاع خدمات مسرووم فرمائید. صحبت اینکه کاغذ از رشت تا قزوین بیست روزه باید بیاید، چه چیز است؟ بفرومائید مسبوق باشم. چند سطری هم از حال خودم عرض نمایم. استدعا دارم محضر محترم هیئت و آقای میرزا کوچک خان عرض [کنید] و انجام فوری داده که کمرم قوت داشته باشد، تا اینکه جانبازی کنم و خدمت شکم پری نمایم و آن این است. این گرانی ولایت که معلوم است از برای اشخاص محترمین دیگر رمقی باقی نگذاشته، هرچه داشتیم فروختیم خوردیم. الان شصت، هشتاد تومان هم مدیون و بدهکارم و روزی یک تومان خرج دارم. عیال دار اغلب طلاب—می کنند. خواهش که دارم این است، از جانب ایشان درخواست فرمائید یا ده مخارج و سی تومان هم پول یا همه اش پول پنجاه، شصت تومان خواهد داد، از تاجر رشت به تاجر قزوین فوریت به فدوی برساند و الاً هلاک شدیم از دست رفتیم—امروزه که جنابعالی آن شدید—کوچک خان که معلوم—درهم چون موقعی عبید یکدانه خواست خودش را نگهداری نماید تا بعد از سه ماه دیگر حرفی—درمی آید بینم چطور می شود خواهش دارم بزودی انجام فرموده، برحسب مراسم همه شماها و مخارج ما که در قزوین داریم و چه خواهیم حواله فرموده ما دیگر از گرسنگی نمیریم فدوی محمد لنگرودی پر شکوهی دیگر عرضی ندارد. امضا. منتظر اوامر مطاعه می باشم

حضور مبارک حضرت مستطاب حجت الاسلام آقای شیخ علی مجتهد فومنی، مشرف باد قربانت کردم. تعلیق شریفه مشتمل بر شش صفحه و اصل گردید. از سلامتی وجود مبارک او سایر آقایان بی اندازه مسرور شدم. یوم گذشته هم تلگراف تبریک به آقای خلخالی رسید. و نیز یوم گذشته دستخطی از حضرت حاجی زیداجلاله واصل گردید. بی اندازه از حسن ظن ایشان نسبت به مخلص متشکر و مفتخرم. از خداوند متعال توفیق خدمت و صحت عمل را برای خود و همه کارکنان هیئت مسألت می نمایم. تلگراف حضرت مستطابعالی و حضرت حجت الاسلام آقای آقا شیخ محمود دامت برکاته راجع به خرید اشیاء واصل شد. قربانت کردم خودتان از تمام هستی بنده مسبوق هستید، قیمت این اندازه اشیاء اقلاده دوازده تومان است. خوب بود قبلاً از آقا حاجی آقا یا یک نفر تاجر دیگری برات تلگرافی می گرفتید ارسال می داشتید، که اسباب معطلی نبوده باشد و به فوریت اشیا ای مزبور^{۱۰۵} تهیه و ارسال می شد. معذالک اشیا ای مزبور سفارش داده شده، امید است خیلی زود هم برسد و تلگرافی هم درخواست وجه کرده ام. امید است بزودی وجه برسانید و جناب دکتر ابوالقاسم خان^{۱۰۶} امروز به اتفاق آقا سید مرتضی پسر حاجی سید اسماعیل و آقا سید صادق طباطبائی به طرف قزوین حرکت کرده است، دکتری را که به رشت فرستاده است، خوب آدمی است و در اداره ژاندارمری خیلی خدمت کرده است. آقا میرزا غلامحسین خان نفرتی هم او را می شناسد و دو نفر دیگر هم با آن دکتر هستند. یکی آقا میرزا رضاخان افشار^{۱۰۷} او را هم خوب تعریف می کند. لکن ثالث ایشان که شاهزاده علینقی میرزا است خیلی بد آدمی است. از اوضاع تهران خواسته باشید ابدأ فرقی نکرده به حال یک ماه یا دو ماه قبل باقی چیزی که هست روزبه روز بر عده فقرا و اموات گرسنه افزوده می شود و روز به روز احساسات اهالی از هر طبقه نسبت به هیئت زیادتیر و بهتر می شود و انگلیسها هم ظاهراً خاموش^{۱۰۸} هستند. از قرار اخبار رویتر و غیره معلوم می شود که بی اندازه در فشار قشون آلمان واقع شده اند. قشونی که بین بغداد و

۱۰۵. اصل: مذبور

۱۰۶. دکتر ابوالقاسم خان لاهیجانی (فرید) از اعضاء کمیته اتحاد اسلام که صحیح نظام جنگل زیر نظر وی اداره می شد. (ابراهیم فخرایی، سردار جنگل، ص ۹۶)

۱۰۷. میرزا رضاخان دارا (افشار) یکی از اعضاء کمیته اتحاد اسلام بود وی مالیه نهضت جنگل را برعهده داشت و مبلغ هشتصد و چهل هزار ریال وجه نقد صندوق جنگل را روبروده و به تهران فرار می کند. افشار در دوره پنجم به مجلس راه می یابد و سپس در سال ۱۳۰۷ شمسی به حکمرانی گیلان منصوب می شود. (حسن مرسلوند، زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ج ۱ - چاپ اول - انتشارات الهام، ص ۲۳۹)

۱۰۸. اصل: خاموش

همدان بود، به خانقین برده است. به واسطه توقیف کلیه جراید احساسات انگلیس دوستی یا ضدانگلیسی عجالاً مرده است. یک حال خاموش در سرتاسر تهران مشاهده می شود. فقط اشخاص منفعت دوست و پادو و رجاله یا مشروطه پز در دوندگی و هر یک مشغول جمع آوری دسته ای به نامهای مختلف هستند و مردم هم به واسطه گرفتاری به گرانی در سختی هستند. زیاد دنبال این کارها نمی روند و کلیتاً از دموکراتها دلسرد شدند. از مازندران خبرهای مختلف خیلی می رسد. از جمله آنکه عضدالسلطان^{۱۰۹} را سر کرده های مازندرانی توقیف کرده و خودشان به امورات آنجا رسیدگی می کنند. و نیز هر روزه از قزوین خبر می رسد که حضرات جنگلیها وارد قزوین شده اند، بعد معلوم می شود عاری از صحت است. عرض دیگر آنکه نصیرالسلطنه^{۱۱۰} پسر حاجی محتشم السلطنه که چندی قبل معاون وزارت عدلیه بود، خیلی میل دارد که یا به حکومت رشت بیاید یا آنکه بدون رسمیت بیاید در رشت و هر خدمتی که از طرف هیئت به او رجوع می شود انجام بدهد. نمی دانم چه نظری دارید؟ قبولش می کنید یا خیر؟ به قول خودش که فدائی هیئت است و حاضر همه قسم امتحان هم هست. هر قسم دستور بدهید عمل خواهد شد. آقای آقا شیخ کاظم هم بیچاره مدتی خودش ناخوش بود، بعد عیالش وضع حمل کرده و ناخوش شد. تازه عیالش خوب شده که باز تازه دو روز است خودش ناخوش شده و خوابیده است. عجالاً باید روزی یکی دو دفعه بروم از ایشان سرکشی کنم. تاکنون قریب دوست تومان پول طبیب و دوا تنها داده است. برای اطلاع عرض شده است و مدتی است تلگراف کرده ام که میرزا کمال صد قوطی برنج بخرد، جهت من حمل کند. هنوز خبری نرسیده است. از قرار معلوم آقا محمد جواد ناصر خیلی ضدیت می کند. خوب است سفارش کنید که در موضوع بنده اینقدر سختی نکنند و از قرار دستخط حضرت حاجی و حضرت میرزا معلوم می شود، عجالاً برای یک مدت نامعلومی باید تهران بمانم. در این صورت خوب است در جزئیات سفارش کنند که اسباب زحمت مخلص فراهم نشود. خیلی لازم است بدانم که آیا احتیاج به وجود اشخاص کاری دارید یا نه و باید آنها را به رشت فرستاد یا نه و پس از اینکه به رشت آمدند سرگردان خواهند بود یا کاری به آنها داده می شود؟ البته در این خصوص نظریات آقایان را مرقوم فرمائید و در خصوص شاه هم شرحی

۱۰۹. ابوالفضل میرزا عضدالسلطان فرزند چهارم مظفرالدین شاه از سال ۱۳۲۱ تا ۱۳۲۳ هـ. ق حاکم گیلان بود. (رایینو، ص ۵۶۰)

۱۱۰. نصیرالسلطنه یکی از اعضاء هیئتی بود که در سال ۱۳۰۰ بیش از طرف قوام السلطنه به رشت اعزام شدند تا با میرزا کوچک خان برای رفع مسائل مربوط به نهضت جنگل مذاکره کنند.

به حضرت آقا میرزا کوچک خان عرض کرده‌ام، خوب است آن کاغذ را هم گرفته مطالعه فرمائید. زیاد والسلام امضاء شیخ احمد پاکت جوف را حضور مبارک حضرت حاجی برسانید. حضور مبارک حجت‌الاسلام آقای آقا شیخ محمود دامت برکاته عرض اخلاص و بندگی^{۱۱} دارم. شیخ احمد

۹۶

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از تبریز به تهران، نمره تلگراف ۱۲۹ [۳۳۲] تاریخ اصل ۱۶ [حمل]، تاریخ وصول ۱۷ حمل [۲۵ جمادی الثانی] ۱۳۳۶

توسط وزارت جلیله داخله، هیئت وزرا [ای] عظام، مسئله اردبیل که یکی از مشکلات کار اینجا بود، بدون آنکه زحمتی به اولیای دولت وارد شود، بحمدالله اصلاح شد و دست دیگران از آنجا کوتاه و مطابق دستورالعملی که به حکومت آنجا داده‌ام، مشغول است که کار آستارا را هم که از مدتی مختل بود تصفیه نموده و رئیس گمرک که به باد کوبه فراری شده است مراجعت بدهد. لازم است به حکومت اردبیل تلگراف التفات آمیزی از طرف اولیای دولت علیه صادر شده و او را مأمور فرمائید، به رؤسای طوایف و سایر مستخدمین که در پیشرفت کار دولت اهتمام کرده‌اند و همراهی کرده‌اند الطاف دولت را برسانند. ۲۴ جمادی الثانی، محتشم السلطنه

۹۷

نمره ۲، ۳ رجب ۱۳۳۶

حضور مبارک هیئت محترم اتحاد اسلام دامت شوکتهم، در آن مجمع که به انتظار وصول مراسله جوابیه و بحث در اوضاع حاضره مرتباً حضور به هم می‌رسانم، با صرف نظر از جزئیات مذاکرات و ذکر پاره [ای] اقدامات محلی دایر بر تشیید مبانی آن مؤسسه و ترویج عقاید آن هیئت محترم از ذکر برخی از نظریات آنها که تقریباً تا رسید جواب مکتوب نمره ۱ به منزله تدارک زمینه‌سازهای لازمه‌ای است در اذهان اعضا [ای] آن هیئت ناگزیر می‌باشم و تصور نفرمائید آن طوری که من در آن مجمع با منطقیهای صحیحه اصفا [ای] نظریات می‌کنم، بتوانم از عهده تحریر برآیم. چه مبادی افکار بس عالی‌تر از آن است که به تسوید و تحریر اوراق بگنجد یا به تشریح آنها قادر باشم. فقط به طور فهرست و اجمال خاطر عالی را متوجه

خواهم نمود.

مهم ترین نظریه مجمع به خاتمه جنگ اروپا که میزان و مقیاس سرنوشت و مقدرات ملل عالم است، متوجه می باشد و مقدم بر هر چیز تدبیر و تفکر در آن را لازم دانسته، صریحاً می فهمانند که نه تنها دولتی که در جنگ کنونی شرکت داشته، بلکه کلیه دول عالم به نسبت موقعیت خود قهراً نصیب از تبدلات خواهند برد و به این علاوه می نمایند که دولتهای همجوار انگلیس و به واسطه طمع ورزی دیرینه و تزویر مسلمی که دارد بیشتر دچار تبدلات خواهند شد که یکی از آن دولتها و مملکتها وطن ما ایران یا جاده پر قیمت ترین قطعه عالم هند است. مملکت ایران اگر چه عاقلانه از آغاز جنگ خود را رسماً بی طرف معرفی نمود، ولی ضعف و عجز دولت از یک طرف، نفوذ و تجارت انگلیس از طرف دیگر باعث شدند که عملاً یک دولت بی طرف متمایل به متفقین ثابت گردید. در این صورت شکی نیست که دولت انگلیس که امروز در همه جا از درجه عظمت سابقش به قدری کاسته شده که در اعداد سیمین دولت مقتدر دنیا هم محسوب نمی شود، در ایران از غفلت دولت و جهالت ملت استفاده نموده و بعد از تغییر رژیم در ظرف سیزده ماه به تحکیم مقام و تعمیم منافع خود موفق شده است. موانع کامیابی او چنانکه بر دنیا ثابت و واضح شده، معناً و در مرتبه مقدم احساسات و توجهات ملی و مادتها در مرتبه مؤخر قوا [ای] آن مملکت است و نباید تردید نمود که تا فکر و احساسات نباشد، در قوا [ای] مادی اراده و نهضتی موجود نیست اینک به موجب دلایل واضح و اسناد محکمه از اولین ساعت تغییر رژیم به رفع این هر دو مانع (فکر و قوه) نایل گردیده، یعنی معنویات را برده، تا مادیات را تابع فکر خود نموده، یا از اثر بازداشته که یکی از مادیات و قوانینی که در درجه اخیر بی نهایت مورد اندیشه اوست و مایل به اطاعت یا اعدامش می باشد، همانا قوا [ای] جنگل است. برای اثبات مدعا، بعضی از آنها را مجمع مزبور چنین تفصیل می دهد:

۱ - یگانه قوه خطرناک نسبت به منافع سیاسی و اقتصادی انگلیس که نزد احدی محل حرف نیست، دمکراسی جوان ایران است که از هشت سال به این طرف بزرگترین مانع حال و آتیة منافع وی شمرده شده و او - بعد از مهاجرت و تغییر رژیم، زمان فترتی را این قوه می گذرانید - با دست سه نفر دمکرات نما و تقویت حکومت عصر امر به تشکیل و تجهیز داد. اگر چه آن قوه به همین واسطه تعمیم پیدا ننموده و مخالفتهایی هم که با وجودش از طرف بعضی از ناراضیها پیدا شد، ولی روحاً از این تأسیس فایده منتظره را برده و این فکر را تابع افکار و عقاید خود نمود که رجوع به تاریخ کافی خواهد بود تا جمله مضار آن احصا شود

و در اینجا حاجت به تطویل نیست.

۲- پس از رواج و استقرار نظریه خود بود که پلیس جنوب را مستقر نمود و سکنه دشت پهناور جمشید را به بردگی ابدی خود خواند.

۳- برقرار پست در محللهائی که قشون روس تخلیه نموده در تمام نقاط و بنادر شرقی در تمام نقاط غرب و تحریکات خونچکانه طرف شمال و آذربایجان از قتل و غارتهائی که شده و می توان مزار آن را به شصت میلیون تخمین زد. (جدول جزء این خسارات را در آتیه تقدیم می نماید.)

۴- انحصار تجارت ایران از آغاز جنگ و مخصوصاً در سال گذشته به خود که شاید معادل پانزده میلیون از سنوات عادیة زمان سکونت تجاوز نموده است و اینک هم در صدد اقداماتی است که ابدالدهر تجارت ایران را منحصر به خود نماید و برای خفه نمودن روح ایرانیّت بهترین تدبیر است.

۵- در دست گرفتن جمیع قوا [ای] مسلحه ایران از قبیل قزاقخانه، امنیه و نظمیه و خریدن صاحب منصبان آنها را.

۶- هشت صد هزار تومان تفاوت تسعیر لیره که بانک انگلیس بابت اقساط مورتیاریوم داده تا پنج ماه قبل و تا آخر جنگ از محل همین میترانها تفاوت خواهد نمود. حال در کرسی صلح چه تقاضاها راجع به ایران می کند، نمی توان معین نمود. تعیین آن در خاتمه جنگهای امروزه فرونت غرب آسان است.

۷- ائتلاف مالیة مملکت و شیوع هرج و مرج کامل در کلیة ادارات مالیه به وسیله آژانهای مخصوص خود و ارامنه که همین یک سال از پانزده میلیون تومان تجاوز نموده است، علاوه بر ضرر فاحش اجاره بندی تحدید و فسخ زمان اجاره بدون رعایت شرایط و مقتضیات.

۸- تأسیس و ایجاد حزب سوسیالیست و بعضی دستجات دیگر که اگر خرابیهای حزب دمکرات ترمیم شود و همان حزب و قوه که باید به وجود آید، همین قوا را به حرکت درآورد و فعلاً هم حرکات این گونه دستجات فقط و فقط به میل و اراده اوست.

۹- احتکار غله در نقاطی که ممکنش بوده و تجارت عمده که از این راه در مقابل فقر عمومی نموده و مرض مجاعه را به همه جا سوق داده.

۱۰- اخذ و تبعید نماینده مجلس ملی که در عالم سیاست بزرگترین خیانت و بی اعتنائی به ملت محسوب است.

۱۱- اخذ و تصرف قوا [ای] کلیة ولایات به وسیله گذرانیدن کاندیداهای خود از راه یک

نفر آژان زبردستی که در پشت میز داخله دارد.

معلومات فوق قسمتی از مذاکرات آن مجمع است که برای آن هیئت تقدیم می‌نماید. از مجموع این عنوانات می‌گویند فعلاً نتایجی که به دست شما می‌آید موافق تفصیل ذیل است:

۱- غلبه بر فکر دشمن که بی نهایت مشکلتر از غلبه بر قوا [ای] اوست، (مقصود از قواء پول و از آنهاست که در همه جا دارد.) فقط به دو چیز ممکن است به عمل آید و آن دو عبارتند از ربط و تمرکز و اختفا. چه غلبه متخاصمین هر قدر هم که یک طرف اقوی باشد، ممکن نیست، مگر به دانستن نقشه و خط حرکت طرف والا طرف احتیاط کار و سر نگاه دار در نهایت ضعف هم که باشد خودداری می‌تواند نمود. یکی از مهمترین و اساسی ترین جهت مظفریت آلمان به دشمنان قوی خود همان مکتوم داشتن نقشه سری خود و دولت سری بودن اوست و آن علمی که در حفظ و کتم پروژه‌های مخفی به دانستن آن مزیت و برتری دارد، اتخاذ این قسم از رویه هیچ منافاتی ندارد که شما یک نقشه را به ظاهر نشان بدهید که در باطن خلاف آن را حاضر داشته و مستور نگاه دارید، تا موقع اعمال آن برسد و قدری آتش خصم از غلیان مولده از عملیات شما اطفاء شود یا بکاهد و وسیله آن فقط منحصر به پاره‌ای از گذشته‌های صوری است و دلیل آن شاید بر شما مخفی نباشد که از روز گرفتاری یا در تحت نظر گرفتن به نمایندگی دشمن دایره تضحیقات سختتر می‌شد اینکه دول عالم در اغلب مضیقه‌ها به اعتراض و پروتستها در عین قدرتی که دارند توسل می‌جویند، برای رعایت همین نکته اغماضی است که عرض شد والا در مقابل تعدیات اقویا نسبت به ضعفا آنی روی زمین روی صلح و مسالمت به خود نمی‌دید و نوع بشر همواره در جدال بود. چنان که در قرون وسطی به واسطه فقدان علم زمامداری و مماشات و ندانستن اصول تدبیر بشری عالم مشغول جدال بودند و رفته رفته جنگها محدود شده، فواصل ده سال و نیم قرن به خود گرفته و هیچوقت حالت عمومیت پیدا نکرده، مگر بعد از امرار چند قرن که امروز ما در آن زندگانی می‌نمائیم.

۲- متأسفانه در مملکت ما آدمهائیکه بتوانند یک نقشه را موافق آمال محتویه اجرا کنند خیلی کمتر از آدمهائی است که قدرت ترسیم یک نقشه عالی دارند. لذا از غور در این مسئله برمی‌خوریم به آنکه انتخاب مأمور برای اجرائیات آن هیئت بیشتر از هر چیز دچار اشکالات می‌شود و چنین تصور می‌رود که آن هیئت نقشه مکملی چون نداشته‌اند، در انتخاب مأمورین طبعاً به اشخاص نامناسب برخوردند و همین مسئله سبب شده که بیشتر آمال آن هیئت یا به عرصه وجود نیامده یا حالت عقامت پیدا نموده، بالاخره منجر به بروز تأثیرات سوء یا عکس

اول شده و خواهد شد و بالمآل به یک چنین نظری را مجمع ما می‌پروراند که تکمیل حداقل و اوسط و آخر نقشه هیئت را بر عهده گرفته تا موافق جرح و تعدیل مقتضیه در مأمورین و انتخاب آنها اجراء بنماید. کوچکتر دلیلی که در قبال این اظهارات دارند حالت حکومتهای از دوازده سال به این طرف ایران است که فقط برای نداشتن یک نقشه و رویه بخصوصی عمیقاً اشخاصی انتخاب کرده‌اند که خود و منافع مملکت را روی آنها گذاشته‌اند.

۳- بدیهی مسلم مصداق ساده‌ترین و بازاری‌ترین شعر^{۱۱۲} معروف سعدی است که: «مردیت بی‌زما می و آنکه زن کن» چه دقیقترین نکته که هیچگاه منظور نظر مقدمین و صاحبان نهضت‌های اجتماعی نبوده و هنوز هم نیست، این است که پیوسته دست اقدام درازتر از دست تحصیل و تدارک لوازم کار اقدام بوده. حتی کار به اینجا کشیده که در صدر اقدام دست تحصیل لوازم کار موجود نبوده و فقط در یک عمل دست شکسته از تهیه وسایل دیده می‌شده، با این احوال از جمله محالات است که نظریه در ایران پیشرفت نموده و نتیجه ولو خیلی هم کوچک باشد از عملیات گرفته شود و مخفی نباشد این حکم شامل حال شخص اول و جنیده آخر مملکت است. مسئله [ای] که بیشتر قابل دقت است، این است که هیچ نقشه و فکری روی کاغذ نخواهد آمد مگر اینکه قوا [ای] مجریه با انگشت شمرده، با چشم دیده و با گوش صدای چکاچک موجودیت آنها شنیده شود.

۴- ساده‌تر و بدیهی‌تر از اینها که مطلبی بس پیش پا افتاده به نظر می‌آید، نگفته نماند که ما یک روز باید بدانیم که هستیم و چه می‌خواهیم و هنوز یک چنین روزی را ایران به خود ندیده با کثرت انتظار و اشتیاقی که به دیدن و شنیدن آن دارد و شاید اگر قدری هم دیرتر آن روز را ببیند، یک قرن دیگر چشم انتظارش سفید شود و به آمالش نرسد. چه هرگاه فرض کنیم در یک مجلس ایرانیان یا نمایندگان آنها عموماً حاضر شوند، در جواب این سؤال که ما که هستیم؟ به عدهٔ مسؤلین علی‌اختلاف مدار کهم جوابها شنیده و هویتها ابراز شود. و هم در جواب چه می‌خواهیم؟ نظریات مختلف بشنود که همه برخلاف واقع بوده، در حدود افراط و تفریط باشند. از قبیل آنکه بگویند: ما از نسل ساسان و بهترین سلالهٔ عالم یا پست‌ترین نژاد آدم هستیم. یا آنکه بگویند: ما دنیا را مسخر نموده، یا از روز ازل حکم عبودیت ما صادر و مسجل شده است. خط فاصل و حد قاطع دو طرف افراط و تفریط یک دسته و یا هیئت آگاه لازم است که خود را از محیطی که ذکر شد فراتر یا جدا قرار داده و معین کند که ایرانی کیست و چه باید بنخواهد. و الا این راهی که تا به حال رفته و می‌رویم، بیهوده و هولناک است

۱۱۲. جمله مزبور شعر نبوده بلکه عبارتی از گلستان است.

و مملکت را به هیچوجه به اوج سعادت می که کور کورانه فرض می کنیم نخواهد رسانید.
اعضای مجمع مادر خاتمه مذاکرات خود امیدوار هستند که آن هیئت محترم به عظمت فداکاریهای سه ساله خود باشدت موانعی که داشته برخوردارده و نیز انتظار دارد که به فوریت جواب مراسله و مواد شش گانه خود را اخذ نماید تا بلکه به واسطه اقدامات مشوقانه ای که از آن هیئت تمنا دارد بتواند کمکی به آن مقصد عالی کرده باشد. لازم ترین و فوری ترین اقدام ترتیب دادن یک پست منظم خصوصی به تهران است که تاکنون غفلت شده و درخواست انجام آن در عریضه ای جدا به عرض می رسد. از طرف اقل شیخ احمد سیگاری ۱۱۳

۹۸

وزارت پست و تلگراف، نمره ۲۵۲، مورخه ۱۵ رجب المرجب - ۷ ثور، یونیت نیل ۱۳۳۶
وزارت جلیله داخله، از قرار اظهار تلگرافی، مسیو اکبریک مدیر مخابرات خارجه مرکزی رشت از اول برج ثور، مشارالیه را به حکم هیئت اتحادیه از کار خود معاف و منفصل داشته اند. متمنی است در این مورد و نظایر آن توجهی منظور و نتیجه را مرقوم فرمایند که تکلیف معلوم شود.

در حاشیه سند آمده است: اداره شمال در موقع به عرض مقام منیع وزارت خواهید رسانید.

۹۹

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از رشت به تهران، نمره تلگراف ۲۵، [۸۲۱] تاریخ اصل ۸ [ثور]، تاریخ وصول ۸ ثور [۱۳۳۶ رجب]
مقام منیع وزارت جلیله داخله، با آنکه تلگرافات قونسول و رئیس بانک آزاد شده، دستوری راجع به باز کردن بانک از تهران به مشارالیهم نرسید. تهاجم صاحبان اسکناس و بروات در دارالحکومه طوری است که چاکر را از سایر امور باز داشته، و در صورتی که توجه سریعی به این قضیه نشود، زحمت کلی تولید و اسکات اهالی دیگر از عهده چاکر خارج،

۱۱۳. شیخ احمد سیگاری یکی از کسبه تهران و از هواداران نهضت جنگل که در جریان جدایی میرزا کوچک خان از کمونیستها از میرزا حمایت می نمود.

مستدعی اقدام و جواب فوری است. ۷ ثور نمره ۸۲۱ فدوی مهدی فرخ^{۱۱۴}

۱۰۰

دولت علیه ایران، وزارت داخله،^{۱۱۵} از تهران به رشت، تلگراف نمره ۱۰۲۰ به تاریخ ۲۴ رجب ۱۳۳۶ [۱۶ ثور نیلان نیل]

کفیل و کارگذار گیلان، از قرار اخبار واصله در رشت شهرت داده‌اند که آلمانها بغداد را تصرف نموده و نیز پاریس هم از تصرف دولت فرانسه منتزع شده، و به این جهت در رشت پاره‌ای اقدامات شده، منشی قونسولگری انگلیس را گرفته و جنگل برده‌اند و برای رئیس بانک انگلیس هم پاره‌ای خطرات متصور است. اولاً اخبار سقوط بغداد و پاریس بی‌اصل و اساس است. ثانیاً فرضاً حقیقت داشته باشد، این رفتار و اقدامات مخالف با بی‌طرفی دولت ایران [است] و جنابعالی کاملاً اطلاع دارید تا چه درجه برای دولت مشکلات تولید خواهد کرد. چگونه آقایان اتحاد اسلام به مضار این اقدامات متوجه نشده و ملتفت نمی‌شوند، با این همه گرفتاریهای دولت بی‌طرفی را نقض نموده و مملکت را دچار تضییق و فشار دول اجنبی می‌نمایند. به وصول تلگراف بدون فوت وقت به حضرات مذاکره مؤثر و جدی نموده، خیلی زود و سریع موجبات استخلاص منشی قونسولگری و تأمین رئیس بانک را حاصل نموده تلگرافاً اطلاع بدهید.

۱۰۱

۲۶ شهر رجب ۱۳۳۶

قربانت شوم. چندی قبل خدمت حضرت میرزا و حضرت میرزا و حضرتعالی به عرض عریضه مبادرت نموده، تاکنون به جواب هیچیک نایل نشده، چون می‌دانم گرفتاری زیاد دارید، این است چندان متوقع جواب نبوده و نخواهم بود. ولی گاهی می‌خواهم اجمالی از وضعیات آنجا مسبوق شده، تا اگر خدمتی از دست برمی‌آید از روی بصیرت بشود. البته باید بدانید که مرکز (تهران) از هر حیث دارای اهمیت است. همان‌طوری که مفسد به حد کمال

۱۱۴. سید مهدی خان فرخ (معتمد السلطنه) در این زمان کارگذار گیلان بود. وی در دوران پهلوی به سمت‌های وزارت، سفارت و نمایندگی مجلس منصوب گردید. (ابراهیم فخرایی، سردار جنگل، ص ۴۳۸)
 ۱۱۵. دولت صمصام السلطنه بختیاری در ۱۸ رجب ۱۳۳۶ ق روی کار آمد و وزارت داخله این کابینه به عهده رئیس‌الوزراء بود. (جمشید زرغام بروجنی، دولتهای عصر مشروطیت، انتشارات اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، ص ۱۱۱)

است، ممکن است مصلح نیز در مرتبه اکمال باشد. چنانکه چند تن مفسدین مرکز به نام دمکرات این آتش آذربایجان و اردبیل و آستارا را روشن و آتش اختلاف را در خود رشت دامن زده و شما نیز به واسطه بی‌اطلاعی از اوضاع و اشخاص مرکز به سکوت گذرانیده تا کار بدینجا رسید. ولی مصلحین مرکز در مقابل لاقید نمانده، تا آن اندازه‌ای که امکان داشت، در سرکوبی و معرفی ایشان کوشیده، مجمع فساد آنان را با هر وسیله بود در هم و برهم نمود و چون حضرتعالی و اغلب آقایان آنجا مدت‌ها در تهران مقیم و از اخلاق روحیه کاملاً مسبوق هستید و می‌دانید که در تهران اقدامات وطن پرستانه و احساسات اساسی چقدر مشکل است. نباید چندان مأیوس بشوید و مرکز را از نظر بیاندازید.

در هر حال دوستان شما یا علاقه‌مندان به این آب و خاک خواه شما را بشناسند، خواه شناسند، خواه با شما روابط داشته باشند، خواه نداشته باشند. بی‌هیچ قصد و غرض (جز غرض وطن) در هیچ‌گونه کوشش و مجاهدت دریغ نخواهند داشت. البته برای اقدامات جزئیات ترتیب مخصوص و دستور خصوصی لازم است، که با نظریات طرفین وفق بدهد. من کلیات نظریات خود را به آقایان عرض نموده‌ام؛ متأسفانه چون روابط کامل در بین نیست و اغلب مطالب را نیز نمی‌شود نوشت، این است که اغلب خود را با اقدامات کلیات مشغول نموده و ضمناً فقط از انتریک دشمنان در لباس دوستان جلوگیری می‌شود و هر قدر در اینجا فکر می‌کنیم که به چه وسیله و واسطه باید در بعضی مطالب مهمه تبادل نظر شده و رای قطعی اتخاذ بشود، هنوز فکر به جایی منتهی نشده است. در این خصوص بر ما ایرادی وارد نیست. زیرا ما در یک فضای محدود و مسمومی هستیم و دست و پای ما تا اندازه‌ای بسته. ولی شما در یک فضای آزاد و دست و پا گشاد و لوازم کار از هر حیث موجود. می‌توانید همه‌طور فکر و اقدامات بنمائید و به دوستان خودتان نیز مستقیم و غیرمستقیم دستور بدهید. از جمله اقدامات مهمه یکی مسئله پست است که باید فکر عاجلی بشود.

دوم مسئله تمرکز و روابط قوای متفرقه است با یکدیگر، مثلاً مازندران و نهاوند و استرآباد و رشت باید به یکدیگر متصل و نقشه یکی باشد.

سیم به تمام اطراف خصوص ایلات، مبلغین فرستادن و تجمع قوای صحیح نمودن و اهتمام در ایلات غرب و جنوب.

چهارم که از هر چیز مهمتر است، همانا مسئله مرکز است. هر قدر هم شما از مرکز مأیوس و فضای آن را مسموم و اخلاق اهالی را فاسد بدانید، باز شدت احتیاج به آن دارید. این عناصر مختلفه، این دستجات متعدده که در مرکز هست به هر وسیله که باشد باید اینها را

جمع آوری نمود. اجمالش این است که باید با مرکز روابط کامل داشته، غفلت از این موضوع را هیچوقت روا ندارید. اگر چه تا کنون در این خصوص اقدامات اساسی نفرموده‌اید و نمی‌دانم به چه ملاحظه و به کدام جهت این گونه مطالب را مسکوت عنه می‌گذارید. باری چون حواسم پریشان است نمی‌توانم پیش از این زحمت و جسارت را مبادرت نمایم. البته از سقوط کابینه مستوفی و تعیین کابینه صمصام السلطنه مسبوق هستید. بنده فعلاً نمی‌توانم نظریات خود را راجع به این کابینه عرض نمایم. باشد تا بعد معلوم خواهد شد. چون این عریضه را آقایان دیگر نیز خواهند خواند، محتاج تکرار عرایض نیستم. حضور حضرتین میرزاییین و سایر آقایان به عرض ارادت صمیمانه مصدع و موفقیت آقایان را از خداوند خواهانم. خلخالی^{۱۱۶}

۱۰۶

ایالت گیلان و طولش، سواد معروضه کارگذاری به وزارت جلیله امور خارجه، نمره ۶۲۳، تاریخ ۱۶ شهر شعبان ۱۳۳۶

مقام منیع وزارت جلیله امور خارجه، نظر به وقوع قضایای متواتره و مداخلاتی که بولشویکها به دست هیئت اتحاد اسلام در امور داخله گیلان می‌نمایند، لازم است خاطر مبارک اولیای آن وزارت جلیله را به مقدمات این امر جلب نمایم. در چهار ماه قبل که قشون روس از این خط مراجعت می‌کردند و هنوز شصت هزار قشون در راه بود، بولشویکها به رشت آمده و با هیئت اتحاد اسلام اظهار موافقت کردند. مشارالیه هم نیز از ترس وقوع مصادمه بین خودشان و قشون روس حسن استقبال کرده و پاره‌ای از تقاضاهای بولشویکها را پذیرفته و از تندرویهای آنها جلوگیری نشد و این امر در جریان طبیعی خود پیش رفت، تا اینکه قشون روس خارج و به واسطه تهدید باراتف کمیته بولشویک از رشت هم خارج شده و مرکز خودشان را در انزلی قرار دادند. ولی در انزلی مداخلات آنها در امور داخلی محل بیشتر و در حقیقت دیکتاتور مطلق بودند. اهالی و کلیه افکار عمومی نیز به واسطه رعب سابق بکلی مطیع و به تمام قتل نفسها و دزدیها و غیره فقط ناظر بودند. هیئت اتحاد اسلام و نمایندگان آنها نیز به هیچوجه به عاقبت این امر متذکر نشده و خودشان بیشتر اسباب قوت و قدرت آنها شدند، چنانکه در مسئله نفتیش کشتیها با هزاران زحمت و فداکاری چاکر موفق شدم که جلوگیری کنم و در تمام این کشمکشها و موافقت جنگلیها با بولشویکها فدوی در هر موقع به قدر امکان از نفوذ و قدرت قونسولگری و روسها و بولشویکها کاسته و عدم قدرت آنها را به نظر

عامه می‌رساندم. ولی از طرفی پیش‌آمد قضیه باد کوبه و دخول فوق‌العاده آرامنه در بولشویکها قضیه را صورت دیگر داده و به واسطه ریاست نرسیس ارمنی داشناکسیون در کمیته انزلی (سابقه نرسیس ارمنی در رولسیون قزوین معروف و از اشخاص شرور و فوق‌العاده متعصب و اساساً بر ضد اسلام و ایرانیت است.) نفوذ حضرات روزبه‌روز در تزیاید و چاکر از سه ماه قبل چنانکه در ضمن تلگرافات رمز به عرض رساندم، پیش‌بینی کردم و در جلسات متعدد و مکاتبات زیاد با آقایان هیئت اتحاد اسلام مذاکره و بالاخره آقایان از ترس هزار و دویست نفر عده باراتف و با تصور باطل اینکه اگر باراتف و بیچراخف برضد ما اقدام کنند، بولشویکها با آنها ضدیت خواهند کرد خود را بکلی مطیع نرسیس ارمنی کرده و نرسیس نیز رل مهمی بازی می‌کند. زیرا بولشویکها را اغفال کرده و دسته‌ای از آرامنه را کاملاً مسلح نموده و پس از ورود بیچراخف و حرکت قشون انگلیس به طرف رشت، چند نفر بولشویک حقیر احمق را دستگیر و خودش پیش‌قدم حمله قشون انگلیس به قفقازیه خواهد بود. ولی با کمال تأسف هیئت اتحاد اسلام خودشان که این مطالب را نفهمیده یا نمی‌خواهند بفهمند و مساعدت هم نمی‌کنند، همان قوه حکومت و کارگذاری را نیز خنثی کرده و از عمل باز می‌دارند و در چندین مسئله که چاکر از اقدامات آنها با کمال جدیت و سختی جلوگیری کردم و هر قدر سعی و پرتست کردند نپذیرفتم، بالاخره به هیئت اتحاد اسلام مراجعه و حضرات بدون تعقل و تفکر قوای من را لغو و احکام من را بدون اجرا گذارده، خود را دست‌بسته تسلیم نرسیس ارمنی نمودند. چنانکه در قضیه آذوقه با قحطی داخله مقدار مهمی برنج به آنها دادند و در تهران و همدان و زنجان اهالی از گرسنگی مردند و در مقابل این مساعدت تمام مال‌التجاره ایرانیها را هم در باد کوبه ضبط کردند و حالا نیز به اداره گمرک ایران اهمیت نداده، هر چه می‌خواهند می‌برند. و نرسیس فقط آقایان را به این کلمه اقناع می‌کند که ما چون شما مذاکره نکردید کامیون به دولت ایران ندادیم و اینها هم به همین کلمه دلخوش هستند و در همچو قحط سالی آذوقه داخله را به آقایان تسلیم می‌کنند و روزی نیست که دو، سه کشتی و هر کدام اقلاباً با پانصد پوط برنج برای باد کوبه از بندر انزلی خارج نشود و با مقدمات معروضه ترتیب فعلی انزلی را نیز به طور اختصار عرض می‌کنم که قدرت محل و این سرحد مهم که درب‌خانه مملکت ایران است فعلاً در دست نرسیس ارمنی و بولشویکهای اتباع اوست. چنانکه پُرت انزلی را قدغن کرده‌اند، بدون اجازه کمیته مانع از دخول و خروج کشتیها بشود و چاکر قوه فرستادم که مانعت کنند آقایان میل بولشویکها را عملاً به موقع اجرا گذارند. و نیز در انزلی هر کس را مایل هستند دستگیر می‌کنند و

بعضیها را کشته، به مرداب می‌اندازند و اشخاص را در زیر اتومبیل خورد می‌کنند و ابدأ برای جواب دادن حاضر نمی‌شوند و بیشتر تأسف چاکر از این است که با قوه فعلی و مذاکرات و فعالیتی که تا حال در محل اعمال کرده‌ام کاملاً قادر به جلوگیری هستم. ولی آقایان هیئت اتحاد اسلام به خیال واهی که سابقاً عرض شد، قوای حکومت دولت متبوعه خودشان را فلج کرده و بالاخره به چاکر جواب می‌دهند ما قونسول را نمی‌شناسیم و بولشویکها را به رسمیت می‌شناسیم. فلسفه این قضیه هم معلوم نیست. فقط افکار ایرانی و احساسات طفلانه است که فقط و فقط در محیط حرف و کلمات خودمان را سرگردان کرده و از هیچ قوه و هیچ تشکیلات ملی و دولتی نمی‌توانیم استفاده کنیم. در هر حال چاکر تصور می‌کنم دانشناکسیونها با مقدمات و روابطی که اخیراً با انگلیسیها پیدا کرده‌اند، بولشویکها را آلت قرار داده و عنقریب اگر انگلیس در فرونت بین‌النهرین موفقیت حاصل کند و پیشرفت او به وقفه‌ای بر نخورد، پیش‌جنگ و راهنمای آنها در ایران و قفقازیه خواهند بود و کاملاً نقشه تجزیه قسمتی از ایران و استقلال ارمنستان را به دست انگلیس در نظر گرفته‌اند و باز هم جسارت می‌کنم که با کمال تأسف مجامع ملی خود ما این قضیه را در کمال سرعت پیشرفت می‌دهند و اقدامات و مداخلات بولشویکها به واسطه مساعدت هیئت اتحاد اسلام در انزلی به قدری پیشرفت کرده که قایم مقام زمان افسینکوف^{۱۱۷} نگراسوف ویلوم شده و توجه اولیای آن وزارت جلیله را به این امر جلب و استدعا می‌کنم، در این موضوع بخصوص دستورات خیلی مبسوط از آن وزارت جلیله به آقای سردار کل بدهند که با مشاوره با چاکر شاید بشود از پیش‌آمدهای این پرده جدید جلوگیری نمود. سواد این راپرت به وزارت جلیله داخله نیز تقدیم شده است.

۱۰۳

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از رشت به لاهیجان، نمره تلگراف ۲۹۵/۳ به تاریخ ۱۰ شهر جوزا (۲۱ شعبان) سنه ۱۳۳۶

خدمت جناب مستطاب ملاذالاسلام آقای آقا شیخ علی مجتهد و سایر آقایان هیئت تفتیشیه، حسب الامر هیئت مقدس آقایان لاهیجان دیروز فرستاده شده است و در آن حکم محمدخان انگنظ مستثنی نشده بود. لهذا عموماً اعزام شدند. ۹ جوزا نمره ۷۹۰، مهدی فرخ

۱۰۴

۱۱۷. افسینکوف ژنرال قونسول روس در گیلان بود.

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از لاهیجان به رشت، نمره ندارد، به تاریخ ۱۴ برج جوزا (۲۵ شعبان) سنه ۱۳۳۶

آقای عزت‌الله خان، تلگرافی از بابا رسید که تقریباً به همان مضمونی است که به هیئت مقدس زده شده. جواب او را با نظریات خودمان که گفته‌ایم، به شرح ذیل است: این جواب و آن تلگراف را به وسیله تلفن مخابره فرمائید. حضرت رئیس کمیسیون جنگ و حضرت حکمران از مطالب واقعه مستحضر، لازم است نظری به اهمیت موقع داشته که امروزه اعزام جمعیت و تصادم با جهل اثرات خوبی ندارد. مخصوصاً در آن نقطه صلاح این است که چند نفر از مردمان بی‌غرض کافی را به فوریت نزد سالار فاتح^{۱۱۸} روانه دارید و از مراتب معاهده و مواد نزد هیئت متذکر سازید و به سوء خاتمه او را تهدید و منصرف دارید و گمان می‌کنم که به وسیله حاجی شیخ به فوریت اقدام مشارالیه را به سرداران مازندران اطلاع دهید که اگر مشارالیه به چنین حالی باقی باشد، بالضروره به یک عاقبت بدی دچار خواهد شد و در نزد احرار محترم آن حدود مورد ملامت نخواهیم واقع شد. حرکت عده این حدود را بعد از اجازه مرکز اطلاع خواهیم داد. در خاتمه بعد از تقدیم ادعیه خالصانه حزم و احتیاط و اهمیت موقع را در هر حال در نظر داشته باشید. علی فومنی

۱۰۵

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، نمره ۷، از خرم‌آباد^{۱۱۹} به لاهیجان، به تاریخ ۱۴ برج جوزا (۲۵ شعبان) سنه ۱۳۳۶

حضرت حجت‌الاسلام آقای آقا شیخعلی آقا دامت برکاته، در باب اصلاح با سالار فاتح از اول ورود تا به حال مشغول مذاکرات صلح آمیز هستیم. چون فقط نقطه نظر ایشان ضبط علاقه کجور سپهسالار بدون معارض است، لهذا بی‌اثر می‌ماند. البته باز در این نقطه نظر غفلت و صرف نظر نخواهد شد. مقصود از خواستن قوه برای آخرین حیل است و به ملاحظه اهمیت موقع و انبساط خاک محال ثلثه یک عده صد نفری همیشه برای حفظ حدود دو طرق

۱۱۸. میرزا علی خان دیوسالار (سالار فاتح) از مبارزین انقلاب مشروطه و از دوستان و هم‌زمان قدیمی میرزا

کوچک‌خان بود. (ابراهیم فخرایی، سردار جنگل، ص ۲۴)

۱۱۹. خرم‌آباد از قراء جو بر شفت می‌باشد. (رایینو، ص ۲۳۶)

عراق^{۱۲۰} لازم است. به طوری که سابقاً عرض شد، یک عده را در نظر داشته باشید تا لدی الزوم^{۱۲۱} عرض شود. فدائیان غلام علی [او] معز السلطنه

۱۰۶

دولت علیه ایران، وزارت داخله، تلگراف از تهران به تبریز، انمره ۳۳۵، به تاریخ ۲۶ شعبان ۱۳۳۶ [۱۶] جوزالوی نیل
به ایالت آذربایجان رمز شود

مطابق راپرت کارگذاری اردبیل، چند روز قبل قوای جنگل تا یک فرسخی شهر اردبیل آمده، در ابتدا به استعداد حکومتی که برای جلوگیری رفته بودند، غلبه کرده و بعد به واسطه کمک شهری عقب نشست، باز در صدد مهاجمه هستند. تفضیل چیست؟ راپرت ماقع را تحقیقاً اطلاع خواهید داد.

۱۰۷

وزارت داخله، تهران به تبریز، نمره ۳۵۰، به تاریخ ۲۹ شعبان ۱۳۳۶ [۱۹] جوزای لوی نیل
به ایالت آذربایجان رمز شود

مطابق راپرت رئیس پست آستارا میرزا اسحق خان از طرف جنگل به مدیریت اداره اخذ وجوهات به آستارا وارد ۱۳۰ تومان موجودی تلگرافخانه را دریافت و خواسته است ده روز یک مرتبه به صورت دخل و خرج و موجودی صندوق به اداره اخذ وجوهات تسلیم شود. تفضیل چیست و از طرف ایالت چه تعلیماتی در این باب صادر شده است مرقوم فرمائید.

۱۰۸

بسم الله تعالی

قربانت شوم، گرامی مرقومه شریفه زیارت و از مضامینش که حاکی از سلامتی مزاج محترم [بود] بی نهایت خرسندی رخ داد و مرقومه حضرت مستطاب عالی به عنوان آقا شیخ علی به مشارالیه تقدیم گردید و از حسن نیت و اقدام جلوگیری از عبدالله نام کرکبودی خیلی مسرور شدند. امید است که هیئت محترم وظیفه و شیوه مرضیه شان رفاهیت و آسودگی

مسلمانان است شر این گونه اشخاص که اغراض شخصیه دارند به واسطه بعضی اشتباه کاریها نگذارند به فعلیه برسد و جمعی از بی گناه دچار ظلم و تعدیات شوند. باری در خصوص علت حرکت آقای آقا شیخ علی به طرف رشت اخیراً مرقوم شده بود، ظاهراً از ناحیه شخصی بزرگ و خواهش ایشان برای ابلاغ بعضی مطالب مهمه باید حرکت کنند. لکن مطالب چه هست نمی دانم. از جهتی قریب دو ماه است حضرت حجت الاسلام آقای مدرس^{۱۲۲} دامت برکاته از مهاجرت مراجعت فرموده اند. ارادت و خصوصیت و تلمذ بنده را به آقای مدرس خواطر مبارک مسبوق است و در مجالس علنی و سری معزی الیه لیلأ و نهاراً حضور دارم و مداحی چاکر به ذوات مقدسه هیئت اتحاد اسلام سیمماً از آن یگانه جوان رشید که مایه افتخار ما مسلمانان است، بی اختیار است. لذا آقای مدرس در مجالس سری به بنده فرمودند خیلی اسف دارم از اینکه بعضی اشخاص که کارگذار آن هیئت مقدس هستند در مرکز مردمان بی حالی یافتم ایشان را، و آدم فعال و کارکن نیستند و نقشه هیئت را نفهمیدم با اینکه بدو با ما هم مقصد بودند که آیا ضد با دشمن حرکت دارند و کار برای مملکت می کنند و یا فقط حفظ و حراست خودشان را می خواهند؟ عرض کردم مقاصد اهم هیئت حفظ و استقلال مملکت اسلام و ناموس مسلمین است. شرح مفصل در این خصوص از افعال جمیله هیئت محترم عرض شد که تصدیق فرمودند. چاکر متعجب هستم در این مدت تشریف آوردن آقای مدرس به مرکز چرا از هیئت محترم تعلیمات و تعلیمات و روابطی با معزی الیه نداده اند و نگرفته اند، با اینکه همه هم مقصد و هم درد و ضد با دشمن هستیم و یک نفر آدم درست عالم و صحیح العمل اسلام براست و مملکت دوست از روی واقع و حقیقت در مرکز همین است بس و چند سال است به سیاست مشغول هستند و مهاجرت و جنگ با دشمن کرده اند، لابد در این مدت تجربیاتی تحصیل کرده اند. گمان بنده ارا[به اندک تأمل تصدیق خواهید فرمود و چنین اشخاص مجرب و کار دیده صحیح العمل را باید جلب نظریات از ایشان کرد به وظیفه ارادت و اسلامیّت خودم این کلمات و عرایض را جسارت کردم و بعضی مطالب مهمه هست که از تحریر خارج است. بنده یکی از چاکران هیئت خود را می دانم و لازم و واجب است به مقتضی دیانت بر هر مسلمانی به هر نحوی همراهی نمایند.

۱۲۲. زمان تحریر سند با توجه به اینکه ورود مرحوم مدرس از سفر مهاجرت به تهران، ۲۱ جمادی الثانی ۱۳۳۶ هـ. ق بوده، دو ماه بعد از آن یعنی شعبان ۱۳۳۶ می باشد. لازم به تذکر است که مرحوم مدرس در جمادی الثانی ۱۳۳۸ در پاسخ به استفتایی در مورد نهضت جنگل، میرزا کوچک خان و نهضت مزبور را تأیید می کند. (محمد ترکمان، مدرس در پنج دوره تقنینیه مجلس شورای ملی، جلد ۱، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ ۱ - تهران ۱۳۶۷، صص ۷ - ح)

اوضاع مرکز خیلی بد است و روز به روز بدتر است؛ فعلاً را نه نان و نه برنج یافت نمی‌شود. از هیئت دولت خیلی تعجب هستم، هر کاری را دست می‌اندازند به قول خودشان که اصلاح کنند قحطی و گرانتر می‌شود. نمی‌دانم چه عرض کنم، به مردم بیچاره و امثال بنده چه گذشت و می‌گذرد. شرح قضیه کتباً ممکن نیست. هر روز و هر ساعت خبرهای اراجیف که انگلیسیها چه کرده‌اند و چه می‌کنند و چه خواهند کرد، تمام این اراجیف را این انگلیس پرستها و مستخدمین سفارت انگلیس خرب‌الله بنیانهم^{۱۲۳} نشر می‌دهند. بحمدالله این روزها شکست فاحش به فرانسه و انگلیسیها وارد آمده، لابد روزنامه را ملاحظه می‌فرمائید. امیدوارم به حقیقت محمد (ص) و آل محمد (ص) و به توجهات ولی عصر عجل‌الله تعالی فرجه این دولت کفر جائزه را خداوند عالم ذلیل کند. چنانچه روس ذلیل شده است و به هیئت جامعه اسلامی قوه و نصرت و حس عنایت فرماید و نفاق را از بین مسلمین بردارد و کسانی که کارکنان کفار هستند ذلیل و خوار شوند. چقدر بدبخت هستیم که یک مملکت و ملتی را به اسارت می‌دهیم تا دو ماه وزیر باشیم. خدا ذلیل کند و نیامرزد چنین اشخاص را. باری به هر حال امیدوارم خداوند آن ذوات مقدسه را نصرت و قوت عنایت فرماید، خصوصاً حضرت مستطاب اجل آقای آقامیرزا کوچک‌خان دام‌نصره و ایدالله جیشه را که مشمول عواطف حقّه حق جل‌شانه و منظور نظر امام عصر عجل‌الله تعالی فرجه انشاءالله می‌باشند. خداوند طول عمر و نصرت مرحمت فرماید که به برکات وجود مقدس ایشان این مملکت استقلال پیدا کند. خدایا وجودش را حفظ فرما و عسا کرش را نصرت. «کم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة»^{۱۲۴} اخلاص صمیمانه و ارادت خالصانه دعاگو را تقدیم حضور مبارکشان خواهید فرمود و بنده هم حسب‌المعمول انشاءالله اواخر شهر جاری تا اوائل شهر صیام به طرف شفت خواهم آمد. در آنجا امیدوارم به توسط عالیجاه با نقدعلی بیک سیاهمیز کی همیشه در مقام مصادعت برآئیم و از ناحیه مقدسه حضرتعالی هم انشاءالله یادآوری از چاکر خواهید فرمود. دیگر زحمت ندارد. و سلام علیکم و رحمت‌الله و برکاته.

در باب جناب آقا سید ابراهیم شرحی مرقوم شده بود. تصدیق می‌کنم حضرت مستطاب عالی را، مطلب همان است که فرمودید؛ لکن در این موضوع حق با مشارالیه است. هرگاه به هر طریقی باشد، قلع و قمع ماده نزاع بین اینها بود، گمان بنده آن است که اعظم عبادات است. ابا عن جد تاکنون و بعدها اینها مشغول نزاع بوده و هستند و خواهند بود. همه چیز

۱۲۳. اصل: بنیانه

۱۲۴. اصل: «غلبت علی فئة». بقره / ۲۴۹

طرفین از بین رفته. انشاءالله به حسن نیت و اقدام حضرت عالی شاید اصلاح شود، هرگاه مغرضین داخل و خارج و همجوار بگذارند. در عالم یک نفر آدم مصلح درست یافت نمی شود. تمام مردم می خواهند یا به دوستی یا به دشمنی مردم را به یکدیگر بیندازند و تماشا کنند. خصوصاً ما ایرانیها که از عالی و دانی این گونه افعال رذیله؛ سحیه و ملکه ما شده است، نه رادع باطنی داریم و نه ظاهری.

حضرت مستطاب ملاذلا نام آقای آقا شیخ محمد حسن دامت برکاته، مخصوصاً تبلیغ سلام تقدیم خدمت جناب عالی می کنند. از گرفتاریها معذرت تصدیح علی حده^{۱۲۵} می خواهند، در مجالس علنی و سری مداح و مروج ذوات مقدسه هیئت محترم هستند. گرفتاری امسال تمام حیثیات مردم را به باد فنا داد، من جمله بنده، فعلاً قریب یک ماه است دو نفر مریض مبتلا به مرض حصبه هستند، گرفتارم. با این وضع کنونی و این دوافرشهای بی انصاف برای انسان حیثیات و هستی نمی ماند. اسمی از امثال بنده مانده است و آقای آقا شیخ علی قریب ده، دوازده نفر از عیالاتش ناخوش و افتاده اند و خیلی هم از این مرض محرقه از بی دوائی و غذایی تلف شده و می شوند. امید است از برکات دعای حضرت عالی خداوند اصلاح فرماید. عریضه ای چندی قبل جناب آقا میرزا احمدخان نام کرمانشاهی در جوف عریضه چاکر به هیئت مقدس عرض کرده بود، منتظر جواب هستند. هرگاه جواب مرقوم فرمودید یادداشت ایشان منزل آقای آقا شیخ محمد حسن به عنوان بنده اگر هم نباشم خواهد رسید و به جناب آقای مدرس هم هرگاه چیزی مرقوم شد به همین عنوان به معزی الیه می رسد. امیدوارم لدی الورود در شفت اظهار ارادت خود را کرده باشم. عالیجاه نقد علی بیک را دعا خوانم. این مطالب اهم را خاطر نشان حضور کرده باشم عیبی ندارد. در گیلان مصادر امورات شرعیه مخصوصاً امر مزوج اشخاصی هستند که فقط لفظ انکحت و زوجت را تحت الفظی آن هم به غلط یاد گرفته اند و ابداً از انشاء و معنی و ترکیب و چیزهای دیگر اطلاع ندارند. یعنی هرگاه بنا شد این آقا را جسارت است، اما له هم کنند نخواهد فهمید و اموراتی را متصدی هستند که وظیفه مجتهد جامع الشرایط است. از قبیل حکم قسم و استماع شهود و غیر هما و بنده اهل هیچیک از این کارها نیستم و خدا نکند بشوم. حضرت عالی لابد بهتر از چاکر مطلع هستید، هرگاه جلوگیری از این نمره اشخاص بشود و امتحان در بین بیاید مردمان قابل متصدی بشوند. مخصوصاً امر مزوج را که مردم به زنا نیفتند، خیلی خوب بود. و مطلب دیگر هم در سنوات ماضیه مردمان لابلالی در شهر صیام علناً روزه می خوردند و کسی هم نمی توانست

نهی از منکر کند. خصوصاً این نیمچه خانها و بستگان آنها. هرگاه از هیئت محترم مقرر شود که هر که روزه بخورد چنین و چنان خواهیم کرد، مرضی خدا و رسول و پیشرفت کارها و جذب قلوب مسلمین خواهد شد. به مقتضی دیانت و اسلامیت آن هیئت محترم و حضرت مستطاب عالی محتاج به بیان نیست، محض تذکار و تأکید جسارت شده است. چون افواهاً می شنویم انگلیسها در قزوین کاغذها را باز می کنند، عنوان روی پاکت را به اسم دیگر علیحده نوشته ام. چاکر همان چاکر صمیمی و داعی قدیمی علی هستم. زیاده تأیید و نصرت هیئت محترم را علی الدوام از خداوند عالم مسئلت می نمایم.

۱۰۹

۵ رمضان، ۱۳۳۶

حضور مبارک حضرت مستطاب اجل آقای حاجی احمد آقا مشرف باد. قربانت گردم از یوم چهارشنبه دوم شهر حال در تهران شهرت دارد که در منجیل بین قوای انگلیسها و قوای جنگل نزاع شده و قوای جنگل به طرف رشت و سایر نقاط عقب نشسته اند و در روزنامه هم این خبر ذکر شده بود. لذا ناچار شده به وسیله قاصد از کم و کیف امر مطلع شده باشم. پس از تبادل افکار با حضرت سردار محیی قرار شد که آقا حسین را روانه خدمت نموده و فوری مراجعت نماید، از ترتیبات استحضار حاصل شود. وضع تهران کما فی السابق است، تغییری حاصل نشده، کابینه هنوز تشکیل نشده، معلوم نیست به این زودی هم تشکیل بشود. البته بزودی آقا حسین را مراجعت دهید که دوستان چشم به راه هستند و از روز چهارشنبه تا کنون تلگرافخانه، تلگرافات رشت را قبول نمی کند. شیخ احمد

۱۱۰

شهر رمضان سنه ۱۳۳۶

دلالتان اجنبی بخوانند

البته جای انکار نیست که در هر ملتی یک عده خائن وطن فروش وجود داشته، که از شرافت ملیت چشم پوشیده، به اجنبی خدمتگذار می شود. بدبختانه باید تصدیق کنیم که در وطن عزیز ما ایران این نمره اشخاص بیشتر پیدا می شوند. با این حال از وجود این میکروبهای موزیه نظر به دلیل فوق استعجابی نمی کنیم و برای بقای این گونه مردم تأسفی نداریم. اما چیزی که ما را گرفتار اسف کرده، بلکه تا حدی دچار پشیمانی می کند، همانا فرصتی است که به

این ناپاکان غافل داده شد که شاید از وطن فروشی و دلآلی خارجه نادم گشته، بیش از این به ریشه قومیت تیشه نزنند. همین اغماض، همین عفو، همین ملاحظه که تا اندازه‌ای لازم بود باعث تجرّی آنها شده که باز هم مانند مارهای افسرده که احساس حرارت کنند به جنبش درآمده، حرکات ننگین سابقه خود را تجدید می‌نمایند. این راههای عذر بعد را مسدود و ثابت کرد «که زنگی به شستن نگرده سفید.» این گونه مردم از مقاصد فاسده خود دست نکشیده و از خیانت صرف نظر نخواهند نمود و فقط باید به این بدکاران مجازات داد که تا هنگام ابتلای ملت به یک دشمن خارجی سربار فلاکت نشده و هم دیگری هوس این نحو هوی و هوس را ننماید.

اینک برای ادای آخرین درجات تکلیف دینی و ملی خود به این اشخاص معدود و فاسدالعقیده که تمام را به اسم و رسم می‌شناسیم پیشنهاد می‌کنیم که دیگر بس است رذالت، بیشرمی، دنائت، بی‌وجدانی را پشت پا زنید. در جای خود ساکت و آرام نشسته قدری ملل سایره و فداکاران ملت خود را مشاهده کرده، منفعل شوید. اگر نصایح و پند و تهدید و خوف مجازات آتیه را اعتنا نکرده و دست از خیانت برندارید، بازهم راهنمای و هادی دشمنان ایران شوید، بدانید که بزودی صاعقه مجازات به هر نحوی باشد خرمن هستی شما را سوزانیده که خودتان رهسپار دیار عدم و اندوخته‌ای که با هزاران ترتیب خجلت آور تهیه کرده‌اید^{۱۲۶} به باد فنا خواهد رفت. میدان داری دشمن قدیم ایران که محض اشتباه کار اذهان مردم عثمانی و آلمان را بهانه کرده، خون پاک جوانان ما را ریخته و مملکت ما را اشغال نموده، مغرور نشوید.^{۱۲۷} در مقابل اراده خدای قاهر که در مقام انتقام مظلومین از این ظالم غدار است، همه این اقدامات حق شکنانه در حکم نقش بر آب است. آن همه قدرت دولت مستبده روس که یگانه مربی و حامی شما ناپاکها بود، معدوم گشته بی‌شبهه قدرت ظالمانه این دولت حق کش نیز به فضل خدای تعالی از میان رفته، برای شما بدبختها همان خسران دنیا و عذاب آخرت اگر معتقد باشید باقیمانده، مصداق «خسر الدنیا و الاخره ذالک هو الخسران المبین» خواهد شد.

این بیانیه نه تنها برای اتمام حجت شما که می‌دانیم به غرور ملت مغرورید می‌باشد؛ بلکه مقصود ما این است که بیانات در تاریخ ایران به یادگار مانده و اخلاف بیچاره شما ناکسان به خوبی مسبوق گردند که ملت در مجازات شما ذیحق بوده و غیر از این علاجی نداشتند و شماها کسانی نبودید که به هیچ چیز از مقاصد سوء خود منصرف شوید.

پس از این بیان هموطنان شرافتمند را توصیه می‌نمائیم که از این میکروبهای مضره اجتماعی دوری جسته و خود را به آمیزش آنها ملوث ننمائید و فریب آنها را که می‌خواهند به هر نحوی است نفوذ دشمن را در قلب شماها رسوخ دهند نخوردید، که این طبقه مردم مردود خدا و رسول و مطعون تمام ملل می‌باشند.

اخبار جنگ

صبح نوزدهم شهر جاری یک نفر از اهالی رحمت آباد^{۱۲۸} گیلان که با قشون انگلیس مواضعه داشت، در سیاهرود نزدیک قسمتی از قوای ملی آمده اظهار داشت که: شما را راهنمایی کرده در محلی که عده‌ای از قشون خصم هست؛ نوعی وارد می‌کنم که بی‌خسارت آنها را مقهور نمائید. مجاهدین هم نظر به اینکه این ناپاک، مسلمان و از اهل این خاک است می‌خواهد به قدر سهم خود خدمتی کند، قبول کرده پنجاه نفر زبده انتخاب و به معیت آن شخص روانه کردند. پنجاه نفر مجاهد دلیر پس از طی مسافتی ملتفت خدعه این شخص شده، دیدند که علاوه از دویست نفر قشون خصم از سه طرف آنها را محصور نموده و با مترالیوز و تفنگ مشغول شلیک شدند. مجاهدین بدون ذره‌ای اندیشه و خوف اولاً آن راهنمای خائن را دستگیر، پس از آن با کمال ثبات عزم مشغول مدافعه شده پنج ساعت به شدت جنگ دوام داشت. از قشون انگلیس سی و نه نفر مقتول و عده‌ای مجروح شدند. از مجاهدین شش نفر شهید و دو نفر زخم‌دار گردید. بعد از پنج ساعت محاربه هر یک به مواقع اولیه خود رجعت کردند و آن شخص رحمت آبادی خیانتکار هم تیرباران شد.

در جوار شهر رشت

شب بیست و یکم شش ساعت از شب گذشته، بین قریه سر و سلیمان داراب پیش قراول مجاهدین با قراولان دشمن مصادف گشته، سه نفر از خصم را مقتول کرده، بقیه به سلیمان داراب فرار کردند و به مجاهدین لله‌الحمد آسیبی وارد نشد.

کمیته اتحاد اسلام گیلان

۱۲۸. ناحیه رحمت آباد در جنوب رشت که از هرزویل در نزدیکی منجیل تا امامزاده هاشم وسعت دارد و در ساحل راست سفیدرود مقابل رودبار و پای کوه دلفک قرار گرفته و سرزمینی است که نیمی از آن دشت و نیمی دیگر کوهستان است. (رابینو - ص ۳۱۲)

بازهم قتل بی گناهان

روز سه شنبه پانزدهم شهر رمضان دو ایروپلان انگلیسی شش ساعت قبل از ظهر بدو در هوای فومن پیدا شده و در شهر فومن دو بمب پرتاب کرد که یکی در جوار شهر و یکی در میان مزرعه و خارج از شهر افتاد و هیچ کدام منفجر نشد و یک مقداری هم با مترالیوز در شهر شلیک کرده، ولی به کسی آسیبی وارد نشد. بعد به گوراب زرمخ آمده، چهار بمب در مریضخانه و بازار پرتاب کرد که یکی از این چهار بمب به مریضخانه اصابت کرده که پنج نفر مریض شهید و سه نفر مجروح شدند و یکی دیگر از این بمبها در مزرعه منفجر شده به یک مرد و یک زن فلاح و یک طفل جراحت مختصر وارد کرد و بمب‌های دیگر منفجر شدند، اما به کسی صدمه نرسید. بعد از سه ربع ساعت جولان و پرواز معاودت کرده، مستقیماً به سیاه‌رود رفته مواقع مجاهدین را بمبارده نموده، بدون موفقیت و زحمت احدی مراجعت به شهر کرده.

این بود تعرضات روز پانزدهم دشمن که بی‌کم و زیاد نوشته شد. اینک با زبانی ساده توجه هموطنان عزیز را به این نکته جلب می‌نمائیم که تمدن، انسانیت، طرفداری از اقوام ضعیفه، نوع‌خواهی [و] رعایت حقوق بین‌الملل فقط عبارتی است که برای مردمان بی‌خبر غیر مطلع استعمال می‌کنند.

معنی تمدن امروزی خاصه تمدنی را که انگلیسها دعوی دار هستند تاختن به بیچارگان، غصب حقوق ضعیفان، قتل و غارت بی‌گناهان، پایمال کردن اقوام ضعیفه [و] تصاحب ممالک بی‌طرف مظلوم به محو نمودن ملل صغیره است. فاش می‌گوئیم و در این گفته خود محتاج به اقامه برهانی نیستیم که تمدن امروزی را غیر از این معنایی نیست. و انگلیسهای بی‌حقیقت مظلوم‌کش مصداق حقیقی این مدنیّت دروغی هستند. حال ای هموطنان عزیز، ای برادران غافل تن‌پرور ایرانی ما، زنه‌ار فریب این غدار مظلوم آزار را نخورید. به عبارات ظاهر فریب مشعشع آنها اعتنا نکنید. انگلیس می‌خواهد مملکت شما را تصرف کند، دیانت شما را پایمال نماید، قومیت شما را نابود سازد، حقوق شما را غصب نماید [و] شما را مثل هندوستانی و آفریقایی و غیره بنده و اسیر خود کند. انگلیس را اگر قصدی و غرضی نیست به مملکت ما چه سرو کاری دارد. چرا دولت ما را به وسیله بعضی از وطن‌فروشان بی‌دین بازیچه

و آلت خود قرار داده، صفحه ایران را مورد تاخت و تاز بی‌رحمانه خود نمود. ما که با انگلیسها تعرضی نداشتیم. ما که تجاوز به حقوق آنها ننموده‌ایم. به خانه ما آمدن و دست تعرض به جان و مال و ناموس ما دراز کردن غیر از مظلوم آزاری و عاجز‌کشی محمل دیگر دارد؟

اکنون ما فدائیان گیلان در مقابل این دشمن حقیقی ایرانیان برای حفظ وطن و ناموس و دیانت و همه چیز خود مقاومت کرده و دفاع می‌کنیم و برای بیداری شماها نیز حقیقت امر را می‌نویسیم. اگر شماها نیز عمل نکرده و فریب این دولت حق‌کش را بخورید و از ادای وظایف خود تقاعد ورزید در پیشگاه خداوندی و حضرت پیغمبر خاتم (ص) شرمسار و مورد لعن تاریخی وطن و اخلاف خود^{۱۲۹} خواهید بود.

اخبار جنگ

در روز سیزدهم و چهاردهم چنانکه در بیانیه قبل اشعار شد، سکونت موقتی حاصل بود. روز پانزدهم شهر جاری در سیاهرود و امامزاده هاشم جلوگیری از تعرض دشمن شده تا مقداری از آن روز جنگ مداومت داشته، بالاخره پنج اتومبیل دشمن شکسته با مهمات به سفیدرود ریخت. عده کثیر مقتول و مجروح، بقیه به سمت کهدم فرار کردند. بحمدالله از توجهات باطنیه حضرت حجة عصر ارواحنا فداه به هیچ یک از مجاهدین دلیر آسیبی نرسید.

کمیته اتحاد اسلام گیلان

۱۱۶

ابلاغیه

سه سال متمادی است که اشرار جنگلی صفحه گیلان را میدان تاخت و تاز قرار داده و بالاترین مظالمی را که مستلزم پایداری آنها بود نسبت به اهالی و رعایای بدبخت فروگذار ننمودند. بالاخره در نتیجه آن همه خود سربها و غارت‌گریها از هفت ماه به این طرف یک عده از قوای نظامی دولت مأمور به قلع و قمع و تنبیه دزدان مزبور گردیده و دامنه عملیات آنها را که در تمام ایالت گیلان وسعت یافته بود محدود به یک قسمت کوچک جنگل نمودند. در این مدت خونها ریخته شد. یک عده از نفرات نظامی دولت که برای تربیت هر یک از آنها پولهای گزاف مصرف شده بود مقتول گردید. مردمان بیچاره و بی‌تقصیر در میان

عملیات جنگی از زند گانی^{۱۳۰} محروم شدند. اموال رعایای مظلوم یغما و طعمه حریق شد و چه بسا خرابی و مصیبت‌های ناگوار که متوجه عموم گردید و حیات یک جمعیت عظیمی را مبتلا به تزلزل و مخاطره نمود. کارگذاران مسئول دولت که مأمور به خاتمه کار جنگلیها بودند، همیشه با تمام قوت و قدرت خودشان مترصد بودند که با وسایل موجوده مهم‌ترین وظیفه خود را انجام داده و موفق شوند که آخرین راپرت خود را راجع به قلع و قمع اشرار تقدیم مقام منیع ریاست وزراء عظام نموده و فنای آنها را به اهالی اعلان و مژده دهند. این انتظار باعث تولید یک سوءظنی گردید و بالاخره معلوم شد که عدم موفقیت‌های قطعی قوای دولتی ابداً مربوط به نظامیان نبوده و قوای جنگلی به وسیله ایادی داخله و یک عده اشخاص شهری تحریک و تقویت می‌شود. این اشخاص خام و بی‌خبر غافل بودند که اعمال آنها از تحت نظر مفتشین و مأمورین مخفی دولتی مستور نخواهد ماند. این چند نفر بدبخت صورت خود را با خونهای جوانان مقتول رنگین نموده و همین علامت خطرناک باعث کشف عملیات آنها گردید.

اینها مسئول کلیه خرابیهای وارده به اهالی هستند. اینها مسئول خونهای ریخته شده و مظالم اشرار بوده‌اند. اینها خود را فریب می‌دادند و گمان می‌کردند به آسانی ممکن است به ضجه‌های مادران داغ‌دیده خنده کرد. اینها انتقام خداوند قهار را فراموش نموده و باعث شدند که بدون هیچ علت و دلیلی خون هزاران نفوس محترم ریخته شده، اینها آستینهای خود را بالا زده و با دست خویش متصدی جنایت شده‌اند. و بالاخره اینها با نوشتجات و اسناد لازمه که با اشرار طرف مکاتبه شده‌اند دستگیر و توقیف شدند و به مهیب‌ترین مجازات‌ها دچار خواهند شد. این است که با نهایت اقدام خواطر محترم اهالی را مستحضر می‌نماید نظر به اینکه سیاست دولت در تنبیه متمردين و کشف توطئه^{۱۳۱} و تحریکات رفقاییشان و همچنین تعیین تمیز خائنین و خادمین از روی کمال عدالت و انصاف است و با نهایت دقت و تحقیق تعقیب خواهند شد. لهذا مراتب ذیل را خواطر نشان می‌نماید.

اشخاصی که بی‌طرفی اختیار نموده و با کمال راحتی و آسایش به امورات شخصی خودشان اشتغال دارند به هیچوجه من‌الوجه طرف تعرض مأمورین دولتی واقع نخواهند شد و با نهایت اطمینان و آسودگی در پناه‌مراحم دولتی زیست خواهند نمود. و نیز اشخاصی که از بی‌طرفی خارج شده و برای پیشرفت عملیات قوای دولتی و قلع و قمع اشرار مساعدت نمایند از انواع مراحم دولتی بهره‌مند و کامیاب خواهند شد و بالعکس هر کسی از حال بی‌طرفی

۱۳۰. اصل: زند گانی

۱۳۱. اصل: توطئه

خارج شود و قوای اشرار را تقویت و تحریک نماید به شدیدترین مجازات‌ها دچار^{۱۳۲} و تسلیم درخیم اعدام خواهد شد.

کفیل حکومت گیلان و طوالش: احمد آذری

ایالت گیلان و طوالش، نمره ۳۵۶۲ مورخه ۱۴ برج میزان ۱۲۹۷ [اول محرم ۱۳۳۷] مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته، سابقاً راپرت امور اتفاقیه رشت از طرف اداره حکومتی عرض شده. اینک در تعقیب آن معروض می‌دارد، روز دوشنبه ۴ شهر ذیقعد که مابین نظامیان دولت فحیمه انگلیس با حضرات جنگلیها کار به مسالمت قطع و ختم گردید. صبح سه شنبه پنجم نظامیان انگلیس تمام سنگرهای داخله رشت را تخلیه کرده و بکلی شهر را هم خالی نمودند. آقای معین السلطنه را که به معاونت موقتی حکومت گیلان منصوب کرده بودند از کار خلع کرده، روز چهارشنبه ششم مشارالیه به طرف تهران رهسپار شده، از طرف نظامیان انگلیس اعلانی منتشر گردید که اهالی رشت متفقاً یک نفر حاکم پسندیده از جانب خودشان انتخاب نمایند، تا حاکم رسمی از طرف اولیای دولت علیه اعزام گردد. لهذا آقایان علما و امرا و مالکین و تجار و اصناف شهر در منزل جناب مستطاب حجة الاسلام آقای حاج سید اسماعیل مجتهد که مجتهد مسلم گیلان است، مجلسی تشکیل و رأی مخفی داده، پس از اتخاذ آراء فدوی خدمتگذار و جان نثار قدیم دولت را به حکومت انتخاب و عموماً خواهش و تمنا نمودند که موقتاً مراقب انتظام امور اداره حکومتی و حفظ امنیت شهر و توابع [باشم] تا از طرف اولیای دولت علیه بذل توجه مخصوص به انتخاب و اعزام حاکم رسمی برای گیلان بشود. همچنین آقا میرزا تقی خان رئیس طایفه را به معاونت حکومتی مشخص کردند و نیز چون چندی بود که حکومت گیلان نظامی و عدلیه رشت هم منحل شده بود، برای جریان امور و کارهای فوری که برای اهالی اسباب زحمت و معطلی و تضییع حقوق نشود، آقای آقا سید محمود ولتکاهی و آقای معتمد الاسلام و آقای چایچی تاجر معروف که محل وثوق و اعتماد عموم بودند، برای مجلس تحقیقات به سمت عضویت معین شده و مجلس تحقیقات هم دایره از روز یکشنبه دهم به دارالحکومه آمده، مشغول به رسیدگی امورات گردیدند، تا عدلیه رشت مفتوح گردد. مراتب را نیز در همان روز به مقام منیع ریاست وزرا دامت شوکته معروض، جواباً دستخط تلگرافی امر به رسیدگی امورات حکومتی و اداره کردن امورات گیلان شرف

صدور یافت. عدلیه رشت که چندی بود منحل شده بود، حالیه بر حسب تقاضای اهالی مملکت چندروز است به ترتیب سابق موقتاً تشکیل و آقای شهیدزاده به کفالت عدلیه منصوب و به امورات حقوقی رسیدگی می‌شود تا انشاءالله از وزارت جلیله عدلیه اعظم ترتیب صحیحی برای عدلیه گیلان معلوم گردد.

به واسطه پیش آمدهای اخیر سارقین و اشرار چند دسته شده در جنگلهای اطراف و توابع گیلان مسکن گرفته اتصالاً دست تعدی و سرقت به اموال رعایا دراز کرده سلب امنیت از مالک و رعایا و عابرین شده بود، به طوری که حمل و نقل ارزاق و غیره از قراء اطراف به شهر غیرمقدور و اسباب سختی معاش و زحمت عموم شده بود، لهذا مجلسی از علما و اعیان و مالکین در حکومت تشکیل و بعد از مذاکره متفقاً تصویب و کتباً تصدیق نمودند که چند دسته مأمورین با قوا و مخارج دولتی برای قلع و قمع اشرار فرستاده شود. به این جهت سه دسته مأمورین که هر دسته مرکب از یک نفر نوکر ایالتی و سه نفر الی چهار نفر قزاق است به اطراف روانه شدند و از اداره مالیه به تکلیف حکومت یک صد و بیست تومان از بابت مخارج ده روزه اول به مأمورین داده شد. بعد از رفتن به اطراف چند نفر از سارقین نامی دستگیر شدند که منجمله نازعلی نام معروف است که به بعضی وسایل اسلحه‌ای برای خود و چند نفر همراهان خود تهیه و راه عراق را از نزدیکی نقلبر^{۱۳۳} تا سفید کتله^{۱۳۴} سد کرده، قافله و عابرین را لخت می‌نمود، دستگیر و در نظمیة تحت استنطاق است، همراهان خود را هم در نظمیة قلمداد نموده است. چون در محال رحمت آباد و عمارلو بودند مجدداً مأمورین به جهت دستگیری آنها فرستاد که بعضی را دستگیر و فرستادند که در نظمیة در تحت استنطاق هستند. لله‌الحمد فعلاً طرق و شوارع امن و ارزاق به سهولت وارد می‌شود.

بلدیة رشت: سابقاً اداره بلدیة به ریاست آقا محمد باقر پسر مرحوم حاج داود تاجر رشتی اداره می‌شد. به واسطه پیش آمدهای اخیر اداره بلدیة را فقط اکزان دویلو که تبعه داخله و مستشار بلدیة است، اداره می‌نمود. این اوقات جناب آقا سید محمود ولتکاهی را که جزء انجمن بلدیة بود، به ریاست بلدیة منصوب و مشغول به انتظام امور بلدیة است.

کمیسسیون ارزاق: چون به واسطه قدغن حمل رنج به خارجه سخته در داد و ستد برنج وارد شده و امروزه ثروت اهالی گیلان هم محصول برنج است و آن هم چندین برابر مصارف

۱۳۳. نقلبر (راهدار پشته) از دهکده‌های ناحیه رستم آباد رودبار که مردم آن گالش هستند. این روستا به کولکش و پیش سرا تقسیم شده است. (رابینو، ص ۲۴۶)

۱۳۴. آبادی کوچکی در سر راه رشت به فزوین در محل تلاقی سیاهرود به سفیدرود وسیله روسها هنگامی که این جاده را می‌ساختند نباشد. و به سفید کتله موسوم است. (رابینو، ص ۲۴۶)

اهالی مملکت است که مازاد مصارف خودشان را باید فروخته، در مقابل سایر ملزومات خرید و از این ممر معاش کنند درین صورت قرار شد که با اطلاع اهالی محل و اربابان بصیرت مصارف اهالی ولایت را معین و برای آنها تهیه و موجود داشته، اضافه بر آن آزاد باشد. لهذا کمیته اتحاد اسلام کمیسیون ارزاقی مرکب از آقایان حاج میرزا خلیل و آقامیرزا تقی خان میرآب طایفه و آقا حسین آقای مجتهدزاده و حاج محمدعلی آقا داودزاده و آقا محمدباقر داودزاده و میرزا حسین خیاط قزوینی انتخاب نموده و عنقریب ترتیب صحیحی در امر ارزاق رشت و انزلی و لاهیجان و لنگرود داده مراتب را معروض خواهد داشت.

مالیه رشت: چندی بود زمزمه وصول عشر از محصول برنج بوده غالب مالکین گیلان این پیشنهاد هیئت اتحاد اسلام را تمکین نمی کردند، تا اینکه میرزا رضاخان افشار را که در جزو کارکنان هیئت اتحاد اسلام است از طرف کمیته اتحاد اسلام به مدیریت اداره مالیه مأمور شده، کتابچه و اوراقی چاپ کرده، محصول برنج را بکلی توقیف کرده اند تا مالکین در اداره مالیه حاضر شده، قبولی عشر را در ورقه چاپی نوشته و امضا کرده، آن وقت اجازه نامه گرفته، محصول خودشان را ببرند. در اطراف رشت هم مأمورین فرستاده و می فرستند و مشغول عملیات هستند. عمل عشر را پادار و مطالبه می کنند و غالباً هم قبول کردند در راپرتهای آتیه نتایج اقدامات را معروض خواهد داشت.

مهاجرین، اخیراً در جنگ باد کوبه مجال اقامت برای ارامنه در باد کوبه نمانده با یک سرعت و اضطرابی از آنجا خارج می شوند و ظاهراً یگانه معبری که برای آنها باز و مأمن آنهاست فقط راه انزلی و رشت است. با آنکه حکومت انزلی با نظامیان دولت فخریه انگلیس مذاکرات کرده و در نهایت جدیت از ورود آنها جلوگیری می کند که اخیراً چهار فروند کشتی را که حامل ارامنه بودند، مانع از ورود به انزلی شده و عودت دادند. با زقریب پنج شش هزار نفر تا کنون وارد شده اند و مستقیماً عریضه به وزارت جلیله عرض کرده و تقاضای مساعدت و همراهی نموده اند. دور نیست باز به بعضی وسایل عده ای وارد شوند. مثل اینکه در بندر انزلی که جداً جلوگیری از آنها کردند، یک کشتی به حسن کیاده رفته و ارمینها را در سو واطکه لیانزوف پیاده کرده اند و واردین هم همه قسم اسباب معیشت و گذران از حیث منزل و ارزاق می خواهند که اسباب توحش اهالی شده اند. با نظریات عمیق آن وزارت جلیله که همواره به صلاح جوئی و آسایش اهالی مملکت است، تکلیف این کار را معین و مرقوم فرمایند و آنچه از مهاجرین وارد سرحد شده اند، تماماً به وسیله نظامیان انگلیس خلع سلاح شده، بدون اسلحه وارد سرحد انزلی شدند.

تلگراف مبارک نمره ۱۳۸۵ راجع به عمل شیلات بحر خزر زیارت و امر مبارک به عموم اهالی رشت و سایر بلوکات گیلان ابلاغ شد، که هر کس به مزایده طالب به اجاره شیلات باشد به ترتیبی که مقرر فرموده‌اند، در مدت معینه عریضه به وزارت جلیله فلاح و تجارت پیشنهاد نمایند. ولی به واسطه جنگ اروپا و اختلافات فوق‌العاده [ای] که اخیراً در باد کوبه بروز یافته، رفت و آمد و داد و ستد ممکن و مقدور نمی‌شود و مسلماً با وضع حالیه که وسایل حمل و نقل و اسباب مراوده و معامله تا چندی دیگر ممکن نمی‌شود، یحتمل به همین جهت تا چند وقت دیگر مشتریها عریضه ندهند و اقدامی در این باب نکنند و عمل صیادی هم از برج میزان شروع می‌شود و با ترقی قیمت ماهی هر قدر هم حمل به خارج نشود در داخله هم مبلغ خطیری خواهد شد و قابل توجه است به این جهت محض دولت خواهی توجه اولیای وزارت جلیله داخله را به این امر مهم جلب می‌کند که به وزارت جلیله تجارت به فوریت امر فرمائید اقدامات سریعه برای ضبط و ربط عمل شیلات و جمع آوری صیادی فرمائید که هر قدر صید می‌شود به ترتیب صحیحی جمع آوری کند که ضرر به عواید دولت نرسد، تا از مرکز به هر کس صلاح و مقتضی شد واگذار فرمایند. چون فدوی هم در عمل شیلات از سابق بصیرت و اطلاعات تامه دارد، حاضر است که در این مورد خدمت نموده و هر کس را برای این کار تعیین می‌فرمایند با او همراهی مخصوص به عمل آورد.

در باب قدغن بردن احشام و اغنام به خارجه حسب الامر مدلول مرقومه مطاعه نمره ۲۹۳۵ را به حکام و نواب جزو ولایات گیلان اخطار و دستورالعمل کافی داده، عموماً در اجرای اوامر مطاعیه یک نوع جدیت کرده و مخصوصاً به صاحبان احشام و اغنام توصیه نمایند که کمال مواظبت و مراقبت را در تکثیر احشام و اغنام به عمل آورده و حتی المقدور اسباب ازدیاد این امر مهم را فراهم نمایند و مراقبت کنند که قدغن دولتی کاملاً به موقع اجرا گذارده شود و همین طور امر مبارک به مأمورین گمرک اخطار شد که کمال جدیت و اهتمام را در اجرای قدغن حمل اغنام و احشام به خارجه منظور داشته و اگر مساعدتی از طرف حکومت هم لازم باشد اطلاع بدهد، نهایت مساعدت و همراهی را خواهد نمود و نیز قدغن اکید شد که بره‌کشی را بکلی موقوف داشته و مراقبت نمایند که این امر بکلی موقوف و اسباب تکثیر اغنام گردد.

از طرف وزارت جلیله فلاح و تجارت نمره ۱۲۸۳ تلگراف متحدالمال در خصوص تعیین مقدار پشم از محالات گیلان و قیمت و طرز تجارت آن رسیده و استفسار کرده بودند، اگر چه در گیلان اغنام و احشام خیلی کم است و گوسفند و روغن برای مصارف رشت و سایر

بلوکات از خارج وارد می‌کنند. ولی در کوبایه‌های گیلان مثل طوالش و رانکوه و غیره جزئی حشمی است که برای تحقیق آن یکی دو مجلس از مطلعین تحقیقات شده و برای تکمیل تحقیق باز مجلسی تشکیل و تحقیقات صحیحه به عمل آمده، نتیجه تحقیقات را برای استحضار خاطر مبارک معروض خواهد داشت. محمد حسن گیلانی، (مهر) حکومت گیلان و طوالش

۱۱۴

۳ شهر محرم ۱۳۳۷

مقام منبع وزارت جلیله داخله دامت شوکته‌العالی، از قرار اطلاعات واصله از طارم جنگلیها حرکت به طارم خواهند نمود. چنانچه طارم را تصرف نمایند، گذشته از خسارات وارده، قزوین و خمسه هم در تهدید خواهد افتاد. هر قسم مقتضی است مستدعی است به فوریت وسایل جلوگیری آن را فراهم فرمایند. امرامر مطاع مبارک است. حسین

۱۱۵

اعلان

بعموم کسبه و اصناف و طبقات رنج بر اعلام می‌شود که کمیته اتحاد اسلام همه وقت در خیال تهیه وسایل آسایش اهالی و سهولت امر ارزاق عموم است و سعی است که حتی الامکان ارزاق عمومی از هر قبیل تأمین شود باین جهت بوسیله اداره بلدیة مشغول احصائیه کشته بعلاوه آن کمیسیون ارزاق تشکیل داده و تأکید نمود امر آذوقه را بزودی ترتیب دهند ضمناً برای جلوگیری از احتکار محتکرین و حرکات بیقاعدہ دلالتها قدغن نمود که موقتاً برنج بشهر وارد نشود تا قرار قاطعی در این خصوص بدهند تا مرتب داشتن امر آذوقه برای نیامدن برنج بشهر اهالی دچار زحمت می‌شوند به این جهت از مقام محترم کمیته امر شد در نقاط لازمه شهر دکان‌های علاقہ معین کشته و برنجی که بشهر بامر کمیته وارد می‌کنند در آن دکا کین بقیمتی که معین می‌شود بفروشند بنابراین اهالی آسوده خاطر باشند که همین دو روزه این مسئله انجام شده و همینطور باقی می‌ماند تا وقتی که کمیسیون ارزاق از همه جهت امر آذوقه شهر را مرتب نماید.

فی هشتم محرم ۱۳۳۷ کمیسیون نمایندگان کمیته اتحاد اسلام

۱۱۶

ایالت گیلان و طوالش، نمره ۳۸۶۸ مورخه ۱۷ برج عقرب [۴ صفر] ۱۲۹۷ [۱۳۳۷] مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته، روز شنبه ۲۶ محرم قونسولگری انگلیس با مراسله رسمی مژده می دهد که: موافق آخرین خبر بشارت آمیز رویتر، دولت عثمانی به سرمشق دولت بلغار بدون شرایط با متفقین صلح و از صبح امروز جنگ با آن دولت متارکه شد و به همین مضمون هم اعلان نشر می دهد و همچنین روز یکشنبه یک ساعت به ظهر مانده، در سبزه میدان نمایش نظامی می دهد. حکومت با رؤسای دوایر دولتی بر حسب دعوت در موقع مزبوره در سبزه میدان حاضر و قونسولها و رؤسای بانکها با اعضاء و اجزایشان هم حضور به هم رسانیده، بعد از نمایش و مشق نظامی در جلوی [حکومت و غیره دفیله نظامی] ۱۳۵ داده متفرق می شوند. عصر روز دوشنبه اعلان دیگر نشر می دهد که به واسطه شورش داخلی اطیش، دولت اطیش هم مجبور به صلح گردیده و شب دوشنبه اول شب در سبزه [میدان موزیک زده، مردم از هر طبقه حاضر شده، آتش بازی هم شد. لیله دوشنبه بر حسب دعوت قونسولگری انگلیس در قونسولخانه مدعوبه شام بوده و در سر میز نطقهای مفصل مشعر بر سلامتی اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی ارواحنا فداه و دول متفقین و اظهار بشارت و مسرت از این صلح شده و شب به خوبی گذشت. روز چهارشنبه غره شهر صفر قونسول دولت فرانسه به وسیله مراسله رسمی، حکومت را دعوت نمود که روز پنجشنبه در ساعت ده و نیم صبح در کلیسای یونانیها حاضر شده، با ایشان در دعا و شکرانه انقطاع دشمنی دولت اطیش و ترک با ایشان شرکت نماید حکومت با سایر رؤسای دوایر با هیئت رئیسه هر اداره با لباس مشکی یک ساعت [او] نیم به ظهر مانده در کلیسای مزبور حاضر، قونسولهای دول متحابه با هیئت قونسولها و خانمها با نظامیان انگلیس حضور به هم رسانیده، بعد از نماز دعای مفصل برای شکرانه این صلح خوانده و به دعای بقای اعلیحضرت اقدس شاهنشاه سلطان احمد شاه ارواحنا فداه و متفقین ختم گردید. پس از آن قونسول فرانسه نطق مفصلی نموده و متفرق شدند. برای استحضار خاطر مبارک عرض شد.

محمد حسن گیلانی، [مهر] حکومت گیلان و طوالش

ورقه فوق‌العاده جنگل، شماره سوم، سال دوم، تاریخ ۱۴ صفر ۱۳۳۷

اول برج عقرب ۱۲۹۷ مطابق ۱۷ محرم ۱۳۳۷، مقررات کمیته اتحاد اسلام در تاریخ ۱۷ محرم یونت نیل ۱۳۳۷ نظر به خواهش آقایان که در کسما از طرف اهالی حضور به هم رسانده‌اند: آقای حاجی سید عبدالله مجتهد، آقای حاجی شیخ رضا مجتهد، آقای حاجی سید اسماعیل مجتهد، آقای حاجی شیخ حسین مجتهد لاکانی و آقای حاجی ابوالحسن تاجر رشتی.

۱- از طرف بلدیة در بنای جدید معمولی قانونی گرفته خواهد شد و در تعمیرات و احداث آب چاه و دیوار هر آنچه از سنه ماضیه معمول داشته‌اند باید متروک دارند.

۲- مأمورین در اطراف که ممانعت از حمل آذوقه به رشت داشته‌اند ترک تعرض باید کرده باشند. فقط مأمورین مالیه بعد از امضاء عشریه و ترتیب وصول آن اجازه در حمل برنج به داخله گیلانات خواهند داد.

۳- از طرف کمیسیون ارزاق فقط احصائیه نفوس می‌شود و در ورقه احصائیه باید معلوم گردد که عدۀ نفوس هر خانه از ذکور و اناث چقدر است و متعرض اسامی اناث در ورقه باید نشوند و تحقیق آنکه خانه ملکی است و یا مستاجری است از وظیفه کمیسیون ارزاق خارج است.

۴- بعد از امضاء عشریه و ترتیب ایصال آن با اداره مالیه در حمل برنج به داخله گیلان مختار است.

۵- اجازه حمل ارزاق به خارج از گیلان در ممالک ایران در عهده بلدیة است.

۶- بلدیة برحسب تقاضای مالک در فروش برنج و یا حمل به داخله نسبت به مقداری که در ماه تصویب در حمل و فروش از طرف کمیته می‌شود باید به مالک مجاناً اجازه بدهند و این مراعات در حق عموم مالکین بالنسبه منظور خواهد شد.

۷- در تقسیم و تهیه ارزاق کمیسیون با نظریات نمایندگان مالکین ترتیبی خواهند اتخاذ کرد.

عین قرارداد مجتهدین عظام را بدون تغییر و تحریف درج نمودیم و برای تذکر خواطر چند نفری که تأدیۀ عشریه را ضرر خویش تصور کرده‌اند، می‌نگاریم این نکته مسلم و غیرقابل انکار^{۱۳۶} است که هیچ ملتی دیانت و استقلال و قومیت خود را نمی‌تواند حراست کند به امنیت داخله و رفع تعرض مردمان خودسر و به جلوگیری از تجاوز و تهاجم هر متجاوز و

متهاجمی نمی‌تواند موفق گردد، مگر با داشتن نظام و قوای حریبه و طرز تشکیلات مطابق اصول امروزی دنیا که تا به وسیلهٔ یک چنین قوه که شارع مقدس اسلام نیز ضرورت آن را تأکید فرموده، دیانت و حیات استقلالی خود را محفوظ داشته و به انتظام امور داخلی خویش موفقیت پیدا کند. فراهم کردن این قوه ممکن نیست جز به تحصیل مال و ثروت، آن هم به عنوان مالیاتهای مستقیم و غیرمستقیم مانند ملل سایر. اسهل و اسلم طرق تحصیل مالیات مستقیم اخذ عشریه است که معمول به تمام ممالک متمدنه عالم است چنانکه^{۱۳۷} در گیلان نیز همین رویه اخذ عشر اعمال می‌شد، ولی عشر را تسعیر کرده قیمت را نقد می‌گرفتند. مجلس مقدس شورای ملی که خون‌بهای هزارها فرزندان رشید ایرانست این قانون را تصویب نمود. هر با حس، هر با مدرک و هر کسی که به قدر ذره [ای] به حفظ دین و ناموس و وطن و شرافت خود علاقه‌مند باشد نمی‌تواند وجود نظام و تحصیل مالیات را برای ازدیاد و بقای این قوه منکر شود. صرف نظر از مسئلهٔ دیانتی که مقدمهٔ واجب است، سیاست امروزی دنیا ثابت می‌کند که هیچ ملتی با فقدان این قوه به حفظ خود قادر نخواهد بود. جمعیت اتحاد اسلام که سه سال و نیم است جهت ادای فرایض دینی و ملی و استحکام ایران و ازدیاد شوکت و ابهت دولت با ابراز هر نوع امتحانات قیام کرده، در اجرای قانون مصوبهٔ شورای ملی و حاضر کردن زمینهٔ اصلاحات برای دولت محبوب خود و بالاخره برای اینکه ثابت کند که قطعه گیلان نه تنها پیش‌آهنگ فداکاری است، بلکه در اصلاحات مملکتی هم می‌خواهد گوی سبقت را از تمام برادران ایرانی خود برآید، به اخذ عشریه اقدام نمود و آنهایی که حقایق را فقط پول آن هم با هزاران ذلت و خوردن تو سری فهمیده‌اند یقین بدانند که هیچ نحو اجتماع دسیسه و هیچ قوه، جمعیت اتحاد اسلام را از تعقیب این امر که مبدأ ترقی و تعالی شناخته شده نخواهد منصرف داشت. القاء این قانون بلی قانونی که مجلس شورای ملی تصویب کرده مستلزم فنای این جمعیتی که خود را حافظ قانون می‌داند خواهد بود. امروز علما، اعیان، تجار و ملاکین و کسبه و اصناف و تمام مردمانی که به قدر خردلی حس دیانت و قومیت دارند برای اجرای این قانون مصدق و مشوق جمعیت اتحاد اسلامند. چند نفری با وضوح هویت آنها در مقابل اکثریت ملت چه می‌گویند.

آقایان، ایران یا با امر دولت یا با مدد جمعیت یا با کمک ملت قوه لازم دارد. ایران نظام می‌خواهد. ایران گدای تشکیلات است. ایران فاقد انتظام است. ایران اسیر این و آن و گرفتار دزدان است. ایران آسایش را محتاج است. بالجمله ایران همه چیز می‌خواهد. تحمل

ضرر قلیل برای نفع کثیر ضروری است. یک مملکت را برای ملاحظه منفعت اشخاص معین نمی توان تا ابد خراب و بی تکلیف نگه داشت. سیاست فعلی عالم، فلسفه اجتماع احکام حقه اسلامی، منظره موخس ایران امروزی، خرابیهای انباشته شده این کشور، تصویب شورای ملی، رضای دولت محبوب ما، به ما حق می دهد که در این مسئله که سبب بقای دین و دولت است اهتمام شود. در این مدت اجتماع گردید. از نزاکت خارج شدید، با درخواست اکثریت ملت برای تفریق شما بازهم محض رعایت رسوم قومیت اغماض شد که شاید به خود باز آئید و حقیقت را ادراک کنید. اینک برای اینکه در نزد خدا و اولیاء^{۱۳۸} خدا، در پیشگاه تاریخ، در نظر اخلاف شما و ما حجت تمام باشد به شما تکلیف می شود که دست از نفاق و تفرقه جماعت و اعمال اغراض بردارید و بدانید که این جمعیت مجری اوامر ملوکانه و مروج قانون و تابع نظریات صائبه دولت هستند. زمینه اصلاحات را برای دولت حاضر کرده، هر قدر قوه تحصیل کنند و هر مقدار به ترتیب دوایر توفیق یابند جهت تقویت دولت و ملت است. دولت ما هر وقت اقدام به اصلاحات کرد از یک عده همین سازهای مخالف بلند شد. معدودی به این ترتیب مانع و عایق گشته نگذاشتند. حال این جمعیت با قوای ملی آمال دیرینه دولت قانونی خود را وجود خارجی می دهد. اکنون از آقایان علما و تجار و ملاکین و کسبه و اصناف و سایر طبقات ملت که تفریق اینها را درخواست کردند با تقدیر و تشکر از احساسات خداپرستانه و وطن دوستانه ایشان تقاضا می شود که بازهم صبر و تحمل کرده شاید این عده و خامت عواقب این گونه حرکات را ملتفت گردند. اگر آیه شریفه «استحوذ علیهم الشیطان فانسیهم ذکر الله»^{۱۳۹} را حقیقتاً مصداق کردند آن وقت با کمال تأسف از اعمال آن چیزی که همیشه از او تنفر داشته و داریم مبادرت خواهد شد. همچنین یکی از مقاصد عمده جمعیت اتحاد اسلام تأمین ارزاق عمومی است که حرکات این چند نفر سبب تعویق این امر مهم فوری گردیده ممکن نشد موجبات آسایش عامه فراهم شود امیدواریم همین روزها این عده دست از اغراض نفسانیه کشیده پس از تفریق و یا تفرق آنها قرار قاطعی در خصوص ارزاق عمومی داده خواهد شد.

۱۱۸

ریاست وزراء، نمره ۴۸۵۸۵، به تاریخ ۶ برج حوت [۲۴ جماد الاول] ۱۳۳۷
سواد دستخط حضرت ریاست وزراء دام ظلّه

جناب مستطاب آقای آقا شیخ محمود کسمائی سلمه الله تعالی دو فقره نوشتجات جنابعالی که حاوی عدم مخالفت آقای حاجی احمد^{۱۴۰} و بستگان و همراهان ایشان از امروز به بعد با دولت و حاضر بودن به قبول پیشنهادهای دولت به شرط تأمین جان و مال به توسط حضرت آقای سپهدار اعظم ملاحظه شد نظر به آنکه هیئت دولت همیشه مایل به اصلاح این کار بوده اند، حتی الامکان خیال داشته اند که به وسایل مناسبی به این کار خاتمه بدهند. در این موقع نیز اظهارات جنابعالی را محل توجه قرار داده، به موجب این حکم به آقای حاجی احمد و برادران و بستگان و همراهان او تأمین جانی و مالی می دهند، مشروط بر قبول و رعایت شرایط ذیل: اولاً از این تاریخ به بعد برخلاف صلاح و مصالح دولت و اهالی گیلان به هیچوجه اقدامی نکنند. ثانیاً پس از رسیدن قوای دولت به آن حدود همه قسم مساعدت را در قلع و قمع اشرار و مخالفین بروز بدهند. ثالثاً بعد از ورود اردوی دولتی به فومن و کسما و آن صفحات تمام اسلحه خودشان را تحویل فرمانده کل قوای دولتی بدهند. رابعاً مطیع کلیه اوامر دولتی بوده و همه نوع برای خدمتگذاری دولت حاضر باشند. وثوق الدوله، امهر ریاست وزراء

راپرت لاهیجان، جنگل-شمال، ۲۶ حمل [۱۵ رجب] ۱۳۳۷

ظهر ۲۴، چند نفر از جنگلیها تلگرافخانه را مهر و موم و بنده را توقیف کردند. پس از یک شبانه روز محبوس بودن استخلاص حاصل شد، سیم تلگراف را هم پاره کردند. در این دو سه روزه توقف جنگلیها و میرزا کوچک خان در شهر و اطراف از غارت و چپاول و نهب اموال مردم و انواع شرارتهای و هرزگی به هیچوجه فروگذار نکردند. اهالی هم از ترس اسبابها و عیال و اطفال خودشان را به دهات و اطراف برده، پنهان شدند. دیروز انبار برنج رسولها را شکسته و قریب هزار کیسه برنج اینها را به یغما بردند. چون پستهای متفرقه در شهر و اطراف گذاشته بودند، دیشب به آنها خبر می رسد که قشون دولت نزدیک سفیدرود، دو فرسخی رسیده اند. گویا فیما بین هم مختصر زد و خوردی شده است. جنگلیها تاب مقاومت نیاورده، فراراً به شهر می آیند [و] شبانه چند رأس اسب و قاطر از مردم گرفته، بارها و قورخانه خودشان را حمل کرده، به طرف کوهها متوازی می شوند. در ضمن حرکت از شهر چند خانه و دکان را مجدداً غارت و صدمات زیاد به صاحبان آنها وارد می آورند. امروز صبح از دسته جنگلیها

۱۴۰. جهت آگاهی از تفصیل جریان تسلیم شدن حاجی احمد و عواقب آن نگاه کنید به ابراهیم فخرایی، سردار جنگل ص. ۱۷۰، نیز ر. ک. به اسناد شماره ۱۶۶ و ۱۶۷ این مجموعه.

و اشرار کسی در شهر باقی نمانده، نقطهٔ مأمّن و پناهگاه آنها را مختلف صحبت می‌کنند. هنوز کدامیک از قله‌های کوه و یا راههای بیلاق را طی کرده و رفته‌اند، معلوم نیست. یک ساعت از ظهر گذشته قشون ظفرنمون دولتی متوالیاً وارد شهر شده، اهالی با یک مسرت فوق‌العاده آنها را استقبال نمودند. عجالتاً مشغول تفتیش و تحقیق از حالات جنگلیها و خط سیر آنها می‌باشند. بعد هر چه اتفاق افتاد به عرض می‌رساند. علی‌اکبر

۱۲۰

راپرت لاهیجان، ۲۷ حمل ۱۶۱ [رجب] ۱۳۳۷

دیشب دو سه نفر از جنگلیها که به لباس مبدل برای جاسوسی و خیالات دیگر به شهر آمده بودند، قزاقهای پست دولتی آنها را تعقیب و دستگیر می‌نمایند. بعضی از اشخاص دیگر هم که از کارکنان جنگلیها به گوشه و کنار پنهان بودند، آنها را هم توقیف و در تحت استنطاق می‌باشند، از بعضی منازل جنگلیها مقداری اسلحه به دست آمده و در صدد دستگیری سایر متشبثین جنگلیها می‌باشند. به واسطه اعلاتی که از طرف صاحب منصب قزاقها برای حصول اطمینان اهالی از اعادهٔ نظم^{۱۴۱} و امنیت شهر منتشر شده، مردم از اطراف با عیالات خود متواتراً به شهر می‌آیند. دو آبروبلان امروز مشغول به طیران به سمت کوهها و کشف مواقع جنگلیها می‌باشند. از قرار مذکور میرزا کوچک و جنگلیها به طرف ليله کوه^{۱۴۲} و بیلاقات املش رفته‌اند و آن صفحات را غارت کرده‌اند. قزاقهای دولتی به وسایل مختلفه تحقیقات صحیحه از نقطه جنگلیها به عمل آورده و می‌آورند و در تعقیب اشرار از هیچگونه اقدام و اهتمام فروگذار نمی‌نمایند. علی‌اکبر تلگرافچی

۱۲۱

وزارت داخله، ادارهٔ مرکزی ژاندارمری دولتی، مورخه ۳۰ برج حمل ۱۶۱ [رجب] ۱۲۹۸
(۱۳۳۷)

مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته، در جواب مرقومهٔ محترمهٔ نمره ۲۶۴، راجع به سلطان عبدالعلی خان تصدیع می‌دهد که مشارالیه را به علت مربوط بودن با قوای جنگلیها توقیف و مشغول تحقیقات لازمه است. پس از حصول نتیجه مراتب را به عرض خواهد رسانید.

۱۴۱. اصل: تظلم
۱۴۲. از روستاهای لنگرود. (دایرة جغرافیای ستاد ارتش، ص ۲۷۸)

۱۲۲

حکومت طالقان، نمره ۸۸، به تاریخ ۱۴ برج نور (۴ شعبان) ۱۲۹۸ [۱۳۳۷]

مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته، ليله ۲ شهر شعبان، از قریه خسبان خبر رسید که میرزا کوچک خان با جمعی وارد طالقان، بلاد رنگ برای کسب شرافت و نیک نامی پیرانه سر با پنجاه شصت نفر شبانه رفتیم، که بعون الله او را دستگیر نمایم. وقتی تلافی نمود، بدبختانه معلوم گردید عده ای از اتباع ایشانند و بدون اسلحه فراراً آمده اند. در کمال افسردگی بیست نفر را دستگیر، بقیه فرار نمودند. چون شب ظلمانی بود ندانست به کجا گریختند. یحیی خان آجودان نمره ۵۰۵ ژاندارمری که جهت گرفتاری دو نفر آلمانی که از محبس قزوین گریخته اند حاضر بود. بیست نفر فراریان جنگلی را تحویل مشارالیه داده که از این محیط خارج کند. از قرار استنطاق گویا قریباً میرزا کوچک خان به این محیط ورود نماید، چون از هیچ طرف مفری ندارد. شاید از این طریق سیر نموده از تیره کوهها خود را ۱۴۳ به سوادکوه و استرآباد برساند. چاکر حسین مهردادست

۱۲۳

گزارش [حسین] میرشکار به وزارت داخله، ۷ شهر شعبان [۱۳۳۷]

مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته العالی، د کتر غلامحسین خان ۱۴۴ که از اشرار معروف جنگلیها و در این دو سال باعث خرابی [و] غارت اهالی طارم شده، این اوقات فراراً از جنگل آمده، در طارم دستگیر مأمورین حضرت آقای امیرافشار شده. مستدعی است حکمی به عهده آقای امیرافشار صادر فرمائید اموالی را که از اهالی طارم برده و محصولی را که از املاک خود بنده برده است، از مشارالیه گرفته مسترد نماید و اسلحه های مشارالیه را مأخوذ نمایند. امر امر مطاع مبارک است حسین

۱۲۴

۱۵ شهر صیام [۲۵ جوزا] ۱۲۹۸ [۱۳۳۷]

مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته العالی، در موضوع تظلمات و تشکیات از باقر

۱۴۳. اصل خودیرا

۱۴۴. میرزا غلامحسین فومنی و میرزا صادق خان رشتی مسئولیت صحیح نظام را در فومن به عهده داشتند (ابراهیم

فخرایی، سردار جنگل، ص ۹۶)

خان عطاء السلطان^{۱۴۵} و میرزا اسماعیل که به حریم خانه بنده چپر کشیده و حرکات باقرخان نسبت به محصول املاک و علاقجات بنده که سابقه آنها در دوسیه وزارت ثبت و ضبط است که به تشبثات جنگلیها انواع [و] اقسام اسباب مزاحمت و خسارات را برای کدخدایان و مباشرین و محصول املاک بنده فراهم آورده بود، حالیه هم که حضرات جنگلیها الحمد لله بکلی قلع و قمع^{۱۴۶} شده و از میان رفته اند، باز هم آنها دست از حرکات سابقه خود برنداشته، همه روزه تلگرافات تظلم از کدخدایان و مباشرین می رسد، عین آنها را به عرض حضور مبارک حضرت اشرف آقای رئیس الوزرا روحی فداه رسانیده، احکام لازمه را صادر و مرحمت فرموده اند به ایالت جلیله گیلان فرستاده شده تا نتیجه چه حاصل شود. مستدعی است حکم تلگرافی به ایالت جلیله صادر و مرحمت فرمائید که آنها را دستگیر کرده و تنبیه مجازات نمایند و قرار آسایش کدخدایان و رعایا را بدهند که به آسودگی مشغول امورات خودشان باشند. عرض دیگر اینکه سید آقاخان قزاق نایب الحکومه که در عمارت و منازل بنده توقف دارد و یکی از خانه های بنده را منزل قزاقها قرار داده اند، یکی دیگر را اداره نظمیّه نشسته است و تمام اینها هم به تحریک محرکین داخلی است که از جمله آنها باقرخان عطاء السلطان است که هرچه تظلم می نمایم و احکام صادر نموده می فرستم، کسی او را نمی گیرد و تنبیه و مجازات نمی کند. آن نایب الحکومه و سایر دوایر دولتی که در منازل بنده توقف دارند، آنها را بکوچانند و منازل بنده را تخلیه نموده تحویل مباشر نمایند. چون بعد از دوازده سال توقف در تهران خود بنده خیال مسافرت گیلان دارم. لهذا منازل و اصطبل برای ورود خود بنده و اجزا و مال لازم است. حالیه هم که الحمد لله برای تمام حکام و نایب الحکومه ها حقوق و مواجب معین و برقرار شده است، در لنگرود هم خانه و منزل و اصطبل زیاد است، منزل برای خودشان اجاره نمایند. منازل بنده را تخلیه نموده تحویل مباشر بنده بدهند که برای ورود خودم تعمیر و حاضر باشد. زیاده عرض ندارد. فدوی منجم باشی [میرزا علی خان منجم باشی گیلانی]

۱۶۵

وزارت داخله، اداره تشکیلات نظمیه، نمره ۵۵۵، قزوین، مورخه ۲۹ برج جوزا ۲۰۱

رمضان [۱۲۹۸] ۱۳۳۷

مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته در جواب مرقومه مطاعه نمره ۷۹۸ راجع به

۱۴۵. عطاء السلطان معاون کمسیون جنگ نهضت جنگل بود (محمد حسن صبوری، ص ۵۳)

۱۴۶. اصل: قم

قضیه منازعه مابین اکراد غیاثوند^{۱۴۷} با فراریان جنگل و صفر خان که اطلاع نظمی را استفسار فرموده‌اند، خاطر مبارک را مستحضر می‌دارد، نظر به اینکه وقوع این قضیه در خارج شهر و اداره نظمی دخالتی نداشته، نمی‌تواند اطلاعات کاملی به عرض برساند. زیرا موقعی می‌تواند اظهار عقیده و راپرت جامعی عرض نماید که [در] رسیدگی [به] این امر دخالت داشته، یا این امر در حدود مسئولیت پلیس واقع شده باشد. راجع به این مجله که آقای بهاء‌السلطان در قضیه شرکت داشته است، نظر به اینکه در چند ماه قبل آقای بهاء‌السلطان که کاغذ به خط حیدرقلیخان پسر عمومی غیاث نظام غیاثوند به این بنده ارائه داده که به طور اختصار ذیلاً به عرض می‌رساند و بعلاوه اداره نظمی در مسئله جنگلیها بر حسب دستور حکومت جلیله در شهر کمال مراقبت را می‌نمود و ابدأً از بهاء‌السلطان راپرتی نداشته و عملیاتی ابراز نشده، نمی‌تواند تصدیق کند با جنگلیها روابطی داشته و مشغول این نوع اقدامات بوده است. چرا که اقدام به این گونه امورات مسلم است مقدماتی را لازم خواهد داشت. تقریباً یک ماه قبل از ورود حضرت اشرف سپهسالار فرمانروای آذربایجان به قزوین روزی آقای بهاء‌السلطان از این بنده وقت ملاقات خواسته در شبی به بنده منزل آمده، مقدماً مذاکراتی نمودند که بعضی راپرتها از ایل غیاثوند به من می‌رسید که حیدرقلیخان پسر عمومی غیاث نظام طرفدار جنگلیها و برای آنها در اینجا کار می‌کند که قوه برای آنها تهیه نماید. این بود که درصدد بودم مدارکی به دست آورم. امروز کاغذی به دست آورده‌ام که می‌گویند خط حیدرقلیخان و به دو نفر از کدخدایان ایل نوشته است که حیدرقلیخان خود را از طرف میرزا کوچک خان به ریاست ایل معرفی نموده کاغذ مزبور را به بنده ارائه داده، بعد مذاکره نمودند که من خودم یقین ندارم که خط اوست. ولی می‌گویند کاغذهای دیگر هم است که می‌شود به دست آورد و مشغول اقدامات هستم و مذاکرات دیگر هم نمودند. بالاخره قرار شد که این قضیه مسکوت عنه بماند، تا کاغذهای دیگر نیز برسد. پس از چندی باز با آقای بهاء‌السلطان ملاقات شد. اظهار داشتند: «کاغذ دیگری نیز به دست آمده» کاغذها را خواستم که مشغول تعقیب قضیه شوم، این موقعی بود که حضرت اشرف سپهسالار در قزوین تشریف داشتند. شب عید نوروز آقای اسعدالسلطنه که از بستگان سپهسالار هستند، از طرف ایشان به بنده منزل آمده، آن دو کاغذ مذکور [را] ارائه دادند که حضرت اشرف می‌فرمایند: تعقیب نمائید. جواب عرض شد که من

۱۴۷. طایفه غیاثوند در زمان سلطنت محمد شاه قاجار از فارس و لرستان کوچ کرده و پیرامون شهرستان قزوین از پل لوشان در میان ملاعلی دره الی یوزه باشی جای ساکن شدند. این طایفه از تیره‌های کماسی، درویش وند، محمد بیگی و سلخوری تشکیل گردیده و از قشلاق خود در دره قزل اوزن و شاهرود به بیلاق بالای یوزباشی جای حرکت می‌کنند. (ایرج افشار سیستانی، مقدمه‌ای بر شناخت ایل‌ها، ج ۱، ص ۱، تهران ۱۳۶۶، ص ۲۰۸)

به این قضیه سابقه دارم. بعد برحسب احضار سپهسالار به ملاقاتشان رسیده در این موضوع مذاکره شد و ضمناً عرض کردم که این کاغذها را دیده‌ام. بالاخره در تصدد تعقیب بود معلوم شد، حیدرقلیخان در شهر بوده، میان ایل رفته است. منتظر مراجعت او بود تا اینکه حیدرقلیخان مراجعت و شخصاً تحت استنطاق آورده، صراحتاً اقرار کرد که این خطوط خط من است، ولی به تدلیس بوده است. چون جنگلیها مأمورشان میان ایل آمده و از مردم پول می گرفتند و به وسیله غیاث نظام به حکومت نوشته‌ام. غیاث نظام جواب داده‌اند که عجالتاً دولت اقدامی نمی تواند بکند. خود شما به یک شکلی با آنها راه بروید. این بود که به رشت مسافرت نموده و به وسیله یکی از آشنایان به کوچک خان نظلم نمودم. حکمی گرفتم به رئیس قسمتی که به آن طرف آمده بود که مزاحم ایل نشوند. بعد خودم را به این اسم معرفی کردم که بلکه جلوگیری از تعدیات آنها بنمایم که نتیجه گرفته شده و به علاوه امروز از ایل مراجعت می کنم. در صورتی که با حاجی جنگلی و صفرخان جنگ کرده، سوارهای آنها را گرفته آورده‌ام. اگر با آنها همراه بودم برعلیه آنها جنگ نمی کردم. در ضمن این تحقیقات کتبی چون قضیه بهاء السلطان را در روزنامه دیده بودم شفاهاً از حیدرقلیخان تحقیق کردم که بهاء السلطان هم در قضیه صفرخان و حاجی ذیمدخل بوده است؟ جواب داد گمان نمی کنم مشکل است این بود در این قضیه با حکومت جلیله مذاکره کردم، چون در آن موقع در نتیجه اقدامات دولت جنگلیها از رشت متواری شده و به علاوه حکومت جلیله نیز تصدیق فرمودند که گمان می کنم اظهارات حیدرقلیخان صدق بوده و بعلاوه حالیه هم این اقدامات اخیرش صدق اظهارات او را تصدیق می کند، قضیه را قابل تعقیب ندانسته مسکوت عنه گذاشت. با مراتب معروضه فوق نظمی نمی تواند تصدیق کند که بهاء السلطان در چنین امری شرکت داشته است. کلیتاً وقتی می توان راجع به این قضیه اطلاعات کاملی عرض شود که در جریان امر باشد. با مراتب معروضه چنانچه از آن مقام منبع اطلاعات کاملتر نظمی را بخواهند، منوط براین است که امر به تحقیق قضیه فرمایند و راپرتهای واصله را به اداره نظمی بفرستند که مدرک قرار داده قضیه را کاملاً تحت تعقیب و تفتیش در آورده، اصل موقوف را به عرض برساند.

[امضاء] رئیس نظمی، [مهر] نظمی

۱۲۶

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از منجیل به تهران، نمره تلگراف ۸ تاریخ اصل ۱۳
[سرطان]، تاریخ وصول ۱۴ سرطان ۸ شوال ۱۳۳۷]

مقام منیع محترم وزارت جلیله داخله، غلامحسین دکتر^{۱۴۸}، بی تقصیر [است] طیب ماها
بوده، مداخله در امورات جنگلیها نداشته. اول صدمه به او زده، غیر از اطاعت چاره نبود. اغلب
اعیان رشت اطاعت می کردند. دکتر و عموم ناس تصدیق می فرمودند. شاید به طبابت اینجا
معاودت دهد. عموم اهل طارم مشهدی جعفر موسوی، موسی موسوی، هادی موسوی، مناف
موسوی، ابوالقاسم حسینی، صالح موسوی، علی موسوی، رحمت الله. محل مهر تلگرافخانه
مبارکه

۱۲۷

وزارت پست و تلگراف، اداره تحریرات پست، نمره ۱۸۸۰، ۱۹ میزان ۹۸ [۱۲] [۱۷]
محرم ۱۳۳۸]

وزارت جلیله داخله از قرار راپرت تلگرافی رئیس پست گیلان عبدالله، فراش پست فومن
هنگام توزیع مراسلات در حوالی جنگل به واسطه اشرار جنگلی دستگیر و به محل خودشان
برده، او را توقیف کرده اند و پست فومن بدون فراش مانده است. مقتضی است در رفع توقیف
و استخلاص فراش پست مزبور تعلیمات لازمه به حکومت گیلان صادر فرمائید بلکه به
وسیله ای اسباب استخلاص فراش پست را فراهم آورند و نتیجه اقدامات مبذوله را منتظرم اعلام
فرمایند.

۱۲۸

اعلان

در تائید اعلانی که از طرف بندگان حضرت مستطاب اجل آقای کفیل حکومت جلیله
گیلان دامت شوکته منتشر شده است خاطر عموم اهالی را مستحضر میدارم: که بعموم افراد
نظامی احکام شدید صادر نموده ام که به هیچوجه تعدی و اجحافی به رعایا وارد نیآورده و
هرنوع شکایاتی از افراد قشون برسد با کمال بیطرفی رسیده گی شده و مقصر بمجازات

خواهد رسید:

راجع بعملیات نظامی هم خاطر اهالی را محترماً مستحضر میدارم بطوری اقدامات سریع و نقشه‌های مؤثری کشیده شده است که عنقریب صفحه گیلان از وجود اشراک پاک و تطهیر خواهد شد چون مایل نیستم که بدون جهت خون‌ریزی زیاد بشود در این حال بطوریکه در اعلان حکومتی اخطار فرموده‌اند دستور داده شده است کسانی که از شرارت و اعمال خود نادم میشوند در حال پناه آوردن با اسلحه خود باردو جاناً و مالاً بآنها تأمین داده میشود مورخه ۲۷ برج میزان قوی‌نیل ۱۲۹۸ مطابق ۲۴ محرم‌الحرام ۱۳۳۸ رئیس کل قشون گیلان و طولش ری‌مستر اسلیوتسکی رشت مطبوعه عروۃ‌الوثقی

۱۲۹

حکومت گیلان و طولش، نمره ۸۱۸۰، خلاصه راپرت از تاریخ نوزدهم لغایت بیست و سوم عقرب [۱۲۹۸] [۱۷ صفر لغایت ۲۱ صفر ۱۳۳۸]
مقام منبع وزارت جلیله داخله دامت شوکته، با کمال احترام واقعات حوزه حکومتی گیلان را به طور خلاصه تقدیم مقام منبع آن وزارت جلیله می‌نماید:
رشت

- ۱- شهر رشت و اطراف در نهایت امنیت، عموم اهالی مشغول دعاگوئی ذات مقدس اعلیحضرت همایونی هستند.
- ۲- یک صد و بیست من باروت که به فرونت حمل می‌نمودند، توسط مفتشین مخصوص کشف و گرفته و به اداره قشونی تحویل گردید.
- ۳- آقاخان درامی^{۱۴۹} در نتیجه اقداماتی که شده است درخواست تأمین نموده. ولی می‌خواهد وارد شهر نشود، تأمین داده شد به شرط اینکه به شهر بیاید.
- ۴- لئون قاتل هارطون در محکمه نظامی محکوم به اعدام گردید.

مورخه ۲۱/۲۰/۱۹ عقرب انزلی

- ۱- هژیر السلطان که از طرف اداره حکومتی تبعید شده بود، توسط مأمور وارد و با کشتی کورس حرکت داده شد.
- ۲- کشتی مرو و مهدی با شانزده نفر مسافر به طرف پتروسکی حرکت نمودند.

۱۴۹. آقاخان و اصلان خان فرزندان عسگر درامی در اثر حملات برهان‌السلطنه طارمی به جنگل پناه برده بودند (ابراهیم فخرایی، سردار جنگل، ص ۲۴۱)

۳- کشتی کورسک پستی با یک صدوچهل و پنج مسافر از انزلی به باد کوبه حرکت کرد.

۴- ماتور صونا با شانزده مسافر به آستارای ایران حرکت و لنگای ۱۵۰ نفتی بدون مسافر عازم حسن کیاده [شد].

۵- کشتی غلام میرزا از باد کوبه حرکت، یازده نفر مسافر از آستارا را به انزلی وارد نمود.

۶- کشتی میرزا آقا از انزلی برای حمل نفت به طرف باد کوبه حرکت نمود. لنگه حاج قاسم و اسد از لنکران حمل مال التجاره به انزلی نموده بودند.
لاهیجان

۱- چهار نفر از بالشویکها با اسناد لازمه توسط حکومت دستگیر گردیدند.

۲- یک نفر از جنگلیها دستگیر گردید.

۳- شهر و توابع در نهایت امنیت است.

فومنات

۱- اردوی دولتی در نهایت جدیت در تعقیب اشرار [است].

۲- پس از جنگ اخیر و شکست اشرار به دستجات کوچک تقسیم و متفرق گردیده، قشون دولتی درصدد تعقیب و کشف محل آنها است.

رودبار و رحمت آباد

۱- دو سه دسته اشرار متفرقه در آن حدود سلب امنیت اهالی نموده بودند، قوای کافی برای دستگیر ای آنها اعزام گردید.

احمد آذری

[در حاشیه آمده است] اداره شمال به عرض رسیده ضبط شود. ۲ قوس ۹۸

۱۳۰

حکومت گیلان و طوالش، نمره ۸۲۱۲، مورخه ۲۴ برج عقرب قوی ثیل ۱۲۹۸ | ۲۲

صفر ۱۳۳۸

مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته، با کمال احترام خلاصه راپرت واقعات روز

۲۴ برج عقرب حوزه حکومتی گیلان را تقدیم آن مقام منیع می نماید:

۱۵۰. لنگا یا لنگه به معنی قایق است

رشت

۱ - شهر و اطراف بحمدلله در نهایت امنیت، نماینده‌ای که برای مذاکره تسلیم شدن میرزا کوچک خان اعزام شده است، اطلاع می‌دهد، فردا ۲۴ با موفقیت مراجعت خواهم نمود.
 ۲ - لئون قاتل که محکوم به اعدام گردیده است، فردا روز سه شنبه ۲۵ برج جاری اعدام خواهد شد.

۳ - چهار نفر بالشویکی که در لاهیجان دستگیر شده بودند، به رشت وارد شدند.
 ۴ - آقاخان درامی که درخواست تأمین نموده بود، به طرف کوه‌های گسگر حرکت کرده است. مأمور فرستاده شد. تأمین نامه‌ها را به مشارالیه داده به شهر بیاورد.

انزلی

۱ - کفیل حکومت انزلی راجع به گرانی تاکس کشتی با کاپیتن وارن مذاکره نموده، قرار شده است با کمپانی مذاکره نموده قرار تخفیف بدهند.

۲ - بعضی اشخاص به عنوان پטרولچی اداره ارزاق انگلیسها از کلیه عوارضات بلدیة و غیره خود را معاف دانسته با کاپیتن وارن مذاکره شد، اظهار داشتند به کلیه پטרولچها قدغن شده است عوارضات معموله در ایران را بپردازند. از تاریخ پانزدهم نوامبر اداره بلدیة و غیره حقوقات خود را دریافت دارند.

۳ - کاپیتن وارن اظهار می‌دارد که: ما حقوقات گمرکی را در این جا تأدیه می‌نمائیم، ولی در تهران هم آخر سال مطابق صورت حساب معین تأدیه می‌شود.

لاهیجان

شهر و اطراف در نهایت امنیت، تازه‌ای رخ نداده است.

فومنات

۱ - مصادمه جدیدی رخ نداده است.

۲ - ده نفر از جنگلیها که از طرف میرزا کوچک خان مأمور وصول مالیات بودند، با احکام به مهر میرزا کوچک خان دستگیر شده‌اند. احمد آذری

۱۳۱

حکومت گیلان و طوالش، نمره ۸۶۰۴ مورخه ۲ برج قوس ۱۲۹۸ [ربیع الاول ۱۳۳۸]

مقام منبع وزارت جلیله داخله دامت شوکته

با نهایت احترام راپرت روز بیست و هشتم و بیست و نهم و روز اول قوس واقعات حوزه

حکومتی گیلان را تقدیم آن مقام منیع می نماید:

رشت

شهر و اطراف در نهایت امنیت روز جمعه ۲۸ عقرب راجع به اعطای دو قطعه نشان درباره جناب کاپیتن وارن و آقای میرزا حسینخان پیشکار و منشی اول بانک در اداره حکومتی مجلس مرکب از وجوه اعیان و اشراف تشکیل و در همان مجلس مراسم مبدوله اولیای دولت به مشارالیهما ابلاغ و نشان درجه سوم به جناب کاپیتن وارن و درجه چهارم به آقای میرزا حسینخان تسلیم گردید. مشارالیهما با امیدواری از مراسم دولت اظهار مسرت نموده، تشکرات خودشان را تقدیم و مجلس خاتمه پذیر گردید.

انزلی

۱- روز ۲۳ عقرب بیست و سه دستگاه لتگاهای ترکمانهای اتباع روس که در توقیف بودند از گمرک تحویل گرفته مرخص نمودند. همگی آنها به طرف تازه شهر و حسینقلی حرکت نمودند.

۲- روز ۲۹ عقرب کشتی اصلان قلی اف از باد کوبه با چهار نفر مسافر وارد و مالالتجاره آن نفت بوده.

۳- روز ۳۰ عقرب کشتی کورسک از باد کوبه با هشت نفر مسافر انگلیسی و یک صاحب منصب و یک صدو شانزده نفر مسافر دیگر وارد و نیز کشتی زاماد [که] از باد کوبه برای انگلیسها حمل بنزین نموده بود وارد [شد].

۴- کشتی طرف لنکران و کشتی مرکور با نظامیان انگلیسی به طرف گرگانرود، کشتی تالمور با چهار نفر مسافر به طرف باد کوبه و کشتی کورسک با هفتاد نفر مسافر به طرف باد کوبه و کشتی محمدیه با یازده نفر مسافر و حمل آهن و نفت و تنباکو به طرف بندر جز حرکت نمودند.

۵- قونسول ایران مقیم باد کوبه به اداره حکومتی گیلان اطلاع می دهد که نظر به گرانی و کمی ارزاق دولت جمهوری آذربایجان قفقاز تصمیم گرفته است، از ورود خارجیان به آن حدود جلوگیری نماید، به خصوص از ارامنه و یهود مگر اشخاصی که سابقاً در این حدود سکنا و تجارت دارند، در این صورت به مسافرین اطلاع بدهید فسخ عزیمت نمایند والا با همان کشتی عودت می دهند.

لاهیجان

شهر و اطراف در نهایت امنیت، تازه [ای] رخ نداده است.

روز دوشنبه اول قوس به فاصله از صبح تا غروب در «مناره بازار و چمن»^{۱۵۱} و پُرت سر و خشت کربی مابین اردوی دولتی و اشرار جنگلیها چهار نقطه مصادمه واقع گردیده، اشرار در کلیه نقاط شکست خورده، متواری شدند. دسته فراریهای مناره بازار مجدداً در خشت کربی با نظامیان تصادف نموده، پس از زدوخورد فرار کردند. بحمداله تعالی اردوی دولتی با رشادت و شجاعت دستجات اشرار را بدون دادن تلفات متواری نمودند فقط یک گلوله پشت سربیک نفر صاحب منصب را خراش داده است.

۱۳۲

وزارت داخله، حکومت گیلان، و طولاش، نمره ۹۲۳۴، تاریخ ۱۰ برج قوس قوی ثیل ۱۲۹۸ [۹ ربیع الاول ۱۳۳۸]

مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته

با کمال افتخار راپرت جامع یک ماهه برج عقرب حوزه ایالت گیلان را حضور مبارک تقدیم می نماید:

نظر به اینکه کلیه دوایر حکومتی در تمام ایالات و ولایات مملکت ایران به همان اصول قدیم باقی بوده و هنوز اصلاحات جدیدی را برای حکومتهای حالیه قائل نشده اند، به همین ملاحظه در ایالات گیلان هم تا روزی که فدوی موقتاً شروع به کار نمود به هیچوجه وسایل کار کردن فراهم نبوده و مهمترین وظائف ایالت گیلان عبارت بوده است از پیدا کردن منابعی که بتوانند از آن استفاده های خصوصی بنمایند. به همین لحاظ است که قصور و بعضی نواقص این راپرت برای اولین مرحله که تقدیم حضور مبارک می گردد قابل عفو خواهد بود. راپرتی که تقدیم می شود دارای شش قسمت است: راجع به وضعیات نظامی، راجع به وضعیات سیاسی، راجع به وضعیات داخلی، راجع به وضعیات اداری، راجع به اوضاع تجارتی، راجع به وضعیات صنایع

۱۵۱. مناره بازار Menare- Bazar و چمن از روستاهای صومعه سرا هستند مناره بازار دارای برجی قدیمی به نام چهل گیس چمنی است. در ازمنه قدیم بازار مهمی در این محل وجود داشته. (دایره جغرافیایی ستاد ارتش صفحات ۱۰۲ و ۲۹۴)

قسمت اول و وضعیات نظامی

در اول برج عقرب مطابق اطلاعات رسمی که از طرف اداره قشونی و اطلاعات خصوصی که به دست آمده بود، قوای جنگلیها در آخرین محاربه ماسوله که جنگلیها مجبور به تخلیه آن شدند، عبارت بود از چهارصد و پنجاه و سه نفرات مسلح و سه قبضه تفنگ پنجاه تیر که قائم مقام توپ مسلسل است و دوست نفر اشخاص غیر مسلح که برای رساندن آذوقه و تشکیل دایره جاسوسی و اطلاعات موظف و مستخدم اردوی میرزا کوچک خان بودند. گذشته از این اوضاع به اندازه (ای) وخیم بود که هر آن به قوای کوچک خان افزوده شده و از اهالی شهر و قراء دائماً قسمت هایی که از فشار و تعدیات مأمورین دولتی به تنگ آمده بودند و همچنین کسانی که از عدالت خواهی اولیای دولت مایوس و ناامید بودند، در صورت امکان به قوای دشمن ملحق می شدند و یا اینکه با احساسات و افکار خود در پیشرفت مقاصد آنها می کوشیدند.

مسئله به اندازه (ای) مهم و مبهم بود که آقای سردار معظم در آخرین روزهای حرکت خود با رئیس قشون هم عقیده بودند که اطفاء نایره جنگل از عهده قوای دولت ایران خارج و گویا (پروژه) در نظر داشتند که قلع و قمع آنها را به قشون و قوای دولت انگلیس حواله نمایند.

تا روز اول برج عقرب همیشه حملات از طرف جنگلیها بوده و قوای دولتی همیشه در مقام مدافعه بوده اند. قسمتی از قشون مرعوب و قسمت دیگر از بی نظمی و عدم دیسپلین استفاده ها نموده و با این رویه به شکست قوای دولتی معاضدت می نمودند.

در شهر رشت و اطراف صدی نود و پنج از افکار عامه طرفدار جنگلیها شده و کم کم متنفذین و ملاکین معتبر که عدم موفقیت اردوی دولتی را یقین می نمودند محرمانه درصدد پیدا کردن روابط با جنگلیها بوده و با این ترتیب می خواستند آتیه خود را تأمین و املاک خود را در تحت حمایت وارد آورند، ولی اقدامات سریعی که از طرف اداره حکومتی در تسکین افکار عامه و تخدیر و تهدید افکار مضره مخالف و همچنین اعاده یک نوع دیسپلین و عدالت در میان قشون و کسب اطمینان رعایای بدبخت به عمل آمد، فوراً اوضاع تغییر نمود کم کم تمام افکار پریشان و ناامید بالاتفاق دارای این عقیده گشتند که: قلع و قمع کوچک خان امکان پذیر می باشد.

در این اقدامات افکار بی طرفی که از عدالت پروری دولت مایوس بودند و همچنین

کسانی که در تحت مضیقهٔ مأمورین دولتی واقع شده بودند، از جنگلیها رو گردان شده و کم کم دردهات و در فرونت جنگ رعایا شروع نمودند به کمک کردن و به ارائه طریق راهنمایی. در سایهٔ همین اقدامات فوراً به قشون اوامر لازمه داده شد که از مقام تدافعی دست کشیده مقام تهاجم را احراز نمایند. در عرض ماه قشون دولتی فقط دو مرتبه به کشف مواقع مرکز جنگلیها موفق شده و در هر دو مرحله موفقیت با اردوی منصور بوده و در این دو محاربه به اشرار بیش از شصت نفر تلفات وارد آمده، بعلاوه قوای روحانی همه متزلزل گشته و عده‌ای هم از دور میرزا کوچک خان متفرق شدند.

بالاخره در نتیجه حملات اخلاقی و نظامی نه فقط در برج گذشته یک نفر بر عدهٔ میرزا کوچک خان افزوده نگشت بلکه قوای مشارالیه که بالغ بر ۴۵۳ مسلح و ۳۰۰ غیر مسلح بود، مطابق کشفیات صحیح مأمورین دائره اطلاعات به ۲۵۲ مسلح و به ۶۹ غیر مسلح رسیده که صورت آن با دسته بندی ذیل شرح داده می شود:

اسم	دسته	عده مسلح	عده غیر مسلح	جمع مسلح	جمع غیر مسلح	جمع دسته‌ها	جمع عده روسا
خالو قربان	۵	۶۰	۱۷				
غلامعلی	۲	۲۴	۷				
احسان الله	۵	۶۰	۱۷				
حسنخان امین‌الرعیایا	۴	۴۸	۱۱				
مشهدی انام	۵	۶۰	۱۷				
				۲۵۲	۶۹	۲۱	۵

به واسطهٔ مسدود کردن بنادر تولم^{۱۵۲} و گسگر^{۱۵۳} و همچنین دایر نمودن یک سرویس تفتیش خیلی اطمینان بخش که در سواحل بحر خزر و باد کوبه و رشت است صدی نود روابط جنگلیها با روسیه و داخله مقطوع گردیده، متجاوز از یک خروار و پنجاه من باروت^{۱۵۴} و مقداری فشنگ و چندین مراسم به دست آمد و همچنین به واسطهٔ غدن بودن خرید و فروش و حمل برنج در صفحات فومن (که به این وسیله دارای پول می شدند) منبع مالیاتی جنگلیها دچار فلج گردیده. در تعقیب همین اقدامات بود که میرزا کوچک خان بیشتر به عقد صلح و

۱۵۲. تولم در شمال غربی رشت واقع شده و دشتی پوشیده از جنگل و برنج زار است که رودخانه‌های فراوانی که از کوههای فومن و شفت سرچشمه می گیرند از این منطقه عبور می کنند. تولم از شمال به مرداب، از مغرب و جنوب به فومن و از مشرق به موازی محدود گردیده است (رایینو، ص ۲۲۴).

۱۵۳. گسگر از دهکده‌های ناحیه لولمان که ساکنان آن طالش هستند. (رایینو، ص ۲۰۸)
۱۵۴. اصل: باروت

تسلیم خود راضی شده و شرایط خود را به اداره حکومتی ارسال داشته و تقاضای متار که جنگ نمود. درخواست متار که رد شده، فقط قبول شرایط اعطای تأمین جانی و معیشت به مشارالیه اخطار گردید.

در عرض این ماه تغییراتی که در قشون به عمل آمد عبارت بود از: انتقال آتریاد گیلان به آستارا و رسیدن قوای جدیدی به جای آنها و همچنین عبور یک عده قزاق و اسلحه با کلنل راویج به طرف استرآباد. از وجود سربازها چندان استفاده نشد و شکایات وارده از دست آنها کمی تخفیف پیدا نموده است. قوای طالش هنوز چندان مرتب نبوده، ولی در دو جنگی که شده است به تصدیق فرمانده فرونت خوب جنگ نموده اند.

وضعیات نظامی انگلیسها

قوای نظامی انگلیسها که مرکزش در انزلی است، با همان نظم و دیسپلین و با یک خوش رفتاری و بی طرفی قابل تحسین متمرکز و رؤسای آنها و صاحب منصبان در هر موقع مساعدت و معاضدت لازمه را با مأمورین دولت ایران نموده، عده ای از قشون هندی عوض شده و به جای آنها نفرات جدیدی گذاشته. در رشت هم ساخلو معمولی کماکان باقی است. کاپیتن وارن که نماینده سیاسی نظامی بود عوض شده و به جای مشارالیه کاپیتن کرد معین گشته است.

وضعیات سیاسی

در برج عقرب روابط مأمورین دولت قوی شوکت با نماینده های سیاسی و نظامی دولت فخمیه انگلیس در کمال صمیمیت و استحکام بود و مخصوصاً در دو سه مجلس رسمی به واسطه مبادله مذاکرات و نطقهای الفت انگیز و همچنین به واسطه امتحانات عملی که هر روز از طرفین برای پیشرفت مقاصد دولت به همدیگر داده می شود، اتحاد و دوستی محکم تر شده و مخصوصاً مسیو پترز کونسول دولت فخمیه انگلیس که در اوایل ماه محرم وارد شده اند بی اندازه با امور دولتی مساعدت به خرج داده اند.

روابط حکومت با نماینده های رسمی روس ظاهراً خیلی معقول، ولی به واسطه دو مسئله که در برج عقرب اتفاق افتاده است، اولی تبعید مسیو نواک رئیس لیانازف که به موجب احکام مرکز می بایست تبعید بشود. دومی مسئله مجازات لئون که خود را تبعه روس معرفی می نمود، یقین است که باطناً چندان روابط خوشی در میانه موجود نیست، ولی خوشبختانه به

واسطه موجود نبودن یک مرکز ثابتی مخالفتهای مأمورین رسمی روس در وضعیات گیلان چندان مهم نبوده و قابل اهمیت نیست. برای مقابله^{۱۵۵} با اقدامات حکومت فقط کونسول روس با دوستی فوق‌العاده خود که با کارگذار و سردار معظم دارد و به انتریکهای مؤثر ایشان اعتماد داشته متکی شده است. اقدامات مشارالیه در رشت برای جلب افکار و اعتماد از کونسول انگلیس و اقدامات کونسول روس در انزلی برای جلب حمایت کلنل لاین در انزلی در مقابل اقدامات و عملیات عادلانه حکومت بی‌اثر مانده. همان اندازه که روابط حکومت با دولت فخیمه انگلیس مستحکم است، با دولت فرانسه هم صمیمی است، چرا که نمایندگی منافع اتباع آن دولت هم بدست کونسول انگلیس تفویض گردیده است.

در مدت برج عقرب در مقابل جدیتهای مأمورین محلی و مساعدت مرکز افکار مجامع اروپائی و مسیحی راجع به استقرار امنیت و قدرت دولت در گیلان اطمینان بخش بوده است، مخصوصاً مرتفع شدن رژیم تعارف و رشوه اثرات خوبی بخشیده است.

روابط محلی با آذربایجان قفقاز: در اوایل برج عقرب دولت آذربایجان به واسطه ایذای ایرانیها [ای] مقیم باد کوبه و به واسطه اشکال تراشیها و حرکات بی‌رویه مأمورین گمرکی نسبت به مسافرین ایران و همچنین به واسطه پروپا کاندها و عملیات کمیته‌های سری خود را نسبت به دولت ایران یک همسایه مضر می‌معرفی می‌نمود. این منازعه اقتصادی و اخلاقی به درجه [ای] شدت پیدا کرد که منابع رسمی انگلیس و افکار عامه گیلان انتظار یک مصادمه قطعی را از حتمیات فرض می‌نمود.

ولی بالاخره در نتیجه نگرانیهایی که از طرف بالشویکها و ارامنه و دنیکیین برای دولت جوان مزبور پیش آمد و همچنین در نتیجه موفقیتهای دولت در گیلان و اردبیل در اواخر برج مزبور حسیات مذکوره عوض شده و کم‌کم از خشونت و از رفتار بی‌رویه مأمورین کاسته شده، ورود قوای آتریاد گیلان به آستارا هم بی‌اثر نمانده و از طرفی انتشار خیر اعزام هیئتی به باد کوبه افکار اهالی آنجا را تسکین داد و تصور نمی‌رود که با حصول نتیجه قطعی متشبث به اقدامات مضره بشوند.

ورود قوای انگلیس مجدداً به باد کوبه انتظار می‌رفت و صاحب منصبان رسمی عودت این قوا را حتمی می‌دانستند. ولی تا به حال اثری از آن نبوده و تصور هم نمی‌رود که این خبر صحت داشته باشد. دولت مزبور مثل همیشه از تحت سلاح آوردن ایرانیها استفاده نمود و تا امروز متجاوز از شش هزار نفر ایرانی را قهراً یا به طور داوطلبی تحت اسلحه در آورده است.

وضعیات داخلی

وضعیات داخلی به واسطه اصلاحاتی که در این مدت قلیل در دوایر به عمل آمده است، فوق العاده اطمینان بخش بوده. به طور خلاصه در عرض برج عقرب اقداماتی که برای رفاهیت عامه اتخاذ گردیده به قرار ذیل است:

- ۱- تعیین حکام و نواب موظف صحیح العمل و نسخ رژیم رشوه و تعارف به طوری که در عرض برج عقرب دیناری از طرف مأمورین حکومتی جریمه و رشوه مأخوذ نشده.
- ۲- مراقبت تامه در فرونت به قسمی که از طرف قشون^{۱۵۶} نسبت به رعایا تخطی نشود.
- ۳- تشکیل انجمن نظار بلدیة و شروع به انتخابات بلدیة قانونی.
- ۴- تعیین بودجه معارف و شروع به تأسیس مدارس.
- ۵- تنزل دادن قیمت نان و گوشت و سایر ارزاق و مراقبت تامه در خوبی آن.
- ۶- فسخ کردن پوطی پانزده شاهی برنج و فراهم نمودن توسعه تجارت.
- ۷- تعیین بودجه شورای تجارت و تشکیل صحیح آن.
- ۸- متروک نمودن منهیات شرع انور.
- ۹- غدغن نمودن خرید و فروش و حمل و نقل برنج در صفحات فومن و جلوگیری از تقلبات مباشرین.

۱۰- مجازات و اعدام لئون تبعه قفقاز.

۱۱- گرفتاری عده ای از اشرار دور شهر و تنبیه و مجازات آنها.

ایالت گیلان که در نتیجه بی اعتنائی مصادر مسئول سابق به هیچوجه عادی به اصلاح وضعیات نبوده و در نتیجه این اقدامات که با یک فعالیت و سرعت مخصوص انجام می پذیرفت بی اندازه به حسن توجه دولت و اقدامات رعیت پرورانه آن امیدوار و خوش بین شده است.

در برج عقرب به واسطه دست آمدن کاغذ میرزا کوچک خان که به توسط احمد علیخان به آدرس آقا شریف نوشته شده بود، احمد علیخان و آقا شریف و معتمد همایون دستگیر شده و پس از چند روز توقیف آقا شریف و احمد علیخان به تهران اعزام گشتند. تشبثات طرفداران آقا شریف و احمد علیخان در رشت و در تهران ابتدا اذهان را قدری مشوب نمود، ولی پس از کشف حقیقت اذهان ساکت شد. فقط چیزی که باقی است دسته های مزبور در پایتخت و گیلان شروع به پاره ای آنتریکها نموده اند.

مسئله گرفتاری دزدها و اشرار اطراف شهر که متجاوز از چهارده دسته گرفتار و تنبیه

سخت شده‌اند، امنیت اطراف شهر را بکلی مستقر نموده و مهارتهایی که در گرفتاری آنها به خرج برده شده، فوق‌العاده طرف توجه عامه و جلب اعتماد اهالی را نموده است. مسئله اعدام لئون تبعه روس که به ارتکاب جنایت اقرار نمود، یکی از مسائلی است که در تاریخ گیلان سابقه نداشته و مخصوصاً با تذکار و یاد آوردن مظالم اتباع روس فوق‌العاده وسایل اعتماد و خوشوقتی عامه گیلانیها را فراهم نموده و در انظار اتباع خارجه قدرت و جدیت اولیای دولت را نشان داده و افکار وطن پرستها و طبقات مختلف را راضی و ممنون نموده است.

به مناسبت موفقیت‌هایی که در عرض برج عقرب راجع به امور داخلی و خارجی گیلان تحصیل شده است، آنتریکهای طرفداران جنگل و بالشویک و هرج و مرج طلبان تخفیف پیدا نموده و اقدامات مؤثری در کشف و تعقیب اشخاص مزبور به عمل می‌آید، مؤسسه‌های مزبور را سست و متفرق نموده است.

در شب جمعه بیست و هشتم برج عقرب دو ساعت به صبح مانده، در کارخانه چراغ برق به واسطه بی‌مبالاتی اجزا و بی‌ترتیبی اداره که راپرت آن جداگانه عرض شده است، حریق رخ نمود و تقریباً چهار هزار تومان به ماشینها و بنای کارخانه خسارت وارد آورد. در شب مزبور شخصاً حاضر شده و حریق را خاموش نمودم. فعالیت اداره حکومتی و حاضر شدن شخص حاکم فوق‌العاده اسباب رضایت اهالی را فراهم نموده است.

قبل از حرکت سردار معظم مجالسی از علما و اشراف برای بعضی توطئه‌ها و بالاخره نظر به ترس و واهمه‌ای که از وخامت اوضاع گیلان داشتند، تشکیل شده بود و در برج عقرب مجامع مزبور در نتیجه اطمینانی که کسب شد، موقوف و بکلی متروک گردید. افکار عامه نسبت به عملیات دولت و مأمورین آن فوق‌العاده نیک بین و صداهای منفرد اشخاص ذینفع و بعضی مفسدین به هیچوجه مؤثر واقع نمی‌توانسته است بشود. در اوایل برج عقرب دسته‌های مختلفی در شهر ایجاد و هر کدام برای تعیین کاندیداهای خود به حکومت گیلان در شهر اقداماتی به عمل می‌آوردند و در ضمن اقدامات مؤثره یکی را هم مختل نمودن اوضاع و ادامه دادن وخامت آن به اولیای امور مرکز بود. فعالیتها و اقدامات مجدانه حکومتی بالمره این اشخاص را ساکت و خفه نمود. در برج عقرب امنیت گیلان نسبت به سابق خیلی خوب بوده است، چراکه متجاوز ازیسی نفر دزد در اطراف شهر گرفتار و تنبیه و حبس شده‌اند.

اوضاع اداری

اداره قشونی - در عرض برج عقرب اداره قشونی نسبت به سایر ماهها به فعالیت خود افزوده و حتی الامکان از تعدیات و تخطیبات افراد نظامیها جلوگیری نموده و مخصوصاً به واسطه تغییر چندین نفر از صاحب منصبها و تنبیه عده ای از نفرات آثار بهبودی و علائم اطمینان بخش در اداره قشونی مشهود است. کاپیتن کچلو از فرماندهی فرونت معزول و به تهران احضار گردید. کاپیتن کالو کین اختیارات فرونت را دست گرفته و از روزی که مشغول شده است، از انجام وظایف خود به خوبی برآمده است. کاپیتن اسلاویدسکی که صاحب منصب خیلی خوش اخلاق خوبی است به تهران احضار و به جای او کاپیتن بولاتزل که صاحب منصب خیلی جدی است، به سمت ریاست قشون گیلان معین گردیده است.

اداره مالی - نظر به اینکه در برج عقرب موانع و محظورات اداره مالیه راجع به کار کردن و موفقیت از وصول و ایصال مالیات مرتفع گردید، بهتر توانسته است وظایف خود را ایفا نمایند. مخصوصاً مقدار کثیری از اوراق اظهار نامه های مالیاتی عشریه از ملاکین گرفته شده و در همه جا برای وصول عشریه اقدامات جدی به عمل آمده است.

اداره دخانیات که اداره جوان و جدید التاسیس است، بهتر از ایام قبل برای استحکام و تنسیق خود توانست بپردازد و در برج عقرب ۳۹۱۱۷ من توتون به داخله ایران حمل شده و ۶۴۷۳۷ من به خارجه جواز داده شده و ۷۸۱۵ من به اطراف شهر جواز صادر گردیده است.

سابقاً به واسطه عدم مساعدت حکومت و ندادن قوای اجراییه برای وصول مالیات اداره مالیه مجبور شده بود که پنجاه نفر سوار برای وصول مالیات استخدام نماید، ولی در برج عقرب قوای کافی از طرف حکومت به اداره مالیه داده شد و سوارهای مالیه منحل گردیدند.

اداره عدلیه - اداره عدلیه که به واسطه عدم مساعدت حکمران سابق و مداخلات مأمورین حکومتی فاتح شده بود، در برج عقرب استقلال اداری خود را مستحکم نموده و مخصوصاً به اصرار و مساعدت اداره حکومتی توانست در انزلی و لاهیجان مؤسسه های عدالت را تشکیل و تأسیس نمایند. از طرفی حسن اخلاق و فعالیت جناب آقای صدرالاشراف رئیس عدلیه اوضاع اداری عدلیه فوق العاده اطمینان بخش و اسباب امیدواری است.

اداره کارگزاری - اداره کارگزاری در برج عقرب اغلب اوقات خود را برای اسباب چینی و مخالفت با دوایر حکومتی گذرانده و مخصوصاً به واسطه قطع روابط خود با حکومت اطلاعاتی از چگونگی اوضاع آن اداره در دست نیست.

اداره نظمیه - اداره نظمیه با همان اسلوب و ترتیب سابق مشغول ایفای وظایف خود بوده

و تغییراتی در آن اداره رخ نداده است. کلنل وستد اهل به سه نفر سوئدی جدید وارد و چند روز اداره نظمی مشغول پذیرائی بوده، کلنل سرکشی لازم به اداره نظمی و کمیاریها نمود. در برج عقرب عده واردین شهر از حیث مسافر ۲۲۴۳ و عده خارجیین ۲۶۳۹ نفر بوده که جمعاً ۴۸۸۲^{۱۵۷} نفر می شود.

اداره گمرک - اداره گمرک مشغول ایفای وظایف خود بوده و به واسطه جدیدت و مواظبت اداره حکومتی گذراندن قاچاق و اشخاص مظنون خیلی تقلیل پیدا نموده و مسیوهونن رئیس گمرکات عوض شده، به جای او موقتاً مسیوه کولت رئیس آستارا وارد شده. اداره تلگراف خانه - اداره تلگراف خانه منظمأ مشغول وظایف خود بوده و مخصوصاً نواب والا شاهزاده بشیر الممالک فوق العاده در پیشرفت امور اداری و در مساعدت و معاضدت مقاصد حکومتی جد و جهد نموده است.

اداره معارف - اداره معارف به واسطه مساعدت اداره حکومتی در برج عقرب توانست که اثاثیه مدارس را که بایستی تأسیس گشته و دوسایر مدارس هم ترمیم لازم به عمل آمده و در اغلب امور موفقیت حاصل گشته است.

اداره فوائد عامه - اداره فوائد عامه در برج عقرب عملیاتی ننموده است.

اوضاع تجارتنی

صورتی از قیمت اجناس و مظنه^{۱۵۸} مسکوکات ضمیمه این راپرت است که اگر به دقت ملاحظه فرمایند، وضع تجارت امتعه داخلی و اجناس خارجه از آن استنباط می شود. معهداً به طور خلاصه تغییرات کلی را که در تجارت گیلان نسبت به ماههای قبل حادث شده است به عرض می رساند:

در برج عقرب به واسطه ورود مال التجاره زیادی به باطوم که کم کم داخل ایران می شد تجار کلیمی وارد گیلان و مشغول خرید قالی و قالیچه شدند. به طوری که صدی پنجاه به قیمت معمولی فرش دفعتاً افزوده گردید. به همین مناسبت مطابق احصائیه ای که از اداره گمرک گرفته شده است، در برج عقرب ۳۸۱۱ من فرش به قیمت ۲۶۸۲۲۲ قران به خارجه حمل گردیده است، ولی خریداری محل که هنوز حمل نشده زیادتر از این مأخذ بوده است. در برج عقرب امریکاییها توانستند در تجارت قند و شکر امتعه انگلیس را در بازار گیلان بکلی مغلوب بنمایند، به طوری که در برج مزبور ۳۹۴۴۳ من قند به قیمت ۷۶۸۰۰۰ قران و

۸۴۵۳۴ من شکر به قیمت ۸۶۵۰۰۰ قران از امریکا از راه باطوم به طور ترانزیت وارد انزلی نموده و دفعتاً قیمت قند را به هیجده الی شانزده قران و قیمت شکر را به نه قران تنزل دادند.

قندهای وارده از امریکا، قسمتی در بشکه‌های بزرگ و قسمتی در صندوقهای چوبی وارد شده، بعلاوه خوب و خیلی تمیز بوده و بی اندازه مطبوع طبع ایرانیها شده است. به همین مناسبت سابقاً به گیلان از طرف همدان قند حمل می‌شد، ولی حالیه به همدان و قزوین از طرف گیلان حمل قند می‌شود.

در برج عقرب مقدار ۳۷۳۷۵۸ من نفت به قیمت ۲۵۰۰۰ قران از باد کوبه وارد شده و همچنین مقدار ۵۷۰۹ من منسوجات ایران به روسیه حمل گردیده است. لفاً صورتی از امتعه مهمه صادره و وارده گیلان به حضور مبارک تقدیم می‌گردد:

روی همرفته تجارت گیلان به هیچوجه در تحت نظر و مداقه مأمورین دولتی نبوده. شورای تجارت عالی که از هفت ماه به این طرف تشکیل شده بود، به هیچوجه وظایف خود را ایفا ننموده و فقط چند نفر از اعضای آن به نام شورای تجارتی کارهای خصوصی شخصی را از پیش می‌برند، مخصوصاً اعضای مزبور به دارالحکومه مدعو و وخامت مسامحه و غفلت آنها گوشزد شده و بودجه شورای تجارتی از طرف اداره حکومتی معین شده، قرار شد که در آتیبه در تحت نظر حکومت شروع به کار کرده و در اوضاع تجارتی و در توسعه آن اقدامات فوری مفیدی اتخاذ گردد.

وضعیات صنایع

در وضعیات صنایع تغییری رخ نداده، ولی متحدالمالی به تمام مأمورین و حکام نوشته شده که در توسعه و تربیت و تحریص آن اقدامات مجددانه به عمل بیاورند. عنقریب راپرت جامعی از صنایع گیلان که متضمن نمونه‌های آن باشد تقدیم آستان مبارک خواهد شد.

۱۳۳

خلاصه راپرت واقعات حوزه گیلان و طوالش، نمره ۱۰۱۲۲ تاریخ ۲۸ و ۲۹ برج قوس ۱۲۹۸ [۲۷ و ۲۸ ربیع الاول ۱۳۳۸]

رشت

۱- شهر و اطراف در نهایت امنیت، اهالی به واسطه حصول آسایش و رفع غائله جنگل و تسلیم شدن میرزا کوچک خان و اتباعش عموماً مشعوف و از صمیم قلب به دعای بقای ذات

مقدس همایونی ارواحنا فده اشتغال دارند.

۲- عده مسافرین وارده به رشت از خارجه و داخله از روز ۱۹ الی ۲۸ پنجاه و پنج نفر بوده که بیست و سه نفر تبعه ایران و بیست و چهار نفر تبعه روس و یک نفر تبعه آلمان و دو نفر یونانی و یک نفر انگلیسی و سه نفر آذربایجان و یک نفر ارمنستانی می باشند. بعضیها حرکت کرده و بعضیها متوقف هستند.

۳- روز ۲۸ [قوس] فدوی برای خاتمه دادن به امر جنگل و تسلیم شدن میرزا کوچک خان و سایر اتباعش به طرف فومن حرکت، جمعی از اعیان و تجار رشت را هم برای حضور در آن مجلس دعوت به فومن نموده که از اقبال بی زوال مبارک به این امر مهم تاریخی خاتمه داده، نتیجه را به عرض برساند.

۴- ابراهیم و وارثان مسیحی که با چند نفر دیگر در اطراف انزلی مشغول سرقت بودند و راپرت دستگیری آنها در نمره ۹۳۶۱ به عرض رسیده است، با هفت نفر دیگر از سارقین که در اطراف شهر مشغول سرقت و به زحمت دستگیر شده اند، پس از تحقیقات مقدماتی در اداره حکومتی برای توقیف و تکمیل استنطاق به اداره نظمی فرستاده شد.

۵- یحیی و نوروز نامان که از سربازهای مأمورین خلخال و اهل قزوین بودند، در انزلی از مکاریهای رشتی در موقع عبور و مرور بدون جهت وجهی مأخوذ می داشتند، به وسیله مأمورین جلب و پس از تحقیقات معلوم گردید به واسطه استیصال مشغول این حرکت بودند. از طرف اداره حکومتی مخارجی به آنها داده شد که به قزوین عزیمت نمایند.

انزلی

۱- به توسط مسافرین کشتی پست مقدار ۱۴ من تبریز نقره سکه روس و ۸ میلیون منات کاغذ و نهصد عدد لیره عثمانی و منات طلا از خارجه برای تجار ایرانی حمل و وارد به خاک ایران گردید.

۲- کلنل لاین برای اینکه دخترش مریضه بود سه ماهه مرخصی گرفته، روز ۲۸ با کشتی پست به طرف لندن حرکت نمود.

۳- ماژور ادموند رئیس اداره اطلاعات قزوین با دو نفر پلیس روز ۲۸ به طرف بادکوبه حرکت نمود. از قرار معلوم از آنجا به آستارا رفته و بعد به انزلی مراجعت خواهد نمود.

لاهیجان

۱- شهر و اطراف در کمال امنیت، اعضا و اجزاء دوایر دولتی مشغول انجام وظایف مقررده بوده، اهالی از حسن سلوک و رفتار مأمورین دولتی و اعاده نظم مسرور و دعا گوی ذات

مقدس همایونی ارواحنا فداه هستند.

۲- جنازه یک نفر زن خفه شده در نزدیکی آستانه کشف گردید. از طرف اداره حکومتی اقدامات لازمه در دستگیری قاتل به عمل آمده یک نفر که تا درجه‌ای مظنون است، توقیف و تحت استنطاق می‌باشد. عنقریب موضوع مسئله کشف خواهد گردید.

۳- در ایستگاه که از محالات لاهیجان است یک طفلی در موقع قطع کردن درخت کهنی زیر درخت رفته مقتول گردیده است. قطع کننده درخت در اداره حکومتی تحت استنطاق می‌باشد.

فومنات

به واسطه اینکه مذاکره تسلیم شدن جنگلیها در بین است، مصادمه و تازه ای رخ نداده‌هاالی با یک مسرت فوق العاده مشغول رعیتی خود هستند.
رحمت آباد رودبار
واقعه جدیدی حاصل نگردیده است.

۱۳۴

وزارت داخله، حکومت گیلان و طوالش، نمره ۸۷۰۷، تاریخ ۳ برج قوس قوی نیل

۱۲۹۸ [۲ ربیع الثانی ۱۳۳۸]

مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته

با کمال احترام خلاصه راپرت واقعات روز دوم و سوم برج قوس حوزه حکومتی گیلان را تقدیم مقام منیع آن وزارت جلیله می‌نماید:
رشت

۱- شهر و اطراف در نهایت امنیت، بر طبق راپرت اداره نظمیة عدة مسافرینی که روز ۲۴ برج عقرب از خارجه وارد شده‌اند ۵۹ نفر بوده سی و هشت نفر اتباع روس، سیزده نفر ایرانی، هشت نفر از اتباع آذربایجان قفقاز می‌باشند. مشاغل آنها کسب و تجارت است. بعضی از آنها مقیم رشت و بعضی به جاهای دیگر مسافرت خواهند نمود.

۲- عدة مسافرینی که روز بیست و هشتم و روز بیست و نهم برج عقرب وارد شده‌اند ۵۸ نفر بوده، چهل و چهار نفر اتباع روس، هفت نفر ایرانی و هفت نفر داغستانی و آذربایجانی بوده‌اند.

انزلی

۱- شش نفر بالشویک روسی با کشتی طولای پستی وارد فوری دستگیر و تسلیم اداره نظمیه انگلیسیها گردیدند و نیز یک نفر صفر نام ایرانی مظنون واقع شده دستگیر و در اداره حکومتی توقیف و تحت استنطاق است.

۲- وضعیات پلتیکی و سیاسی در نهایت سکونت و آرامی و اهالی در نهایت رفاهیت اوضاع حاضر در کمال امیدبخشی و محل نگرانی نیست.

۳- کشتی زاپاد در موقع لنگر انداختن شش کرجی را که ما بین پل و کشتی بودند شکسته و خورد کرده است.

۴- از کشتی تالمود یک قبضه تفنگ آمریکائی با سی و پنج عدد فشنگ کشف و گمرک ضبط نمود.

۵- روز اول قوس کشتی وان با یازده نفر مسافر از باد کوبه و سیزده نفر از آستارای ایران وارد گردیدند و نیز کشتی طولبا با هفتاد نفر مسافر از باد کوبه وارد، محمول آن فندق و انگور و سیب بود.

۶- کشتی زاپاد با سه نفر مسافر از آستارا و کشتی وان با چهارده نفر مسافر از بندر جز وارد شدند.

لاهیجان

شهر و اطراف در نهایت امنیت، تازه لای رخ نداده است.

فومنات

در نتیجه مصادمه روز اول قوس پس از خاتمه جنگ و شکست اشرار و هزیمت آنها نعلش سه نفر از اشرار در جنگل ده چمن کشف و مدفون گردیدند. احمد آذری

۱۳۵

ابلاغیه حکومت گیلان

در مقابل موفقیتهای که خداوند قادر و متعال در پرتو نیات مقدسه صلح جویانه بندگان حضرت مستطاب اشرف اعظم آقای وثوق الدوله رئیس الوزراء مملکت ایران دامت عظمت به بنده عطا فرمود به زانو افتاده، شکر و سپاس بی نیاز به در گاهش تقدیم می نمایم.

همین که در پیرامون افکار وطن پرستانه شخص اول مملکت خدمتگذار بی غرضی یافت شد، به حسن مساعدت عناصر صالحه مرکزی و محلی به قوی ترین توده انقلابی وطن باستانی

که در یک چنین موقعی اهمیتش در سیاست کنونی عدیم‌النظیر است، خاتمه داده و مهیب‌ترین خون‌ریزی و غارتی که از چندی به این طرف در ایالت گیلان حکمفرما بود، مبدل به صلح و انقیاد گردید.

کلام‌الله مجیدی که از طرف دولت قوی شوکت حسب‌التقاضای آقای میرزا کوچک‌خان با همان شرایط معینه از طرف دولت برای تأمین و حصول اطمینان میرزا کوچک‌خان و اتباع معززی‌الیه ارسال شده بود، روز پنج‌شنبه ۲۳ جدی تسلیم شده و مشارالیه با تمام قوای خود مقدرات خود را به مراسم بندگان حضرت اشرف آقای رئیس‌الوزراء دامت شوکت تسلیم نمود. خصوصیات که وجود و وجدان مرا به خدمات جسورانه در این مملکت وادار نموده است، بالاخره در مقابل این نغمه انقلابی که احساسات را بدون مطالعه تحریک می‌نمود، با یک نوع سیره که حقوق حاکمیت و قدرت دولت مرکزی کاملاً صیانت می‌شود فاتح و نیرومند نمود.

میرزا کوچک‌خان که سابقه خدمات ملی خود را با مخاصمات اخیر جریحه‌دار نموده بود، اینک با تصمیم اطاعت و انقیاد خود را به شجاعت عقل و درایت معرفی نموده و مثل بزرگترین، رجال مملکت پرست قلوب ایرانیان را بار دیگر به طرف خود جذب نمود.

حریفی که از سه ماه به این طرف در میدان مبارزه هدف شدیدترین تعرضات من بود، با اتخاذ تصمیم اطاعت امروز مرا وادار به پاس احترامات خود نموده و مجبور می‌نماید که مراعات شرافت و احترامات او را به عموم هموطنان خود علی‌الخصوص به گیلاتیان اکیداً توصیه بنمایم.

عموم اهالی گیلان از این تاریخ به بعد آقای میرزا کوچک‌خان و اتباع او را از خدمت‌گذاران صمیمی دولت دانسته و در هر مورد بایستی خدمات ملی را که از معززی‌الیه سر زده است تقدیر نمایند.

یادآوری این نکته مهم حتمی است که حصول این مناقشات و وقوع این همه سوءتفاهم و مصادمات نتیجه تفتین و افساد مخالفین مملکت و مغرضین آشوب طلب بوده، نظر به اینکه ممکن است مجدداً این نوع عناصر ضاره به کار افتاده و بیهوده امتحاناتی برای تحریکات و ایجاد یک سلسله افساداتی بنمایند، لهذا لازم است که از حالا یقین بدانند که مختصرترین مدرکی که راجع به تفتین یا تحریکاتی به دست بیاید، دوچار شدیدترین تعقیب و سیاست خواهند شد.

به عموم اهالی محترماً اطلاع داده می‌شود که از این تاریخ تمام تضحیاتی که در گیلان

به مناسبت غائله جنگل از طرف دولت مستقر بود، مرتفع گردید. مکاتبه و مخابره با جناب آقای کوچک خان و با افراد او آزاد و راه فومن بلامانع و بنادر تولم و گسگر مفتوح و از این تاریخ لفظ جنگلی بایستی از زبانها مرتفع گردد. ملاکین محترمی که املاکشان هم در تحت تصرف حضرات بود بکلی آزاد و می توانند فوراً مداخله بنمایند، از عموم ملاکین و رعایا تقاضا می رود که با یک سرعت و جدیتی شروع به آبادانی خرابه های ایجاد شده نموده و گیلان را به حال اولی خود عود دهند. آنچه لازمه مساعدت است از طرف حکومت مبذول خواهد شد. ۲۷ جدی ۱۲۹۸ احمد آذری رشت مطبعه «اتحاد»

۱۳۶

وزارت داخله، حکومت گیلان و طوالش، نمره ۱۲۲۱۱، تاریخ ۱ برج دلو قوی نیل
۱۲۹۸ [۲۹ ربیع الثانی ۱۳۳۸]

مقام منیع وزرات جلیله داخله دامت شوکته، با کمال احترام راپرت جامع ماهانه برج قوس حوزه حکومتی گیلان را که به شش قسمت تقسیم می شود تقدیم مقام منیع آن وزارت جلیله می نماید. دو مرتبه عزیمت به فومن و یک مرتبه مسافرت به تهران موجب تأخیر تقدیم آن گردیده است.

۱- وضعیات نظامی، ۲- وضعیات سیاسی، ۳- وضعیات داخلی،

۴- اوضاع ادارات، ۵- اوضاع تجارتی، ۶- وضعیات صنایع.

قسمت اول: وضعیات نظامی

در برج قوس وضعیات نظامی اطمینان بخش بود. تعرض و تهاجم مثل برج گذشته از طرف قشون دولتی بود و در تحت مراقبت و مواظبت حکومت و کاپیتین بولاتزل روزبروز دیسپلین و نظم قشون محکم تر بوده مخصوصاً در رفع تعدیات و تخطیات نظامیان کوششهای بی اندازه به عمل آمده است.

افرادی که به هیچوجه عادی به این رفتار نبودند، در گوشه و کنار هر وقت توانسته اند نسبت به اهالی و رعایا پیچیدگی نموده اند. ولی به مجرد کشف از طرف حکومت به اداره قشونی اطلاع داده شده و مرتکبین تحت تنبیه و سیاست شده اند.

برای اینکه درجه امنیت و انتظامات تعیین گردد، صورت استالستیک دواب وارده در برج قوس ضمیمه راپرت است. چنانچه از عرض مبارک می گذرد عده دوابی که در خطوط فرونت جنگ وارد شده، زیادتر از تمام دروازه ها است. در صورتی که از این راه در زمان سردار معظم به

هیچوجه ترددی نشده و از ترس مال بگیری عده دواب وارده به شهر ده مرتبه کمتر از میزان برج قوس بوده است و در عرض برج قوس به واسطه مراقبت و مواظبت حکومت یک راس اسب هم به عنوان مال بگیری از طرف نظامیان گرفته نشده است. و به همین واسطه مردم به عدالت و رعیت پروری دولت مطمئن شده، در تمام راههای فرونت آمد و رفت رعایا و حمل و نقل مال التجاره شروع شده و در کلیه نقاطی که رعایا وزن و بچه از دست تعدیات مأمورین به کوهها متواری شده بودند به مزارع و خانه های خود عودت نموده، مشغول کسب و زراعت خود شده اند.

اوضاع قشونی و طرز رفتار آنها نسبت به اوایل اردو کشی به گیلان نود درصد منظم و مرتب بوده است.

در برج قوس فرونت فومن و قوای نظامی و غیرنظامی را بازدید نموده، عموم صاحب منصبان و افراد را از خدمات نمایان و از زحماتی که در جنگل برای وطن خود متحمل شده اند تهنیت گفته و برای دلگرمی آنها مبلغ هشتصد تومان از طرف قرین الشرف بندگان حضرت اشرف آقای رئیس الوزرا روحی فداه به آنها به رسم انعام داده شد.

قوای روحانی نظامیان در کمال استحکام و اطاعت اوامر دولت و موفقیت مقاصد اولیای خود را آرزومند هستند.

در پرسنل اداره قشونی تغییری رخ نداده، فقط بعضی از افراد قزاقها تبدیل شده اند. در اول برج قوس عده ای از نظامیان در جنگل چمن به یک عده از مجاهدین برخورد، زدو خوردی نمودند. مطابق راپرت رئیس قشون سه نفر از مجاهدین تیرخورده و نعلش آنها در جنگل به دست افتاده بود، قبوض و مراسلاتی که در جیب آنها بود به اداره حکومتی ارسال گردید.

برای ملاقات میرزا کوچک خان و دعوت تسلیم مجاهدین روز ۲۲ قوس فدوی با رئیس قشون به جنگل رفته و پس از بیست و چهار ساعت توقف در جنگل و ختم مذاکرات به شهر عودت نموده، در این ملاقات راجع به تسلیم کوچک خان و قبولاندن شرایط دولت موفقیت کاملی به دست آمده و تلگرافی که ذیلاً درج می شود، از طرف کوچک خان حضور مقدس بندگان حضرت اشرف آقای رئیس الوزراء روحی فداه عرض گردید.

حضور مبارک حضرت مستطاب اشرف اعظم آقای وثوق الدوله رئیس الوزراء مملکت ایران دامت عظمة العالی.

در این موقع که حضرت آقای میرزا احمد خان آذری کفیل محترم حکومت گیلان

ابلاغ اوامر مطاعه و نیات مقدسه بندگان حضرت اشرف دامت عظمه را به این جمعیت فرمودند، به مقام جسارت آمده خاطر مقدس را مستحضر می‌دارد، این جمعیت از چندین سال به این طرف با فداکاریها و جان‌فشانیهای فوق‌العاده که متحمل شده‌اند به غیر از خدمتگذاری به ابناء وطن و حفظ استقلال مملکت و رفاهیت و آسایش عامه به هیچ اقدامی مبادرت نورزیده و همیشه آرزومند قدرت و سطوت اولیای دولت بوده‌اند. ولی متأسفانه بعضی عناصر مغرض این نیات پاک جمعیت را در حضور مبارک سوء تفسیر نموده و بدبختانه موفق به ایجاد یک سوء تفاهمی گشته‌اند. فدویان را متمرّد و منحل آسایش مملکت قلمداد نموده، بالاخره باعث این همه خسارات و خون‌ریزی گشته در تمام این مراحل باز هم جمعیت به هیچوجه قصد مخاصمه نداشته، در مقابل قشون دولتی همیشه راه دفاع را پیش گرفته. در این موقع که جمعیت مقاصد مقدس بندگان حضرت اشرف را برای حفظ قومیت و شرافت مملکت تصدیق می‌نماید، با کمال افتخار و صمیمیت به حضور مقدس اطمینان کامل می‌دهم که چاکر و تمام افراد جمعیت از این تاریخ کاملاً مطیع اوامر دولت معظم خود بوده و بکلی ترک مخاصمه نموده‌ایم و به هیچوجه در اجرای اوامر مطاعه و در جان‌فشانی و خدمتگذاری به مملکت قصور نخواهیم ورزید.

عموم جمعیت از طرف قرین الشرف بندگان حضرت اشرف امیدوار به مراجع عالیه بوده و یقین دارم که در سایه مکارم البته و در آتیه شرافت آنها تأمین خواهد شد. کوچک برحسب اوامر تلگرافی بندگان حضرت اشرف اعظم آقای رئیس الوزراء روحی فداه با جنگلیها ترک مخاصمه نموده و شروع به مذاکرات گردید، صلح و تسلیم گردیدند.

پس از مذاکره و مخابره با مرکز برای ختم غائله جنگل روز بیست و هشتم قوس با جمعی از محترمین و اعیان شهر که اسامی آنها ذیلاً به عرض می‌رسد به فومن رفته و از آنجا در پردسر^{۱۵۹} با کوچک خان ملاقات به عمل آمد. در ملاقات دوم عکسهائی^{۱۶۰} در جنگل برداشته شد که - قطعه از آن ضمیمه راپرت است.

نظر به محدود بودن اختیارات و نظر به مؤثر بودن افسادات و انتریکهایی که بعضی از مخالفین در پیش کوچک خان کرده بودند، مسئله جنگل قطعاً خاتمه پیدا نکرده، محتاج به این شد که تقاضای تشرف و آستان‌بوسی بندگان حضرت اشرف اعظم آقای رئیس الوزراء

۱۵۹. پردسر (اصل: پرده‌سرا) از روستاهای صومعه‌سرا که جنگهای شدیدی بین جنگلیها و قوای دولتی در این محل رخ داده است. (دایره جغرافیایی ستاد ارتش - ص ۵۱)
 ۱۶۰. در این مجموعه ملاحظه نشد، ولی نمونه‌هایی از آن در منابع مدون چون کتاب فخرایی منتشر شده است.

روحی فداه را که قبل از حرکت به فومن به عرض رسیده بود به عرض برسانم.

اوضاع نظامی انگلیسیها

در برج قوس در وضعیات نظامی انگلیسیها به هیچوجه تغییری رخ نداده فقط عده [ای] از قشون هندی تغییر مأموریت پیدا کرده‌اند.

در برج مزبور عده [ای] از قشون انگلیس به حکم کلنل لاین به گرگانرود رفته مقداری از ادوات و آهن آلات اداره پرس لس را به انزلی حمل نمودند.

در برج قوس از رؤسای قشون انگلیس دیدن نموده و ضمناً سربازخانه و گاراژهای^{۱۶۱} اتومبیل‌های جنگی را بازدید و از روسای آنها مهربانی و دلجویی به عمل آمد. کلنل لاین که از فرمانده‌های خوش اخلاق و ریشه انگلیسها و فرمانده کل قشون رشت و انزلی بود، در برج قوس سه ماهه مرخصی گرفته برای معالجه دخترش به لندن عزیمت نموده و به جای او ما ژور اسپموکی مأمور و منصوب گردید.

در برج قوس در راه تهران چند نفر هندی چند رأس گوسفند و چند توپ پارچه از مکاریها و از عابرین عنفاً گرفته بودند به مساعدت مسیو پترز قونسول انگلیس فوراً مأخوذ و به صاحبان آنها مسترد گردید.

در برج قوس به واسطه اطمینان کامل که قشون انگلیس از وضعیت و امنیت گیلان پیدا نمود پستهای خود را از راه تهران و رشت برداشتند و از طرف حکومت فوراً پستهای مخصوص به جای آنها معین گردید.

قسمت دوم: وضعیات سیاسی

روابط حکومت با مأمورین دولت فخریه انگلیس چنانچه در راپرت برج عقرب عرض گردید، روابط حکومت محلی با نماینده‌های سیاسی و نظامی و اقتصادی دولت انگلیس در کمال صمیمیت بوده و از طرفین منتهای مساعدت و همراهی در امور همدیگر به عمل آمده در برج قوس از طرف دولت یک قطعه نشان درجه سوم دربار کاپتین وارن و یک قطعه نشان دربار میرزا حسینخان منشی قونسولگری اعطا گردیده بود. در مجلس با شکوهی که در اداره حکومتی منعقد گردیده بود به مشارالیهما داده شد و در حضور تمام نمایندگان خارجه و محترمین نطقهای مودت آمیز از طرفین مبادله گردید. روابط حکومت با مأمورین روس ظاهراً

خیلی معقول بوده، قونسول روس که از مراجعت سردار معظم مایوس گردیده پیش از پیش به کسب دوستی و موافقت حکومت محلی مایل گردیده و از طرف حکومت هم حتی الامکان وسایل مساعدت در امور آنها فراهم گردیده است.

روز ششم برج قوس هیئت اعزامیه فوق العاده قفقاز به رشت وارد شده، با احترامات فوق العاده پذیرائی شد، و روز هشتم قوس به باد کوبه وارد گردیدند. در آنجا هم از طرف دولت آذربایجان منتهای احترام و لارمه پذیرائی به عمل آمده و به همین مناسبت روابط خصومت آمیز و اشکال تراشیهای دولت آذربایجان از پانزدهم قوس به این طرف شروع به تخفیف نموده.

افکار اروپائیه نسبت به عملیات دولت و موفقیتهای کامل اطمینان بخش بوده و افکار اهالی گیلان به استثنای چند نفر حسود که خود را لایق تر به مأموریت قفقاز فرض می نمودند، کلیه از اقدامات و طرح دوستی و روابط با آذربایجان خشنود بودند. مطابق اخبار واصله از شعبات اداره اطلاعات کمیته های بالشویک قفقاز جدیت خود را برای توسعه و تشکیل شعبات خود بالمضاعف نموده و تصمیم نموده اند که در تمام ایران کمیته های سری ایجاد بنمایند.

قسمت سوم اوضاع داخلی

در برج قوس به واسطه حرکت حکومت به فرونت و جنگل و مسئله تسلیم و مذاکرات ترک مخاصمه با جنگلیها منتشر گردیده و در شهر رشت عموم طبقات از وقوع حتمی آن مطلع گردیدند. افکار عامه منقسم به اقسام مختلفه گشته و در تمام مجالس و محافل موضوعی به غیر از صلح با جنگلیها وجود نداشت.

افکار عامه فقط به توسط دو عامل مؤثر تحریک می شدند. عامل اولی مخالفین کابینه حاضر و بعضی عناصر ضعیف الاراده بودند که اشخاص مغرض و هرج و مرج طلب هم که در سایه انقلابات گیلان و وجود جنگلیها به منافع و مشاغلی رسیده و یا امیدوار بودند به آنها علاوه شده، مسئله صلح را به اشکال غیرمساعد در انظار جلوه گر نموده و حتی الامکان اذهان عامه و افکار تاریک را به تشویش و اضطراب انداخته و از طرفی هم در پیش میرزا کوچک خان و تابعین آن اقداماتی به عمل آورده آنها را تحریض و ترغیب به عدم ایفا می نمودند.

عامل دومی مبلغین حکومت بودند، که مصالح مملکت و اطمینان بخشی اوضاع و روشنی آتیه را در میان افکار صالح و بی غرض انتشار داده مقاصد و اغراض مفسدین را به

عموم مردم ثابت و واضح می‌نمود. به همین ملاحظه بوده است که یکی از آلت‌های عناصر مخالف که با مسئله اصلاح امور مخالفت نموده و مردم را به تحریک و اجتماع تشویق می‌کرد «ملک‌الحکماء» گرفتار و به کوه‌های طولش تبعید گردید.

خدمات ماهرانه سرونیس (پروپاگاندا) که یکی از شعبات اداره اطلاعات است، در برج قوس فوق‌العاده قابل تمجید و شایان تقدیر بوده، و اگر در اواخر برج قوس تحریکات و اقدامات خائنانه بعضی اشخاص ذینفع گیلانی و برخی عناصر مخالف کابینه متوقف تهران به انتریکهای شهر رشت و جنگل کمک‌های مؤثر نمی‌نمود، افکار مخالف گیلان بکلی مغلوب گشته و مقاصد دولت به طور کامل به عمل می‌آمد. نظر به تضاد منافع علاقه‌مندان گیلان همیشه رؤسا و متنفذین مقیمین تهران راجع به امور محلی رشت به توسط همدستهای محلی خود دسته‌بندیها نموده و مقاصد خود را به وسایل ممکنه به موقع اجرا می‌گذاشتند. به همین ملاحظه در برج قوس شدیدترین دسته‌هایی که در تهران برای حصول مقاصد خود در تهران تشکیل گردید. دسته سردار محیبی و آقا شریف و سید فاضل کاشانی بود که عده زیادی را هم با خود همراه و مساعد نموده، به اشکال مختلف برضد اقدامات حسنه حکومت قیام نمودند. قسمتی از ملاکین جبون گیلان در مقابل نمایشات تررنمای دستغزبور مرعوب و قسمتی هم از روی جهالت و رژیم معمولی مطیع نظریات مغرضانه دسته مزبور بوده‌اند. تحریکات دسته مزبور مبنی به تقاضای نامشروع و اجرای اراده‌های مستبدانه خود راجع به لشت‌نشاء و شیلات و غیره بوده و مسئله تبعید آقا شریف و احمد علیخان هم بر عدم اطمینان آنها به مساعدت حکومت کمک می‌نمود.

محل تأسف اینجاست که به واسطه ماهرترین عامل دسته مزبور بندگان حضرت اشرف آقای سپهدار اعظم و کلنل استاروسلسکی به وسایل غیر قابل قبول با دسته مزبور همراه و مساعد گشتند.

افکار اروپائیه راجع به تحریکات جنگل به هیچوجه مداخله نداشته، بر ضد تصورات بعضی از مقامات عالیه تهران که انگلیسها را ناراضی از ختم این مسئله می‌دانند، قونسول انگلیس همیشه مساعدت لازمه را در ختم این عمل نموده است.

بالشویزم

در برج قوس نظر به یاسی که کم‌کم برای عناصر آشوب طلب و اشخاص مغرض از مسئله جنگل حاصل می‌گردید، توجه زیادی به مسئله بالشویزم نموده و اخبار کاذبه و اغراقات

فوق‌العاده بیشتر گشته و برحسب اطلاعات پلیس (سکوت) و دایرة اطلاعات باد کوبه دو سه نفر از جوانان گیلان با کمیته بالشویزم باد کوبه روابطی به هم رسانده و مصمم اجرای پروگرام آنها در گیلان شدند.

اداره پلیس (سکوت) کاملاً مراقب^{۱۶۲} عملیات و تشکیلات آنها بوده و احکام لازمه در گرفتاری و کشف مقاصد آنها داده شد.

شش نفر از بالشویکهای خارجه مسیحی که به ایران وارد می شدند در سرحد انزلی گرفتار و محبوس گردیدند.

وقایع

۱- در ششم قوس نمایندگان دولت ایران به ریاست آقای آقا سید ضیاءالدین برای تصفیه امور قفقاز وارد به رشت شدند، طبقات تجار گیلان از این حسن نیت دولت که یگانه وسیله ترقی تجارت و منافع اقتصادی آنهاست راضی و خشنود بوده، فقط معدودی از اشخاص حسود که در قسمت سیاسی شرح آن به عرض رسید این انتخاب را طرف تنقید قرار داده اشتهازاتی می دادند.

۲- در تاریخ شب دوشنبه ۱۵ قوس هنگامی که آقای حاج معین الممالک از خارج شهر وارد می شدند، مقارن غروب در توی کالسکه طرف حمله دو نفر مجهول واقع گردیده، ولی آنها موفق به خالی کردن گلوله نگشته، فرار می نمایند. اقدامات جدی برای کشف قضیه اتخاذ گردیده و در نتیجه اداره حکومتی را عقیده بر آن است که مسئله سوء قصد فقط تهدید بوده و منبع از طرف ناراضیهای تهران بوده است. چرا که آقای حاج معین الممالک را با نظریات و اقدامات حکومت مساعد می دانسته اند.

۳- در تاریخ ۱۴ قوس سه ساعت از شب گذشته، در خیابان چراغ برق حریق رخ داده و به توجهات مأمورین دولتی فوراً آتش خاموش گشته، فقط یک باب خانه گالی پوشی کربلائی محمد علاف طعمه آتش گردید.

امنیت

در عرض برج قوس امنیت شهر و اطراف بیش از ماههای سابق کامل تر بوده و مخصوصاً در صفحات فومن که سابق براین تمام رعایا و دهقانان متواری شده بودند، همگی به

مزارع و کسب خود مراجعت نمودند و در تمام خطهٔ گیلان امنیت کامل مستقر بوده است. چندین فقره دزدی و شرارت که اتفاق افتاده بود، در نهایت فوریت اقدام گشته، مرتکبین دستگیر و گرفتار شده‌اند.

قسمت چهارم اوضاع ادارات

اداره مالیه - نظر به اینکه در برج قوس بکلی از ادارهٔ مالیه رفع موانع گشته و عدم مساعدت سردار معظم که شدیدترین علت اختلال امور مالیه بود مرتفع شده بود، امور ادارهٔ مالیه از هر حیث مرتب تر و منظم بوده است. عواید ادارهٔ مالیه رشت که در برج سابق به پانزده هزار و چهارصد و نوزده تومان رسیده بود، در برج قوس به مبلغ سی و دو هزار و چهار صد و یک تومان و سه قران بالغ گشته که شرح آن ذیلاً معروض می‌گردد.

قران	۱۵۴۸۱۸/۳۰	عواید مالیات مستقیم از بابت بقایا و غیره
قران	۲۹۴۸/۶۰	عواید مالیات مستقیم خالصه
قران	۱۰۵۶۱۱/۵۰	عواید مالیات مستقیم دخانیات
قران	۲۲۵۴۴/۸۰	عواید مالیات مستقیم نواقل
قران	۶۸۶۰/۳۵	عواید مالیات مستقیم اصناف

عواید مالیات غیر مستقیم

قران	۳۸۵۱/۷۵	رسومات (به واسطهٔ اعلان بینهایت تنزل نموده است)
قران	۴۰۲۹	ذبایح
قران	۲۰۶۹/۲۵	فخاری
قران	۱۴۴۴۸/۹۵	مستغلات
قران	۵۰۸۶	سوق الدواب
قران	۷۷۵	حراج
قران	۹۶۹/۵۰	مفرقه

۳۱۲۲۹/۴۵

عواید فوق فقط متعلق به شهر رشت است. محاسبات دوایر جزو هنوز نرسیده است که میمه و علاوه شود. فعالیت و حسن ادارهٔ مالیهٔ گیلان که برای انتظامات و تنقیات آن زحمات

زیادی کشیده شده است قابل انکار نیست.

اداره دخانیات که اداره جدیدالتشکیل و جوانی است با منتهای جدیت و تنظیم پیشرفت نموده، چنانچه قبلاً به عرض رسید، عواید آن در برج قوس به ۱۰۵۶۱۱ قران رسیده و مطابق دفاتر آن اداره در برج مزبور مقدار ۷۶۴۰۹ من توتون به خارجه حمل شده و مقدار ۵۵۰۵۴ من به داخله ایران و مقدار ۸۰۵۲ من به اطراف شهر رشت حمل گردیده است و همچنین مقدار توتونی که در عرض برج مزبور از مزارع و انبارهای محلی حمل انبار رشت گردیده مقدار ۱۳۳۷۷۲ من بوده است.

در برج قوس سنه ماضیه عواید نواقل رشت بالغ بر یکصد و هفتاد و دو تومان بوده و در برج قوس هذه السنه به دو هزار و دویست و پنجاه و چهار تومان رسیده است. عواید مزبور دوازده مرتبه ترقی نموده و ارقام مزبور مهمترین شاهد عملیات و فعالیت کارکنان اداره مالیه است.

اداره عدلیه - جریان اوضاع اداره عدلیه در تحت ریاست آقای صدراالاشراف که لایق ترین مستخدم وزارت عدلیه است، بی اندازه اطمینان بخش بوده و با مساعدتهای کامله حکومتی اساس دوایر عدلیه روزبه روز مستحکم و منظم تر شده است.

فقط در لاهیجان به واسطه سوء سلوک و وظیفه ناشناسی چند نفر اجزاء عدلیه و حکومت سوء تفاهماتی و کشمکشهایی در برج قوس مابین این دو اداره موجود بوده.

در برج قوس عواید اداره عدلیه رشت مطابق شرح ذیل به ۱۷۰۸۶/۳۵ بالغ شده است.

۴۰۳۲	از بابت فروش نمبر
۹۰۸۰	از بابت اجرای احکام
۷۰۰/۵۰	از بابت فروق اوراق عدلیه
۱۰۸۸/۲۵	عواید حقوقی
۱۱۲۵/۵۰	عواید محاکم خلاف
۶۰	فروش سه جلد قانون

۱۶۳ ۱۷۰۸۶/۲۵

و همچنین مبلغ ۷۰۳۰/۶۰ بابت وجه ودایع به صندوق عدلیه وارد گردیده و از این

مبلغ ۴۲۳/۶۰ مسترد گشته و باقی که ۶۶۰۷ قران باشد در صندوق باقی مانده است و در برج قوس دویست و بیست و چهار عریضه به شرح ذیل به دوایر عدلیه داده شده، در صورتی که در قوس سنه ماضیه بیش از چهل و هفت عریضه وارد نشده بود.

نمره	محکمه عریض	مبلغ مدعی به	احکام صادره	مبلغ محکوم به	اجزائیه	مبلغ محکوم به
ردیف	دینار قران	دینار قران	دینار قران	دینار	قران	قران
۱	استیناف ۹	۶۲۲۷۰	۳	۷۷۷۰		
۲	ابتدائی ۷۶	۱۳۴۷۱۸۰	۳۴	۱۷۵۰۹۰	۱۱	۷۲۶۹۰
۳	صلحیه ۱۳۹	۱۰۸۰۹۰	۵۷	۳۹۵۲۰	۳۷	۲۱۰۸۰
	جمع کل ۲۲۴	۱۵۱۷۵۴۰	۹۴	۲۲۲۳۸۰	۴۸	۹۳۷۷۰

تشکیلات اداره عدلیه رشت عبارت است از:

- ۱- ریاست تشکیلات و استیناف که مرکب از هشت نفر مستخدم است با هفتصد و هشتاد تومان ماهیانه و دویست و بیست و پنج تومان کمک خرج.
 - ۲- محکمه بدایت مرکب از دوازده نفر مستخدم با حقوق ماهیانه ۶۵۰۰ قران و ۴۰۰ قران کمک خرج.
 - ۳- دو محکمه صلحیه مرکزی است مرکب از شش نفر مستخدم با حقوق ماهیانه ۲۱۰۰ قران و مبلغ ده تومان کمک خرج.
 - ۴- محکمه صلحیه نواحی مرکب از ۳ نفر مستخدم با ۱۳۰۰ قران حقوق ماهیانه. در انزلی فقط یک صلحیه دایر شده. در لاهیجان یک محکمه بدایت و یک محکمه صلحیه دایر گردیده است.
- اداره معارف - به واسطه مساعدتی که با اداره معارف به عمل آمده است، در برج قوس تمام مدارس دولتی شهر رشت تأسیس و ایجاد گشته و به واسطه جدیتهای آقای علیخان پروفیسور امور معارف پیشرفت نموده است. اثاثیه که تهیه شده است همه از روی قوانین حفظ الصحه و ترتیب اطاقها و مکاتیب با کمال دقت و مطابق اصول علمی است. لفاً محض اطلاع خاطر مقدس استالستیک مدارس رفیقه رشت که جمع عدّه تلامذ آن به ۱۴۷۰ نفر بالغ است از نظر مقدس می گذرد:

نمره ردیف	تاریخ	تعداد محصلین			اسامی مدارس	تعداد کلاس	تعداد محصلین ذکور
		مجانای	غیرمجانای	مجانای غیرمجانای			
۱	روز برج	۷	۲۰۰	۲۰۰	۷	۲۰۰	مدرسه متوسطه دولتی
۲		۶	۲۵۰	۲۵۰	۶	۲۵۰	مدرسه فردوسی
۳		۶	۲۵۰	۲۵۰	۶	۲۵۰	مدرسه اخوت
۴		۴	۱۲۰	۱۲۰	۴	۱۲۰	مدرسه نمره ۱ دولتی
۵		۴	۷۰	۷۰	۴	۷۰	مدرسه نمره ۲ دولتی
۶		۴	۱۲۰	۱۲۰	۴	۱۲۰	مدرسه قآنی
۷		۴	۷۰	۷۰	۴	۷۰	مدرسه شرف
۸		۴	۷۰	۷۰	۴	۷۰	مدرسه اتحادیه
۹		۴	۱۰۰	۱۰۰	۴	۱۰۰	مدرسه شعبه فردوسی
۱۰		۴	۱۴۰	۱۴۰	۴	۱۴۰	مدرسه دارالایتام
۱۱		۴	۸۰	۸۰	۴	۸۰	مدرسه دبستان دانش
۱۲		۵	۹۳	۸۱	۱۲	۹۳	مدرسه بنات الاسلامی
۱۳		۴	۷۰	۶۰	۱۰	۷۰	مدرسه آذرمیدخت
۱۴		۸	۴۵	۴۵			مدرسه آمریکا سعیمه و تسمیه
	جمع کل		۱۴۷۰	۲۰۸	۱۱۴۰	۳۳۰	۱۸۶

اداره نظمیة - اداره نظمیة با وجود اینکه نفرات پلیس غیر کافی است، حتی الامکان در حفظ نظم و امنیت شهر کوشیده است. در شهر رشت به هیچوجه سرقت رخ نداده، فقط اتفاقی که افتاد مسئله واقعه سوء قصد نسبت به آقای حاج معین الممالک بوده است که در خارج شهر واقع گردید، و شرح آن قبلاً به عرض رسیده است. اداره نظمیة و اداره پلیس سکوت مسئله را کاملاً تعقیب و قطعاً در آتیة نزدیکی کشف خواهند نمود.

در انزلی فقط چند فقره سرقت واقع گردیده و از طرف اداره حکومتی و نظمیة مرکزی وسایل لازمه برای عدم تکرار اتخاذ گردید.

در برج قوس در شهر لاهیجان اداره نظمیة (اونیفرمه) تشکیل شده و نظم و آسایش شهر کاملاً مستقر گردید.

مطابق احصائیة دفتر نظمیة رشت، در برج قوس عدة مسافرین اتباع داخله مطابق صورت ذیل به هزار و هفتصد و دو نفر بالغ گشته است:

مقصد مسافر	تعداد
باد کوبه	۲۲۱
انزلی	۱۲۴۶
تهران	۹۲
قزوین	۴۶
همدان	۲۱
کاشان	۳
کرمان	۲۱
زنجان	۱۳
میانه	۱
منجیل	۱
اردبیل	۸
قم	۶
خرقان	۵
سلطان آباد	۳
تبریز	۱۰
ابهر	۲
کرمانشاهان	۲
اصفهان	۱
جمع کل	۱۷۰۲

عدهٔ محبوسین ادارهٔ نظمیّه در اول برج قوس ۱۱۳ نفر بوده و در آخر برج مزبور ۱۲۹ نفر شده است.

کارگذاری - وضعیت اداره کارگذاری به مناسبت تغییر رئیس آن بکلی عوض شده، و روابط تیره و مخالفی که آقای معتمدالممالک کارگزار سابق با ادارهٔ حکومتی ایجاد نموده بود مبدل به موافقت گردید.

امورات ادارهٔ مزبور مرتب، ولی باز معاون کارگذاری که هنوز تغییری نداده است، لدی الاقتضا از کارشکنی و تحریک فروگذاری نمی نماید. به واسطهٔ اعلانی که حکومت جمهوری آذربایجان راجع به ممانعت ورود اتباع ایران به خاک خود نموده است، در برج

قوس عده مسافرینی که تحصیل تذکره نموده‌اند، کمتر از عده مسافرین برج قوس سنه ماضیه بوده است.

۱۳۷

خلاصه راپرت واقعات حوزه حکومتی گیلان و طوالش، نمره ۷۷۰، اول تا چهارم دلو [۱۲۹۸] [۲۹ ربیع الثانی تا دوم جمادی الاول ۱۳۳۸]

رشت

۱- روز جمعه سوم [دلو] هفتاد نفر از مجاهدین با یک نفر سردسته برای خدمت در اداره ژاندارمری با تعلیمات اداره حکومتی به شهر وارد و مشغول خدمت گردیدند. از طرف حکومت نهایت مهربانی درباره آنها به عمل آمد.

۲- روز شنبه ۴ [دلو] کلیه اردوی نظامی و غیرنظامی ساخلو فومنات در نهایت نظم و تجلیل سه ساعت به غروب مانده وارد شهر و در جلوی عمارت حکومتی صف آرایی نمودند. با حضور تمام رؤسای ادارات و اغلبی از محترمین و اعیان شهر خطابه مفصلی به نام نامی اعلیحضرت قدر قدرت شهریاری ارواحنا فداه و بندگان حضرت اشرف اعظم روحی فداه قرائت گردیده و در حقیقت برای عموم اهالی گیلان روز مزبور یک عید بزرگی بود. فدوی به فرد فرد نظامیان و غیره از رؤسای نظامی و صاحب منصبان و افراد و طوالش تهنیت گفته، ابلاغ مراسم مبذوله را به تمام آنها نموده به صدای بلند زیان به دعای بقای ذات مقدس بندگان حضرت اشرف اعظم روحی فداه گشوده، پس از دفیله با یک شکوهی به اداره قشونی مراجعت نمودند.

از اقبال بی زوال مبارک بکلی رفع انتظار از طرف جنگل گردیده، اهالی گیلان عموماً و فومنات خصوصاً با نهایت آسایش و رفاهیت مشغول دعای بقای ذات مقدس هستند.

انزلی

۱- روز اول دلو محمد تقیخان ولد محمد باقرخان عنایت السلطان و روح الله خان اخوی آقای آقامیرزا سلیمانخان و حیدرقلیخان پسر حمزه خان که از مهاجرین و به برلن مسافرت نموده بودند با کشتی و یادگاه پست وارد و به طرف تهران حرکت نمودند.

۲- روز دوم برج کشتی و یادگاه پست آتش گرفته و مقداری از کارخانه او سوخته و فوراً خاموش نمودند.

۳- کشتی ایوان کالینکلف که متعلق به یک نفر ایرانی تبعه خارجه و مأمور حمل پست

ایران و مهمترین کشتیهای بحر خزر است وارد گردید.

۴- در تازه آباد حمام معروف به حمام سردار منصور به وسیله لنگهائی که در آتش خانه حمام برای خشک شدن گذاشته بودند آتش گرفته، مقداری از حمام سوخته، اداره اطفائیه فوری خاموش نمود، نگذاشت به اطراف سرایت نماید.

۵- کشتی جنگی دنیکیین موسوم به آردتیف که برای حمل آب شیرین آمده بود به طرف پتروسکی حرکت نمود.

لاهیجان

شهر و اطراف در نهایت امنیت تازه ای رخ نداده است.

فومنات

اردوی نظامی و غیرنظامی به طرف شهر حرکت نموده، عموم اهالی با نهایت آسایش مشغول کسب و رعیتی خود هستند. دویست نفر قزاق برای ساختن فومن معین گردید. مأمورین دولتی همه جا مشغول عملیات بوده، عموم مردم مرفه الحال مشغول کسب و تجارت خود گشته اند. از طرف مجاهدین که تا دیروز متمرّد بودند امروز منتهای دیسپلین دیده می شود.

رحمت آباد

در نتیجه اقداماتی که راجع به جلوگیری از مرض کلرا از طرف حکومت به عمل آمده و راپرت آن تحت نمره ۱۰۹۶۸ به عرض رسیده است.

طوالش

یک نفر از طایفه چگینی^{۱۶۴} در گرگانرود شخصی را مقتول نموده دستگیر و توقیف گردید. تعلیمات لازمه به حکومت خمسه طوالش داده شد که مشارالیه را با اسناد و دوسیه استنطاق تحت الحفظ به رشت اعزام دارد. احمد آذری

۱۳۸

خلاصه راپرت واقعات حوزه حکومتی گیلان و طوالش، نمره ۱۲۸۱۸ تاریخ حوت قوی ثیل ۱۲۹۸ (۷-۱۰ حوت / ۵-۸ جمادی الثانی ۱۳۳۸)

رشت

۱- صبح پنجشنبه هفتم فدوی با معیت جناب آقای صدرااشراف و کلنل

۱۶۴. طایفه چگینی در عهد آقا محمد شاه از خرم آباد به قزوین، منجیل، لوشان و ساوجبلاغ آمده و ساکن گردیدند عمل آنها کشت و زراعت و قالی بافی و زبانشان لری است. (ایرج افشار سیستانی، ص ۲۰۸)

فتحعلی خان^{۱۶۵} برای سرکشی به امور فومنات به طرف فومن عزیمت نموده و با میرزا کوچک خان ملاقات نموده، راجع به تشکیل ژاندارمری قرار قاطعی داده روز شنبه نهم به شهر مراجعت نمود.

- ۲- شب جمعه هشتم شش ساعت و نیم بعد از ظهر آقا محمد اسماعیل کسمائی را که در زمان جنگلیها مدیر اداره و جوهات بود، در موقمی که به طرف خانه خود می رفته نزدیکی خانه اش به ضرب گلوله مقتول ساخته اند. عطاء الله خان نام اردبیلی که به موجب اظهارات شاگرد محمد اسماعیل و مدارک دیگر قاتل بود دستگیر گردید.
- ۳- شعبان نام سارق که از سارقین معروف اطراف شهر بود و چندی قبل از طرف اداره حکومتی دستگیر و توقیف شده بود، در نظمی شب نهم برج جاری فوت نمود.
- ۴- عده مسافرین وارده و خارجه در عرض این چهار روز بالغ به نهصد و پنجاه و هفت نفر بوده.

انزلی

- ۱- بر طبق اطلاعات حاصله دوبار کاز از باد کوبه فراراً به طرف کراسناودسکی حرکت نموده که به بالشویکها ملحق شوند. درسی فرسنگی باد کوبه کشتی جنگی آذربایجان موسوم به استرآباد آنها را دستگیر و به باد کوبه عودت می دهد.
- ۲- با کشتی پست، سلطان نام تبعه آذربایجان مقداری منات کرنسکی و نیکلا وارد نموده بود کشف و به اداره گمرک تحویل گردید. و نیز بر طبق راپرت مفتشین با کشتی و یاد گاه پنج میلیون منات وارد شده بود. سه میلیون آن به طور قاچاق توسط اجزاء گمرک از کشتی خارج گردیده و بقیه معلوم نشد در کجا است.
- ۳- در موقع تفتیش، یک نفر قاچاق بدون تذکره گرفتار گردید. پس از تحقیقات معلوم شد از عمال بالشویکها است، فوراً توقیف گردید.
- ۴- هشت نفر از نظامیان انگلیس به طرف باد کوبه حرکت نمودند.
- ۵- صورت مهاجرینی که در هفته قبل از اتباع خارجه و به ایران هجرت نموده اند ضمیمه راپرت و از لحاظ مبارک خواهد گذشت.
- ۶- یک کشتی بادی گریگوریان حامل قورخانه و مهمات جنگی در موقع تصرف بالشویکها کراسناودسکی را با مساعدت کشتی موسی آقا به طرف پطروسکی حرکت نموده

۱۶۵. کلنل فتحعلی خان رئیس ژاندارمری سمنان بود ولی بعدها به نهضت جنگل می پیوندد و مصدر خدمات مهمی می شود. (محمد حسن صیوری، ص ۱۵۳)

و در وسط دریا ریسمان گسیخته، کشتی موسی آقا رفته. کشتی بادی بیست و سه روز وسط دریا مانده، به واسطه کولاک دریا مقداری از قورخانه را به دریا ریخته کشتی را سبک بار کرده تا به مرور ایام به مساعدت باد به شهبسوار می‌رسد. در آن موقع کشتی نژن در آنجا مشغول بارگیری بوده او را به انزلی می‌آورد. روز جمعه هشتم وارد انزلی شده تمام محمولاتش قورخانه و ماشین آلات سنگر کنی است. گویا شب محرمانه یک قبضه تفنگ با مقداری فشنگ از کشتی خارج و به مصرف فروش رسیده، ولی خریداری معلوم نیست. فوراً مأمور برای تحقیق فرستاده شد. کلیه کشتیهائی که به اسم کشتی جنگی ذیکین است مانع از تفتیش شده، مفتشین کاملاً موفق به تفتیش نمی‌شوند.

۷- از طرف نماینده دولت جمهوری آذربایجان مقیم انزلی اعلامی منتشر گردیده که مسافرین باد کوبه اگر بدون تذکره و تصدیق مسافرت نمایند، از باد کوبه عودت داده خواهد شد. چون رسمیت نداشت حکومت گیلان مانع از نشر اعلام گردید.

۸- با کشتی محمدیه دو نفر صاحب منصب انگلیسی با مقداری اشیاء و شش صندوق مهور به طرف مشهد سر حرکت نمودند.

۹- با کشتی علی حسین اف پنجاه و هشت بسته نقره مسکوک و ششصد و دوازده عدد لیره طلا و یکصد و چهل و سه رأس گوسفند وارد گردید.

۱۰- روز شنبه نهم یک کشتی دنیکیین با چهار نفر اجزاء نظامی که دارای قورخانه زیادی است وارد، از قرار اظهار خودشان از کراسناودسکی حرکت کرده‌اند.

۱۳۹

خلاصه راپرت واقعات حوزه حکومتی گیلان و طوالش، نمره ۱۳۳۳۸ تاریخ روز ۱۹ و ۲۰ برج حوت قوی ثیل ۱۲۹۸ [۱۷ و ۱۸ جمادی الثانی ۱۳۳۸]

رشت

۱- روز چهارشنبه ۲۰ [حوت] شاهزاده امیر امجد حاکم سابق تنکابن وارد و از طرف اداره حکومتی پذیرائی لازمه به عمل آمده، روز شنبه ۲۳ به طرف تهران عزیمت خواهند نمود.

۲- عده‌ای [از] ژاندارمری که برای پست خط عراق تعیین و حرکت نموده بودند، در تحت ریاست سلطان ابوالحسن خان روز چهارشنبه ۲۰ وارد و پستهای خط مزبور برقرار گردید.

۳- به واسطه شیوع مرض آنفولانزا در لاهیجان و اطراف آن دکتر عنایت‌الله خان مؤدب السلطنه برای ریاست صحیحه آن حدود معین و بادواجات لازمه به محل مأموریت حرکت

نمود.

انزلی

۱- روز هجدهم کشتی گریگور جنگی متعلق به دنیکن که حامل دوپست و شصت نفر مسلح و غیر مسلح بود با امیر بحر روسها از پطروسکی وارد و پس از چند روز توقف با یک نفر نماینده دولت فحیمه انگلیس به باد کوبه عزیمت خواهد نمود.

۲- روز چهارشنبه ۲۰ [حوت] بر طبق اعلانی که قبلاً از طرف نظامیان دولت فحیمه منتشر گردیده بود، قبل از ظهر مشغول مانور و شلیک توپ به طرف دریا بودند.

۳- امیر بحر کشتی گریگور جنگی برای ملاقات نایب الحکومه، به دارالحکومه رفته. نایب الحکومه هم در کشتی از مشارالیه بازدید نمود و در موقع بازدید نایب الحکومه از طرف امیر بحر پذیرائی کامل به عمل آمده، موزیک کشتی هم سلام و سرود ملی ایرانی را مترنم بود و در ضمن مذاکرات امیر بحر اظهار داشته است که: در این چند روزه یک کشتی جنگی دیگری که همیشه برای حفظ سرحد اقامت خواهد داشت وارد انزلی خواهد شد.

۴- با کشتی آقا ملک یک نفر صاحب منصب و هفت نفر قزاق ایرانی با قورخانه به طرف آستارا حرکت نمودند.

۵- جنازه محمد تقی نام مستخدم برادران اسلامبلی را با یک نفر زن که در خمیران طالش کشته بودند، آورده در مسجد گذاشته، از طرف حکومت غذغن شد دفن نمایند، تا مسئله را تعقیب و حقیقت امر کشف شده احقاق حق به عمل آید.

۶- در موقع تفتیش کشتی یک نفر مسافر تبعه خارجه به طور قاچاق در اطاق پنهان شده بود، دستگیر و تحویل نظمیة دولت فحیمه انگلیسیها گردید.

۷- عده مسافرین وارده از خارجه بالغ به چهل و چهار نفر است.

لاهیجان

واقعه جدیدی حاصل نگردیده، شهر و اطراف در نهایت امنیت است.

فومنات

چند نفر مجاهد علی نام را در گوراب زرمخ به قتل رسانده اند. از طرف حکومت مأمور معین شد که فوراً قاتلین را به شهر آورده مجازات شوند.

رحمت آباد

تازه ای رخ نداده است.

طوالش

جمعی از اشرار به خیال سرقت به خانه یک نفر رعیت سرریز کرده، دو نفر را مقتول و مبالغی اشیاء به سرقت برده‌اند. فوری مأمورین مخصوص برای تعقیب و دستگیری مرتکبین اعزام و به حکومت طوالش تعلیمات لازمه داده شد که قویاً اقدام در دستگیری سارقین بنمایند. احمد آذری

۱۴۰

فرمان صادره به گارنیزون

(۱) به اطلاع اهالی شهر رشت و حومه آن می‌رساند که حسب الامر شورای نظامی انقلابی (گملاوری) (پرویز) را بسمت کماندانی شهر رشت منتخب و منصوب نموده و مشارالیه موظف است کلیه خانه‌هایی را که قابل سکناى قسمت نظامی است صورت برداشته که در موقع لزوم برای سکناى حضرات تخصیص یابد.

(۲) و نیز اعلان می‌کنم که حسب الامر شورای نظامی انقلابی رفیق منوچهر (ناومف) را به مستشاری ریاست گارنیزون منصوب و برقرار می‌دارم.

(۳) به عموم فرماندهان قشونی امر می‌شود که فوراً صورت جامعی از مردم نظامی و غیرنظامی تهیه نموده تا ترتیب منزل دادن قشونی که بعد خواهد آمد بطور صحیح فراهم گردد.

(۴) و نیز باید صورت تمام قسمتهای قشونی که بعد وارد خواهد شد مطابق ترتیب مذکور بداره کماندانی ارسال شود.

(۵) خاطر کلیه فرماندهان قشونی را مسبوق می‌دارد که لازم است برای جلوگیری و رفع تعدیاتی که بعضی از افراد بر حسب میل شخصی خود با اسم جستجو و غیره خودسرانه مرتکب می‌شوند بکلیه نظامی‌هائیکه در تحت فرمان آنها هستند قدغن نمایند که بدون اجازه رسمی فرمانده خود حق حرکت و گردش در کوچه‌ها ندارند والا در صورت تخلف دستگیر خواهند شد.

(۶) عموم اهالی شهر و حومه آنرا مطلع می‌سازد اشخاصی که بدون حکم رسمی و قانونی برای جستجوی خانه‌ها می‌آیند محکوم به توقیف هستند. علیهذا لازم است که در صورت وقوع فوراً ریاست گارنیزون را مطلع سازند.

(۷) حکمی را که برای تجسس خانه‌ها و تخلیه عمارات داده می‌شود باید به امضاء رئیس گارنیزون و کماندان شهر و اداره مخصوصه باشد.

۸) قطعاً خواطر عموم را مستحضر می‌دارد اگر کسی خودسرانه بمنزلی برای تجسس برود دستگیر و به موجب حکم محاکم نظامی انقلابی محکوم به اعدام و تیرباران خواهد شد.

۹) هم چنین عموم اهالی شهر رشت و حومه آنرا اطلاع می‌دهد که اگر اسلحه دارند در ظرف (۲۴) ساعت به اداره کماندانی شهر آورده تا صورتی از آن برداشته شود (غیر از تفنگ شکاری) چنانچه مدت مزبوره منقضی شود و نزد اشخاص غیر نظامی و قشونی اسلحه یافت شود دارندگان آن مجازات شدید خواهد شد.

۱۰) حرکت اشخاص و حمل کلیه اشیاء منقولات بدون اجازه کماندانی شهر جدا ممنوع است.

۱۱) به تمام مستخدمین و سرکردگان قشون ایرانی اخطار می‌شود که تا کس در شبکه‌هایی که سوار می‌شوند شخصاً تادیبه نموده قبض ندهند زیرا گارنیزون وجه آنرا نخواهد پرداخت.

۱۲) تمام صاحب‌منصبان و دکتراها و اعضاء دوائر نظامی و مهندسی و دواخانه‌ها که داخل خدمات قشونی ایران نیستند باید در ظرف (۲۴) ساعت در اداره کماندانی شهر برای تعیین صورتی از آنها حاضر گردند.

۱۳) کلیه اشخاص که تمرد در اجرای اوامر مندرجه فوق نمایند بر طبق قانون نظامی تنبیه خواهند شد.

۲۹ برج جوزا ۱۲۹۹ رئیس گارنیزون مهدی دزوش

مستشار ریاست گارنیزون، منوچهر

به شاهزاده وزیر امور خارجه رمز شود. نمره ۳۳۷، مورخه ۴ شوال ۱۳۳۸

میرزا احمدخان حکمران رشت وارد شد. اظهار می‌دارد: اولاً قوای بلشویک هنوز هستند و قسمت قلیلی مراجعت نموده و به جای آنها عده بیشتر عناصر مسلمان قفقازی آورده و عناصر محلی را در گیلان تجهیز نموده‌اند و با کوچک‌خان علناً همراهی و مساعدتهای عملی می‌کنند. ثانیاً قزاقخانه رشت را فریب داده، بعد از اینکه اطمینان داده بودند، به هیچوجه متعرض قوای دولتی نیستند. به طوری که در تلگراف قبل عرض شد، غفلتاً محصور و خلع سلاح نمودند. ثالثاً کوچک‌خان به واسطه همین دورویی و تزویر و به واسطه اینکه علناً طرفدار روسها شد و حتی نشان مخصوص فرقه بلشویک روس را به سینه خود و همراهانش نصب

کرده، بکلی منفور اهالی گیلان گردیده. رابعاً قبل از وقایع رشت قراردادی بین بلشویکها و کوچک خان در باد کوبه منعقد شد؛ به موجب آن بلشویکها متعهد شده اند کوچک خان را به ریاست جمهوری کل ایران برسانند و به هیچوجه در امور داخلی ایران مداخله نکنند؛ در مقابل کوچک خان به آنها راه و آذوقه برای رفتن به هند و بین النهرین بدهد. خامساً کوچک خان منتظر کمک قشونی عمده از روسیه بوده که هرچه زودتر به طرف قزوین و تهران حرکت نمایند؛ ولی این کمک به او نرسید. این است اطلاعات میرزا احمدخان به موجب راپرتها بلشویکها مسلماً در آستارا مشغول عملیات هستند و اطمینانهائی که سویت روسیه در رجعت دادن قشون روس داده تا به حال اجرا نشده. اوضاع تبریز به حال سابق باقی است و بدتر نشده، لکن مشکلات دولت و محظورات فعلی که مانع هر اقدام جدی است، متأسفانه نگذاشته است تدابیری در حفظ مملکت و دفع خطر اتخاذ شود و همین کافی است که از آتیه یأس حاصل شود. اطلاعات راجع به گیلان را حضرت اشرف تلگراف فرموده اند. بنده هم لارم دانستم به تفصیل عرض کنم. از تلگراف اخیر حضرت اشرف و ضعیات کنونی دولت را قیاس می فرمائید که به چه درجه سختی رسیده است.

۱۶۶

اعلان

محترماً به اطلاع عموم می رساند که ریاست گارنیزون موقتاً به این بنده برگذار شده و همه روزه از سه ساعت قبل از ظهر الی ظهر و از سه ساعت بعد از ظهر الی شش ساعت و نیم بعد از ظهر در اداره گارنیزون به ایفای وظایف محوله مشغول خواهم بود.
اول سرطان ۱۲۹۹ اسمعیل احمدزاده جنگلی

۱۶۳

اعلان

به عموم صاحب منصبان و نظامیان سابقه روسیه از دنیکنی و غیره (غیر از سالدات) اخطار و اعلان می شود که تا دوم ماه ایول باید نظامیان و صاحب منصبان فوق الذکر در اداره تأمینات نظامی حاضر شده و اسم خود را ثبت نمایند و چنانچه از این تاریخ الی انقضای مدت مذکور در اداره مزبوره حاضر نشوند مسؤل و مجازات خواهند شد.
دفتر تأمینات نظامی همه روزه از ساعت ۹ الی دو ساعت بعد از ظهر برای پذیرفتن و

ثبت اسامی اشخاص فوق دایر است
بتاریخ ۸ برج سرطان ۱۲۹۹ رئیس گارنیزون اسمعیل احمدزاده جنگلی

۱۴۴

اداره نظمیة قزوین، سواد راپرت غلامحسین خان مفتش تأمینات، به تاریخ ۲۱ شوال، ۱۷
سرطان ۱۳۳۸ / ۱۲۹۹

مقام منیع ریاست کل نظمیة دامت شوکته، حسب الامر در ساعت ۶ بعد از ظهر برای
استماع نطقی که آقای اعتضاد دیوان در (شاهزاده حسین ع) می نمود، حاضر شده. خلاصه
نطق مشارالیه از این قرار است: اولاً شرحی اهالی را گوشزد از رفتار ناهنجار بالشویکها
می نمود که در رشت اموال اهالی را به یغما برده و به نوامیس آنها دست درازی می نمایند.
ثانیاً خلاصه اخبارات رشت را که در روزنامه ایران مندرج بود برای اهالی خوانده و از ضبط
مال [لا] جارة مستغلات^{۱۶۶} و محصول مزارع اهالی را آگاه کرده، ضمناً شرحی از مقتول شدن
میرزا احمدخان حیدری اظهار داشت که چون قصد دست اندازی به ناموس عیال او داشته خود
و عیالش را مقتول نموده است. در بین مذاکرات مشارالیه شخص آخوندی که سابقاً در مسجد
شاه اظهارات مشارالیه را جلوگیری کرده بود، رسیده اظهار داشت که: شما از طرف که این
اظهارات را می کنی؟ قصد بلوا را داشت که آژان مأمور مشارالیه را جلب کمیساریا نمود،
مجدداً ناطق مزبور شرحی خطاب به زنها اظهار داشت که محافظ ناموس خود را بگمارید که
اقدامات مجدانه بنمایند و پیران و بزرگان و آقایان شهر خود اطلاع دهند و آنها را
برانگیزاند که جلوگیری از این قضیه نمایند. در خاتمه مستمعین را برای فردا ۲ ساعت به
غروب مانده در جلو خان مسجد شیخ الاسلام دعوت نمود که مفصلاً اظهارات خود را بنمایند.
اطلاعاً معروض داشت. غلامحسین

۱۴۵

اداره نظمیة قزوین، سواد راپرت دایره تأمینات، نمره ۱، به تاریخ ۱۸ برج سرطان / ۲۳
شوال ۱۳۳۸ / ۱۲۹۹

مقام محترم ریاست تأمینات مدظله

حسب الامر در ساعت ۴ بعد از ظهر به جلو خان مسجد شیخ الاسلام رفته، پس از ساعتی آقای اعتضاد دیوان شروع به نطق نموده. خلاصه مذاکرات^{۱۶۷} ایشان این بود. نظر به اینکه رفته رفته قشون بلشویکی از حدود رشت تجاوز نموده و به این طرف متوجه می‌باشد، لازم است اقداماتی نمود. نمی‌گویم مسلح بشوید. یقین است هر کس سرپرستی دارد باید به وسیله بزرگ خود استمداد فکری نماید. ممکن است بعضی اظهاراتی بنمایم که تا درجه‌ای از قوه فکریه شما مساعدت نمایم. ما بزرگ داریم، رؤسای مذهب داریم، طبقه روحانیون که افضلیت بر ما دارند باید حسب الوظیفه در این مواقع که چاره نداریم، دست تولا به دامان آنها زده و استمداد نمائیم، تکلیفی برای ما معین نمایند. و غلط است که هر کس خود سرانه اقدامی نماید که نه مؤثر می‌شود و نیز باعث اغتشاش می‌گردد.^{۱۶۸} حالیه ممکن است چند نفری رفته و علمای اعلام خود را خیر نمائید که به اینجا حاضر شده، مداوای امراض صعب‌العلاج ما را نمایند. آری رفته رفته همان طوری که مریضی که در منزل است، ممکن است میکروب^{۱۶۹} مرض به دیگران سرایت نموده و جمعی دیگر را مبتلا نماید، اگر هم بعد از مدتی باشد، لازم است در این موقع به فکر دفع امراض خود باشیم. کار رشت گذشته، نوبه قزوین رسیده است. سپس هیجان و غوغائی از مردم برخاسته^{۱۷۰} که چه باید بکنیم. خطیب مذکور اظهار داشت که: «یگانه وسیله فعلاً منحصر به این است که در این خصوص با رؤسای مذهبی مذاکره شود.» بعد بالاخره جمعیتی بالا جماع به منزل حاج سید حسین رفته، تشریف نداشتند سپس تا تبادل افکار به منزل آقای حاج ملاعلی اکبر رفته، شرحی راجع [به] تعدیات بلشویکها اعتضاد دیوان حضور حجت الاسلام معروض داشته، ایشان اظهار داشتند که: «در هر صورت من با عمل شما همراه و باید چاره‌ای کرد. ممکن است تلگرافاً و مکتوباً مراتب را به هیئت محترم دولت معروض داشته، منتظر جواب شد.» بعد قرار شد که فردا صبح آقای حاج ملاعلی اکبر سایر آقایان علما را به مسجد شاه برای سه ساعت به غروب مانده دعوت نموده و اعتضاد دیوان نیز حضور به هم رسانیده و از عموم نیز دعوت نمایند و ضمناً اعتضاد دیوان اظهار می‌داشتند که: «ممکن است آقایانی که مایلند از قضیه مستحضر شوند به منزل شخص مشارالیه بروند.» کلیه نتیجه مذاکرات این بود: سلب توجه عامه از مرام بلشویز [و] اقدامات مجدانه در جلوگیری از پیشرفت قشون مشارالیه (غلامرضاخان پلیس تأمینات)

۱۶۸. اصل: می‌گردد
۱۷۰. اصل: برخواست

۱۶۷. اصل: مذاکرات
۱۶۹. اصل: میکروب

۱۴۶

وزارت امور خارجه، اداره روس، نوع مسوده: تلگراف رمز، نمره ۳۸۲ به تاریخ غره
ذیقعه ۱۳۳۸

ژنرال قونسولگری تفلیس. نمره ۹۲۱ واصل، پس از ورود بالشویکها برای استرداد
مهمات جنرال دنیکن به رشت و تخلیه آن شهر از مأمورین دولتی، میرزا کوچک خان با عده
خود وارد رشت شده، زمام امور را در دست گرفت و عده ای ارا را هم اخیراً به مازندران فرستاده
است. دولت حتی الامکان سعی است که از طریق مسالمت و اصلاح به این وقایع خاتمه دهد.
تخلیه تهران دروغ ولی بهتر آن است که راجع به وقایع مندرجه در جراید هیچگونه اظهاریه
نمائید.

از طرف رئیس ابوالقاسم

۱۴۷

وزارت امور خارجه، اداره رمز، نمره ۹۳۲، مورخه ۲ ذیقعه الحرام ۳۸

از سفارت لندن اخبار خیلی بد راجع به ایران از تجاوز بلشویکها و حرکت قشون آنها از
طرف مازندران به طرف تهران و رفتن قزاقها به طرف بلشویکها و غیره اتصالاً می رسد، و از
پلتیک و پروگرام دولت هم در این ایام پرخطر که هر روزی به منزله یک ماه است هیچ اطلاعی
داده نشده که میزان مذاکرات و اقدامات شود. از باد کوبه هم یکی از اعضاء کابینه آنجا
محرمانه به شخص موثقی که لندن است، شانزده روز قبل نوشته که «بالشویکها ده هزار نفر
ایرانیهای قفقاز را مسلح و آماده کرده، در تحت صاحب منصبان بلشویک با مقدار کلی طلا به
ایران می خواهند بفرستند.» به این ملاحظات محض حاضر کردن عقاید عامه برای همراهی با
ایران، پاره ای اقدامات در مطبوعات به طور مقتضی کرده ام و خیلی هم مؤثر افتاده، به تفصیل
با چاپار عرض می شود. امروز هم به وزارتخانه رفتم، ببینم چه خبر است و چه نظریاتی دارند.
می گفتند: هر همراهی که ممکن است، دولت انگلیس کرده و حاضر است بنماید. مثلاً گاهی
سیصد و پنجاه هزار تومان قرار گذاشته ایم به دولت برسانیم و حقوق قزاقها را به بانک دستور
داده شده برساند. متجاوز از یک میلیون^{۱۷۱} بلکه قریب دومیلیون لیره به طور قرض به اختیار
دولت ایران گذاشته ایم و حتی المقدور هم هر قسم اسلحه می رسانیم. در تهران هم مقدار کلی

توپ و اسلحه بیکار مانده است. و نیز گفته‌ایم اگر کمک قشونی هم بنخواهند با کمال اشکالی که است ژاندارمها و قوه در کرمان و آن طرف را دستور می‌دهیم بیایند اصفهان و قوای آنجاها برای کمک به قزوین حرکت داده شود. ولی کابینه موجوده نه به هیچ یک از این پولها و نه جوابی به این اظهارات ما تا حال داده است و نمی‌دانیم چه می‌خواهند بکنند. گفتم از شاهزاده نصرت‌الدوله شنیدم که دولت انگلیس نمی‌خواهد بیشتر از اندازه کمکی که در قرارداد ذکر شده بکند و آن مقدار کمک هم با اوضاع فوق‌العاده که پیش آمده کافی نیست. این هم یکی از جهت استعفای وثوق‌الدوله شده خیلی تعجب از این اظهار کردند. گفتند: حاضر هستیم هر کمکی که دولت می‌خواهد بکنیم، شما که نماینده دولت هستید بگوئید دولت چه می‌خواهد بکنیم؟ چون بنده دستور نداشتم و از پروگرام کابینه‌حالیه مطلع نبودم، جوابی نتوانستم بدهم. مستدعی است تلگراف نمره ۶۵ و این تلگراف را به نظر حضرت اشرف آقای رئیس‌الوزراء رسانده هرچه زودتر بنده را از اوضاع و پروگرام دولت و احتیاجی که دارد مطلع فرمائید که تا فرصت منقضی و اوضاع تغییر نکرده اقدام فوری شود که شاید انشاءالله تعالی موفقیت حاصل شود. نمره ندارد - غفار

ریاست وزرا، نمره ۳۸۴، ۳ ذیقعد ۱۳۳۸.

به سفارت لندن رمز شود. تلگراف بی‌نمره رسید. قسمت بیانیه دولت را راجع به سیاست خارجه و داخله تلگراف کرده‌ام، از مشی دولت مسبوق شده‌اید. راجع به بعضی عناصر محلی مازندران اقدامات مجدانه شده اردوئی اعزام گشتند. اخیراً ساری را قشون دولت پس گرفته، اخبار دیگر هم تلگراف خواهد شد. اخیراً جنگلیها و بلشویکها بندر جز را تصرف کرده بودند، از استرآباد^{۱۷۲} قزاق فرستاده شد و بندر مزبور را پس گرفتند و حالا در بندر جز احدی از جنگلی و بلشویکی نیست. دولت در مازندران و خراسان قوا حاضر می‌کند، ولی پول و اسلحه لازم است به وزیر مختار انگلیس در تهران اظهار شده که عجلتاً یک میلیون لیره به اختیار دولت بگذارند. سه هزار تفنگ و به قدر کفایت فشنگ داده شود مترالیوز و مقداری گرنا بدهند. وزیر مختار تلگراف بلندی کرده و هنوز جوابی نداده‌اند. دو میلیون لیره که به آن اشاره کرده‌اند، جزو قرارداد است و چون اجرای قرارداد عجلتاً موقوف می‌ماند تا تکلیف قرارداد در مجلس ملی معین شود، این پول را نمی‌توان گرفت؛ این است که از وزیر مختار

خواهش شد یک میلیون از جای دیگر بدهند. هنوز جوابی نرسیده دولت جداً مشغول انتظامات حدود می باشد. کار آذربایجان هم رو به اصلاح است.

۳ ذیقعدہ ۱۳۳۸

وزارت امور خارجه، نمره - ۳۰، مورخه [؟] ذیقعدہ ۱۳۳۸

به سفارت لندن رمز شود. پس از آنکه اوضاع حدود گیلان به واسطه ورود عده ای اشرار که از باد کوبه به انزلی و رشت آمده بودند منقلب گردید، یک عده هم از دستجات متجاسر رشت به ریاست خالوقربان از رؤسای جنگلیها وارد مشهدسر^{۱۷۳} شده، نایب الحکومه بار فروش^{۱۷۴} را گرفته، از بار فروش گذشته به طرف ساری پیش آمدند. دولت بعد از آنکه بیانیه انتشار داد که قشون دولت از آنها جلوگیری و دفاع خواهد نمود، قوای دولتی در مازندران از ژاندارم و غیره پس از زد و خورد مختصری متجاسرین را از ساری خارج کرده به طرف بار فروش رجعت دادند. برای جلوگیری کامل از پیشرفت آنها جنرال استاروسلسکی رئیس قزاقخانه را موقتاً^{۱۷۵} تا ختم این غائله به سمت ریاست کل اردوی اعزامی مازندران و حاکم نظامی آن حدود تعیین نمود. عده کافی قزاق و ژاندارم برای جلوگیری و رفع تجاوز متجاسرین به آن حدود اعزام گردیده. امیدواری کامل می رود که عنقریب اوضاع مازندران به حالت سابق معاودت نماید. عده ای هم که دو روز قبل به بندر جز [در] خاک استرآباد وارد شده بودند، قوای دولتی جلوگیری و دفاع کرده، فراراً به کشتیهای خود رجعت کردند. مضمون این تلگراف را به اطلاع سفارتخانه های دولت علیه در اروپا برسانید. وقایع بعد را هم به موقع تلگراف خواهد نمود. به سفارت اسلامبول هم همین طور تلگراف شود. زود رمز کرده بفرستید.

هوالحق

غروب سوم ذیقعدہ الحرام پیچی نیل ۱۳۳۸

خصوصی است

آقای میرزا محمد علیخان کمیسر مالیه دام اقباله، اگر چه چندین مرتبه کتباً و شفهاً

درباره آقا میرزا علی اصغر خان خلیلی توصیه کردم، بالاخره بنده و آقا میرزا را تجدید شرافتی کردی ساکت شدیم. ولی چون مکرم ایاله زحمتی متحمل شده به فومن آمده، واقعاً وقاحت^{۱۷۶} داشتم جواب بگویم. مخصوصاً با آن ادله که در باب خسارت خود ذکر می کند. هرچه بادا باد تجدید توصیه می نمایم. بگذار عرشی که به یک لرزه بلرزد، بلرزد. عرض می کنم اگر مقتضی می دانید پست دایری را یا مسئولیتی که قبول می کند به ایشان برگذار فرمائید.

[امضاء] کوچک جنگلی [مهرا] کوچک

۱۵۶

ریاست وزراء، نمره ۴۰۷/۳۹۳، مورخه ۷ ذیقعد ۱۳۳۸ [۱۳]

به سفارت لندن رمز شود بعد از آنکه قوای دولت واردین بندر جز را که مخلوط از عناصر گیلان و روس بود، از بندر جز خارج کردند و آنها فراراً به کشتیها رفتند. دو روز قبل چند کشتی به بندر جز آمده قوای موجودی آنجا ممانعت کرده، دو نفر آنها که نیم جنگوف و خان یموتسکی باشند در گمش تپه وارد و اهالی را به کمک میرزا کوچک خان دعوت، ولی آنها دعوت را رد کرده اند. بارفروش که در دست متجاوزین بود، دیروز به تصرف قوای دولت در آمد. قدری اسلحه و هفده نفر اسیر که گرفته شده دو نفر روس هستند. در سرحدات خراسان هم قوای دولت مرتب و عملیات آنها امیدبخش است، باز هرچه پیش بیاید اطلاع می دهم. سواد به سفرای ایران بفرستید. ۲ کشتی از توپخانه ایران آسیب یافت.

۱۵۶

به سفارت لندن رمز شود، نمره ۴۱۳، ۱۰ ذیقعد ۱۳۳۸

بعد از گرفتن بارفروش قشون دولت از سه ستون به سمت مشهدسر حرکت کرده، مشهدسر و اطراف آن را از وجود متجاسرین مصفا کرده اند و حالا تمام مازندران پاک شده. یک نفر روس هم دستگیر شده. تا اومف نام کاپتین اردوی یازدهم قشون احمر بوده است. سواد این قبیل تلگرافها را که می شود فوراً به سایر سفارتخانه های ایران بفرستند.

۱۵۳

به سفارت لندن رمز شود، نمره ۴۳۷، ۲۲ ذیقعد ۱۳۳۸

بعد از مصفا شدن مازندران و مشهدسر و بندر جز و کلیه خاک استرآباد از وجود

متجاسرین دولت برای حفظ بنادر آنجاها قوه‌ای مرکب از قزاق و ژاندارم و فوج محلی گذاشته، بقیه قشون را احضار تهران نمود. متجاسرین گیلان که در مقابل قشون انگلیس در منجیل بودند چند روز قبل حمله به قشون انگلیس نمودند و شکست خورده فرار کردند و بعد از دو روز قشون انگلیس منجیل را ترک و در پنج فرسخی قزوین اقامت کرده‌اند. میرزا کوچک خان که وضع سوء احسان‌الله خان و متجاسرین را که از روسیه آمده‌اند نسبت به اهالی دیده در اثر نصایح فرستاده دولت، با دولت اظهار همراهی نموده جنگی هم با آنها نموده، با چهار صد نفر قوه خود به قومن و جنگل رفتند. متجاسرین تمام رشت و انزلی را غارت نمودند. دولت برای قلع و قمع آنها اردوئی از قزاق و سواره مأمور و دیروز روانه شدند. سردار مقتدر طالش هم که مأمور سرکوبی متجاسرین گیلان است، با جمعیت خود تا چهار فرسخی انزلی رسیده است. فرستاده دولت از گیلان مراجعت کرده و اظهار می‌کند: میرزا کوچک خان از متجاسرین متفر و مطیع دولت است و همین طور اشخاصی که از گیلان فرار کرده‌اند، این مسئله را تأیید می‌نمایند. سواد به همه سفارتخانه‌ها بفرستید.

۱۵۴

به جنرال فونسلو رمز شود، فوری است. نمره ۴۵۸، ۲۹ ذیقعه ۱۳۳۸
 آقای مشاورالممالک چه روز به طرف مسکو حرکت کردند؟ اطلاع دهید. به سفارت لندن رمز شود، نمره ۴۵۹، ۲۹ ذیقعه ۱۳۳۸. قشون دولت ما بین قزوین و منجیل به متجاسرین تصادف کرده، هفت ساعت جنگ، دو خط سنگر اشرار را که با مترالیوز مدافعه می‌کردند در نزدیکی اسماعیل آباد تصرف نموده و کوهی را که به ارتفاع یک هزار و پانصد متر مشرف به آن قریه بود اشغال نمودند. متجاسرین فرار کردند؛ تهاجم قشون دولت مداومت دارد. سواد به همه سفارتخانه‌ها، هرچه از این مطالب گفته می‌شود بفرستید.

۱۵۵

بیان نامه کمیته انقلابی ایران به تاریخ ۲۹ ذیحجه ۱۳۳۸ مطابق ۲۰ برج سنبله ۱۲۹۹
 برای اطلاع عموم هم مسلکان و برادران عزیز اعلام می‌شود، ما جمعیت آزایخواهان چون مظالم دولت جابره انگلیس و مداخلات غیرمشروع مأمورین سیاسی و نظامی آن دولت ضعیف کش را در مملکت ایران که ناشی از خیانتکاریهای زمام‌داران داخلی و هیئت سابقه دولت بود و عملیات رژیم حاضر که سر تا پا مبنی بر ظلم و اعتساف و ممانعت از ترقیات ملت

است، غیرقابل تحمل دانسته و می‌دانیم علی‌العجاله به موافقت عموم ملت و مساعدت آزادیخواهان دنیا فقط به نام انقلاب برای رفع این دو محذور بزرگ که باعث خفقان روح آزادی و مانع از سعادت و تعالی این ملت می‌باشد، قیام و فداکاری کرده و به صمیمیت و حسن نیت و ثبات عزم خود با کمال اطمینان و قوت قلب امیدواریم عنقریب موفقیت حاصل نمود، با نیروی انقلاب برادران آزادیخواه خود را در تهران و سایر ولایات ملاقات کرده، بعد از ورود به مرکز و تصفیه خاک پاک ایران از وجود قشون جابر انگلیس و تغییر رژیم حاضره که عموم ملت ایران از آن ناراضی و غیرقابل قبول است تعیین مقدرات ملت و رژیم موافق آمال ملی را منوط به نظریات توده ملت و صلاحی قوم که تشکیل اکثریت را می‌دهند برگزار کرده تا به هر طور مقتضی دانند، هیئت دولت و حکومت را تشکیل داده، رژیم و مقدرات مملکت را تعیین و اعلام نمایند. در خاتمه لازم می‌دانیم برای آگاهی هم‌مسلمانان عزیز و پاس روح حریت این نکته را نیز متذکر شویم که امروزه با وجود فقدان تمام ضروریات انقلاب باید مساعدتهای رفقای آزادیخواه روسیه را که با قلبهای مملو از صمیمیت و یک جهتی با ما دست به دست داده، دوش به دوش بلکه پیشقدم کمک و مجاهدت می‌نمایند قابل تقدیر دانسته، این موقع دنیا را مغتنم شمرده، بدانیم که فقط انعکاس مظالم ظلمه و کاپیتالیسمهای دنیا است که امروزه این انقلاب مقدس را ایجاد کرده، ملت آزاد روسیه را با صدق نیت، بدون نظریات سیاسی به مساعدت و هم قدمی ما برانگیخته، باید این حسن اتفاق را عموم هم‌مسلمانان تأیید نموده، با بعضی عنوانات مطل به اغراض سیاسی انگلیسها و خائنین ملت آلوده و مکدر نکرده، عملیات برادرانه آنها را استقبال نمایند تا ملت ایران نتایج حسنه و استفاده کاملی را که در خور انقلاب است درک کنند.

کمیته انقلابی ایران

رنجبران ایران

بعد از انقلاب گیلان و اخراج انگلیسها، آزادی طلبان ایران منتظر بودند که کار حکومت به سرعت پیش رفته، تهران را اشغال و ایران را از وجود نحس انگلیسها خلاص خواهد کرد.

متأسفانه از طرف حکومت دو ماه است که هیچ حرکتی مشاهده نشده، به دشمنان آزادی فرصت آنرا داد که روزبه‌روز قوت پیدا کرده، باعث تأخیر کارهای انقلاب بشوند. آن

هم در این وقت پر باریک و مهم که سیاسیون عالم تماماً منتظر انقلاب ایران بوده و انقلاب ایران را نه فقط موجب رهائی ایران از چنگال انگلیس، بلکه مستلزم خلاصی تمام شرق از دست ایمپریالیزم می‌دانند.

بلی شروع انقلاب در ایران قلعه ایمپریالیزم عالم را متزلزل می‌سازد و اساس کاپیتالیزم را به پرتکاه عدم پرت می‌کند. نتایج آزادی ایران برای آتیه رنجبر و عمله ایرانی قابل انکار نبوده، همه می‌دانند که رنجبران ایران محتاج به آزادی و انقلاب اند. هر کس را معلوم است که ملت ایران بیشتر از اینها طاقت تضییقات حق شکنانه انگلیسها را ندارد و ایران باید آزاد گردد؛ ولی اشخاصی که بوی آزادی حقیقی ابدأ به دماغ ایشان نرسیده و همواره به آرزوی ریاست شخصی می‌گذرانند، از فرصت استفاده نموده سرکار آمدند و در عوض کار کردن باعث تأخیر کار شدند. نه خودشان زحمت کشیدند و نه زحمت کشان را به کار واداشتند؛ همچو اشخاص را آزادینخواه نتوان گفت، چرا که حس پیش بردن انقلاب ایران را نه، بلکه فقط هوای ریاست گیلان را بر سر داشتند.

لکن آزادینخواهان ایران برای ریاست آنها کار نمی‌کردند، روح انقلاب ایران مطابق سیاست آنها نبود. ایران و آزادینخواهان انقلاب می‌خواستند نه کمیسرهای بیکار و اسمهای بی‌مسما. رنجبران ایران حکومت می‌خواستند نه دزد و غارتگر.

بلی اساس حکومت خصوصاً یوروقراد بزرگ میرزا کوچک که یگانه آزادینخواهش می‌خواندیم، مبنی بر شخصیت بوده و محقق شد که او هم مثل اعضای کوتاه نظر حکومت ریاست می‌خواست، زیرا در چنین موقع هم که تأخیرش سبب انهدام بنیان آزادی است، از شهر بیرون رفته و حکومت را به دستهای غیر مسؤل سپرده، پولهای مردم و سلاح و وجوهات و جواهراتی را که از کمونیستها گرفته، تماماً به جنگل برده قشون سرخ را در میدان جنگ گرسنه و بی‌لباس گذاشت.

خیلی تعجب است که یک نفر آزادینخواه در وقت انقلاب کاری را اقدام که ابدأ نمی‌تواند پیش رنجبران ایران از عهده مسؤلیت آن برآید.

میرزا کوچک چه می‌خواست؟ چرا جنگ نمی‌کرد؟ چرا قشون را نگذاشت از حدود گیلان پیش رود؟ چرا فرار کرد؟ چرا قورخانه‌ای که برای انقلاب تهیه شده بود در جنگل پنهان نمود؟!

این مسائل به عقیده ما هر کس را معلوم است که میرزا کوچک فقط طالب حکومت گیلان بوده، نه پیش قدم آزادینخواهان ایران، چرا که بعد از گرفتن گیلان علاوه از آنکه مانع

پیش رقت قشون گردید، با انگلیسها و حکومت شاه هم داخل مذاکره شد. آیا وظیفه آزادیخواه این است؟ آیا مجاهد حقیقی حق مذاکره با دشمن آزادی را دارد؟ آزادیخواهان ایران. که این خیانتها را دیده و برای اتمام حجت اولتیماتومها داده، جواب صحیحی هم نگرفتند. به رای العین می دیدند که مجاهدین آزادیخواه گرسنه و بی اسلحه جنگ می کنند، در همچو موقعی دیگر نمی توانستند بی طرف بمانند؛ زیرا که برای آزادی ایران کار می کردند. اینست آزادی ایران آنها را مجبور کرد که یک دفعه اشخاص بی لیاقت را از روی کار کنار کرده، کار را به اشخاص کارکن بسپارند و این بود سبب انقلاب دویم حالیه.

اگر این انقلاب نمی شد، یقین است که آزادی خفه می گشت و می بایست از سر نو انقلاب به عمل آید.

این انقلاب برای ما چه آورد؟ یک جدیت فوق العاده در کار کردن و پیش بردن کار. ما بدو آگفتیم که در انقلاب باید ملت اشتراک کند، بدون اشتراک ملت انقلاب پیشرفت نمی کند.

ملت و حکومت راست که دست به دست همدیگر داده، کار انقلاب را به انجام برسانند و بس.

باید هر چیز را فدای انقلاب کرد تا از انقلاب نتیجه گرفت. بگذار امروز همین آزادیخواهان به امید درک آرزو در تحت این حس خودشان به جنگ مستبدین رفته کشته شوند، تا فردا اولاد ایشان بتواند به آزادی زندگی نمایند. ما کمونیستهای ایران با تمام قوت خودمان به معاونت حکومت انقلاب حاضر بوده و امیدواریم که این حکومت حالیه به حکومت دیکتاتوری میرزا کوچک تقلید نکرده، واقعاً در راه آزادی رنجبران برای استراحت و امنیت مملکت کوشش خواهند کرد. از حکومت نو فداکاری می خواهیم و پیشرفت انقلاب را منحصر به فداکاری خودمان می دانیم.

این کمیته انقلاب موافق معمولش^{۱۷۷} باید کار کند و همه فقرا و زحمت کشان را فراموش نکرده و میدان جنگ را هم مثل سابق گرسنه و بی اسلحه نگذارد. زنده باد کمیته انقلابی ایران که برای آزادی ایران کوشش می نماید. زنده باد مجاهدین حقیقی ایران که از دل و جان جهد می کنند.

خطاب به گمراهانی که در انزلی متوقف هستند

آیروپلان شما که پنج بمب و بیان نامه‌های زیادی در این شهر صلح طلب انداخت به خواست خداوند متعال به دست ما گرفتار شد. آسمان پیمای آن (مدویدتسبن) و دیده بان آن (کرائودین) زنده و سلامت اسیر ما هستند و سوءقصدی به آنها نداریم. اکنون به این وسیله جواب بیان نامه شما را که خطاب به من بوده است می‌دهم، تصور می‌کنم اشخاصی که این بیان نامه را نوشته‌اند مرا می‌شناسند و به خوبی مسبوق هستند که هیچوقت نوکر انگلیسها نبوده و نیستم، بلکه فرزند وفادار روسیه هستم و نژاد خود را گم نمی‌کنم. خدمت صادقانه من به مملکت ایران، خود خدمتی است شرافتمندانه به روسیه. پر واضح است جنگ کردن با اشخاص گمراه که در اشتباه و تابع میل یک عده اشخاصی هستند که مقاصد شخصی دارند برای من خوش آیند و پسندیده نیست. نویسنده بیانیه به نام برادران روسی من به من خطاب می‌کند که اگر این حقیقت دارد، جواب من ساده و واضح است. بلی من روس هستم و وطن بدبخت خود را که یک وقتی بزرگترین و مقتدرترین مملکت بوده است و اکنون از اثر جنگهای داخلی اعضای آن متلاشی شده است فوق‌العاده دوست می‌دارم. من سابقاً و فعلاً همواره با کمال افتخار خود را روس دانسته و می‌دانم و از اینکه روسها را در اینجا سرگردان و برعلیه منافع روسیه وادار به جنگ می‌کنند دلم می‌سوزد. شما در اینجا چه می‌کنید و با کی جنگ می‌نمائید؟ کمیسر امور خارجه چیچرین در چندین تلگرافات خود که به دولت ایران مخابره نموده است صریحاً و اکیداً از شرکت دولت روسیه در این ماجراجوئی امتناع می‌کند. ملت نجیب ایران علناً از بیگانگان اظهار تنفر می‌نمایند و از اثر عملیات شما عنقریب است انگلیسها را به ما روسها ترجیح بدهند. اقدامات شما در سرحد شمالی ایران در حقیقت خدمت شایانی است به انگلیسها و بهترین اسباب پیشرفت آنها تواند شد. آیا این است مقصود سرکردگان شما که ایرانیها از اسم روس متنفر شوند. در این صورت شما هستید که وضعیات انگلیسها را در ایران محکم می‌نمائید نه من. اساعه یقیناً مشاور الممالک نماینده دولت ایران در مسکو است و ترکستان روابط تجارتي با ایران منعقد نموده است و دولت ایران با یک شرایط سهل و ساده مقدار زیادی برنج و آذوقه و حشم به دولت ساوت روسیه داده است و خوب است اصلاح امورات داخلی ایران را به خود ایرانیها واگذار نمائیم و اگر دخالت ننمائیم یقیناً اطمینان و محبت آنها نسبت به ما زیادتر خواهد شد. مطمئن باشید که ایرانیها بغض و

کینه نسبت به روسها ندارند ولی کاری نکنید که پیمانۀ صبر آنها لبریز شود و به خشم آیند. قشون ما در گیلان بیشتر از هزار نفر سرباز و قریب پنجاه نفر صاحب منصب از شما اسیر گرفته است و تمام آنها صحیح و سالم هستند. روسهایی که در مازندران اسیر شده اند دولت ایران از راه عشق آباد آنها را به روسیه فرستاده است، زیرا که ایران با روسیه جنگ ندارد. شما که خود را کمیته انقلابی ایران می خوانید خوب است زودتر به خود آئید و رویه خود را تغییر دهید و از جاده مستقیم منحرف نشوید. شما که می دانید تمام ملت ایران بر علیه شماست. تمام متجددین و مردمان شرافتمند و منورالفکر ایران بر ضد شما هستند، چرا در اشتباه هستید و وطن خود را به هلاکت می اندازید؟ آیا نجات وطن و دلسوزی داریم و هر کس از شماها از اعمال خود نادم و پشیمان بشود ما با خوشحالی او را می پذیریم. اکنون در گیلان مشغول انتخابات مجلس هستند. تا زود است آنتریک و کینه و نفاق را کنار گذاشته و بیاید نزد ما اکنون ایران پیش از ممالک دیگر محتاج به صلح و امنیت است و حالا لازم است که تمام ایرانیان متحد و متفق شده و از این بحران و تزلزل بین المللی وطن خود را نجات دهند. خدا شما را به راه راست و شرافت هدایت نماید.

فرمانده کل قوای دفاعیه سردار استاروسلسکی

اعلان

نظر باینکه هیئت معظم دولت علیه تصمیم فرموده است که زودتر مجلس شورای ملی افتتاح بشود. لهذا به اینجانب امر شده است که در گیلان هم سریعاً انتخابات و کلاء بعمل آید. لذا به این وسیله به اهالی محترم گیلان اطلاع می دهم که با رعایت اهمیت موضوع - دقت کامل را در انتخاب و کلاء منظور داشته و اشخاص صحیح العمل و وطن پرست را بسمت نمایندگی انتخاب نمایند. مخصوصاً در این موقع مهم و سختی که برای ایران پیش آمده است. لازم است دقت فوق العاده در انتخاب اشخاص درستکار و شرافتمندی شود که به وطن خود خدمتگذاری نموده و از این اشکالات داخلی و خارجی که برای آن پیش آمده است این مملکت را نجات دهند. اینجانب از طرف خود اطمینان می دهم که انتخابات کاملاً موافق میل و اراده اهالی و قوانین انتخابات به عمل بیاید و از طرف مأمورین دولتی فشار و اجباری در کار نباشد.

مورخه ۱۴ برج میزان ۱۲۹۹ [۲۳ محرم ۱۳۳۹] فرمانده کل قوای دفاعیه سردار استاروسلسکی امیر نویان

اعلان

از طرف حکمران نظامی گیلان

بر حسب امر فرمانده محترم کل قوای دفاعیه روز دوشنبه ۱۲ برج میزان مطابق با ۲۰ محرم ۱۳۳۹ دو ساعت بظهر مانده اشیاء متعلق به خائنین به منفعت فقراى شهر در کاروانسرای گلشن بطور حراج بفروش خواهد رسید طالبین خرید اشیاء در موقع مزبور در کاروانسرای مذکور حاضر شوند.

مورخه ۱۱ برج میزان ۱۲۹۹ [۱۹ محرم ۱۳۳۹] حاکم نظامی و رئیس نظمیہ رکن الدین

۱۶۰

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، ۳۱ سرطان [۱۷ ذیقعدہ ۱۳۳۹] بدون نمره

راپرت مشهد سر ۳۱ سرطان ساعت یازده صبح میرآخور کرشکوف که حامل شش صد حلب نفت و قریب دو هزار پوط قند و شکر و پنجاه صندوق ظروف و شیشه لوبیا و مقداری اجناس متفرقه است از باد کوبه به طریق انزلی وارد و چهار نفر نماینده سنتر سایوز که تجارتخانه عمومی روسیه است برای مذاکرات تبدیل مال و تأسیس شعبه تجارتي در مشهد سرو بندر جز آمده اند سابقاً راپرت کلی رشت و انزلی را داده بودم از قرار تقریر مسافر بااطلاعی [که] با همین کشتی از انزلی آمده است، سی نفر روسای دواير قشونی روس در انزلی مانده اند که دوروزه با میرآخور جنگی موسوم به اژلکسام بوک که برای بردن همین عده در انزلی است حرکت نماید. حکومت رشت و انزلی با خالوقریان و اختلافات بین مشارالیه و میرزا کوچک خان و احسان الله خان مرتفع شده و روابطشان مقطوع و هر یک منفرداً مشغول کار از تنکابن الی اودسیر در تصرف احسان الله خان عده اش قریب هزار نفر لیکن جنگی نیستند. میرزا کوچک خان در جنگل متوقف با عده ای قریب چهار هزار نفر کلیه عده خالوقریان هشت صد نفر است که سیصد نفر در فرونت امامزاده هاشم، بقیه رشت انزلی و اسدالله خان خزری است با سی نفر از نزد احسان الله خان وارد انزلی به محل خود رفتند. سابق عرض شد عده ای از باد کوبه به انزلی و جنگل رفتند. میرزا کوچک خان خلع سلاحشان کرد به انزلی عودت تحت سلاح رفتند به تنکابن می روند مسافر مذکور تصدیق می کند لیکن آنها روس های داوطلب هستند از باد کوبه آمده عده شان ۲۶۰ نفر است و سردار محیی و حاجی

محمد کسمائی، عمیدالسلطان که رشت توقیف بودند با کسانشان روس‌ها با خودشان به باد کوبه بردند. غلامعلی

۱۶۱

وزارت امور خارجه دولت علیه ایران، ورقه استنطاق محاکمات وزارت امور خارجه شماره ۱۷۰۷ تاریخ ۱۹ ربیع الثانی ۱۳۳۹

دوسیه رضا زاده

اسم: حاج آقا، اسم پدر: حاج رضا، اسم فامیل: فخرایی، سن: ۴۵، محل اقامت: رشت
س: چند وقت است در نظمیۀ توقیفی؟

ج: سه ماه است از بیست و چهار محرم (امضاء رضازاده) ۱۷۸

س: تمام این مدت در حبس تاریک بودی؟

ج: از اول در حبس نمره ۲ و حالا هم همچنین.

س: علت توقیفتان چه بود؟

ج: نمی‌دانم، ابتدا گفتند بالشویکی، بعد گفتند برای ده تاجه جنس این مسیو که نمی‌شناسم.

س: تفصیل ده تاجه پارچه و مال چه بود؟

ج: ۶۴ تاجه جنس از طرف میرزا کوچک خان سپرده شده بود به بنده فرستادند برای بنده در کاروانسرای گلشن که حجره داشتیم، این جنس بود تا دوازدهم ماه ذیقعدۀ گویا که بالشویکها با میرزا کوچک خان بهم زدند میرزا کوچک رفت به جنگل ما هم فرار کردیم. عرض کنم در ۸ محرم بود که گفتند رشت به دست قزاقها آمده. بنده آمدم رشت در ۹ تا ۱۰ وارد رشت شدم، اساس را طوری دیدم که باز نزاع به دست بالشویکها خواهد افتاد. جزئی اثاثیه که از مال بنده باقی مانده بود جمع کرده با عیالات عازم شدم برای قزوین که اینها را در قزوین گذاشته مراجعت کنم به رشت در فکر کار خودم باشم و چیزی که باقی مانده جمع آوری کنم متأسفانه ورود در قزوین بنده را گرفتند که تا حال در حبسم.

س: زمانی که از جنگل به رشت برگشتید و به تجارتخانه مراجعه کردید چند عدل از

این پارچه باقی بود؟

ج: چیزی که از دالان دار تحقیق کردیم گفت ۲۶ تاجه باقی است.

س: در حین حرکت به قزوین تاجه‌ها را چه کردید؟

ج: به هیچ وجه تصرفاتی بنده نکردم. چون به من سپرده بودند به طور امانت.

س: حمل به قزوین نکردید؟

ج: بنده خیر.

س: در حین اینکه تاجه‌ها را به شما سپردند به چه عنوان سپردند؟

ج: چون دو برادر بنده با میرزا کوچک خان همراهند و قریب ۲۰ روز یا بالاتر بنده برای میرزا کوچک خان آذوقه خریدم و این تاجه‌ها را از طرف میرزا محمد علیخان پیر بازاری که وزیر مالیه بود از طرف میرزا کوچک فرستاده بود پیش بنده که به رسم امانت باشد. بعد اختیار فروش هم داده که اگر ممکن است تمام عدلها را بفروشید ولی بنده تصرفاتی نکردم به همان حال بود که تا فرار کردیم و نمی‌دانم چقدر برده‌اند و چقدر مانده است. چنانچه کلی مال التجاره داشتم و برده‌اند.

س: شما می‌دانستید این مال مال کی است؟

ج: خیر.

س: چه موقع فهمیدید؟

ج: وقتی که مرا حبس کردند یک روزی رئیس نظمی در قزوین بنده را خواست در آنجا دیدم این مسیو که اسمش را نمی‌دانم در آنجاست او اظهار کرد که به من تلگراف کرده‌اند ۱۴ تاجه مال ما را بیاورید به توسط نظمی گرفته‌ایم یک مستوره هم دستش بود بعد اسبابی که بنده داشتم از ابار نظمی ریختند بیرون تمام را تفتیش کردند دیدند چیزی نیست.

س: زمانی که میرزا کوچک خان این اموال را به شما سپرد شما از او سؤال نکردید این اموال از کیست و از کجا آوردید زیرا میرزا کوچک خان تاجر نبود که بگوئید تجارت می‌کند.

ج: عرض کنم میرزا محمد علیخان پیر بازاری که رئیس مالیه بود از او بنده سؤال کردم که این مال مال کیست گفت مال یک کمپانی است که ۱۵ هزار تومان یا ۲۵ هزار تومان پیش اداره میر کوری رهن است چون در آن اوقات بالشویکها که وارد انزلی و رشت شده بودند به اسم اموال دنیکنین هرچه مال التجاره در قفقاز میر کوری بود می‌بردند و این را ما آورده‌ایم که بلکه این مبلغ را از صاحب آن بگیریم و مال را رد کنیم این حرف را از میرزا محمد علیخان شنیدم.

س: در صورتی که به شما میرزا محمد علیخان گفت مال مال غیر است به چه مناسبت

تصرف کردید؟

ج: بنده از اول عرض کردم امانت بود و تصرف نکردم.

س: به چه مناسبت امانت قبول کردید مال غیر را؟

ج: به همین مناسبت اجباری چون بستگی با میرزا کوچک خان داشتیم و اطمینانی که داشت گفت مال پیش شما بماند و بستگی بنده هم بواسطه خرید اشیاء بود.

س: اجبار امانت را بنده نمی فهمم توضیح بدهید.

ج: عرض کنم زمانی که خواستند اعانه از تجار شهر بگیرند ۷۵۰ تومان پای بنده نوشته بودند آن اشخاص هم که مدیریت این کار را قبول کرده بودند گمان می کنم بیشترشان در تهران باشند ممکن است تحقیقات بفرمائید بنده به ملاحظه اینکه اولاً قوه ۷۵۰ تومان دادن را نداشتم و ثانیاً نمی خواستم چیزی بدهم قبول کردم که برای آنها آذوقه بخرم آنها هم این مالها را فرستادند پیش من بماند.

س: این جواب شما هیچ اجبار در امانت داری شما را نمی رساند و نمی فهماند و در صورتی که به شما گفته بودند مال مال غیر است حق قبول امانت را هیچ نداشتید.

ج: در ابتدا که این مال را فرستادند پیش بنده نمی دانستم مال کی است و ثانیاً خودتان در اول فرمودید میرزا کوچک یک آدم تاجری نبود حمل و نقل مال التجاره یا خرید و فروش آن لابد باید به توسط یک نفر تاجر بشود و بنده را چون مربوط به خودشان می دانستند به ملاحظه فرستادند نزد بنده.

س: شما اظهار کردید میرزا محمد علیخان پیر بازاری مرا خواست و گفت این اموال مال کمپانی است و شما این را به امانت نگهدارید تا دین خودش را به کمپانی بپردازد پس بنابراین در ابتدای امر برای شما محرز بود که مال غیر است و اقدام میرزا کوچک خان به فروش این اموال موجب این نخواهد بود که حکماً شما این اموال را بفروشید قبول امانت شما هیچ مجوزی نداشته است.

ج: بعد از فرستادن این اموال میرزا محمد علیخان این اظهارات را کردند نه قبل از آن.

س: به محض اینکه شما فهمیدید این اموال مال غیر است وظیفه تان این بود یا به صاحبش برسانید و در صورتی که می توانستید به شخصی که به شما امانت داده بود مسترد دارید و رفع مسئولیت از خودتان بکنید.

ج: صاحبش را به هیچ وجه بنده نمی شناختم.

س: پس بنابراین مجبور بودید به آن کسی که به شما داده بود مسترد دارید و سلب این

مسئولیت را از خود بنمائید.

ج: بعد از فهمیدن به میرزا محمد علیخان مکرر گفتم که خوب است این مال را از من بگیرید. گفت باشد چند روزی بعد خواهیم برد که در همان وقت فرار پیش آمد و فرار کردیم.

س: به محض اطلاع که مال غیر است شما حقتان بود که مسترد دارید و بودن مال در دست شما شرعاً و حقاً موجب مسئولیت شما خواهد بود.

ج: از بنده اطلاع دادن بود نمی توانستم او را مجبور کنم ببرد.

س: در صورتی که معلوم بشود مقداری از این اموال را شما حمل به قزوین کرده اید چه خواهید گفت؟

ج: بدون مانع به صاحبش مسترد خواهم کرد و بنده نکرده ام همچو چیزی.

س: این حرف منطق ندارد جوابی فکر کنید.

ج: چه عرض کنم...

۱۶۶

وزارت داخله، استخراج تلگراف رشت، مورخه ۲۱ ربیع الثانی ۱۳۴۰

مقام منیع وزارت جلیله داخله دامت شوکته، رمز مبارک نمره ۶۰۹ در باب خالو اقربان با قونسول مذاکراتی علناً نشده است که بتوان اطلاع حاصل کرد؛ ولی تحریکاتی بود [که] خالو را به طرف خود جلب می کرد، منتهی فوری جلوگیری می شد. از حق نباید گذشت خالو خیلی این اواخر در اطاعت اوامر دولت ساعی بود و جداً مطیع. اطراف او عقیدتاً با او همراه نبودند و نیستند و به او ملامت می کنند؛ ولی خودش در اطاعت دولت محکم بود. ۲۷ قوس نمره ۳۷ ساعدالملک

۱۶۳

وزارت امور خارجه، اداره مدعی عمومی (محاکمات)، نمره ۱۶۶، مورخه ۱۷ جمادی الاول ۱۳۳۹، قرار صادره راجع به رضازاده

در تاریخ سوم عقرب ۱۲۹۹ روین نماینده تجارتخانه استیونس به اداره نظمیة قزوین تظلم نموده که در شش ماه قبل شصت و هشت بار قماش متعلق به استیونس از باطوم به انزلی به اسم طومانیانس وارد می شود رفته به انزلی که بارها را حمل تهران نمایم تقریباً یک هزار و سیصد

تومان حقوق گمرکی را در آنجا توسط طومانیانسان دادم روز بعد به مناسبت تاجگذاری اعلیحضرت همایونی گمرک تعطیل بود تحویل گرفتن بارها ممکن نشد روز دیگر بلشویکها انزلی را بمبارده کردند بعد وارد انزلی شده کلیه انبارها و بارها را توقیف کردند. نزد رؤسای آنها رفته علت را پرسیدم گفتند چون بارها به اسم طومانیانسان است و طومانیانسان هم مبالغ کلی مقروض است، این بارها در توقیف خواهد ماند تا مشارالیه ادای قرض خود را نماید. بعد از چند روز دیگر میرزا کوچک خان وارد رشت شد و بارها را به رشت خواست در همان وقت چهار عدل آن را بلشویکها سرقت کردند. میرزا کوچک خان حکم کرد بارها را از انزلی به اسم حاجی آقای رضازاده به رشت ارسال دارند. اداره گمرک هم مراجعت کرد که به حکم میرزا کوچک خان بارها به رشت فرستاده می شد، بروید آنجا سؤال و جواب کنید. آمدم رشت رفتم به کمیسری مالیه نزد رضازاده که بود مشارالیه و برادرش به من گفتند مالهای شما برای حکومت گیلان لازم است به دست شما نمی رسد. گفتم کاغذ به من بدهید ندادند. بعد کمیسر مالیه به من گفت چون طومانیانسان به ما مقروض است و این بارها به اسم اوست یا شما قرض او را بدهید یا از بارها می فروشیم و طلب خود را برمی داریم من به هیچ یک راضی نشدم. بعد میرزا کوچک خان به جنگل فرار کرد و بارها در سرای گلشن رشت در دست حاجی آقای رضازاده باقی ماند بعد من به سراپدار گفتم که این شصت و چهار عدل را در جانی مخفی کنید او هم هجده عدل در یک جا و چند عدل هم که خود رضازاده باز کرده و در حجره اش بود هیچ و بقیه عدلها را هم در جای دیگر پنهان می کند بعد از چند روز دیگر که احسان الله خان رئیس جنگ شد فرستاد تفتیش کردند هجده عدل را پیدا نمودند و احسان الله خان برد و از من بقیه مالها را خواست، گفتم در حریق سوخته. بعد این رضازاده می رود نزد رئیس دالاندارها کاغذی می دهد و بعد پیش علوی تاجر می رود و پس از گفتگوهای زیاد ده بار قماش گرفته به وسیله مکاری به قزوین می فرستد کاغذی هم که رضازاده برای اخذ ده عدل به سراپدار نوشته در نظمی ضبط است. بعد بنده رفتم رشت و سی و یک بار مال را که موجود بود تحویل گرفته حمل به تهران کردم فعلاً از برای این ده عدل بار آمده ام که در رشت این رضازاده توسط تاجر علوی به سراپدار کاغذ داده است. بپرسید به اسم که این بارها را فرستاده است. بعلاوه پنج عدل هم که قبلاً خود رضازاده به حجره خویش برده و باز کرده است کجاست و روی هم رفته پانزده عدل بار در تصرف رضازاده مانده است. مدعی عمومی پس از مراجعه به راپرت نظمی قزوین و دوسیه عمل، حاجی آقای رضازاده را احضار و تحقیقات لازمه را نمود. گرچه حاج مزبور در قبول اموال اظهار به مجبوریّت می نمود

ولی نتوانست اجبار خود را ثابت نماید و از طرف دیگر چون روین نماینده استیونس در توضیحات خود اظهار داشته که پس از رفتن میرزا کوچک خان و حاج آقای رضازاده به جنگل کاروانسرادار او را خواسته و امر به اخفاء اموال داده است و برای استرداد اموال مأمور بوده متصرف در عدلها گردیده و علیهذا غیر از آنچه را که مدعی است رضازاده تصرف نموده از بابت بقیه مسئولیتی برعهده رضازاده متوجه نمی شود. اما راجع به پانزده عدل ادعائیه مشارالیه، رضازاده بکلی منکر تصرف در آنها و حمل به تهران است ولی به موجب قبض که به خط مشارالیه به عنوان حسنعلی دالاندار است که آقا حسنعلی دالاندار مقدار ده تاجه مال ذرعی موجودی بارانداز را بدهید به عراقچی قبول است به تاریخ یازدهم محرم ۱۳۳۸ حاجی آقا رضا زاده صحیح است و در تحقیقات راجع به این موضوع مشارالیه نبودن حسنعلی را در محرم ۳۸ در رشت ضمناً اقرار نموده علاوه بر اینکه به موجب استشهاد دالاندار مذکور در آن تاریخ در قزوین بوده است محرز می گردد که ده عدل از اجناس را رضازاده از حسنعلی دالاندار مأخوذ داشته و باید عین یا قیمت آنها به کمپانی بدهد. راجع به یک عدلی که حسنعلی دالاندار اظهار می دارد که حاج آقای رضازاده به اداره ارزاق داده در استنتاجات چیزی که ثبت این اظهار باشد به دست نیامده و همچنین چهار عدلی که روین (پنج عدل اظهار کرده است) اظهار کرده است که رضازاده به حجره خود برده و باز کرده دلیل مثبتی به دست نیامده. بنابراین در محکمه حقوق باید مطرح و رسیدگی شود نظر به مراتب فوق چون رضازاده با اطلاع به اینکه عدلها مال غیر است در مقابل تصرفات مالکانه برآمده و در حکم غاصب و مختلس محسوب می شود. در نظر مستنطق مقصر تشخیص شده و به موجب ماده ۳۰۱ قانون جزای عرفی باید مجازات شود. ۱۷ جمادی الاول ۱۳۳۹.

مدعی العموم با عقیده مستنطق موافق و قضیه را به محکمه جزا احاله می دهد. ۱۷ جمادی الاول ۱۳۳۹.

۱۶۶

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از رشت به تهران، نمره ندارد

تاریخ وصول ۳ میزان ۱۳۰۱ (۴ صفر ۱۳۰۱)

راپرت ۳ میزان رشت، امان الله گوراب زرمنجی و علی باز قلعه که از سرده های خیلی مهم جنگل می باشند با سیزده نفر اتباع مسلحشان تسلیم نظامیان غیور و شجاع گردیده و در تمام جنگل برای احدی تاب مقاومت باقی نمانده است. اشخاصی که متواری شده اند مروراً

دستگیر یا تسلیم می شوند.

۱۶۵

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، تاریخ وصول ۶ سنبله [۷ صفر ۱۳۰۱، از رشت به تهران] راپرت ۵ سنبله رشت ۱۳۰۱ به موجب راپرت واصله پس از چندین مرتبه تعقیب و حمله که از طرف نظامیان به جنگلی ها شده عده ای که دور سیدجلال بودند متواری شده و نفرات او به مرور دستگیر و اغلب تسلیم می شوند. این چند روزه باران کاملی باریده و تازه قابل عرض نیست. سلطان محمود

۱۶۶

وزارت داخله، حکومت گیلان و طوالش، نمره ۲۸۸۴ مورخه ۱۴ جدی (۷ جمادی الاول ۱۳۰۱)

مقام منبع وزارت جلیله داخله

اینک برای استحضار خاطر مبارک راپرت وضعیات فعلی گیلان را به عرض می رسانم. روز یکشنبه ۱۰ برج جاری آقای سرتیپ بصیر دیوان حکومت نظامی فومنات در معیت حسن خان معین الرعایا معروف به کیش دره ای برای کشف مهمات و اسلحه میرزا کوچک به جنگل اعزام شدند. ذخائری که مشارالیه داشته کشف و حمل به شهر نمایند. عقیده جمعی بر این است که از نقره آلات خیلی حیف و میل بشود.

۱۶۷

وزارت امور خارجه، اداره دوم سیاسی، سواد راپرت کارگذار گیلان، نمره ۶۲۳۰ مورخه

۹ حمل ۱ شعبان ۱۳۰۱

مقام منبع وزارت جلیله امور خارجه دامت شوکته

بطوریکه مورخه ۱۰ برج حوت ۱۳۰۰ رمزاً راپرت عرض کرده محمدابراهیم برادر حاجی احمد کسمانی با عده ای در جنگل مشغول شرارت است و از طرف سردار مقتدر طالبی باطناً با او مساعدت می شود که روز قبل در جنگل فومنات بین قوای دولتی و اشرار مصادمه واقع شده و در نتیجه پنج نفر از اشرار دستگیر و یک نفر مقتول گردیده از نفرات محلی قشون فقط یک نفر مجروح گردیده است که راپرت آنها دیروز تلگرافاً به عرض رسانده در شهر و

اطراف امنیت برقرار است. سه شب قبل اتومبیل چپی قونسولگری روس در ساعت دوازده از شب که با اتومبیل از سبزه میدان عبور می کرده از قرار راپرت اداره نظیمه که به حکومت رسیده یک تیر برونیک خالی می کند پلیس مشارالیه را جلب به کمیساریا نموده به قید کفیل مرخص می شود. قونسول روس اظهار می دارد که لاستیک اتومبیل تر کیده پلیس تصور کرده است که برونیک است با حکومت در این موضوع مشغول مذاکره هستند.

به واسطه اعلانی که از طرف اداره مالیات غیرمستقیم در شهر منتشر شده که یک نسخه از اعلان مزبور را لفا تقدیم می دارد تجار توتون فروش اعتصاب کرده، تلگرافاتی به هیئت معظم دولت و به مجلس شورای ملی مخابره نموده اند. چند روز قبل در انزلی بین یک نفر نظامی و اتومبیل چپی قونسولگری نزاع و دست شوfer مختصری مجروح می شود. رئیس تیپ گیلان با قونسول روس ملاقات و رفع غائله می شود.

به تحریک قونسول روس در رشت و ویس قونسول در انزلی اتباع روسی مشغول هستند شرحی به سفارت می نویسند که ما مایل هستیم که رسیدگی در امورات ما در قونسولگری بشود زیرا که از لرف ادارات داخلی نسبت به ما تعدی می شود در صورتی که به هیچوجه نسبت به آنها تعدی نشده است.

در انزلی در هفته دو، سه جلسه کامونیستی در ویس قونسولگری از اتباع روسی تشکیل می شود و نیز در انزلی مشیر دیوان که فعلاً رئیس بلدیة و فتح الله خان که سابقاً امین مالیه بوده و هژیرالسلطان معاون بلدیة و شکور اف که در دوره انقلاب اول شخص و سرسته بوده اند جلسات سری دارند و همینطور در غازیان حمالباشی و اسدالله خان نامی هستند. فدوی مراتب را به حکومت اطلاع داده درصدد جلوگیری هستند و نیز مصطفی زاده باد کوبه که یکی از مبلغین است هر پانزده روز یک مرتبه به باد کوبه رفته و با دستورات لازمه به انزلی مراجعت می نماید. تعجب در اینجاست که چگونه نماینده سیاسی ایران مذاکره این قبیل اشخاص را ویزا می نماید. موبد حضور

۱۶۸

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از رشت به تهران، نمره تلگراف ۷۲، تاریخ اصل ۱۴
 (حمل تاریخ وصول ۱۵ حمل ایت نیل ۱۳۰۱ [۷ شعبان ۱۳۴۰])
 وزارت جلیله داخله، در شماره ۲۲ صفحه ۲ روزنامه اقدام که امروز رسید اخبار عریضی
 راجع به جنگل درج شده که دهات بعضی در تصرف اشرا است. خیلی بر این بنده اسباب

تعجب شد یک عده آشوب طلب برای توحش مردم در رشت مذاکراتی کردند، حالا به تهران انعکاس پیدا کرده که در روزنامه هم خبر بی اساس درج شده، این خبر را بکلی تکذیب می کنیم. یک عده دزد غارتگر می خواستند شروع به غارتگری [بکنند]، که در پرتو اقدامات اداره قشونی دستگیر شدند. بودن^{۱۷۹} دزد سبب توحش نخواهد شد. تمنی می کنم مندرجات آن شماره را به موجب این مدرک تکذیب فرمائید. ۱۴ حوت وثوق السلطنه [مهر] تلگرافخانه مبارکه تهران

۱۶۹

سند شماره ۱۶۳ (۱۷۰۸، وزارت داخله)

وزارت داخله، اداره شمال نمره ۱۳۳۹/۴۰۸، مورخه ۲۹ برج حمل ۱۳۰۱ ش. ۲۱. شعبان ۱۳۴۰ ق.

وزارت جلیله جنگ، از سفارت فرانسه به وزارت امور خارجه اشعار شده است که «ژرف پرترايلف» تبعه لهستان جبراً در جزو دستجات میرزا کوچک در رشت استخدام شده، مدتی است در نظمیگیلان توقیف گردیده و تقاضای استخلاص او را نموده اند. در این خصوص به حکومت گیلان مخابره شد، جواب می دهند که در این موضوع با آن وزارت جلیله مخابراتی نموده اند. متمنی است نظریات آن وزارت جلیله [را] مرقوم فرمائید که جواب سفارت فرانسه توسط وزارت امور خارجه داده شود.

۱۷۰

وهو حسبی

در این چند روزه که سید جلال^{۱۸۰} از عفو دولت سوء استفاده کرده به جنگل آمده، می شنوم که شهر زمزمه هائی شروع و میکروبهای فساد در پرده به جنبش آمده، شهرتهای بی اساس برای توحش مردم می دهند. اینک برای اطلاع عامه تذکر می دهم که اولاً اعزام قوای نظامی به جنگل و اقدامات لازمه برای جلوگیری و سرکوبی او نباید برای کسی اسباب وحشت

۱۷۹. اصل: بودند

۱۸۰. سید جلال چمنی سر دسته یکی از گروههای مبارزه جنگل بود که در اثر ایجاد اختلافاتی با سران نهضت و علنی شدن نافرمانیش از جنگل، رسماً به قواء دولت پیوست. ولی طول نکشید که از دولت نیز روگردان شد و راه دشمنی پیش گرفت و به زرد و خورد پرداخت و عده بسیاری از افراد قزاق و افسرانشان را به خاک و خون کشید. (ابراهیم فخرایی، سردار جنگل، ص ۴۱۷)

شود.

ثانیاً آقایان اهالی باید بدانند که اساساً بحمدالله امنیت در گیلان برقرار و محیط هم تغییر کرده خودسریهای سابقه در گیلان عود نمی کند؛ ولی همان طوری که روز ورود در بیانیه خود نوشتم خطه گیلان هنوز آرامش به خود نگرفته می بینم باز زالوهای فساد قصد مکیدن خون پاک اهالی گیلان را دارند. پس به آنها خطاب کرده، می گویم که بدون جهت مردم را در وحشت نیندازید و بدانید که باید به جای خود آرام بنشینید والا قانوناً تعقیب و در حدود مقررات حکومت نظامی مجازات خواهید شد و شماها در ردیف مفسدین فی الارض بشمارید شفقت به شماها مورد ندارد چنانچه گفته اند:

«هر کجا داغ بایدت فرمود چون تو مرحم نهی ندارد سود»

و در خاتمه با اطلاعی که از اداره قشونی دارم شایعات راجع به شلیک توپ و خرابی دهات و خانه ها را تکذیب می کنم. حرکت سید جلال شبیه بحرکت یکنفر دزدی است که از محلی به محلی برای غارت می رود و کله خورده برمی گردد. در هر حال بزودی انشاءالله به اقدامات جناب آقای رئیس قشون و شهامت قوای لشگری رفع این غائله هم خواهد شد

۲۱ رمضان ۱۳۴۰ و ثوق السلطنه

۱۷۱

جنگل

اطلاعات واصله حاکی است که در نتیجه ۹ ساعت زد و خورد ده نفر از اشرار مجروح گردیده و برادر سید جلال چمنی نیز سخت مجروح شده است.^{۱۸۱}

۱۷۲

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از رشت به تهران، نمره ندارد

تاریخ وصول ۵ اسد [۳ ذیحجه ۱۳۰۱]

راپرت ۴ اسد، به موجب اخبار متواتره سید جلال و همراهانش در نتیجه اقدامات آقای اسماعیل خان سرهنگ رئیس ارکان حرب مرکز و سایر صاحبمنصبان، رسیده بکلی متواری و مخفی، همه روزه عده ای از آنها تسلیم اردوی دولتی می شوند و از قرار معلوم ابداً کسی قادر بر مقابله نخواهد شد و امیدواری کامل حاصل است که همین روزها مرده یا زنده سید جلال را

۱۸۱. فوق العاده روزنامه ندای گیلان، ۲۸ رمضان ۱۳۴۰، (۵ جوزای ۱۳۰۱)

بدست بیاورند.

سلطان محمود

۱۶۳

اداره تلگرافی دولت علیه ایران، از رشت به تهران، راپرت ۳۱ اسد [۲۹ ذیحجه ۱۳۰۱]،
رشت [بدون نمره]

در ظرف چند روزه اخیر که اردوی نظامی جنگلیها را تعقیب نموده فتوحات عمده را
موفق گشته در نتیجه گل سردار برادر سید جلال با چند نفر دیگر مقتول، دو، سه فر از
سردسته های مهم اسیر یک نفر از سردسته ها پس از تحصیل تأمین، تسلیم و مقداری اسلحه و
اشیاء آنها نیز ضبط اردوی دولتی شده است. سلطان محمود

۱۶۴۰

۲۱ فروردین ۱۳۰۷

مقام منیع ریاست وزراء عظام دامت عظمة در موقع جنگ بین المللی با بی طرف بودن
دولت ایران مملکت مورد تاخت [و] تاز اجانب بود. هر ایرانی با حس ممکن نبود ایران را با
آن حال نگاه کند. بنده هم به وظیفه خودم مؤسس تشکیلات جنگل در گیلان شدم، تا
اندازه ای هم جلوگیری از اجانب شد. بعد از خاتمه جنگ صلاح براین دانستم با مرکزیت
ایران همراهی شود. به موجب سند از دولت آن روز که سوادش در جوف است تمام اسلحه
خود را تحویل دولت نمودم. مأمورین دولت به عادت کارهای وحشیانه سابقه خودشان اعتنا و
اعتبار به خط و قول دولت نکردند، مرا با همراهانم حبس نمودند. آنچه هستی خودم و فامیل
خودم داشتم به یغما بردند، بعد از مدت زمانی مرا در تهران آزاد نمودند.

برای وضعیات گیلان [و] مازندران در ۱۹۲۰ گرفتار روسیه شدم، بعد از پنج سال
زحمت روسیه، تقریباً سه سال است در تهران بلا تکلیف مانده؛ علاوه که از هستی خارج، برای
مخارج این ده ساله بی قانونی مأمورین دولت علاوه بر چهل و پنجاه هزار تومان قرض دار شدم.
ساعتی آسودگی از دست ارباب طلب ندارم استدعا دارم اولاً مبلغ مزبور را سریعاً امر شود
بپردازند.

ثانیاً مستدعیات ذیل را نظر فرمایند.

- ۱- رسیدگی محلی شود آنچه خسارت به بنده وارد شده رد فرمایند.
- ۲- مطالباتی که دارم امر شود بعد از سیر قانونی آن در اجرا، مجرا شود.

۳- اجازه دهند بروم به محل خودم سر فلاح و تجارت سابقه خودم که از آن راه عائله خود را اداره نمایم. امید است تکلیف قطعی بزودی برای بنده معین فرمایند. - احمد کسمانی
آدرس - خیابان یوسف آباد - دواخانه بن ماهشه - کسمانی
[در حاشیه سند آمده است:] به آقای فرهنگ گفته بودم که از روی همان یادداشت آقای معاون جواب ایشان را تهیه نمائید.

۱۷۵

ریاست وزرا، نمره ۳۲۹ مورخه ۱۳۰۷/۱/۲۳

آقای حاج احمد کسمانی، از مفاد مشروحه شما و مطالب اظهاریه مستحضر شدم. راجع به خسارات و دعاوی که به دولت نسبت به عملیات قشون بر علیه خودتان ابراز داشته اید، به این زودی جواب قاطعی به اظهارات شما نمی توان داد. باید قدری تأمل کنید. راجع به خسارات ایام توقف خود در روسیه و تهران هم محلی برای پرداخت این گونه خسارات در بودجه دولت موجود نیست. راجع به مطالباتی که اظهار می کنید، از مردم دارید و جریان قانونی آن در عدلیه خاتمه یافته، به وزارت جلیله عدلیه تأکید شد در وصول و ایصال مطالبات حقه شما به اداره اجرا تأکید فرمایند. (فرهنگ)
وزارت جلیله عدلیه

حاجی احمد کسمانی متظلم است که راجع به مطالبات او از مردم محاکماتی در آن وزارت جلیله جریان داشته که از محاکم صالحه احکامی بر له ایشان صادر شده است و در اداره اجرا معوق مانده است. قدغن فرمائید در تنفیذ و اجرای احکام صادره تسریع و حق را به من له الحق عاید دارند. (فرهنگ)

۱۷۶

وزارت کشور، از رشت [به تهران] نمره ۱۷۹۶۲، مورخه ۱۳۲۱/۶/۱۱

آزادی خواهان گیلان روز جمعه ششم شهریور مطابق ۱۵ شعبان در سر قبر مرحوم میرزا کوچک خان که اخیراً در سلیمان داراب رشت درست کرده اند، مجلس ترحیمی برپا و مردم را آنجا دعوت نموده اند که سوره حمد خوانده شود. پیش بینیهای لازم به عمل خواهد آمد.

مجد

فهرست اعلام

	آ
آقا سید علی ۳۵	آجودان، یحیی خان ۱۲۲
آقا سید مرتضی ۸۷	آذربایجان ۵۲-۵۳، ۷۷، ۷۹، ۹۱، ۹۶،
آقا سید محمود ولتکاهی ۱۱۱-۱۱۲	۱۰۱، ۱۲۴، ۱۳۰، ۱۳۵، ۱۴۱-۱۴۲،
آقا شریف ۱۳۶، ۱۵۰	۱۴۹، ۱۵۶، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۹
آقا شیخ احمد ۶۲	آذری، احمدخان ۳۲، ۱۱۱، ۱۲۸-۱۲۹،
آقا شیخ رضا ۶۲	۱۴۳، ۱۴۵-۱۴۶، ۱۵۸
آقا شیخ حسن طلبه ۲۸	آستارا ۵۵، ۷۸-۷۹، ۸۹، ۹۶، ۱۰۱، ۱۲۸،
آقا شیخ عبدالعلی ۷۲	۱۳۴-۱۳۵، ۱۳۹، ۱۴۱، ۱۴۳، ۱۶۴
آقا شیخ علی ۶۲، ۷۵، ۱۰۱-۱۰۲، ۱۰۴	آقا بالاخان ۵۸
آقا شیخ علی خورگامی ۸۰	آقا تقی جان ۳۸
آقا شیخ علی مجتهد ۹۹	آقا جواد گل افزانی / گل افزانی
آقا شیخ کاظم ۵۹، ۸۸	آقا حسن ارباب ۱۵، ۳۹
آقا محمد باقر ۱۱۲	آقا حسین ۱۰۵
آقا شیخ محمد حسن ۱۰۴	آقا حسین مجتهد زاده ۱۱۳
آقا شیخ محمود ۷۵	آقا خان درامی / درامی
آقا محمد خان خواجه ۶۷	آقا سید ابراهیم ۱۰۳
آقا محمد شاه ۱۵۸	آقا سید جواد ۵۸
آقا محمد علی ۱۲، ۵۰	آقا سید حسن ۷۳
آقا مهدی توکلی / توکلی	

اروپا ۹۰، ۱۱۴، ۱۳۵، ۱۴۹، ۱۶۹
 ارمنستان ۹۹، ۱۴۱
 ارومیه ۶۱، ۸۰
 اسالم ۵۱
 اسپموکی، ماژور ۱۴۸
 استاروسلسکی ۸۱، ۱۵۰، ۱۶۹، ۱۷۶
 استرآباد ۵۷، ۶۴، ۹۶، ۱۲۲، ۱۳۴، ۱۵۹،
 ۱۶۸-۱۷۰
 استوکس، کلنل ۶۱
 استونس، تجارتخانه ۱۸۱
 اسداللہ خان ۱۸۵
 اسداللہ خان خزری ۱۷۷
 اسدالسلطنہ ۱۲۶
 اسلاویدسکی، کاپیتان ۱۳۸
 اسماعیل خان ۱، ۳۹
 اسماعیل خان سرہنگ ۱۸۷
 اسمعیل احمد زادہ جنگلی ۱۶۴-۱۶۵
 اصفہان ۴، ۶۳، ۶۶، ۱۵۶، ۱۶۸
 اطیش ۱۱۶
 اعتضاد دیوان ۱۶۶
 اعتلاء الملک ۷۹
 اعظام بیک ۸۲
 افریقا ۱۰۸
 افسینکوف، ژنرال ۹۹
 افشار، آقا میرزا رضا خان دارا ۸۷
 افشار، امیر ۱۲۲
 افشار، ایرج ۵
 افشار سیستانی، ایرج ۱۲۴، ۱۵۸
 اقدام (روزنامہ) ۱۸۵
 اکبرخان (برادر زن مفاخرالملک) ۲۷
 اکزان دوپلو، مسیو ۱۱۲
 الکسان ارمنی ۴۴

آقا میرزا احمد، تبریزی ۱۷
 آقا میرزا احمد خان کرمانشاہی ۱۰۴
 آقا میرزا، تقی خان ۱۱۱، ۱۱۳
 آقا میرزا، علی اصغر خان خلیلی ۱۷۰
 آقا میرزا کوچک تاجر ۱۴
 آقا میرزا محمد علیخان ۱۶۹
 آقا میرزا محمدی ۷۱
 آلبریک، مسیو ۹۴
 آلمان (آلمانی) ۲۳، ۶۰، ۸۷، ۹۲، ۹۵،
 ۱۰۶، ۱۲۲، ۱۴۱
 آمریکا (آمریکائی) ۳۰، ۴۸، ۱۳۹-۱۴۰،
 ۱۴۳، ۱۵۵

« الف »

ابتہاج الملک ۱۵
 ابراہیم ۱۴۱
 ابراہیم پیراھن دوز (ترک) ۱۴، ۲۳، ۴۹
 ابراہیم سلمانی ۲۴
 ابھر ۳
 اتحاد اسلام (جمعیت، کمیہ، ہیئت) ۷، ۴۷،
 ۵۲، ۵۴-۵۵، ۵۸، ۶۰-۶۳، ۷۱-۷۴، ۷۷،
 ۸۰-۸۱، ۸۴-۸۷، ۸۹، ۹۲-۹۵، ۹۷-۱۰۰،
 ۱۰۲، ۱۰۴-۱۰۵، ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۱۳، ۱۱۵،
 ۱۱۷-۱۱۹
 احسان اللہ خان ۱۳۳، ۱۷۱، ۱۷۷
 احمد شاہ ۶۱، ۶۵، ۶۷، ۸۸، ۱۱۶، ۱۸۲
 ادومند (ماژور) ۱۴۱
 اراک ۱۰۱
 ارامنہ ۹۸، ۱۱۳، ۱۳۰، ۱۳۵
 اردبیل ۵۲-۵۴، ۷۶-۷۷، ۷۹، ۸۱-۸۴،
 ۸۹، ۹۶، ۱۰۱، ۱۳۵، ۱۵۶
 ارفع الحکما ۱۳، ۴۹

۱۷۰-۱۷۱، ۱۷۳-۱۷۶، ۱۷۸، ۱۸۳-۱۸۵،
 ۱۸۷-۱۸۸
 ایران جوان، جمعیت ۵۵، ۵۹
 ایروانی ۲۲
 ایمان بیک ۸۲

«ب»

بابا خان مجاهد اردبیلی ۵۲، ۷۶، ۱۰۰
 بابل ۱۶۹
 بابلسر ۱۶۹
 بادامک ۱۱
 بادکوبه ۸۹، ۹۸، ۱۱۳، ۱۲۸، ۱۳۰، ۱۳۳،
 ۱۳۵، ۱۴۰-۱۴۱، ۱۴۳، ۱۴۹، ۱۵۱، ۱۵۶،
 ۱۵۹-۱۶۱، ۱۶۹، ۱۷۷-۱۷۸، ۱۸۵
 باراتف ۱۹، ۶۱، ۹۷-۹۸
 بارفروش ۱۶۹-۱۷۰
 بازار جمعه ۴۳
 باستانی، سید مهدی ۸
 باطوم ۱۴۰، ۱۸۱
 باغ مروی ۷۱
 باکو ۵۵
 برادران اسلامبولی ۱۶۱
 براوین، مسیو ۶۱
 برلن ۱۵۷
 بروجردی (رفیق) ۵۷
 برهان السلطنه طارمی ۱۲۷
 بشیر الممالک، شاهزاده ۱۳۹
 بشیر همایون ۷۸
 بصیر دیوان، سرتیب ۱۸۴
 بغداد ۴۳، ۸۷، ۹۵
 بلاماچی ۴
 بلژیک ۶۶
 بلغار ۱۱۶
 بندر تولم ۱۳۳، ۱۴۵
 بندر جز ۱۳۰، ۱۶۸-۱۷۰، ۱۷۷

امام زاده هاشم ۱۰۹، ۱۷۷
 املش ۱۲۱
 امیر اصلان خان قوجه بیک لو ۸۲
 امیرالسلطنه ۵۳، ۷۱، ۷۶-۷۷، ۷۹،
 ۸۱-۸۲، ۸۴
 امیر امجد، شاهزاده ۱۶۰
 امیر عشایر خلخالی (شاطرانلو) ۵۲، ۵۴،
 ۶۵، ۷۳، ۷۶، ۸۲-۸۳
 امیر مقتدر، نصرت الله خان طالشی ۵۰-۵۲
 امیر ناصر ایلخانی ۷۶
 امیر نظام ۷۸
 امین ارغایا، حسنخان ۱۳۳
 انتصار دیوان ۹، ۱۵، ۲۷
 انشاءالله خان شجاع ممالک ۸۲
 انزلی ۲، ۷-۸، ۱۱، ۱۴، ۱۸، ۲۷، ۴۰،
 ۵۰-۵۱، ۹۷-۹۹، ۱۱۳، ۱۲۷-۱۲۹،
 ۱۳۴-۱۳۵، ۱۳۸، ۱۴۰-۱۴۱، ۱۴۳، ۱۴۸،
 ۱۵۱، ۱۵۴-۱۵۶، ۱۶۰-۱۶۱، ۱۶۹، ۱۷۱،
 ۱۷۵، ۱۷۷، ۱۷۹، ۱۸۱-۱۸۲، ۱۸۵
 انگلیس (انگلیسی) ۵۶، ۶۰-۶۱، ۷۳، ۷۵،
 ۸۵، ۸۷-۸۸، ۹۰-۹۱، ۹۵، ۹۸-۹۹، ۱۰۳،
 ۱۰۵، ۱۰۷-۱۰۹، ۱۱۱، ۱۱۳، ۱۱۶،
 ۱۲۹-۱۳۰، ۱۳۲، ۱۳۴-۱۳۵، ۱۳۹، ۱۴۱،
 ۱۴۳، ۱۴۸، ۱۵۰، ۱۵۹-۱۶۱، ۱۶۷-۱۶۸،
 ۱۷۱-۱۷۵
 اودسیر ۱۷۷
 ایــــران ۲، ۴، ۵۰-۵۵، ۶۰-۶۱، ۶۴،
 ۶۶-۶۷، ۷۶-۷۷، ۸۱، ۸۳-۸۴، ۸۹،
 ۹۰-۹۱، ۹۳-۹۵، ۹۸، ۹۹-۱۰۱، ۱۰۴،
 ۱۰۶، ۱۱۷-۱۱۸، ۱۲۶، ۱۲۹-۱۳۰، ۱۳۵،
 ۱۳۸، ۱۴۰-۱۴۴، ۱۴۶، ۱۵۱، ۱۵۳،
 ۱۵۶-۱۵۹، ۱۶۱، ۱۶۳، ۱۶۵، ۱۶۷

[ت]

تاجان ۲۸
تبریز ۶، ۵۲، ۷۷، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۹، ۱۰۱،
۱۶۴، ۱۴۱
ترکستان ۱۷۵
ترکمان، محمد ۱۰۲، ۱۳۰
ترياکيان (هيئت) ۶، ۹، ۱۳، ۲۲
تفليس ۱۶۷
تکله (ايل) ۷۷، ۸۲
تلگرافچی، علی اکبر ۱۲۱
تنکابن (تنکابنی) ۳، ۶۶، ۱۶۰، ۱۷۷
توکلی، محمد ۹
توکلی، مهدی ۹، ۳۰، ۴۸
تولم ۲، ۴
تہران ۲-۶، ۱۱-۱۲، ۱۸، ۳۶، ۵۰-۵۴،
۵۶-۵۹، ۶۲، ۶۵، ۶۷-۶۸، ۷۲-۷۷، ۸۱،
۸۳-۸۴، ۸۷-۸۹، ۹۴-۹۶، ۹۸، ۱۰۱،
۱۰۵، ۱۲۶، ۱۳۶، ۱۳۸، ۱۵۰-۱۵۱،
۱۵۶-۱۵۷، ۱۶۰، ۱۶۷، ۱۷۱-۱۷۲،
۱۸۰-۱۸۹

[ج]

جليل زاده، سيد عباس ۲۰، ۲۳
جنگل (روزنامہ) ۱۲، ۶۸، ۷۱، ۱۱۷
جنگلی، اسماعیل احمدزادہ ۱۶۵
جنگلی، حاجی ۱۲۵
جنگلی، حسن ۲۲
جنگلیها - اغلب صفحات
جہانسان، امیر افشار ۳-۴
جہانگیر، میرزا نصر اللہ خان ۵۵

[چ]

چایچی تاجر ۱۱
چکوور ۳۹-۴۰
چگینی (طایفہ) ۱۵۸

بندر گسگر ۱۴۵
بولاتزل (کاپیتان) ۱۳۸، ۱۴۵
بہاء السلطان ۱۲۴-۱۲۵
بہرام خان ۵۴
بیچراخف ۹۸
بیک (طایفہ) ۸۲
بیکاران (ھیئت) ۳۰
بیک قوجہ بیک لو ۵۴
بیک کش بیک، احمدخان ۸۲
بیک لو، رضا ۸۲
بین النهرین ۹۹، ۱۶۴

[پ]

پاپروسی، تاجر ۷
پاپروسی، کاس آقای ۴۸
پاپروسی، محمد حسن ۴
پاپروسی، ملک ۲۲
پاپروسی، میرزا ہدایت ۴۸
پاریس ۹۵
پراترایلف، ژوزف ۱۸۶
پرت سر ۱۳۱
پردہ سرا ۱۴۷
پسیخان ۱۹، ۴۵، ۵۱
پطرز، مسیو ۱۳۴، ۱۴۸
پطروسکی ۱۲۷، ۱۵۸، ۱۶۱
پلیس جنوب ۶۰، ۹۱
پلیس شمال ۶۰-۶۱
پولیترا ۵
پیژدہ ۲۶
پیش سرا ۱۱۲
پیلہ آقای بزاز ۸-۹
پیرانہ سر ۱۲۲
پیر بازار ۴۰
پیر بازاری، میرزا محمد علیخان ۱۷۹-۱۸۱

حاجی شیخ علی کسمایی ۴۷، ۳۳
 حاجی شیخ محمد حسینی ۷۱
 حاجی شیخ محمد حسین یزدی ۷۳
 حجت الاسلام آقا شیخ علی مجتهد فومنی ۷۴،
 ۱۰۰، ۸۷، ۷۹
 حجت الاسلام آقا شیخ محمود ۶۲، ۷۱-۷۲،
 ۸۹، ۷۴
 حجت الاسلام حاج سید اسماعیل مجتهد
 ۱۱۷، ۱۱۱
 حجت الاسلام مدرس ۱۰۲، ۱۰۴
 حشمت، دکتر ۲۰، ۳۲
 حشمت الدوله، میرزا ابوالفتح خان ۱۰، ۴۰
 حسن بزاز ۸
 حسن خیاط ۱۵
 حسن زرگر ۹، ۱۱، ۲۰-۲۱، ۲۳، ۳۱
 حسن زاده، محمد علی خان ۲۵
 حسنعلی دالاندار ۱۸۳
 حسن کیاده ۱۱۳، ۱۲۸
 حسین (ولد حاج کاظم سمسار) ۱۷
 حسین (ولد کریم) ۴۱، ۴۹
 حسین سلمانی ۱۶، ۴۹
 حسینقلی ۱۳۰
 حسینی، ابوالقاسم ۱۲۶
 حیدر قلیخان (ولد حمزه خان) ۱۲۴-۱۲۵،
 ۱۵۷

«خ»

خان یموسکی ۱۷۰
 خالو قربان ۱۳۳، ۱۶۹، ۱۷۷، ۱۸۱
 خامش لو (طایفه) ۵۴
 خانقین ۸۸
 خراسان ۶۰-۶۱، ۶۴، ۶۶، ۱۶۸، ۱۷۰
 خرقان ۱۵۶
 خرم آباد ۱۵۸
 خرم آباد گیلان ۲۰، ۱۰۰

چمن (ده) ۱۳۱، ۱۴۳، ۱۴۶
 چمنی، سید جلال ۱۸۴، ۱۸۶-۱۸۷
 چوپور، روح الله بیک ۵۴
 چیچرین ۱۷۵

«ح»

حاج ابراهیم صراف ۱۲، ۵۰
 حاج احمد مفتش ۱۶، ۳۱-۳۲
 حاج اسماعیل آقا ۹، ۲۴-۲۵، ۴۹
 حاج اسماعیل خان سرابی ۵۳
 حاج رستم ۱۳، ۳۵
 حاج رضای بزاز ۳۵
 حاج سید حسن ۱۷، ۷۱
 حاج سید حسین ۱۶۶
 حاج سید رضی ۱۶-۱۷
 حاج سید نصرالله ۶۹
 حاج شیخ علی بستی ۶، ۱۰
 حاج طاهر بزاز ۳۴، ۴۸
 حاج معین الممالک ۴۰، ۱۵۱، ۱۵۵
 حاج ملا علی اکبر ۱۶۶
 حاج موسی سراج ۴۸
 حاج میرزا خلیل ۱۱۳
 حاج میرزا محمد ۱۶
 حاج آقا میر تاجر (برادر حاجی سید محمد
 تاجر) ۷۳
 حاجی آقا کوچک ۱۴
 حاجی ابوالحسن تاجر رشتی ۱۱۷
 حاجی احمد ۴۷، ۱۰۵، ۱۲۰
 حاجی بابا خان مجاهد اردبیلی - بابخان
 حاجی تقی ۱۰
 حاجی رضا زاده ۱۷۸، ۱۸۲-۱۸۳
 حاجی سید عبدالله مجتهد ۱۱۷
 حاجی سید محمد تاجر ۷۳
 حاجی شیخ حسین لاکانی ۸، ۱۱۷
 حاجی شیخ رضا مجتهد ۶۴، ۱۱۷

«ر»

- رابینو ۲، ۱۶، ۱۹، ۳۰، ۱۰۷، ۱۱۲، ۱۳۳
 رانکوه ۱۱۵
 راویج (کلنل) ۱۳۴
 رجیعلی ۲۷، ۴۹
 رحمت آباد ۱۰۷، ۱۵۸، ۱۶۱
 رحمت الله ۱۲۶
 رستم آباد رودبار ۱۱۲
 رسول افما ۱۲۰
 رشت - اغلب صفحات
 رشید الملک ۷۷
 رشید الممالک شقاقی ۱۹
 رضاخان ترک (دکتر) ۱۴، ۲۳، ۵۴
 رضاشاه ۵۶
 رعد (روزنامه) ۷۳
 رعدلو ۱۷
 رکن الدوله ۸۶
 رکن الدین ۱۷۷
 رمضانعلی، کرمانی ۱۰-۱۱
 روبن، مستر ۱۸۱، ۱۸۳
 روح الله خان (اخوی میرزا سلیمان خان) ۱۵۷
 رودبار ۱۰۷
 رودپیش ۲۸
 روس (روسیه) ۱-۲، ۱۰، ۱۹، ۲۵، ۴۰،
 ۵۸، ۶۱، ۷۸، ۹۱، ۹۷، ۹۹، ۱۰۳، ۱۱۲،
 ۱۳۳-۱۳۵، ۱۳۷، ۱۴۰، ۱۴۳-۱۴۸، ۱۴۹،
 ۱۶۱، ۱۶۳-۱۶۴، ۱۶۷، ۱۷۰-۱۷۲،
 ۱۷۵-۱۷۸، ۱۸۵، ۱۸۹
 ریمستراسلیوتسکی ۱۲۷
 رزم آرا، حسینعلی (سزنیپ) ۴

«ز»

- زرگر، حسن / حسن زرگر
 زرگر، غلامرضا / غلامرضا
 زرگر، گداعلی / گداعلی

خزر (دریا) ۱۱۴، ۱۳۳، ۱۵۸

خسبان ۱۲۲

خشت کربیی ۱۳۱

خلخال ۵، ۱۱، ۵۲، ۱۴۱

خلخال (طایفه) ۵۲، ۶۶

خلخال، امیر عشایر (شاطرانلو) - امیر عشایر

خلخال، سید عبدالرحیم ۸۰، ۸۱، ۸۷، ۹۷

خلیلی، حسین ۷۸

خمامی زاده، جعفر ۲

خمسه ۴، ۵۹، ۱۱۵، ۱۵۸

خمیران ۱۴، ۱۶۱

خوشتاریا ۲۰

«د»

- داشناکسیون ۹۸-۹۹
 داغستانی ۱۴۲
 داودزاده، محمد باقر ۱۱۳
 داودزاده، محمد علی ۱۱۳
 درامی، آقاخان ۱۲۷، ۱۲۹
 درامی، اصلان خان ۱۲۷
 درامی، عسگر ۱۲۷
 درویش، مهدی ۱۶۳
 دشت جمشید ۹۱
 دمکرات (حزب، فرقه) ۱۱، ۳۴، ۵۳، ۵۷،
 ۷۳، ۷۷، ۸۰، ۸۵، ۸۸، ۹۱، ۹۶
 دنسترویل ۶۱
 دنیکن ۱۳۵، ۱۶۷، ۱۷۹
 دوبارکاز ۱۵۹
 دورسون خواجهلو (طایفه) ۸۲
 دولت علی ۱۵
 دهگان، برزویه ۵۰

«ذ»

ذکاء الملک ۷۱

۱۷۷، ۱۵۰، ۱۰۵، ۵۹، ۵۷
 سردار معتمد ۲۷
 سردار معظم ۱۳۲، ۱۳۵، ۱۳۷، ۱۴۵، ۱۴۹،
 ۱۵۲
 سردار مقتدر طالشی ۱۷۱، ۱۸۴
 سردار منصور ۱۵۸
 سردار همایون ۸۱
 سفید رود ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۲۰
 سفید کله ۱۱۲
 سلطان آباد ۱۵۶
 سلطان ابوالحسن خان ۱۶۰
 سلطان عبدالعلی خان ۱۲۱
 سلطان محمود ۱۸۸
 سلیمان داراب ۱۰۷، ۱۸۹
 سمسار آقا سید آقایی ۱۷
 سمسار، چراغعلی ۲۰
 سمسار، کاس آقا ۳۶
 سمسار، کاظم ۴۴، ۴۸
 سمسار، محمد رضا ۱۷، ۲۰، ۲۲، ۲۳،
 ۲۵-۲۶، ۳۱، ۳۶، ۴۸
 سمسار، میر آقا ۴۸
 سمنان ۱۵۹
 ستر سایوز (تجارتخانه) ۱۷۷
 سنگلج ۱
 سوادکوه ۱۲۲
 سویالیست، حزب ۹۱
 سوئدی ۱۳۹
 سویس ۶۶
 سواطکه لیانزوف ۱۱۳
 سهراب زاده ۵۸
 سیاهرود ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۱۲
 سید ضیاءالدین ۱۵۱
 سید عباس ۲۳
 سید عبدالرحیم خلخالی - خلخالی
 سید کاظم ۴۹

زرگر، فرج الله / فرج الله زرگر
 زرگر، میرزا علی / میرزا علی
 زنجان ۵۷-۵۸، ۶۴، ۹۸، ۱۵۶
 زیدتر ۴۶

«ژ»

ژاندارم (ژاندارمری) ۱، ۸۷، ۹۱،
 ۱۲۱-۱۲۲، ۱۶۰، ۱۶۸-۱۶۹، ۱۷۱
 ژانرالی، محمد علی ۷۶

«س»

ساری ۱۶۹
 ساعدالملک ۱۸۱
 سالارالدوله ۵
 سالار دیوان، حسینعلی خان ۵۴، ۷۶-۷۸
 سالار شجاع، محمد خان ۵
 سالار فاتح، میرزا علی خان دیوسالار ۱۰۰
 سالار لشکر ۶۵
 سالدات ۱۸، ۳۷، ۶۱، ۱۶۴
 سالک سر ۳۸
 ساوجبلاغ ۱۵۸
 سبزه میدان ۶، ۹، ۱۱، ۱۳، ۲۲، ۲۵،
 ۲۹-۳۰، ۳۴، ۱۱۶، ۱۸۵
 سپهدار اعظم ۴، ۱۵، ۴۰، ۵۸، ۸۱، ۱۲۰،
 ۱۵۰
 سپهسالار ۳، ۱۰۰، ۱۲۴-۱۲۵
 سجا سرود ۴
 سر (قریه) ۱۰۷
 سردار اسعدالدوله ۳
 سردار اعتماد ۵۶-۵۷، ۵۹
 سردار افخم ۱۲
 سردار اقتدار، مرتضی قلیخان ۳
 سردار شوکت ۵۶-۵۷
 سردار فاتح، محسن خان ۸۲
 سردار محیی، عبدالحسین خان معزالسلطان

- سید مرتضی عکاس ۵۰، ۴۵
- شاطر خدا داد ۱
- شاطر غلامحسین ۱۴، ۲۰، ۲۳، ۲۵، ۴۸
- شاندرمن ماسال ۵۱
- شاهرود ۱۲۴، ۶۴
- شاهسون (طایفه) ۸۲-۸۳
- شایبر، مسیو ۱۷
- شجیع الدوله طالش ۱۹
- شفارود ۵۰، ۵
- شفت ۳۴، ۱۰۰، ۱۰۳-۱۰۴، ۱۳۳
- شکور ۵۰، ۴۷
- شکوراف ۱۸۵
- شهار یانس ۲۰
- شهید زاده ۱۱۲
- شیخ احمد سیگاری ۹۴
- شیخ احمد رشتی ۵۸-۵۹، ۶۳، ۷۱-۷۳
- ۷۵، ۸۱، ۸۹، ۱۰۵
- شیخ علی شیشه بر ۲۲، ۳۱، ۳۶
- شیخ کاظم ۷۱-۷۲
- شیخ محمد علی ۱۰
- شیرتر ۴۶
- شیر دل خان ۹
- شیر علی خان ۴۴-۴۵
- صاف محمد ۳۱
- صمصام السلطنه بختیاری ۹۷
- صومعه سرا ۳۴، ۳۸-۴۰، ۴۲، ۱۳۱، ۱۴۷
- صومعه سرایی، عیسی ۸، ۵۰
- صومعه سرایی، مشهدی حسین مجاهد ۳۸-۳۹، ۴۲
- «ض»
- ضرغام السلطنه طالش ۱۹
- ضرغام بروجنی، جمشید ۹۵
- «ط»
- طارم ۴، ۱۱۵، ۱۲۲، ۱۲۶
- طالش (طوالش) ۱-۲، ۱۹، ۵۱، ۶۶، ۹۷
- ۱۱۱، ۱۱۵-۱۱۶، ۱۲۷، ۱۲۹، ۱۳۱
- ۱۳۳-۱۳۴، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۴۵، ۱۵۰
- ۱۵۷-۱۵۸، ۱۶۰-۱۶۲، ۱۷۱، ۱۸۴
- طالش دولاب ۲، ۵۱
- طالقان ۱۲۲
- طباطبائی، سید صادق ۸۷
- طور ۱۴۰
- طومانیانس (تومانیانس) ۶۸، ۷۲، ۱۸۱-۱۸۲
- طهماس خان ۸۲
- «ظ»
- ظهیر الدوله ۷۱
- «ص»
- صادق الحسینی ۱
- صادق ۵
- صالح ۵
- صبوری، محمد حسن ۲۰، ۳۲، ۳۴، ۱۲۳، ۱۵۹
- صدرالاشراف ۱۳۸، ۱۵۳، ۱۵۸
- صدیق حرم ۵۷
- صفر خان ۲۲۴-۱۲۵
- «ع»
- عبدالله خان، سرتیپ ۸۲
- عباسعلی ۲۰، ۲۱
- عبدالحسن صراف ۴۰، ۴۹
- عبدالحسین (ولد حاج محمد صراف) ۳۹
- عبدالحسین حمال ۲۱
- عبدالله کربودی ۱۰۱
- عثمانی ۵۵، ۱۰۶، ۱۱۶، ۱۴۱

غلامحسین درشکه‌چی ۱۸
 غلامعلی ۱۷۸، ۱۳۳، ۱۰۱
 غیاث نظام غیاثوند ۱۲۴-۱۲۵
 غیاثوند (طایفه، اکراد) ۱۲۴

«ف»

فارس ۱۲۴، ۶۶، ۵۶
 فتح‌الله خان ۱۸۵
 فتحعلی ۵
 فتحعلی خان (کلنل) ۱۵۹
 فخرانی، ابراهیم ۴، ۱۲، ۱۹، ۴۷، ۵۲-۵۳، ۸۱، ۸۷، ۹۵، ۱۰۰، ۱۲۰، ۱۲۲، ۱۲۷، ۱۸۶
 فخرانی، حاج آقا ۱۷۸
 فرانسه ۱۸۶، ۱۳۵، ۱۱۶، ۱۰۳، ۹۵
 فرج‌الله زرگر ۹-۱۰، ۵۰
 فرخ مسعود ۱۹
 فرمانفرما، شاهزاده ۳، ۴، ۶۰، ۶۵، ۶۷
 فرهنگ ۱۸۹
 فرهنگ جغرافیائی ایران ۴
 فولادلو (طایفه) ۵۲-۵۳، ۷۶-۷۷، ۸۲
 فومن ۳-۶، ۱۰، ۱۶، ۱۴، ۱۹، ۲۱، ۲۸، ۳۰، ۳۲، ۳۹، ۴۲، ۴۵-۴۶، ۸۲، ۱۰۸، ۱۲۰، ۱۲۲، ۱۲۶، ۱۳۳، ۱۳۶، ۱۴۱، ۱۴۵-۱۴۸، ۱۵۸-۱۵۹، ۱۷۰-۱۷۱
 فومنات ۲، ۱۶، ۱۳۱، ۱۴۲، ۱۵۷، ۱۵۹، ۱۸۴
 فومنی، آقا شیخ علی مجتهد / حجت‌الاسلام
 فومنی، غلامحسین (دکتر) ۱۲۲، ۱۲۶

«ق»

قزاق (قزاقخانه) ۲، ۶، ۱۹، ۲۲-۲۳، ۵۲-۵۳، ۶۱، ۶۵، ۶۸، ۷۷، ۸۲-۸۳، ۸۵، ۹۱، ۱۱۲، ۱۲۱، ۱۲۳، ۱۳۴، ۱۴۶، ۱۵۶، ۱۵۸، ۱۶۱، ۱۶۳، ۱۶۷-۱۶۹، ۱۷۱، ۱۷۸
 قزل اوزن (دره) ۱۲۴

عبد الممالک ۸۵
 عراق ۵۹، ۱۰۱، ۱۱۲، ۱۶۰
 عربانی، سید ابوالقاسم ۴۲
 عربانی، محمود (ولد اسماعیل) ۴۲
 عزت‌الله خان ۶، ۹، ۴۴، ۴۶-۴۷، ۵۰، ۸۰، ۱۰۰

عضد السلطان، ابوالفضل میرزا ۸۸
 عطاء السلطان، باقر خان ۱۲۲-۱۲۳
 عطاالله خان اردبیلی ۱۵۹
 عظیمی ۱۹
 علاقه‌بند، حسن ۳۴
 علوی تاجر ۱۸۲
 علی آباد ۴
 علی اکبر خان آزان ۱۸
 علی بازقلعه ۱۸۳
 علیخان ۳۰-۳۱
 علیخان (پروفیسور) ۱۳۶، ۱۵۴
 علی خیاط ۳۴-۳۵، ۴۹
 علیقلی (ولد غلام خلخالی) ۳۸
 علیقلی ذغالی ۴۹
 علینقی میرزا، شاهزاده ۸۷
 عمارلو ۱۱۲
 عمید السلطان ۱۷۸
 عمید همایون ۵۰-۵۱
 عودلجان ۱
 عیسی بیگ ۸۲
 عین الدوله ۶۹
 عینک ۱۹، ۴۳-۴۴

«غ»

غازیان ۱۸۵
 غفار ۱۶۸
 غفور سلمانی ۴۱، ۴۹
 غلامرضا خان (پلیس) ۱۶۶
 غلامرضای زرگر ۴۰

- قزوین ۱۱، ۵۷، ۶۰-۶۱، ۶۴، ۷۵،
 ۸۵-۸۸، ۹۸، ۱۰۵، ۱۱۵، ۱۲۲، ۱۲۴،
 ۱۴۰-۱۴۱، ۱۵۶، ۱۵۸، ۱۶۴-۱۶۶، ۱۶۸،
 ۱۷۱، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۱-۱۸۳
- قزوینی، میرزا حسین خیاط ۱۱۳
 قشون ۱۹، ۸۵-۸۷، ۹۱، ۹۷-۹۸، ۱۰۷،
 ۱۲۰-۱۲۱، ۱۲۶-۱۲۸، ۱۳۲، ۱۳۴، ۱۳۶،
 ۱۳۸، ۱۴۵-۱۴۸، ۱۵۷، ۱۶۲-۱۶۴،
 ۱۶۶-۱۷۴، ۱۷۶-۱۷۷، ۱۸۴، ۱۸۶-۱۸۷،
 ۱۸۹
- قفقاز ۶۱، ۹۸-۹۹، ۱۳۰، ۱۳۶، ۱۴۲،
 ۱۴۹، ۱۵۱، ۱۶۳، ۱۶۷، ۱۷۹
- قوجه بیکلو (طایفه) ۸۲
 قهوهچی، عبدالله ۲۲، ۲۸، ۴۸
- «ک»
- کاروگر، حسن ۲۱-۲۲، ۲۵، ۲۸، ۳۷، ۴۸
 کاس آقاجان، ابراهیم ۶-۷، ۹، ۲۰، ۴۳،
 ۴۶، ۴۹، ۵۰
 کاس احمدان ۴۵
 کاسپارین ۹
 کاشان ۱۵۶
 کاشانی، سید فاضل ۱۵۰
 کالوکین (کاپیتان) ۱۳۸
 کاظم آقا ۳۸-۳۹
 کجور ۱۰۰
 کچلو (کاپیتان) ۱۳۸
 کدخدا بلبل ۷، ۵۰
 کدخدا حسن ۲۸
 کراستادسکی ۱۵۹-۱۶۰
 کرائودین ۱۷۵
 کر بلا ۱۵۶
 کر بلائی ابراهیم (کبریت خان) ۴۷
 کر بلائی حسین ۳۴-۳۵
 کر بلائی رمضانعلی ۴۹
- کر بلائی زمان ۱۵
 کر بلائی صادق ۴۸
 کر بلائی قاسم (ولد مشهدی مؤمن) ۲۶، ۴۹
 کر بلائی محمد علاف ۱۵۱
 کردستان ۴، ۶۴
 کردمعین (کاپیتان) ۱۳۴
 کرمان ۱۶۸
 کرمانشاه ۴۳-۴۴، ۶۰-۶۱، ۱۵۶
 کرمانشاهی صادق ۴۳-۴۴، ۴۹
 کریم الله خان ۸۲
 کسما ۴، ۶-۱۰، ۸-۱۱، ۱۵-۱۷، ۲۳،
 ۲۶-۲۷، ۳۱-۳۲، ۳۴-۳۵، ۳۸، ۴۰-۴۲،
 ۴۴، ۴۶-۴۷، ۵۶، ۵۹، ۷۲-۷۵، ۷۹-۸۰،
 ۸۶، ۱۱۷، ۱۲۰
- کسمائی، سید ابوالقاسم ۳۱
 کسمائی، حاج احمد ۳، ۶-۷، ۱۵، ۳۱،
 ۶۹، ۷۲، ۷۵، ۸۷، ۸۹
 کسمائی، حسین خان ۱۲
 کسمائی، شیخ محمود ۱۲۰
 کسمائی محمد ۱۷۸
 کسمائی، محمد اسماعیل ۱۵۹
 ککاش ۲۲
 کلاشم ۳۰
 کلهرخان ۳۷
 کلیمی ۱۳۹
 کامردوخ ۳۰
 کمیته انقلابی ایران ۱۷۱-۱۷۲
 کمیسیون ارزاق ۱۱۲-۱۱۳، ۱۱۵، ۱۱۷
 کمیسیون جنگ ۱۲، ۵۶، ۱۰۰
 کول ۲۸
 کولت، مسیو ۱۳۹
 کولکش ۱۱۲
 کهدم ۱۰۹
 کیکاسر ۳۲

لوسینکو ۲

لوشان ۱۵۸، ۱۲۴
 لولمان ۱۳۳، ۴
 لولمان، بازار ۴۳-۴۴
 لهستان ۱۸۶
 لیانازف ۱۳۴
 لیشاوندان ۳۰، ۴
 لیله کوه ۱۲۱
 لئون ۱۳۷-۱۳۶، ۱۳۴، ۱۲۹، ۱۲۷

«م»

مازندران ۱۷۰-۱۶۷، ۱۰۰، ۹۶، ۸۸، ۶۴
 ۱۸۸، ۱۷۶
 ماسال ۴
 ماسوله ۱۳۲، ۲۱
 ماسوله‌ای، ابراهیم ۲۱
 ماسوله‌ای، نوروز علی ۱۴۱، ۴۹، ۴۲، ۲۱
 متفقین ۱۱۶
 مجد ۱۸۹
 مجلس شورای ملی ۱۰۲، ۹۵، ۸۷، ۶۰، ۵۶
 ۱۱۸-۱۱۹، ۱۶۸، ۱۷۶
 محال ثلاثه ۱۰۰
 محال رحمت آباد ۱۱۲
 محتشم السلطنه ۸۹-۸۸، ۸۳-۸۲، ۷۸، ۵۳
 محمد ۱
 محمد آقای رویاه ۳۸
 محمد ابراهیم (برادر حاجی احمد کسمانی)
 ۱۸۴
 محمد ابراهیم خان مفتش ۱۷، ۱۰-۸
 ۲۶-۲۷، ۳۸-۴۴، ۴۷
 محمد ابراهیم صراف ۱۶
 محمد اسماعیل ۱۵۹
 محمد باقر ۴۹

«گ»

گرگان ۱۶۸
 گرگانرود ۱۵۸، ۱۴۸، ۱۳۰، ۵۱، ۱۹
 گرمود ۵۲
 گروس ۳-۴
 گداغلی زرگر ۴۰
 گسگر ۱۴۵، ۱۳۳، ۱۲۹، ۳۹، ۴
 گل افزانی، محمد جواد ۳۲، ۱۵، ۸-۷
 گل سردار (برادر سید جلال) ۱۸۸
 گل میر ۸
 گسمرک ۱۳۹، ۱۳۵، ۱۳۰، ۱۱۴، ۹۸، ۸۹
 ۱۸۳، ۱۴۳
 گمش تپه ۱۷۰
 گوراب زرمخ ۱۶۱، ۱۰۸، ۴۹، ۲۶، ۱۸-۱۶
 گوراب زرمخی، امان‌الله ۱۸۳
 گورفندان ۲۸
 گیلان - اغلب صفحات

«ل»

لادتس برزگر (قریه) ۴۲
 لاریجانی، شیخ عبدالعلی ۷۱
 لاهیجان ۱۲۱-۱۲۰، ۱۱۳، ۱۰۰-۹۹، ۴۱
 ۱۲۹-۱۳۰، ۱۳۸، ۱۴۱-۱۴۳، ۱۵۳، ۱۵۸
 ۱۶۰
 لاهیجانی، ابوالقاسم خان (دکتر فرید) ۸۱،
 ۸۷
 لاین (کنل) ۱۴۸، ۱۴۱، ۱۳۵
 لرستان ۱۲۴
 لشت‌نشاء ۱۵۰
 لطف‌الله خان، سرتیپ ۸۲
 لندن ۱۷۱-۱۶۷، ۱۴۱، ۶۱
 لنکران ۱۳۰، ۱۲۸
 لنگرود ۱۲۱، ۱۱۳
 لنگرودی، محمد ۸۶
 لنگیان ۴۲

نهضت جنگل و اتحاد اسلام

- محمد تقیخان ۱۵۷
 محمد جواد ناصر ۸۸
 محمد حسن ۴۲
 محمد حسن گیلانی ۱۱۵-۱۱۶
 محمد خان آگنط ۹۹
 محمد خیاط ۲۰، ۲۳
 محمد شاه قاجار ۱۲۴
 محمد علی الدرلو ۵۴
 محمد علی شاه ۱۰
 محمود خان طایفه ۱۷
 محمود خان کاپیتان ۱۷
 محی آشهیز ۱۲-۱۳، ۲۲-۲۳، ۲۵-۲۶، ۳۳، ۴۸
 مخبر السلطنه، هدایت، ۵۹، ۷۶، ۸۳
 مخبر الملک ۷۱
 مدحت السلطنه ۸۶
 مدرس، سید حسن - حجت الاسلام
 مدوید تسبن ۱۷۵
 مراد ۱۶-۱۷
 مرسلوند حسن ۸۷
 مساوات (روزنامه) ۸۰
 مستشار الدوله ۷۱
 مستوفی الممالک (منشی) ۵۲، ۵۷، ۶۲-۷۲، ۹۷
 مسکو ۱۷۱، ۱۷۵
 مسیحی ۱۳۵، ۱۵۱
 مشاور الممالک ۱۷۱، ۱۷۵
 مشگین ۵۲، ۵۴
 مشهدسر ۱۶۰، ۱۶۹-۱۷۰، ۱۷۷
 مشهدی آقا بالدارم دارکوب ۱۷
 مشهدی ابوالقاسم ۷۲، ۸۰
 مشهدی انام ۱۳۳
 مظفرزاده، میر محمد علی ۲۴
 معتمد السلطنه، مهدی فرخ ۹۵، ۹۹
 معتمد الاسلام ۱۱۱
 معتمد الممالک ۱۵۶
 معتمد همایون ۱۳۶
 معز السلطان، عبدالحسین خان - سردار محیی
 معین الرعايا، حسن خان ۱۸۴
 معین السلطنه ۱۱۱
 معین الممالک / حاج
 معین الوزاره، حسین علاء ۶۰
 معین همایون ۳
 مفاخر الملک ۴-۶، ۸، ۱، ۱۲، ۱۷، ۲۲، ۲۶، ۲۷، ۲۹، ۳۲، ۳۴، ۳۶، ۳۸-۴۱، ۴۴، ۴۷
 ملک الحکماء ۱۵۰
 مشهدی حسن ۲۱
 مشهدی رضای تاجر ۲۶، ۳۳، ۴۹، ۷۳
 مشیرالدوله ۱۰
 مشیر السلطان ۵۵
 مشیر دیوان ۱۸۵
 مشیر نظام ۷۶-۷۷
 مصطفی خان ۵۴
 مصطفی زاده ۱۸۵
 مظفر الحکما ۴۸
 مظفر الدین شاه ۱۰، ۸۸
 مناره بازار ۱۳۱
 منتظم الملک ۲۰
 منجیل ۴۴، ۷۰، ۸۵، ۱۰۵، ۱۰۷، ۱۲۶، ۱۵۶، ۱۵۸، ۱۷۱
 موثق الدیوان ۸۵
 مؤدب السلطنه، عنایت الله خان (دکتر) ۱۶۰
 موسوی صالح ۱۲۶

- موسوی، علی ۱۲۶
 موسوی، مشهدی جعفر ۱۲۶
 موسوی مناف ۱۲۶
 موسوی موسی ۱۲۶
 موسوی هادی ۱۲۶
 موسی آقا ۱۵۹-۱۶۰
 موسی عطار ۱۱
 موید حضور ۱۸۵
 مهرداد حسین ۱۲۲
 میانج ۱۵۶
 میرآقا (ولد آقا میرزا احمد تبریزی) ۱۷
 میرآقا (ولد سید باقر) ۳۳
 میرزا ابوالقاسم خان ۹، ۱۳، ۲۲، ۳۰، ۳۵، ۴۹
 میرزا احمد خان ۳۷، ۵۷
 میرزا احمد خان حیدری ۱۶۳-۱۶۵
 میرزا احمد شیشه‌بر ۳۶، ۴۹
 میرزا اسحق خان ۱۰۱
 میرزا اسماعیل ۱۲۳
 میرزا امان‌الله ۴۰
 میرزا بیک قوجه بیکلو ۸۲
 میرزا حاج آقا ۹
 میرزا حبیب‌الله خان ۹
 میرزا حسن رشديه ۸۰
 میرزا حسینخان ۱۳۰، ۱۴۸
 میرزا رحیم خان (برادر میرزا کوچک خان) ۳۲
 میرزا صادق خان ۲۹، ۱۲۲
 میرزا صالح غلامحسین ۵۶
 میرزا عبدالحسین خان ۷۲
 میرزا عبدالعلی خان ارومیه‌ای ۸۰
 میرزا عبدالغفور ۹
 میرزا علی ۳۹-۴۰
 میرزا علی خان ۴۸
 میرزا علی خان منجم باشی گیلانی ۱۲۳
 میرزا علی زرگر ۱۱، ۴۹
 میرزا علی کرد مجاهد ۳۸
 میرزا غلامحسین خان نفرتی ۸۷
 میرزا قلی ۳۸
 میرزا کمال تاجر ۷۵
 میرزا کوچک خان - اغلب صفحات
 میرزا مهدی خان عکاس ۱۱-۱۲، ۴۹
 میرزا هدایت سیگاری ۳۱-۳۲
 میرشکار، حسین ۱۲۲
 میر محمد علی ۲۴، ۴۸
 میش (قبایل) ۵۱
- «ن»
- ناومف (کاپیتان) ۱۶۲، ۱۷۰
 نادرشاه ۶۷
 نازعلی ۱۱۲
 نایب صادق ۳۴، ۴۸
 نجفقلی خان ۵۴
 ندای گیلان (روزنامه) ۱۸۷
 نرسیس ارمنی ۹۸
 نرگستان ۲
 نصرالله خان ۶۲
 نصرت‌الله خان طالشی - امیر مقتدر
 نصرت‌الدوله ۶۰، ۶۵، ۱۶۸
 نصیرالسلطنه ۸۸
 نعلبند، اسماعیل ۱۰، ۲۸
 نقدعلی بیک ۱۰۳-۱۰۴
 نقیبر ۱۱۲
 نگراسوف ویلوم ۹۹
 نواک، مسیو ۱۳۴

یورتچی (طایفه) ۸۲
 یوزهباشی چای ۱۲۴
 یوسف آقا ۱۱
 یوسف (ولد مهدی) ۴۳، ۴۹
 یوسف خان (دکتر ترک تریاک) ۶، ۴۹
 یونان ۱۱۶، ۱۴۱
 یهود ۱۳۰

نور ۶۴
 نهاوند ۹۶
 نهنه کران ۸۳
 نیم جنگوف ۱۷۰

«و»

وارتان مسیحی ۱۴۱
 وارن (کاپیتان) ۱۲۹-۱۳۰، ۱۳۴، ۱۴۸
 وثوق الدوله ۳، ۱۰، ۱۲، ۱۴۳، ۱۴۶-۱۴۷،
 ۱۶۸
 وثوق السلطنه (مهدی دادور) ۵۶-۵۹، ۱۸۶
 وستاهل (کلنل) ۱۳۹
 وقار السلطنه (میر شمس الدین قادری) ۱۱،
 ۲۲، ۲۵
 ولتکاهی، آقا سید محمود - آقا
 ولی الله خان ۲۴، ۳۴

«ه»

هادی آقا ۱۱
 هارطون ۱۲۷
 هرسقالیدیس ۳۹
 هزیر السلطان ۱۲۷، ۱۸۵
 همدان ۶۰، ۶۴، ۸۸، ۹۸، ۱۴۰، ۱۵۶
 هند ۹۰، ۱۰۸، ۱۳۴، ۱۴۸
 هونن، مسیو ۱۳۹
 هیئت اتحاد اسلام / اتحاد اسلام
 هیئت بیکاران / بیکاران
 هیئت تریاکیان / تریاکیان

«ی»

یحیی زرگر ۶، ۲۲، ۲۶، ۲۹، ۳۱، ۴۶، ۱۴۱
 یدالله خان (دکتر) ۸
 یمین خاقان ۸۵
 یمین نظام ۵۷

شماره

۱۱۹

وزارت داخله

مورخه

برج

۱۳۳۲

رسید کلمات کورس قمریه آقا معلم کجای آن وقت قمری ۲۷۰۰ رسید معلم
 از وقوع اینگونه حوادث بدین جهت تا سنج کنگر اوردت وقت بکشد لیس طراوت
 اردیبه اسیر معلم را خوانسته در حدود ۲۰۰۰ و لیس طراوت خوانسته ایجاب بوفان
 سلاط و امام که اتمام کنند در مقام و بعد یک عالم در مبر حکومت خود نوشت
 لیس از تنفیذ امر مودت دولت سارزه کنند تا صبح بروج و غیره از
 فراتر باشد در مقام حفظ عتیبات دولت خج از لفظات مرتفع نوشت در
 حکومت اسیر معلم را تصدیق کنند اینج و امدادات را معتقد مکرریم تا موافقت
 کعب اتمام خود کارانه وزارت در منع اولیوه در هر جهت رسوا کرد از ربه و اول معلم
 در هر موقع بنویسند عقده فرخ با وطنیه و حمله است و هم با رعایت حدود
 بکنند تا بعد از عتیق و عمر و قوت لیس

۱۱۹ (۱۱۸۱)

وزارت داخله

کلیه
نظاره رسید

اداره
سواد اخراج گرفت
مورخه ۳۰ صبح ۱۳۰۴
نمره

تعمیرات وزارت جنگ و امور دولت گشته در زیر بارک نمره ۹-۶۰ در به
با توکل مذاکراته عذرت است که بر آن اطلاع صحیح کرده
تحریکاتی بود خوار بگرفت خود جلب بگردانته قوی بگردانته
از حق نباید گذشت خالی از این ادو در اطاعت ادارت
عزیز و جدا مطلع اطراف ادعیه با او همراه نموده
و با و بدست بکنند ولی خود در اطاعت دولت محکم بود
۳۷
۳۷

بندارستان خانم لاکر نمره
۲۹

اداره مال
م. لاکر

اعلانیه

بمنوم گسبه واصناف و طبقات رنج بر اعلام میشود که کمیته اتحاد اسلام همه وقت در خیال تهیه وسایل اسایش اهالی و سهولت امر ارزاق عموم است و سعی است که حتی الامکان ارزاق عمومی از هر فیصل تامین شود باین جهت بوسیله اداره بلدییه مشغول احصایه کشته بعلاوه آن کمیون ارزاق تشکیل داده و تاکید نمود امر آذوقه رابزودی ترتیب دهند ضمناً برای جلوگیری از احتکار محتکرین و حرکات بیقاعده دلالتها قدغن نمود که موقتا برنج بشهر وارد نشود تا اقرار قاطعی در این خصوص بدهند تا مرتب داشتن امر آذوقه برای نیامدن برنج بشهر اهالی دچار زحمت میشوند به این جهت از مقام محترم کمیته امر شد در تقاضای لازم شهر دکانهای علانی معین کشته و برنجی که بشهر بامر کمیته وارد میکنند در آن دکانین بقیمتی که معین میشود بفروشند بنابراین اهالی آسوده خاطر باشند که همین دوروزه این مسئله انجام شده و همینطور باقی میماند تا وقتی که کمیون ارزاق از همه جهت امر آذوقه شهر را مرتب نماید فی هشتم محرم ۱۳۲۷

۲۹

۱۳۳۶

قرابت شوم حضرت حق صفت حضرت سرور و حضرت محمد و حضرت
 درین عریفه مادت نمف تا کون بواب بیگ نریش حضرت درام
 که شاره داره از این است خدان توقع جواب نمف و کوا هم و ک
 مام مومم اهل از صفات این بوق نمف تا که ختر آردت در
 از در بصیرت تو آید و بدینه که در ک (له ان) از رحمت دالر
 و بیست است با نظریه که گفته که کمال است مکن است تصعیر
 در مرتبه اکل است چنانکه خنده تر گفته میز که نام دیگوات
 از هر چیز از زبانان وارد مروتات را از روشن دیشر اهل ف را
 در خورش و از زنده و آفرین بویطه بی جلال از اوضاع و شش
 مرکز، سکوت گدازانه تا کار بدین رسیده و از مصلحت مرکز
 در تعریف بقید نماند تا آن درازانه ای که اکلان دست
 در مرکز و موفقیان کوشیده مجمع ف در آن راه بر و سکوت
 در هم در هم نمف و هیچ حضرت تا در علف قایان از موهبه در طران
 معیم و از خندق روضه کانه بوق بیسته و مردانیه که در طران
 اندکات و طبع برتانه و احد صفت ابر صفت در مکتوبات نام
 خدان و یوسر بویور و مرکز از نظر پیدا ارنه -

در حال جوانی تا با علامه سندان مانع آرو صافی خواه تا ازان
 خواه نشانه خواه، تا ر و ابط داشته باشد خواه داشته باشد
 به هیچ قصد و عرض (و غرض و طرح) در هیچ گونه کوشش و مجاهدت
 درین نمونند است آید از اندکات و جنات تربیت مخصوص
 دست خصوم لذت که بظن است قاضین و شن بدید

تکلیات نظریات خود را به این معنی هم نام تا غرض از هر دو اطلو در زمین نیست و علف مصلاب و این
 نوشت این است که بنف خود را با امل است تکلیات ستم نمف و فی بعض از نظر مگر و شن در درین طوالت موهبت
 نمود در هر صوره در این فکر کنیم که بیه و کله و اهل با به در بعض مصلاب لانه تا بدل نظریات و از علف اتان ذنبه

اربع ۱۴ - جرج طوت ۱۲۶

وزارت داخله

اداره نظمیة اردبیل

دائرة بختیاری

تقره ۴۷

کتاب منبع وزارت عدلیه

چند روز قبل حاجی بابا خان با آنچه نفر بهم رسانید که از طرف ایتام و کرامت بهم رسیده است
قبلاً خانه خود مع نام سواف به اثر الی را توقیف پس از آن قلعه را اشغال نمودند
سافر نمودند - ضحی فولادلو و طراف نیز در راه حکومت را رسد و در بعضی
و تنگ آمدند و میوه میسند - اخیراً در شهر سواف شد که با آن در بعضی
تا آنکه و سخن هر آنی در آورده و درود بسیار را دارد -
هر شب در بعضی کاد قلعه کم می نمود و حاجت تمام را از حضور می برد

همان وقت الله شونده بنامه را بعضی می رساند -

در دهان همه اللعن

۵

۱۱۶۵